

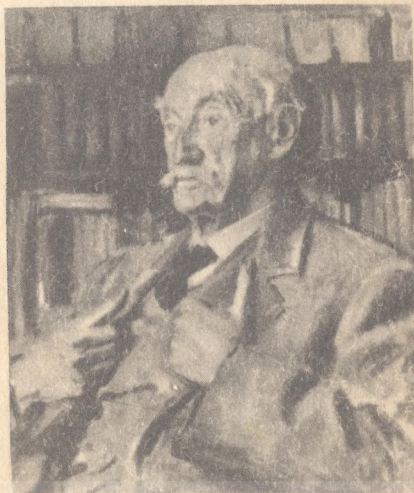
thomas hardy

541

thomas hardy
jude neștiutul

★

PORTRET DE AUGUSTUS JOHN (1878—1961)

«Cine caută în literatură apă de trandafir, nu o va găsi în acest scriitor. Și cine caută pictura fericirii, i se va părea că o găsește, dar întotdeauna va veni cea mai crudă dezamăgire. E ceva dur în toate romanele lui — *dura lex a vieții*. *Fatalitatea* urmărește mereu pe eroi și-i distruge. Rar a fost denunțată atât de crud „ironia vieții” ca în aceste romane tragice.»

G. IBRĂILEANU (1925)

editura pentru literatură

Vol. I-II Lei 10

thomas hardy

Coperta I. *Apostoloia*

thomas hardy

jude neștiutul

ROMAN

★

**TRADUCERE, PREFAȚĂ ȘI TABEL CRONOLOGIC
DE VERA CĂLIN**

1969

EDITURA PENTRU LITERATURĂ

JUDE THE OBSCURE
by
THOMAS HARDY
MACMILLAN AND Co. LIMITED
LONDON, 1929

PREFAȚĂ

Jude neștiutul publicat în 1895 este ultimul roman al lui Thomas Hardy. După această dată, scriitorul care a dat una dintre cele mai specifice expresii ale tragismului modern, părăsește domeniul prozei pentru a scrie poezie. A rămas însă în istoria literaturii în primul rând ca romancier.

Thomas Hardy a explicat într-o prefață scrisă cu prilejul reeditării romanului *Jude neștiutul* motivul care l-a îndemnat să părăsească uneltele de romancier. Nici romanul care precedase tragica istorie a lui Jude, anume *Tess d'Urberville*, n-avusese parte de o primire favorabilă din partea publicului și a presei. Pesimismul disperat, ignorarea prejudecăților curente într-o societate puritană, cum era societatea victoriană, de către autor și creațiile sale, șocaseră. Scris într-un moment de criză spirituală și intimă, romanul de față conține pagini de atac pasional împotriva unor legislații socotite absurde — în primul rând, legislația căsătoriei — atac care explică o primire oficială nefavorabilă. Astăzi aceste izbucniri violente adresate unor instituții cu mare forță de coercițiune în riguroasa eră victoriană sună strident atunci când imprimă cărții un caracter din cale afară de tezist. Instituțiile și legile denunțate ca absurde își găsesc însă locul într-un roman al destinului, în măsura în care alcătuiesc acel

mecanism tragic, în angrenajul căruia se năruie aspirațiile unor conștiințe elevate, eșuează ființe de o rară frumusețe morală.

Așa și înțelegea de altfel romancierul lucrurile, fiindcă vedea în legislația crudă a căsătoriei „un punct de vedere potrivit pentru fabula unei tragedii, povestită de dragul prezentării unor amănunte ce conțin multe adevăruri universale și în speranța că s-ar putea găsi (într-o asemenea fabulă) anume elemente de catarsis aristotelic“.

Referirea la teoria autorului *Poeticei* asupra funcției eliberatoare, catartice a tragediei, ni-l arată pe Thomas Hardy plasându-se el însuși în seria inaugurată de poeții tragici ai antichității.

Ideea de *fatum*, analogiile cu tragedia antică revin de altfel frecvent în paginile cărților sale. În romanul de față, referirile la vechii poeți tragici sînt atribuite unuia dintre personajele principale : „Aș zice că o soartă tragică s-a înverșunat împotriva Atrizilor“. Într-unul din momentele cele mai deznădăjduite ale romanului sînt invocate cuvintele corului din *Agamemnon* : „Lucrurile sînt așa cum sînt și vor ajunge la dezlegarea care le este sortită“.

Fundalul predilect al tragediilor lui Hardy este Wessexul, provincia natală a scriitorului încremenită în cadre seculare de viață. Cu o istorie ce urcă în trecut pînă în epoca celților și păstrînd urme ale cultului druidic și ale ocupației romane, Wessexul și, în general, peisajul lui Hardy participă la acțiune cu o intensitate cerută de însăși natura conflictului tragic în epoca romancierului englez. Ca și landa din romanul lui Emily Brontë, *La răscruce de vînturi*, ca și oceanul în *Moby Dick* al lui Melville, natura lui Hardy asigură proiecția intrigilor romancierului pe acel fond de generalitate și eternitate pretins de tragedie. Fiindcă nu e inte-

resat de „caractere” ci de destine, Hardy simte nevoia acestui spațiu elementar și neschimbător care este peisajul Wessexului¹. Chiar atunci când scena se mută din ambianța naturală în cadrul civilizației, adică în decorul citadin, determinismul ancestral reprezentat de pământul natal rămîne atît de puternic, încît dezrădăcinarea devine factorul care declanșează acțiunea tragică. Tensiunea tragică poate fi rezultatul unui dezacord între încremenirea de veacuri a lumii rurale din care provin aproape toate personajele lui Hardy și apariția elementelor ținînd de o civilizație artificială sau mercantilă. Nenorocirea care strivește viața argatei Tess și chiar ultimul act al tragediei care se joacă în umbra giganților de piatră din Stonehenge sînt nu numai o dovadă a cruzimii „căpeteniei nemuritorilor” ci și rezultatul zguduirii unor tradiții multiseculare prin pătrunderea unor relații brutale în viața patriarhală a satului. Micile și marile ironii ale vieții, care alcătuiesc substanța tematică a mai tuturor operelor lui Hardy (și nu numai a povestirilor incluse în volumul *Micile ironii ale vieții*) sînt atribuite unui destin de care este răspunzător cînd „căpetenia nemuritorilor”, cînd legislațiile pămîntești.

★

Un roman al ratării, desigur — și, spunînd aceasta, adoptăm terminologia curentă în discutarea romanului realist ce s-a scris în secolul trecut, urmînd a formula mai jos toate distincțiile cerute de modul specific în care tratează Hardy această temă, în jurul căreia, ca și în jurul aceleia simetrice ei — tema ascensiunii, a arivismului — s-a cristalizat materia epică a atîtor romane de moravuri.

¹ Vezi Edwin Muir, *The Structure of the Novel*, Hogarth Press, 1946, pp. 66—67.

Jude aparține tipologiei năzuitorului strivit de o ambianță ostilă într-o lume în care relațiile dintre oameni capătă un caracter de impermeabilitate dezumanizată. Dar sfârșitul tragic al personajului reprezintă și o sancțiune a destinului împotriva aceluia care a comis păcatul de a se transplanta.

Jude Fawley este un copil de țăran din Wessex, dirijat de o imperioasă și mistuitoare vocație intelectuală. Sensibil și pasionat, el resimte, din prima copilărie, atracția aproape fascinantă a științei și a frumuseței intelectuale întruchipate în mintea lui de orașul Christminster, oraș universitar plin de colegii și de monumente istorice.

Copilul Jude, ca mai toate personajele lui Hardy este conceput poetic; „Hardy mi se pare că e în mod esențial un poet, scrie E. M. Forster¹, un poet care își construiește romanele de la o mare înălțime. Ele sînt concepute ca tragedii sau tragicomedii.”

Așa se face că, în cazul lui Hardy ca și al lui Dickens, nu se poate vorbi de o psihologie a copilului, ci de o viziune poetică prin intermediul căreia creatorul transmite parte din propria sa sensibilitate, din propriile sale amintiri unor personaje care înaintează din copilărie spre maturitate „legați de mîini și de picioare, în sunetele loviturilor de ciocan ale destinului”².

Nici unul dintre scriitorii secolului trecut — și sînt foarte numeroși — care s-au apropiat de tema copilăriei, n-au atribuit însă copilului o asemenea maturitate stranie, maturitate exacerbată de sentimentul acut al proastei întocmiri a lumii. E un sentiment al autorului proiectat asupra creaturii sale. O experiență dureroasă trăită de micul simbriaș în slujba unui fermier îl împinge spre cugetări răscolitoare, greu de atribuit minții unui copil:

¹ E. M. Forster, *Aspecte ale romanului*, E.L.U., 1968, p. 98.

² E. M. Forster, id., p. 98.

„Înțelegea că pe măsură ce crești descoperi noi răspunderi. Lucrurile nu se rînduiau chiar așa cum își închipuise. Logica naturii era prea cruntă pentru ca el s-o încuviințeze. Faptul că îndurarea față de unele fapte însemna cruzime față de altele îi rănea simțul armoniei“. Micul Jude cunoaște efectele cruzimii, trăiește sentimentul așteptării înfrigurate ca și durerea speranțelor neîmplinite. Copilul așteptînd la marginea drumului apariția unui trecător care să-i aducă vești din cetatea visurilor formulează un gând de o tragică și tulburătoare generalitate, rostit, de fapt, de glasul romancierului : „Dar nu a venit nimeni, pentru că nimeni nu vine niciodată“.

Ceea ce urmează în viața adolescentului și a tînărului este dezvoltarea epică, a unuia dintre cele mai vechi și fundamentale teme poetico-alegorice : căutarea, căutarea idealului (*la quête, the quest*), temă tratată în acord cu viziunea tragică a romanțierului. Vechea structură compozițională a atîtor alegorii ale căutării este acoperită și uneori mascată de depunerile unei compuneri literare în interiorul căreia fuzionează fulgurația poetică și observația realistă cu detaliul naturalist.

Jignit de vederea brutalității din natură și din omenire, Jude se dăruiește pățimaș visului său, întruchipat de cetatea învățăturii. Christminsterul pentru prima oară zărit de la distanță de micul Jude de pe o scară proptită de Casa Neagră, într-un asfințit cînd cetatea apare ochiului său vrăjit ca o mare de topaze, devine obiectul unui cult, la care Jude nu renunță nici după ce orașul cu ziduri severe, cupole, turnuri, biserici gotice, creneluri și vechi colegii îl respinge, nici după ce știe că nu face parte dintre „aleși“ și că porțile colegiilor vor rămîne pe veci închise pentru el.

Traectorii tragice sînt cîteva în acest roman. Drumul vieții lui Phillotson, dascălul și modelul uman al copilului dornic să primească harul științei, îl prefigurează pe acela al lui Jude. Și pe învățător „cetatea” devoratoare de idealuri ca și biserica îl resping.

Orașul universitar Christminster (în realitate Oxford) este, în cartea lui Thomas Hardy, o prezență covârșitoare. Mai întîi ca ideal intangibil, ținta unei ardente căutări. Prin aceasta el ține de o zonă a sacralității și, dacă acceptăm limbajul criticii arhetipale, de simbolurile „centrului” (tabernaclu, sfîntă a sfintelor etc.).

Dar orașul este și o prezență palpabilă și, ca atare, trăiește prin zidurile și pietrele lui, prin ansamblurile și detaliile lui arhitectonice pe care Hardy — ca fost arhitect — și pe care Jude — devenit meșter zidar — le văd, le simt, le reînvie în materialitatea lor și prin valori de atmosferă. Thomas Hardy rămîne un mare evocator de orașe, așa cum este poetul unei naturi mitice, zonă a primordialului încremenită și necontaminată de timp. Pădurea din romanul *Cei din pădure*, landa (Egdon Heath) din *Întoarcerea băștinașului*, monoliții uriași din Stonehenge (*Tess d'Urberville*) participă la acțiunea romanului, lui Hardy, imprimă intrigilor acel element de forță și eternitate, de care tragedia are nevoie și pe care poate doar în romanul lui Emily Brontë, *La răscruce de vînturi*, îl mai găsim astfel.

Dar Jude neștiutul nu este, în mod precumpănitor, romanul peisajului rural. Există împrejurimile satului Marygreen cu lanurile de grîu semănate în depresiuni, cu cărările ce urcă pieptiș povîrnișurile dealurilor. Istoria e prezentă în landele Wessexului, în gorganele lui străvechi — urme de monumente romane —, în drumurile lui bătute pe vremuri de legiuni. Dar evocarea orașului

primează. Ea ni-l dezvăluie pe arhitect nu numai prin simțul arheologic și viziunea plastică a aceluia care știe să vadă, dar și prin acuitatea aceluia care deosebește ecoul unor pași pe o uliță îngustă dintre două ziduri de colegiu, de sunetul pașilor pe dalele unei curți interioare sau pe sub boîta unei biserici, a aceluia care cunoaște, ca un experimentat meșter zidar, senzația pe care piatra veche mîncată de timp o prilejuiește degetelor ce se plimbă pe dantelăria unei clădiri gotice.

Cu zidurile lui impenetrabile pentru băiatul de țăran vrăjit de lumina științei umaniste, cu profesorii lui înveșmîntați în solemne mantii purpurii, cu umbrele și luminile, cu colegiile, bibliotecile, bisericile lui, Christminsterul nu este un simplu fundal pentru tragedia lui Jude. Este — așa cum sînt de obicei în romanele lui Hardy orașele și peisajele — deopotrivă simbol și actor principal în piesa care se joacă.¹

Personajele lui Hardy — s-a spus — nu întîmpină cititorul cu o mare diversitate și complexitate. De structură mitico-poetică, în paginile cele mai izbutite ale romancierului, ele sînt de obicei lesne și satisfăcător caracterizate printr-un unic epitet : „pasionata“ Eustacia Vye din *Întoarcerea băștinașului*, „violentul“ Michael Henchard, eroul romanului *Primarul din Casterbridge*, „naivul“ Giles Winterborne din *Cei din pădure* etc. Concepuți ca ipostaze, eroii lui Hardy sînt scutiți de dezbateri interioare prilejuite de propria lor plurivalență. Față în față cu împrejurările prime și ultime ale destinului : iubire, ură, moarte — aceste personaje poetice concepute sînt cel mai adesea zugrăvite la scara

¹ Vezi David Cecil, *Hardy the novelist*, Constable & Co., Londra, p. 66.

măreției pe care o pretinde tragedia. În interiorul unei asemenea viziuni rămîne loc puțin pentru trăsături strict individuale și pentru analiză psihologică.

La prima vedere, formula pare a se fi modificat în *Jude neștin-tul*. Jude Fawley și Sue Bridehead sînt gîndiți ca niște intelectuali complicați. Nu par a fi copiii pămîntului, „băștinașii“ care se reîntorc fiindcă locul lor este în lumea tradițională a Wessexului.

Jude și Sue se mișcă mai firesc pe străzile orașului, în umbra unor ziduri istorice decît printre dunele și hățișurile care împrejmuiesc cătunele Wessexului. Tragedia lor ține totuși de natura afectelor primordiale : dezdădăcinarea.

Pe această bază a transplantării se ridică niște structuri și niște probleme psihologice, puțin convingătoare. „Psihologia la el (la Hardy, *n.n.*) nu este lucru esențial. Toate personajele lui sînt construite cu robustețe și în mod laborios ; nu sînt variate și nu oferă, dacă exceptăm pe Jude și pe Sue, o prea mare complexitate.“¹ Din punct de vedere psihologic Jude și Sue nu reprezintă totuși o reușită. Au avut dreptate cei ce au deplîns noul interes al romancierului pentru individualitățile complicate ce pretind investigație psihologică.

De fapt Jude nici nu este un personaj complicat, el fiind conceput după o înțelegere care ne duce din nou la viziunea mitică. Există în caracterul lui o dublă determinare care-l face să fie solicitat în două direcții. Există mai întîi acel Jude care țese și alimentează visul Christminsterului, visul unei vieți dedicate învățăturii umaniste și apostolatului.

Dar mai există un Jude chinuit de pasiuni carnale, cedînd ușor ispitei și chiar viciului. Cele două suflete care se zbat

¹ René Lalou, *Littérature anglaise*, Kra, Paris, 1929.

în pieptul lui Jude își găsesc întruchiparea exterioară în cele două femei care-i hotărăsc destinul : Arabella, femeia senzuală, trivială și provocătoare, prezență ce ațîță, care-l atrage și-l respinge deopotrivă ; și Sue, cerebrală, eterică, pasionată după idei, care cunoaște la rîndul ei o dualitate generatoare de drame interioare.

Ne aflăm, după ce înlăturăm rezultatele intenției de analiză psihologică și dezvoltările realiste sau chiar naturaliste, în domeniul înfruntărilor decisive între bine și rău, substanța atîtor sau, pentru a adopta limbajul alegoric al psihomaheilor, în prezența luptei dintre pasiunea carnală (viciul) și aspirația spirituală (virtutea). Dar aceasta este structura ultimă a unui roman bogat, structură la care numai sub semnul unei critici arhetipale ne este îngăduit să reducem cartea lui Hardy.

Prezența Arabellei este însoțită în paginile romanului lui Hardy de gesturi simbolice menite să sublinieze apartenența ei la nivelul animalic al viciilor. Jude o vede prima dată pe Arabella curățind măruntaie de porc și e acostat de ea în mod agresiv cu un ciudat proiectil : o bășică de porc. Momentul primei rupturi de Arabella e marcat de episodul tăierii porcului, episod brutal și traumatizant pentru conștiința lui Jude.

Pe Sue, Jude o vede prima oară prin vitrina unui magazin cu obiecte bisericești migălind o inscripție înflorită. Ea îi pretinde vărului ei o sublimare a sentimentelor, sublimare pe care acest temperament nestăpînit o acceptă greu, dar o acceptă pentru că dă satisfacție uneia dintre cele două chemări care-l solicită. Dacă structura celor două personaje feminine ar fi atît de categoric antitetică — Arabella reprezentînd amorul profan, iar Sue iubirea sublimată — simetria romanului ar sugera într-adevăr schematismul unei alegorii.

Cu rezultatele discutabile, Hardy introduce o nouă dualitate. Sue, ea însăși, oscilează între o viață de plenitudine păgînă și o spiritualitate desprinsă de contingente terestre, așa cum dovedește episodul straturilor de zeiță antice cumpărate de ea și introduse pe furiș într-un așezămînt religios.

În ceea ce-l privește pe Jude, cele două solicitări din viața lui alimentează un permanent conflict interior exteriorizat prin gesturi simbolice ca acea păgînă îngenunchiere în fața soarelui salutat cu versul horatian sau arderea cărților religioase după moartea bătrînei mătuși.

În intenția autorului, Sue pare să fi fost nu doar femeia eterică, spiritul pur, cum îi place lui Jude să o considere în opoziție cu terestra Arabella. Hardy se gîndea să contureze un portret de femeie modernă și emancipată, ceva în genul eroinelor ibseniene, care sfidează prin gesturi și cuvinte opinia filistină. Ale ei sînt părerile care trebuie să-i fi scandalizat cel mai puternic pe recenzenții cărții.

Sue e adepta uniunii libere, fiindcă socotește că orice contract impus de o societate convențională ucide iubirea. E raționalistă, tratează cu o libertate sfidătoare cele sfinte și determină în Jude o prefacere, la capătul căreia fostul aspirant la hirotonisire este cîștigat de gîndirea laică.

În calitate de transmițătoare a unor idei înaintate, Sue e o teză întruchipată și ca atare puțin convingătoare. Unitatea ei interioară mai este și grav primejduită de mutațiile psihologice menite să sublinieze indiferența destinului față de viețile muritorilor.

Sue se căsătorește, din recunoștință, cu Phillotson, fostul învățător al vărului ei. Părăsește apoi căminul, pentru a trăi alături de Jude uniunea liberă mereu preconizată de ea. În mo-

mentul în care cei doi par a fi ajuns la un echilibru rezultat din armonizarea convingerilor și înfruntă curajos ostracizarea, intervine contratimpul tragic, mereu prezent în opera lui Hardy, expresie a ironiei destinului, ale cărei victime sînt cele mai alese și mai sensibile creaturi.

Lipsa de sincronizare între sentimentele personajelor sau între atitudinile acestora și datele realității obiective este unul dintre procedeele prin care sensibilizează romancierul ironia tragică.

În *Tess d'Urberville*, scrisorile nefericitei Tess nu-i parvin iubitului ei Angel Clare, angajat într-o aventură agricolă americană. Crezîndu-se părăsită, Tess se reîntoarce la fostul ei seducător, Alec, pe care nu-l iubește, tocmai cînd Angel, împins de un dor irezistibil, se reîntoarce.

Efect al unui hazard este și contratimpul tragic din *Întoarcerea băștinașului*. Eustacie Vye n-o poate primi, datorită unei banale întîmplări, pe mama lui Clym, venită cu un mesaj de pace. Este întîmplarea care determină imposibilitatea de a stăvilii nenorocirea finală. Nuvelele din *Micile ironii ale vieții* abundă în astfel de contratimpuri.

În *Jude neștiutul*, destinul capătă înfățișări felurite. Ne întîmpină fatalitatea biologică ce izbucnește în temperamentul vulcanic al lui Jude, personaj dominat de erotism, incapabil să-și înfrîngă demonii interiori. Thomas Hardy e în nota unui naturalism pe care teoretic îl combate, atunci cînd descrie catastrofele pricinuite de asemenea temperamente (o mare parte din desfășurarea tragică a romanului *Primarul din Casterbridge* se datorește violențelor temperamentale ale lui Henchard) și cînd își alimentează pesimismul din recunoașterea fatalității biologice. Naturalistă este și acceptarea dezastrelor pricinuite de ereditate. Asupra legăturii dintre cei doi — Jude Fawley și Sue Bride-

head — planează blestemul reprezentat de dușmănia dintre două familii și de incapacitatea indivizilor din acest roman de a suporta jugul căsniciei.

E ciudată și caracteristică lui Hardy simbioza dintre aceste note naturaliste și efectele unei imaginații poetic orientate. Hardy își plăsmuiește — spuneam — personajele ca un poet. De aci nuanța de mister a creațiunilor lui, mister pe care Hardy îl surprinde prin mijlocirea unui act de intuiție poetică. Forța aproape magică a lui Giles Winlerbaria (*Cei din pădure*), forța ce se comunică arborilor plantați de el ține de desăvârșita întrepătrundere între om și natură. Aceeași comunitate descoperim la Tess, și ea ne este comunicată în chip de emoție și nu prin analiză psihologică. Același tip de imaginație poetică explică și gigantismul unora dintre personajele lui Hardy. Michael Henchard (*Primarul din Casterbridge*), în pasiunea lui răzbunătoare ; Eustacie Vye (*Întoarcerea băștinașului*), în impulsivitatea ei eroică se proiectează grandios pe fondul naturii elementare.

Ca poet recurge Hardy atât de des la reprezentările simbolice. E simbolic gestul scrijelării cuvântului „într-acolo“ de către micul Jude pe borna de la marginea drumului ce duce spre Christminster, și e simbolică, pentru ironia destinului, regăsirea bornei cu inscripția în momentul năruirii totale a fiului de țăran. Simbolică este și Casa Neagră din vârful dealului, de pe acoperișul căreia vede copilul pentru prima oară luminile cetății rîvnite.

Cînd Hardy șterge granița între caractere și simboluri, rezultatul nu este totdeauna fericit. Așa se întâmplă, cred, în cazul personajului simbolic numit Bătrînul Timp. Bătrînul Timp este copilul lui Jude și al Arabellei și el sosește pe neașteptate în chip de mesager al destinului în casa lui Jude și a lui Sue. E un copil straniu, trist și bătrînicos („bătrînețea costumată în tinerețe“) ;

un copil care nu râde și nu zîmbește (ochii lui par să spună că „rîsul provine totdeauna din neînțelegere”); un copil maturizat de singurătate și nenorociri. Curînd el se impune ca un simbol, simbolul tragicului născut de condiția vieții moderne, așa cum ne arată aforismele și cugetările simbolice pe care le rostește neîncetat acest copil iremediabil atins de *Weltschmerz*: „Grăzav mi-ar plăcea florile dacă nu m-aș gândi tot timpul că, după numai cîteva zile, se vor ofili”. Ca simbol este gândită și cumplita faptă a Bătrînului Timp, care, din dezgust pentru viață, își spînzură frații — copiii lui Jude și ai lui Sue — și apoi se sinucide.

Acest lugubru episod determină în cugetul lui Sue o mutație ce devine mijlocul de realizare a contratimpului tragic. Zguduită de moartea violentă a copiilor ei, Sue trece printr-o criză și devine credincioasă, tocmai cînd, sub influența ei, Jude s-a lepădat de credință și privește viața cu înțelegere de raționalist. Se produce aci o confuzie de planuri foarte frecventă la Hardy. Fapta Bătrînului Timp este un motiv simbolic, în timp ce mutația trăită de Sue ține de evoluția unui caracter și, ca atare, ar trebui să se conformeze legii verosimilității psihologice.

Sfîrșitul tragic al aventurii spirituale trăite de Jude ne readuce într-un cadru în care destinul devine emanația unui mecanism social apt să-i strivească pe cei puri și merituoși. Cetatea universitară cu oamenii și legile ei riguroase distruge viața țăranelui dezrădăcinat pe care nu-l primește în incinta ei. „Un zid doar îl despărțea de tinerii contemporani cu el, care n-aveau altă datorie decît să citească, să scrie, să studieze. Doar un zid, dar ce zid!”

Cartea se încheie cu un contrast aproape prea evident pentru semnificația pe care Hardy dorește în acest ultim roman să o

dea conceptului de destin. Fiul de țăran, lucrătorul zidar cărui școala i-a închis porțile, moare singur și neștiut în cămăruța lui, în timp ce în sala de festivități a unui mare colegiu, niște iluștri descendenți primesc în sunetele unei muzici festive răsplata rangului.

În finalul acestui ultim roman al său — roman al dezrădăcinării și ratării — Hardy pare să unifice legile sociale cu acelea cosmice și biologice sub semnul aceluiași destin crud și ironic față de individul uman.

VERA CĂLIN

TABEL CRONOLOGIC

- 1840 La 2 iunie se naște Thomas Hardy în satul Beckampton din Dorset, ca fiu al unui meșter constructor.
- 1842 Grevele din Lancashire stimulate de mișcarea chartistă.
- 1847 Thackeray începe publicarea *Bîlcinului deșertăciunilor*.
- 1848 Anul revoluțiilor de pe continent, momentul culminant al mișcării chartiste.
Apare *David Copperfield* de Dickens.
- 1854 Războiul Crimeii.
Apare *Timpuri grele* de Dickens.
- 1856 Intră ucenic la un arhitect, restaurator de biserici.
- 1860 George Eliot publică romanul *Moara de pe Floss*.
- 1862 Pleacă la Londra pentru a studia arhitectura.
- 1867 Scrie primul roman (rămas nepublicat) : *Săracul și doamna*.
Părăsește arhitectura și se dedică literaturii.

- 1871 Apare romanul *Remedii disperate*.
- 1872 Publică romanul *Sub frunzișul verde*.
- 1873 Publică romanul *Doi ochi albaștri*.
- 1874 Apare romanul *Departate de mulțimea înnebunită*.
- 1878 Publică romanul *Întoarcerea băștinașului*.
- 1880 Apare *Trompetistul negru*.
- 1882 Publică romanul *Doi în turn*.
- 1883 Părăsește Londra și se stabilește la Dorchester.
- 1886 Apare romanul *Primarul din Casterbridge*.
- 1887 Apare romanul *Cei din pădure*.
Întreprinde o călătorie în Franța și Italia.
- 1888 Publică *Povestirile din Wessex*.
- 1891 Apare romanul *Tess d'Urberville*.
- 1894 Apar nuvelele *Micile ironii ale vieții*.
- 1896 Apare romanul *Jude neștintul* și povestirea *Spectrul realului*.
- 1897 Apare romanul *Femeia iubită*.
Descurajat de primirea romanului *Jude neștintul* de către cercurile oficiale, Thomas Hardy renunță la proză și se dedică poeziei.
- 1898 Publică *Poemele din Wessex*.

Bernard Shaw scrie *Profesiunea doamnei Warren*.
Thomas Hardy publică *Poeme din trecut și prezent*.

1902 Sfârșitul războiului colonialist împotriva burilor.

1903 Întreprinde o călătorie pe Rin, în Olanda și Belgia, unde vizitează Waterlooul care-i oferă sugestii pentru poemul *Dinaștii*.

1904—1908 Publică poemul dramatic în trei părți *Dinaștii*.

1906 Galsworthy începe publicarea ciclului *Forsyte Saga*.

1914 Thomas Hardy publică *Satire de circumstanță*.

1912 Bernard Shaw publică *Piese pentru puritani*.

1914 Izbucnește primul război mondial.

1917 Hardy publică *Momente vizionare*.

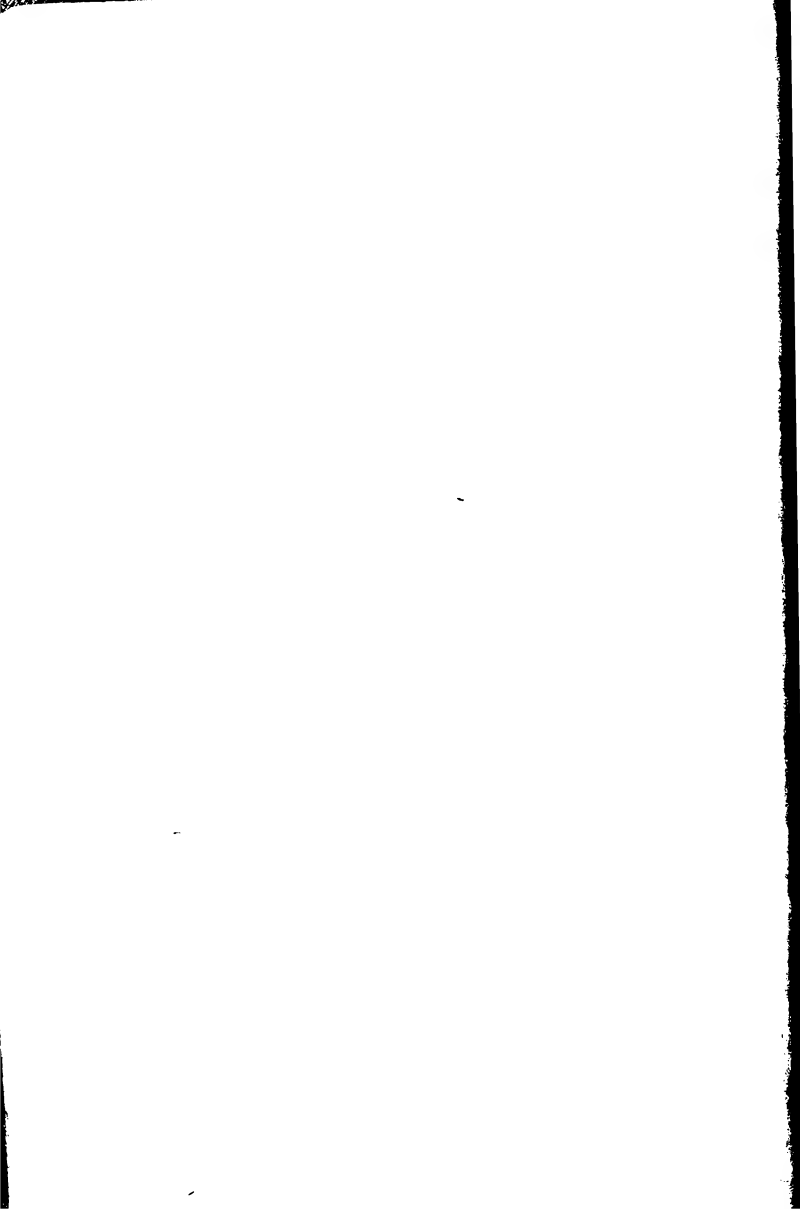
1923 Se joacă piesa lui Thomas Hardy *Vestita tragedie a reginei din Cornwall*, inspirată de legenda lui Tristan și a Isoldei.

1925 Apar versurile *Spectacole umane, fantezii îndepărtate, cîntece și nimicuri*.

• Apare la New-York volumul *Eseuri și scrisori*.

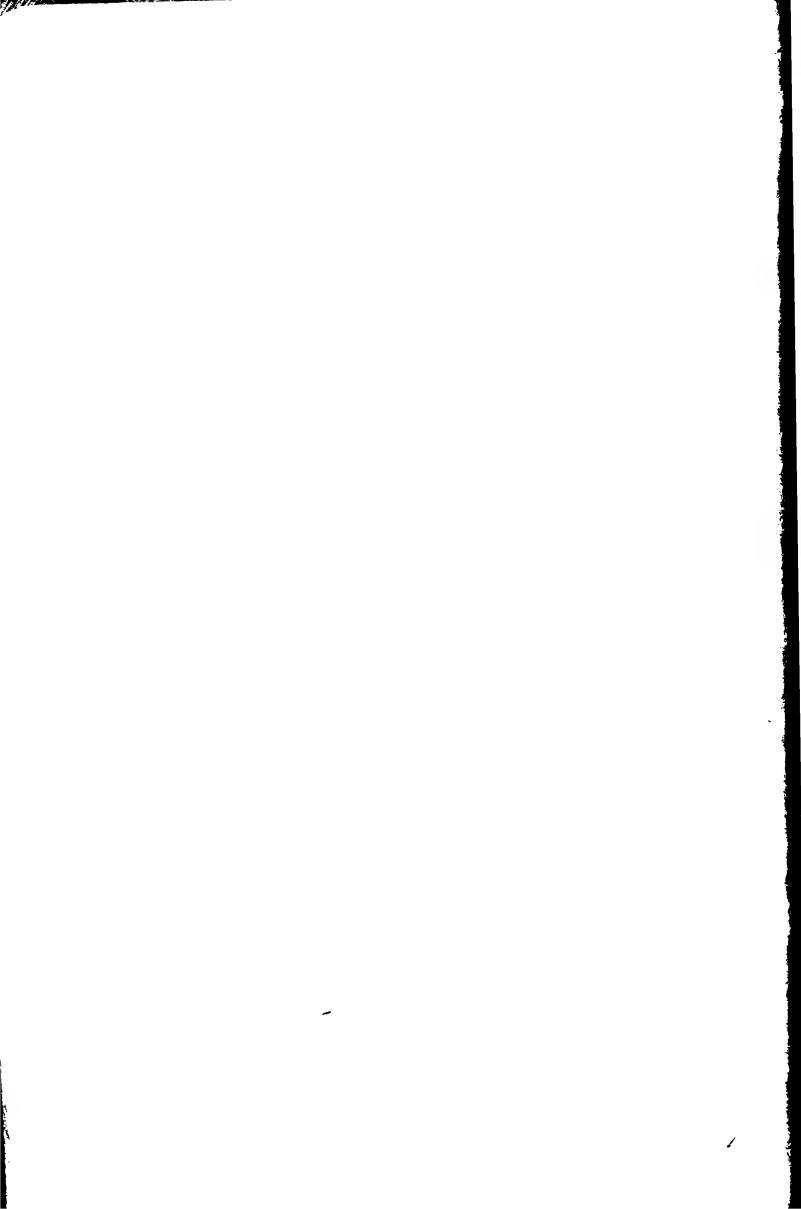
1928 Moartea lui Thomas Hardy, la 11 ianuarie.

„Slova ucide“

Partea întâia

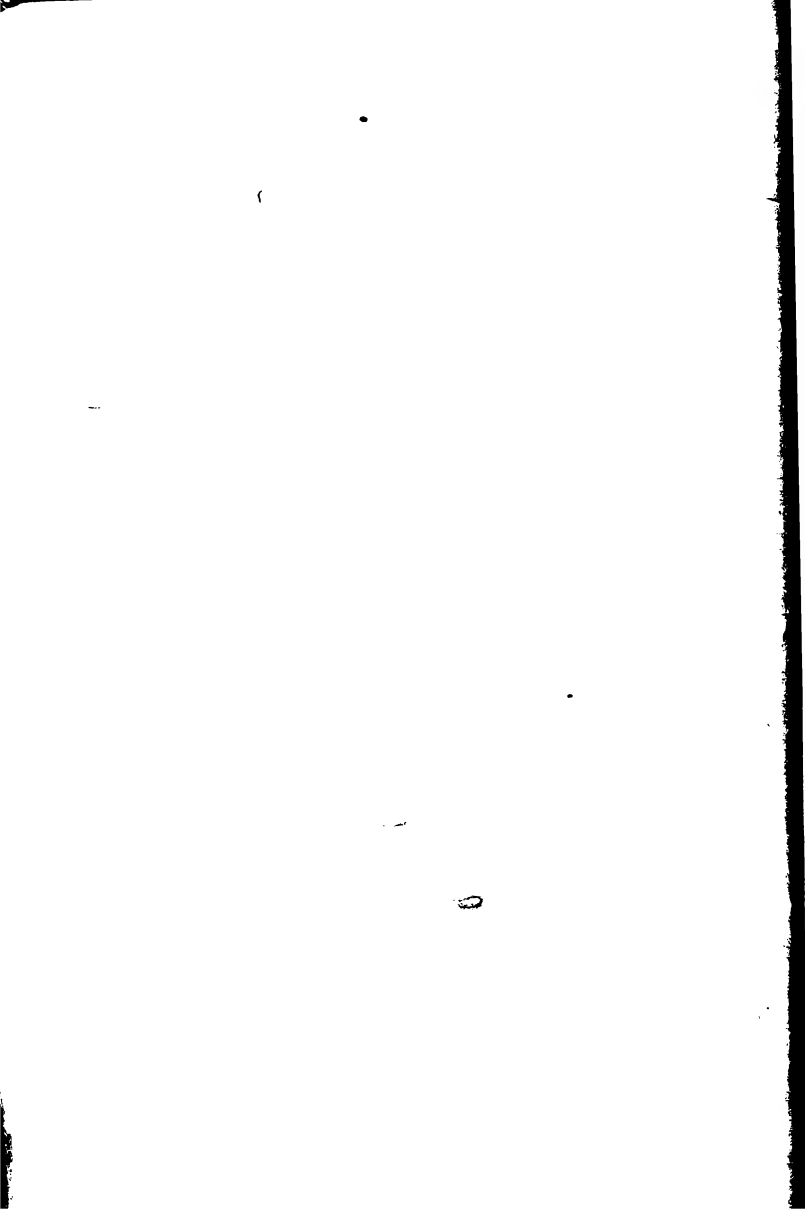
LA MARYGREEN

„Și mulți și-au ieșit din minți din pricina femeilor și s-au făcut slugi de dragul lor. Și mulți alții au pierit, au rătăcit, au căzut în păcat tot pentru femei... O, voi, bărbați, cum să nu biruie femeile, când văd care le este puterea?”

ESDRAS ¹

¹ *Esdraș*, medic iudeu (sec. V î.e.n.), autor a patru cărți canonice.

I

Învățătorul pleca din sat, și asta părea să-i întriseze pe toți. Mōrarul din Cresscombe îi împrumutase căruța lui mică și albă cu coviltir, împreună cu calul, pentru ca omul să-și poată duce lucrurile pînă în orașul așezat la vreo douăzeci de mile depărtare, ținta acestei călătorii. Era un mijloc de transport tocmai potrivit ca mărime pentru calabalîcul dascălului care se muta. Locuința lui din curtea școlii fusese în bună parte mobilată de administrație, așa încît singurul obiect care-l încurca pe învățător, în afara lăzii cu cărți, era o pianină cumpărată la o licitație, în anul cînd își pusese în gînd să învețe muzică instrumentală. Dar, cum zelul i se stinsese și dascălul n-apucase să deprindă destulă îndemînare, achiziția aceasta devenise o pacoste la fiecare mutat.

Pastorul plecase pentru toată ziua, fiind un om dintre aceia cărora le e silă de orice schimbare. N-avea de gînd să se înapoieze decît seara, după sosirea și instalarea noului învățător, cînd totul urma să se liniștească din nou.

În salonaș, fierarul, vătășelul, ba chiar și învățătorul stăteau nedumeriți în fața instrumentului. Chiar de-ar izbuti să-l urce în căruță, își spunea dascălul, tot n-ar ști cum să se descurce cu el la sosirea în Christminster, orașul spre care se îndrepta și unde, la început, avea să poposească la nimereală.

Un băiețaș de vreo unsprezece ani, care asistase gânditor la împachetat, se apropie de grupul bărbatilor și, în timp ce aceștia își frecau bărbiile, vorbi, roșind la auzul propriului său glas :

— Mătușa are o magazie de lemne și poate că-l puneți acolo, domnule învățător, pînă cînd vă găsiți locuință.

— Înțeleaptă idee ! făcu fierarul.

Hotărîră să trimită o delegație la mătușa băiatului — o fată bătrînă din sat — ca s-o întrebe dacă poate adăposti pianul, pînă cînd domnul Phillotson avea să-l poată lua. Fierarul și vătășelul porniră să vadă dacă adăpostul propus este potrivit, iar băiatul și dascălul rămaseră singuri.

— Îți pare rău că plec, Jude ? întrebă cu blîndețe acesta din urmă.

Ochii băiatului se umplură de lacrimi ; nu era unul dintre elevii obișnuiți ai cursurilor de zi, accia care se apropie de viața dascălului pe căi prea puțin romantice, ci urmasa cursurile serale, și asta numai de cînd începuse să predea acest învățător. Adevărul este că elevii obișnuiți se aflau în clipa de față foarte departe, asemenea unor discipoli spirituali, și n-aveau nici un chef să dea o mîină de ajutor.

Băiatul deschise cu stîngăcie cartea pe care o ținea în mînă, primită ca dar de despărțire de la domnul Phillotson ; recunoscu că-i pare rău.

— Și mic, spuse domnul Phillotson.

— De ce plecați, domnule învățător ? întrebă băiatul.

— Ei, asta-i o poveste lungă. Tu, Jude; nici n-ai putea să înțelegi ce mă-mpinge. Poate că ai să înțelegi cînd ai să fii mai mare.

— Cred c-aș înțelege de pe-acum, domnule învățător.

— Fie, dar să nu sufli o vorbă despre ce-ți spun eu ! Știi ce înseamnă o universitate și o diplomă universitară ? E patalamaua de care are nevoie un om ca să izbutească în învățămînt. Planul, sau mai bine zis visul meu este să obțin o diplomă și pe urmă să fiu hirotonisit. Mutîndu-mă la Christminster sau prin apropiere, voi fi, ca să zic așa, lîngă cartierul general și, dacă planul meu are sorti de izbîndă, cred că îmi va fi mai ușor să-l duc la îndeplinire la fața locului decît în altă parte.

Fierarul și tovarășul său se înapoiară. Magazia domnișoarei Fawley era uscată și cum nu se poate mai potrivită, iar bătrîna n-avea nimic împotrivă să adăpostească instrumentul. Așa încît pianul fu lăsat la școală pînă seara, cînd aveau să se găsească mai multe brațe care să-l mute. Dascălul aruncă o ultimă privire în jur.

Micul Jude ajută la încărcarea unor obiecte mărunte, și la orele nouă domnul Phillotson se sui lîngă

lada cu cărți și lîngă celelalte *impedimenta*¹ și-și luă rămas bun de la prieteni.

— N-o să te uit, Jude, spuse el zîmbind în clipa cînd căruța se urni din loc. Ține minte, fii băiat bun; poartă-te frumos cu animalele și cu păsările și citește cît poți mai mult. Și dacă vii vreodată pe la Christminster, nu uita să mă cauți, în amintirea vechii noastre prietenii.

Căruța scîrțîi trecînd peste tăpșan și pieri pe după casa pastorului. Băiatul se întoarse la puțul din marginea tăpșanului, unde-și lăsase gălețile înainte de a se apuca să-l ajute la încărcat pe binefăcătorul și dascălul lui. Buzele îi tremurau, și după ce dădu la o parte capacul puțului și începu să coboare găleata, se opri cu fruntea și brațele rezemate de ghizd. Fața lui luă expresia aceea împietrită, de copil gînditor care a simțit ghimpii vieții înainte de vreme. Fîntîna în care privea avea vîrsta satului, și din locul unde stătea acum îi apărea băiatului o lungă perspectivă circulară, ce sfîrșea la o adîncime de o sută de picioare, într-un disc sclipitor de apă tremurătoare. Aproape de suprafață era căptușită cu un strat de mușchi verde și, încă și mai sus, se vedeau tufe de ferigă din soiul numit limba cerbului.

Își spuse, cu tonul melodramatic pe care-l au unii copii ciudați, că dascălul scosese de nenumărate ori apă din puțul acela, în dimineți ca asta de azi, și că de acum înainte n-o să mai scoată niciodată : „L-am văzut uitîndu-se înăuntru, cînd obosea să tragă ciu-

¹ Sensul : calabalîc, fleacuri împovărătoare (lat.).

tura, chiar așa cum mă uit eu acum, și odihnindu-se un pic înainte de a căra gălețile pînă acasă. Dar prea era el priceput ca să mai lîncezească pe la noi — într-un loc adormit ca ăsta !

O lacrimă i se rostogoli, picînd în adîncul puțului. Dimineța era cețoasă, și răsuflarea băiatului unduia ca un fir ceva mai des de ceață prin aerul calm și apăsător. Gîndurile îi fură întrerupte de un strigăt neașteptat.

— Adă odată apa aia, n-auzi, maimuțoi leneș ce ești !

Strigătul venea de la o bătrînă ce răsărise în poarta unei căsuțe acoperite cu stuf verde, așezată nu prea departe. Băiatul flutură numaidecît mîna, în semn de încuviințare, scoase apa cu o opintire anevoioasă pentru un copil de statura lui, așeză jos ciutura și o goli în cele două găleți mai mici ale lui. Se opri o clipă ca să-și tragă sufletul și, astfel împovărat, o porni de-a curmezișul tăpșanului jilav, unde se afla puțul, acolo în apropiere de centrul satului sau mai bine zis al cătunului Marygreen.

Era un cătun pe cît de vechi pe atît de mic, pitit într-o adîncitură a ținutului deluros dinspre dunele Wessexului de Nord. Măcar că era atît de vechi, puțul pare-se că era singura rămășiță intactă de istorie locală. Multe dintre casele acoperite cu stuf și luminate de cîte-un ochi de fereastră fuseseră dărîmate, mulți copaci fuseseră doborîți și mai ales străvechea bisericuță, cocoșată, cu clopotnița ei de lemn și acoperi-

șul bizar, fusese dată la pământ, pentru a fi prefăcută fie în pietre de pavaj îngrămădite apoi în mormane pe ulițe, fie în pereți pentru cocinele de porci, în bănci de grădină, în bulumaci de garduri sau de pietre decorative pentru straturile de flori din vecinătate. În locul ei, pe un alt teren, fusese ridicată de către un oarecare constructor profanator de monumente istorice, care se repezise de la Londra și înapoi într-o singură zi, o clădire nouă și înaltă în stil gotic modern, străină pentru orice ochi de englez : locul unde străjuise atîta vreme străvechiul templu închinat zeităților creștine nici nu mai putea fi recunoscut pe pajiștea verde și netedă, care din moși strămoși slujise de cimitir, iar de mormintele lăsate în paragină mai aminteau doar crucile de fontă, a optsprezece penny bucata, garantate pentru cinci ani.

II

Cu toate că arăta atît de firav, Jude Fawley cără pînă la căsuță, fără să se odihnească, cele două găleți pline ochi cu apă. Deasupra ușii se afla o bucățică de carton albastru, pe care era zugrăvit în litero galbene : „Drusilla Fawley, brutărie“. De cealaltă parte a gemulețelor cu chenar de plumb — casa era una dintre puținele vechi care mai rămăseseră în picioare — se aflau trei borcane cu bomboane și trei prăjituri cu stafide, pe o farfurie cu rămurele de salcie.

În timp ce golea gălețile în spatele casei, băiatului îi ajungea la ureche o convorbire însuflețită care se desfășura înăuntru între mătușa lui — Drusilla cea de pe firmă — și cîteva sătence. Îl văzuseră pe învățător plecînd, și acum recapitulau unele amănunte ale evenimentului și-și îngăduiau pronosticuri.

— Și ăsta cine mai e ? întrebă, în clipa cînd intră băiatul, o femeie care părea oarecum străină de ținut.

— Ai tot dreptul să mă-ntrebi, doamnă Williams. E nepoțelul meu și a sosit aici după ce ai fost dumeata ultima dată pe la noi.

Bătrîna care răspunsese era o femeie înaltă și scofîlcită ; vorbea pe un ton tragic despre lucrurile cele mai obișnuite și se adresa pe rînd, cu cîte-o frază, fiecăreia dintre ascultătoare.

— A venit de la Mellstock, din Wessexul de jos, să tot fie un an de atunci. E un copil fără noroc, Belindo (spuse întorcîndu-se spre dreapta) ; acolo trăia taică-său, și cînd l-au apucat frigurile morții, în două zile mort a fost, știi doar, Carolino (se întoarce spre stînga). Mare binecuvîntare ar fi fost dacă Atotputernicul te-ar fi adunat și pe tine odată cu maică-ta și cu taică-tu, că bietul de tine nu ești bun de nimic pe lumea asta ! Așa că l-am luat aici să stea la mine pîn-oi vedea ce-i de făcut cu el, măcar că-s nevoită să-l las să mai cîștige cîte-un ban cînd poate. De ce dai să pleci Jude ? întrebă ea cînd băiatul, simțindu-se lovit de privirile femeilor ca de niște palme pe obraz, se dădu în lături.

Spălătoreasa satului răspunse că doamna sau domnișoara Fawley (fiindcă i se spunea cînd într-un fel, cînd într-altul) făcuse bine că-l ținuse pe lîngă ea : „...ca să-ți ție de urît cît ești singură, să-ți care apă, să-nchidă obloanele noaptea și să-ți mai ajute oleacă la copt pîine“.

Domnișoara Fawley se îndoia...

— Cum de nu l-ai înduplecat pe învățător să te ia cu el la Christminster și să scoată un învățat din

tine ? spuse ea mai departe, glumind cu năduf. Sînt sigură că altul mai bun nici n-ar fi găsit. Băiatul ăsta e nebun după cărți, zău așa ! Bîntuie boala asta la noi în familie. Vară-sa Sue e la fel, așa am auzit ; dar n-am mai văzut-o pe copila asta de ani de zile, măcar că s-a născut aici, chiar între pereții ăștia. Nepoată-mea și bărbatu-său, după ce s-au luat, n-au avut casa lor vreme de un an și mai bine, și pe urmă, după ce s-au mutat la casa lor, n-au avut parte de ea decît pînă la... dar să nu mai vorbim. Jude băiete, *tu* să nu te însori niciodată. Nu-i bine pentru de-alde Fawley să mai facă pașul ăsta. Știi, Belinda, fata, singurul lor copil, a fost ca și a mea pînă cînd părinții s-au despărțit. Doamne, o fetiță așa mică să treacă prin asemenea necazuri !

Văzînd că atenția generală e din nou ațintită asupra lui, Jude se duse în brutărie, unde-și mîncă prăjitura pregătită pentru micul dejun. Timpul lui liber se sfîrșise, așa încît ieși din grădină sărind peste gardul viu din spate și o apucă spre nord, pe o potecă, pînă ajunse într-o vale largă, semănată cu grîu, singura depresiune din ținutul acela deluros. În această imensă căldare se desfășura munca lui în slujba domnului Troutham, fermierul. Jude coborî în mijlocul văii.

Suprafața cafenie a ogorului urca de jur împrejur, către zare, și se pierdea pe nesimțite în ceața care estompa marginile căldării, sporind impresia de singurătate. Monotonia peisajului era ruptă doar de o claie de fîn din recolta anului trecut, rămasă în mij-

locul țarinii, de ciorile care zbucniră în văzduh la apropierea băiatului și de potecuța care tăia ogorul de-a curmezișul. Cine o mai fi bătînd acum poteca asta, odinioară atît de umblată de cei din neamul lui, morți azi cu toții ?

— Urît mai e aici ! murmură băiatul.

Arăturile proaspete se aliniau ca dungile pe o bucată de catifea vărgată, dînd întinderii un aer de un utilitarism imediat, pentru că îi răpeau nuanțele și o lipseau de orice istorie în afară de aceea a ultimelor luni, deși de fiecare bulgăre de pămînt, de fiecare piatră se legau puzderie de amintiri — ecouri ale cîntecelor de seceriș de pe vremuri, ecouri de cuvinte rostite, de înfăptuiri cutezătoare. Fiecare fărîmă de glie fusese martorul de început sau de sfîrșit al unor dovezi de bărbăție, al jocurilor gălăgioase și vesele, al gîlcevilor, al istovirii. Cete de culegători se aplecaseră sub arșița soarelui peste fiecare stîngen de pămînt. Căsătorii din dragoste, care populaseră cătunul vecin, se încheiaseră aci, între seceriș și căratul recoltei. În tufișurile ce despărteau ogorul de o altă plantație, fete se dăruiseră unor iubiți, care la secerișul următor nici nu mai întorceau capul să se uite la ele ; cîți bărbați nu rostiseră pe acel ogor străvechi jurăminte de dragoste unor femei, pentru ca după ce-și ținuseră făgăduiala în biserica alăturată să ajungă, pînă la vremea însămînțărilor, să tremure numai la auzul glasului lor ? ! Dar nici Jude, nici ciorile din jur nu se gîndeau la toate astea. Pentru ei era vorba doar de o întindere pustie, care pri-

vită dintr-un unghi era un loc de muncă, iar din altul — un grînar din care te puteai ospăta.

Băiatul stătea chiar lîngă căpița de care am vorbit mai înainte, folosind cu vioiciune, la fiecare cîteva elipe, uruitoarea sau păcănitoarea. La fiecare pocnet, ciorile se opreau din ciugulit, își luau zborul și se împrăstiau, mișcînd molcom din aripile strălucitoare ca niște zale, apoi, după ce se roteau un timp, privind cu îngrijorare la băiat, se lăsau din nou și se apucau iarăși de ciugulit, la o distanță respectuoasă.

Învîrți uruitoarea pînă cînd începură să-l doară brațele, și în cele din urmă păsările cu dorințele lor zădărnice îi muiară inima. I se părea că, asemenea lui, trăiesc și ele într-o lume care nu le vrea. De ce să le sperie? Pentru el, ciorile luau tot mai mult înfățișarea unor prieteni buni, a unor protejați — singurii prieteni despre care putea afirma că se sinchisesse măcar un pic de persoana lui, de vreme ce măturașă-sa îi spusese de atîtea ori că ei nu-i pasă. Încetă să uruie, și păsările coborîră din nou.

— Sărăcuțele de voi! spuse Jude cu glas tare. O să aveți de mîncare — o să aveți! E destulă pentru noi toți. Las', că-i dă mîna fermierului Troutham să vă facă și vouă pomană cu cîteva boabe! Mîncăți, păsărelele mele dragi, ospătați-vă!

Păsările rămaseră și se ospătară. Erau ca niște pete de cerneală pe pămîntul cafeniu, și Jude se bucura de pofta lor. Firul vrăjit al dragostei față de orice viețuitoare îl înfrătea cu ele, îl făcea să simtă

că, așa nesigură și amărită cum era, viața păsărilor semăna cu a lui.

Între timp, aruncase cât colo uruitoarea, pe care o socotea o unealtă josnică și murdară, supărătoare și pentru păsări, și pentru el, prietenul lor. Deodată, simți în spate o lovitură zdravănă, urmată de un pocnet răsunător, ceea ce dădu de veste simțurilor lui uimite că tocmai pocnitoarea fusese unealta de atac folosită. Păsările și Jude tresăriră în același timp. Cu ochi uluiți, copilul îl văzu chiar pe fermier, pe marele Troutham în persoană, aplecându-și fața congestionată peste trupul lui ghemuit și mai văzu uruitoarea bălăbănindu-i-se în mână.

— Așa, va să zică : „Mîncăți, păsărelele mele dragi“, așa, tinere ? Mîncăți, păsărele dragi, bună treabă ! Am să-ți scarmăn nădragii și am să văd eu dacă te mai grăbești să spui : „Mîncăți, păsărele dragi !“ Asta după ce ai tîndălit pe la învățător, în loc să vii aici, așa, hai ? Așa-ți cîștigi cei șase penny pe zi, pe care ți-i dau ca să alungi ciorile din grîu ?

Pe cînd împungea urechile lui Jude cu acest discurs mînios, Troutham îi apucase mîna stîngă cu stînga lui și, rotindu-i trupul subțirel la capătul brațului întins, îl pocnea în spate cu partea netedă a uruitoarei — cîte-o lovitură sau două la fiecare rotire — pînă cînd cîmpia începu să răsunе de loviturile fermierului.

— Nu dați, domnule, nu dați ! striga copilul în timp ce se învîrtea, la fel de neajutorat în rotația centrifugă a făpturii lui ca un pește prins în undiță și tras la mal. Dealul, clăia, ogorul, poteca și ciorile se învîrteau în

jurul lui într-o cursă amețitoare. Am vrut numai, domnule, am vrut numai să spun că recolta e bună — doar am văzut cînd s-a semănat — și puteau și ciorile să mănînce un pic — nu v-ar fi sărăcit ; mi-a spus și domnul Phillotson să fiu bun cu ele. Au, au !

Această explicație sinceră păru să-l îndîrjească pe fermier mai tare chiar decît o tăgadă încăpățînată ; drept care bătea mai departe copilul, învîrtindu-l, iar loviturile pocnitoare răsunau peste ogoare, ajungînd pînă la urechile unor muncitori aflați departe, care socoteau că Jude își vede de treaba lui și uruie neobosit. Ecoul se risipea de la turnul nou-nouț al bisericii, pierdut în ceață, către clădirea pentru a cărei înălțare fermierul își dăduse din belșug obolul, drept mărturie a dragostei lui față de Dumnezeu și de oameni.

Istovit de aplicarea dreptății, Troutham așeză în picioare băiatul, care tremura ca varga, scoase o monedă de șase penny din buzunar și i-o întinse în chip de simbrie pentru munca zilei. Îi porunci apoi să se ducă acasă și să nu mai pună piciorul pe vreunul din ogoarele lui.

Jude o luă la goană, ca să nu-l mai ajungă mîna fermierului, și o porni de-a lungul potecii, plîngînd — nu din pricina durerii, destul de usturătoare, nici pentru că ar fi descoperit un cusur în orînduirea universului, cusur datorită căruia ceea ce e bun pentru păsările Domnului e rău pentru grădinarul lui, ci din pricina simțămîntului cumplit că se făcuse de ocară

înainte de a fi trăit măcar un an în parohie și că va fi o povară pe viață pentru mătușa lui.

Cu această umbră pe suflet, nici nu-i venea să se arate în sat, drept care se îndreptă spre casă pe un drum ocolit, prin spatele unui tufiș înalt și de-a curmezișul unei pășuni. Văzu zeci de rîme, perechi-perechi, pe jumătate ieșite din pămîntul umed, așa cum apar de obicei pe o astfel de vreme și în anotimpul ăsta. Îi era cu neputință să înainteze cu pasul lui obișnuit, fără să strivească la fiecare călcătură cîteva dintre ele.

Măcar că mai simțea urmele bății fermierului Troutham, Jude n-avea inimă să facă rău. De cîte ori aducea acasă vreun cuib cu păsărele, nu putea închide ochii toată noaptea de mila lor, și de multe ori, a doua zi de dimineață ducea înapoi, la locul lui, cuibul cu păsărele cu tot. Nu putea îndura să vadă copaci doborîți sau cu ramurile tăiate, fiindcă i se năzărise lui că-i doare ; și curățirea tîrzie a crengilor uscate, atunci cînd se va urcă pînă sus și copacul singerează, era una dintre suferințele reale ale copilăriei lui. Această trăsătură, ce s-ar putea numi slăbiciune de caracter, părea să spună că Jude era din soiul oamenilor sortiți să sufere mult pînă cînd asupra vieții lor fără rost coboară cortina ce vestește că de acum înainte totul va fi iarăși senin. Își croi grijiuliu drum, mergînd în vîrfurile picioarelor printre rîme, fără să strivească vreuna.

Cînd intră în căsuță, mătușă-sa tocmai vindea o jînblă de un penny unei fete. După ce cumpărătoarea plecă, bătrîna îl luă la rost :

— Dar cum se face că te-ai întors acasă în toiul diminetii ?

— M-a dat afară.

— Cum asta ?

— Domnul Troutham m-a dat afară, fiindcă am lăsat ciorile să ciugulească puțin grîu. Uite simbria

— ultima :

Aruncă pe masă, cu un gest tragic, cei șase penny.

— Ah ! făcu mătușă, cu răsuflarea oprită. Și se porni pe o predică, în care se căina că băiatul o să-i stea toată primăvara pe cap, fără să facă nimic. Dacă nici păsări nu știi s-alungi, atunci ce știi să faci ? Zi ! Nu prea pari bun de nimic. Numai că eu îs mai bună ca Troutham fermierul, de asta să fii sigur. Vorba lui Iov : „Iar acum își rîd de mine unii care n-au ajuns la anii mei și pe ai căror părinți nu-i socoteam destul de vrednici să-i pun alături cu cîinii turmei mele !” Tatăl lui a fost argatul tatălui meu, și eu am fost o neroadă că te-am lăsat să lucrezi la el. Și nici n-aș fi făcut-o de nu m-aș fi gîndit să te păzesc de rele.

Era mai supărată pe Jude că o silise să se înjosească decît de faptul că-și uitase de datorie, așa încît în primul rînd îl judeca pentru asta, iar punctul de vedere moral venea pe planul al doilea.

— Nu c-ar fi trebuit să lași păsările să mănînce din semănăturile fermierului Troutham. Firește c-aici ai greșit. Jude, Jude, de ce n-ai plecat cu dascălul ăla

al tău la Christminster sau în altă parte ? Dar nu se putea. Ești un biet copil de rînd, și în neamul tău nu s-a pomenit vreodată om care s-o ia razna — și nici n-o să se pomenească vreodată !

— Unde-i orașul ăsta frumos, mătușă — orașul ăsta în care s-a mutat domnul Phillotson ? întrebă băiatul, după ce cugetă cîtva timp în tăcere.

— Doamne ! Păi tu ar trebui să știi unde-i orașul Christminster. La vreo douăzeci de mile depărtare de aici. E un loc prea frumos ca să ai tu ce căuta acolo, măi băiete, eu așa cred.

— Și domnul Phillotson o să rămînă mereu acolo ?

— De unde să știu eu ?

— N-aș putea să mă duc să-l văd ?

— Ferească Sfîntul ! Se vede că n-ai crescut prin părțile noastre, altfel n-ai întreba una ca asta. Noi n-avem nici în clin, nici în mîncă cu cei din Christminster și nici ei cu noi.

Jude ieși din casă și, simțind ca niciodată că viața lui e lipsită de orice rost, se trînti cu fața-n sus pe o grămadă de paie lîngă cocina de porci. Între timp, ceața se subțiasse, lăsînd soarele să se străvadă. Băiatul își trase pălăria de paie peste față, și prin golurile împletiturii privea strălucirea incandescentă, lăsîndu-se în voia unor gînduri nedeslușite. Înțelegea că pe măsură ce crești descoperi noi răspunderi. Lucrurile nu se rînduiau chiar așa cum și le închipuise el. Logica naturii era prea crudă pentru ca el s-o

încuviințeze. Faptul că îndurarea față de unele fap-turi însemna cruzime față de altele îi rănea simțul armoniei. Cu cât înaintezi în vîrstă și te simți tot mai mult în centrul vremii tale, și nu doar un punct pe circumferința ei, cum te simțeai cînd erai mic, te cuprinde un soi de îngrijorare, își dădea el seama. Parcă toate din jur sînt orbitoare, țipătoare, dure-roase, parcă te asurzește gălăgia, iar stridențele și vacar-mul ăsta rănesc mica celulă care este viața ta, o zdrun-cină, o răvășesc.

Dacă s-ar fi putut ca cel puțin să nu mai crească ! Nu voia să devină bărbat.

Pe urmă, ca un copil ce era, își uită deznădejdea și sări în picioare. Tot restul dimineții o ajută pe mătușă-sa la treabă iar după amiază, după ce nu mai găsi nimic de făcut, se duse în sat. Aci întreabă un om cam pe unde e așezat orașul Christminster.

— Christminster ? Păi, într-acolo, departe, dar eu n-am fost niciodată ; ce să caut eu într-un loc ca ăsta ?

Omul arăta spre nord-vest, chiar în direcția ogo-rului unde Jude se făcuse de ocară. Timp de o clipă, coincidența i se păru neplăcută, dar ciudățenia aces-tui lucru îi ațîță și mai mult curiozitatea stîrnită de oraș. Fermierul îi poruncise să nu mai pună piciorul pe ogorul acela ; totuși, ca să ajungi la Christminster trebuie să treci pe acolo, și doar poteca e pentru toată lumea. Așa încît, ieșind pe furiș din cătun,

Jude coborî chiar în valea care în dimineața aceea fusese martora pedepsei lui, fără să se abată însă măcar cu o palmă de la potecă. Urcă povîrnișul lung și plictisitor, pînă cînd ajunsese de cealaltă parte, acolo unde, lîngă un pîlc de copaci, drumeagul întîlnește șoseaua. Aci se sfîrșea țarina, și în fața lui se așternea o întindere largă și pustie.

III

Nu se zărea țipenie de om nici pe șoseaua fără urmă de tufiș pe de lături și nici în dreapta sau în stînga ei, iar drumul alb părea să urce îngustîndu-se din ce în ce, pînă atîngea cerul. Sus, în vîrf, șoseaua era tăiată în unghi drept de un drumeag verde, anume Icknield Street, drumul roman care străbătuse pe vremuri ținutul. Această cărare străveche se întindea spre apus și spre răsărit, cale de multe mile, și de cînd țineau oamenii minte fusese bătută de turmele și cirezile mînate spre tîrguri și iarmaroace. Dar acum era lăsată în părăsire și năpădită de ierburi.

Băiatul nu se încumetase niciodată încă să se depărteze atîta cale de cătunul în care se oploșise, din seara aceea întunecoasă, cu cîteva luni în urmă, cînd fusese lăsat de către un cărauș venit dintr-o gară de la sud. Pînă acum nici nu bănuise măcar că atît de aproape de el, chiar la poalele podișului unde era lumea lui, se așternea un ținut de șes așa larg și neted. Tot semicercul de nord, întins între răsărit și apus pe o distanță de patruzeci sau cincizeci de mile,

se desfășura înaintea lui și, firește, acolo aerul era mai albastru, mai umed decît cel pe care-l respira el aci, sus.

Nu departe de drum se vedea un hambar vechi și bătut de vînturi, făcut din cărămizi și țigle de un cenușiu-roșcat. Oamenii de prin partea locului îi spuneau Casa Neagră. Era gata să treacă mai departe, cînd zări o scară sprijinită de streășină și-i dădu prin gînd că dacă s-ar urca mai sus ar putea vedea mai departe, ceea ce-l făcu să rămînă în loc și să privească. La marginea acoperișului, doi oameni reparau țiglele. Băiatul o luă pe cărare și se apropie de hambar.

După ce un timp îi urmări, dus pe gînduri, pe cei doi lucrători, își luă inima-n dinți și urcă scara, pînă ajunsese în dreptul lor.

— Ei, băiețas, ce-oi fi căutînd tu sus aici ?

— Voiam să știu unde e grașul Christminster, dacă nu vă supărați.

— Christminster e într-acolo, lîngă pîlcul acela de copaci. Poți să-l vezi — cel puțin pe o zi senină. Nu, acumă nu se poate.

Celălalt țiglar, bucuros de orice întrerupere a unei munci plictisitoare, se întorsese și el ca să privească spre locul arătat.

— Pe o vreme ca asta nu prea se întîmplă să-l zărești, spuse el. Eu l-am văzut uneori, la scăpătat, într-o vîlvătaie, și atunci seamănă cu... nici eu nu știu cu ce.

— Cu sfîntul Ierusalim, propuse copilul cu gravitate.

— Da... măcar că eu nu m-aş fi gîndit niciodată la asta... Dar azi nu văd nici urmă de Christminster.

Băiatul îşi încordă şi el privirea; dar nu putea zări cetatea îndepărtată. Coborî de pe acoperişul hambarului şi, cu nestatornicia vârstei lui, părăsind gîndul la Christminster, o porni pe cărare, cercetînd de jur împrejur tot ceea ce ar fi putut să-i atragă în chip firesc atenţia. Cînd trecu din nou prin faţa hambarului ca să se înapoieze la Marygreen, scara se afla la locul ei, dar cei doi oameni îşi sfîrşiseră treaba şi plecaseră.

Ziua pălea o dată cu apropierea înserării; mai dăinuia o ceaţă subţire, dar aerul se limpezise peste tot, în afară de ținuturile mai joase şi umede, de-a lungul firului apelor. Se gîndi din nou la Christminster şi-şi dori, de vreme ce venise anume pentru asta cale de două sau trei mile cît măsura drumul de la casa mătuşii lui, să vadă măcar o dată oraşul acela ispititor de care i se vorbise atîta. Dar chiar de-ar mai fi zăbovit, vîzduhul nu avea să se limpezească înainte de căderea nopţii. Totuşi, nu-i venea să părăsească locul, fiindcă numai cîteva sute de yarzi de-ar fi mers înapoi spre sat, privirile lui n-ar mai fi cuprins partea de nord a ținutului.

Urcă scara ca să mai arunce o privire spre punctul acela arătat de oameni şi se cocoţă pe treapta cea mai de sus, deasupra acoperişului de ţiglă. Poate că multe zile nu-i va mai fi dat să meargă atît de departe.

Poate că, dacă s-ar ruga, dorința de a vedea Christminsterul îi va fi îndeplinită. Lumea zice că dacă te rogi dobândești cele dorite, deși uneori nu se întâmplă așa. Citise el într-o broșură religioasă că un om care începuse să clădească o biserică și nu mai avea bani s-o termine îngenunchease și se rugase, și banii îi veniseră prin poștă. Un altul încercase același lucru, dar banii nu i-au sosit; în cele din urmă a descoperit însă că nădragii pe care-i purta când îngenunchease fuseseră croiți de un evreu păcătos. Fără să se simtă descurajat, Jude se răsuci pe scară, îngenunche pe treapta a treia și, sprijinindu-se de cele de deasupra, se rugă să se ridice ceața.

Se așează apoi și așteptă. După vreo zece sau cincisprezece minute, ceața, care se subția, se topi de tot înspre partea orizontului nordic, așa cum se topise și spre celelalte zări și, un sfert de oră înainte de asfințit, norii dinspre apus se despărțiră, descoperind în parte soarele și razele care brăzdau cerul ca niște dîre de lumină între două cortine compacte, cenușii. Băiatul privi numaidecît înapoi, spre locul arătat de lucrători.

Undeva, în fișia de peisaj ce-i apăruse, scînteiau puncte de lumină asemenea unor topaze. Pe măsură ce clipele treceau, văzduhul devenea tot mai străveziu, pînă cînd punctele de topaz se dovediră a fi moriști de vînt, ferestre, acoperișuri umede, pete strălucitoare de clopotnițe, cupole, ziduri sculptate sau diferite contururi ce se zăreau nedeslușit. Nu încăpea îndoială, acesta era orașul Christminster; fie

chipul lui real, fie o imagine de miraj în atmosfera aceea ciudată.

Băiatul își încordă privirile pînă cînd ferestrele și moriștile de vînt își pierdură strălucirea și apoi se mistuiră dintr-o dată, ca niște lumînări ce se sting. Cetatea de abia zărită fu învăluită în ceață. Cînd se întoarse spre apus, băiatul văzu că soarele pierise. Primul plan al scenei era cufundat într-o beznă funerară, și cele mai apropiate lucruri împrumutau culori și forme himerice.

Coborî neliniștit scara și porni în goană spre casă, încercînd să nu se gîndească la uriași, la Herne vișnătorul, la Apollo, care întinde curse lui Christian¹, sau la căpitanul cu o gaură sîngerîndă în frunte, înconjurat de leșuri ce se răzvrăteau în fiecare noapte pe bordul corăbiei blestemată. Știa că depășise vîrsta cînd mai crezi în astfel de grozăvii, și totuși, de îndată ce văzu turnul bisericii și luminile din ferestrele căsuței se bucură, măcar că nu asta era casa în care se născuse și că mătușă-sa nu se prea sinchisea de el.

Jude zăbovi nemișcat, o bună bucată de timp, pe lîngă „vitrina” bătrînei, cu cele douăzeci și patru de gemulețe plumbuite, dintre care unele se oxidaseră cu vremea, așa încît greu mai puteai zări articolele de un penny expuse înăuntru, toate la un loc formînd un stoc de marfă ce putea fi cărat cu ușurință de un

¹ Aluzii la cartea *Călătoria pelerinului*, de John Bunyan (1628—1688).

bărbat voinic. Dar pe cît de mărunte erau lucrurile ce-l înconjurau, pe atît de mărețe îi erau visele.

Dincolo de hotarul neclintit al colinelor reci de cretă dinspre nord vedea contururile unei cetăți fastuoase — vedea locul acela pe care în mintea lui îl asemuise cu noul Ierusalim, deși visurile lui erau plămădite mai curînd de închipuirea unui pictor decît de aceea a negustorului de diamante din vedeniile autorului Apocalipsului. Pentru el, cetatea căpăta o materialitate, o statornicie, o putere asupra vieții lui, izvorîte mai ales din faptul că omul față de a cărui știință și de ale cărui planuri avea el atîta respect trăia acum acolo ; ba chiar în mijlocul oamenilor celor mai învățați și mai luminați.

Deși știa că, în anotimpurile umede și triste, și la Christminster trebuie să plouă, lui Jude nu-i venea totuși să creadă că și acolo ploaia poate fi la fel de jalnică. Ori de cîte ori avea prilejul să se depărteze vreme de un ceas sau două de marginile cătunului, ceea ce nu se întîmpla prea des, se furișa pînă la Casa Neagră de pe deal, și acolo își încorda neobosit privirile ; uneori era răsplătit, căci zărea cîte-un contur de cupolă sau de clopotniță, alteori doar un firicel de fum, care în închipuirea lui căpăta esență mistică de tămîie.

Veni și ziua cînd îl fulgeră deodată gîndul că dacă s-ar sui după căderea întunericului la punctul lui de observație sau dac-ar străbate o milă sau două în plus ar putea zări luminile cetății. Ar fi trebuit să se înapoieze singur, dar nici gîndul ăsta nu-l speria :

fără îndoială că era și el în stare de puțină bărbăție. Și planul fu dus la îndeplinire. Nu era prea târziu când ajunse la punctul lui de observație. Tocmai se înserase, dar cerul acoperit în partea de nord-est, și vîntul care sufla dintr-acolo întunecau totul. Se ivi însă și răsplata. Atîta doar, că nu văzu ceea ce era aproape sigur că va vedea, adică șiruri de felinare. Nu se deslușea nici o lumină anumită, ci doar un nimb de ceață strălucitoare, ca un arc deasupra orașului, pe fondul cerului negru, ceea ce făcea ca lumina și cetatea să nu pară la depărtare mai mare de o milă sau așa ceva.

Se întrebă care o fi oare, în aureola aceea, punctul exact unde ar putea să se afle dascălul — dascălul care acum nu mai avea nici o legătură cu nici un om din Marygreen, care era ca și mort pentru ei, cei de acolo. I se păru că-l vede pe Phillotson plimbîndu-se în tihnă prin vîlvătaia aceea, ca prin focul din cuptorul lui Nabucodonosor.

Auzise că o adiere de vînt străbate zece mile pe oră, și chiar acum își aminti de lucrul ăsta. Între-deschise buzele, îndreptîndu-și fața spre nord-est, și sorbi vîntul ca pe-o licoare dulce.

— Tu, spuse el, vorbind mîngîietor vîntului, tu ai fost la Christminster acum un ceas sau două, ai plutit de-a lungul străzilor, ai învîrtit moriștile, ai atins obrajii domnului Phillotson, care te-a respirat ; și acum ești aici și te respir eu, tot pe tine, același.

Deodată, împreună cu vîntul, îl învălui parcă ceva, ca o veste venită de acolo, de la un suflet care — așa i se păru — sălășluia prin locurile acelea. Era cu siguranță zvonul clopotelor, glasul cetății, ușor și melodios, care-i șoptea : „Sîntem fericiți aici !”

Pierduse cu totul senzația propriei lui persoane fizice cît timp durase acest salt al gîndului, și fu readus la realitate de o chemare brutală. La cîtiva yarzi depărtare, sub creasta dealului pe care poposisese el, apăru o pereche de cai ; ajunseseră acolo urcînd în serpentină timp de o jumătate de oră, din fundul uriașei căldări. Trăgeau o încărcătură de cărbuni — combustibil ce nu putea fi transportat sus pe podiș decît pe drumul acela. Caii erau mînați de un căruțaș însoțit de încă un om și de un băiat, care potrivea acum cu piciorul o piatră mare în spatele uneia dintre roți, ca să dea animalelor fără suflare un răgaz de odihnă. Între timp, ceilalți doi scoaseră dintre cărbuni o sticlă și traseră fiecare cîte-o dușcă.

Erau oameni mai în vîrstă și aveau glasuri prietenoase. Jude li se adresă, întrebîndu-i dacă vin din Christminster.

— Ferească Sfîntul, cu încărcătura asta ! răspunseră ei.

— Vorbesc de orașul de colo.

Se legase în chip atît de romantic de Christminster, încît, asemenea unui îndrăgostit care pomeneste de iubita lui, se rușină să-i mai rostească o dată numele. Arăta spre lumina de pe cer, aproape nevăzută pentru ochii lor de oameni în vîrstă.

— Da. Parcă s-ar vedea acolo, spre nord-vest, o pată ceva mai luminoasă decît restul cerului, măcar că eu n-aş fi zărit-o ; Christminster trebuie să fie, cu siguranţă.

În clipa aceea, cărţulia cu poveşti pe care Jude o luase sub braţ ca s-o citească pe drum, înainte să se întunece, îi scăpă şi căzu jos. Cărtaşul măsură cu privirea copilul, ce-şi ridica volumaşul şi-i netezea foile.

— Ei, tinere, făcu omul, ar trebui să ai capul înşurubat altminteri ca să poţi citi ce citesc ei pe acolo.

— De ce ? întrebă băiatul.

— Păi ăia nici nu-şi aruncă ochii pe lucruri de le pot pricepe oameni de-alde noi, spuse mai departe cărtaşul, ca să mai treacă timpul. Numai limbi străine de pe vremea Turnului Babel, cînd nu găseai două familii care să vorbească acelaşi grai. Şi pe astea le citesc cu iuţeala zborului unei păsări de pradă. Acolo-i numai învăţătură, nimic decît învăţătură, în afară doar de cele sfinte. Şi alea tot de învăţătură ţin, fiindcă eu unul niciodată nu le-am putut pricepe. Da, e un oraş tare încruntat. Nu că n-ar umbla tîrfe noaptea pe străzi... Ştii doar, nu-i aşa, că acolo cresc pastorii cum cresc ridichii în răzor. Şi măcar că durează — cîţi ani, Bob? — vreo cinci ani pînă scoţi dintr-un bădăran gîngav un predicator scortos şi fără prihană, treaba aia tot se face cînd se poate, şi mi ţi-l lustruiesc pe cîte unul ca nişte meşteri ce sînt, pînă cînd scot un vlădică din el, cu faţă lungă, poale lungi, vestă, guler şi pălărie bisericească, aşa cum se purta

pe vremea Sfintei Scripturi, de nu-l mai recunoaște nici mă-sa... Vezi, au și ei meseria lor, cum are fiecare...

— Dar de unde știți...

— Te poftesc să nu-mi tai vorba, măi băiete. Niciodată să nu-i întrerupi pe ăi mai bătrâni ca tine. Ia mișcă puțin caii mai la o parte, Bobby ; se apropie ceva... Bagă de seamă că eu îți vorbesc de viața din colegiu. Țștia trăiesc la înălțime ; nimic de zis, măcar că eu unul s-ar putea să n-am chiar o părere prea bună despre ei. Și-așa cum ne simțim noi aici în pielea noastră, pe mägura asta, tot așa se simt și ei în căpățînile lor. Sînt oameni foarte luminați la minte, nimic de zis. Unii dintre ei scot sute de lire doar spunînd ce le trece prin cap. Și alții, de tineri și voinici ce sînt, se aleg cu niște căni de argint. Cît despre muzică, oriunde te duci în Christminster, numai muzică frumoasă auzi. Poți să fii credincios sau poți să nu fii, dar nu te poți împiedica să nu cînti laolaltă cu ei, atîta cît te pricepi. Și se află acolo o stradă — strada principală — care n-are pereche pe lume. Cred și eu că știu cîte ceva despre Christminster !

Între timp, caii își recăpătaseră suflarea și-și plecară iarăși capetele sub căpăstru. După ce mai aruncă o ultimă privire plină de venerație spre nimbul din depărtare, Jude se întoarce și o porni alături de atotștiutorul lui prieten, care, pe măsură ce înaintau, îi dădea înainte cu plăcere despre cetate, despre turnurile, palatele și bisericile ei. Cînd căruța ajunsese la

o răscruce, Jude mulțumi din toată inima căruțașului pentru informațiile date și-i spuse că ar fi fericit să poată vorbi măcar pe jumătate atît de frumos ca el despre Christminster.

— Asta-i doar ce mi-a ajuns și mie pe la ureche, spuse fără lăudăroșenie căruțașul. N-am fost niciodată pe acolo, cum n-ai fost nici tu ; dar am cules și eu ce știu de ici, de colo, și de ce să nu le afli și tu ? Tot umblînd prin lume, cum umblu eu, și amestecîndu-te cu oameni de tot soiul, afli de toate, n-ai încotro. Mi-a povestit și mie un prieten de-al meu, care în tinerețea lui curăța ghetele la Crozier Hotel din Christminster și pe care, cînd a îmbătrînit, l-am cunoscut ca pe frate-meu.

Jude își urmă drumul pînă acasă singur și atît de cufundat în gînduri, încît uită de frică. Crescuse brusc. Tînjise din adîncul inimii să găsească ceva de care să se agățe, de care să se lege — un loc pe care să-l poată numi minunat. Oare aici, în orașul ăsta, va găsi locul acela minunat de-i va fi dat să ajungă vreodată pînă la el ? Va putea oare să trăiască acolo fără să se teamă de fermieri, de piedici, de ocară ? Va putea oare să vegheze și să aștepte, să se pregătească pentru ceva măreț, așa cum făceau oamenii de odinioară despre care auzise el ? Și așa cum, în urmă cu un sfert de oră, văzuse cu ochii nimbul de lumină, întrezărea de astă dată cu ochii minții, în timp ce-și urma drumul prin întuneric, măreția orașului.

„E o cetate a luminii“, își spunea.

„Arborele înțelepciunii acolo crește”, adăuga, după ce mai făcea câțiva pași.

„E locul unde se nasc și spre care se duc învățării oamenilor.”

„E ca un fel de castel, apărat de știință și religie.”

După această figură de stil rămase tăcut o vreme, apoi adăugă cu glas tare :

— Mie mi s-ar potrivi.

IV.

Dus pe gânduri cum era, băiatul — matur prin unele laturi ale gândirii lui, și în schimb prin altele mult mai copil decît îl arăta vîrsta — mergea destul de încet. Îl ajunsese din urmă un drumeț sprinten. Cu tot întinericul, Jude văzu că omul poartă o pălărie neobișnuit de înaltă, o haină cu coadă și un lanț de ceasornic care sălta într-un dans zănatic, împrăștiind în jur sclipiri prinse din lumina cerului ori de cîte ori proprietarul lui își mișca picioarele subțiri, încălțate cu ghetete ce nu făceau zgomot. Jude, pe care începea să-l apese singurătatea, se osteni să țină pasul cu el.

— Ei, băiete ! Sînt grăbit, așa încît o să trebuiască să umbli repejor dacă vrei să te ții de mine. Știi cine sînt eu ?

— Cred că da. Doctorul Vilbert ?

— A ! Văd că sînt cunoscut peste tot ! Asta fiindcă sînt un binefăcător public.

Vilbert era un șarlatan ambulant, bine cunoscut de populația sătească, dar încolo cu totul necunoscut, așa cum avea el de altfel grijă să și fie, pentru a se

feri de orice cercetare neplăcută. Toată clientela lui se compunea din țărani și numai în rîndul lor se bucura el de o faimă ce se întindea peste întregul Wessex. Totuși, situația sa era mai modestă, și cîmpul de acțiune mai umbrat decît acelea ale șarlatanilor cu capital și cu un sistem bine organizat de reclamă. De fapt era o reminiscență vie a trecutului. Drumurile bătute de el pe jos erau neînchipuit de întinse și străbăteau aproape tot Wessexul în lung și-n lat. Într-o zi, Jude îl văzuse cum vinde un borcan cu grăsime colorată unei bătrîne, în chip de leac pentru piciorul ei beteag. Femeia se învoise să plătească o guinee, în rate de cîte-un șiling la două săptămîni, pentru această alifie prețioasă, care, după spusele vraciului, nu putea fi obținută decît de la un anumit animal, ce păștea pe muntele Sinai și putea fi prins numai dacă-ți puneai viața în primejdie. Măcar că avea de multă vreme îndoieli cu privire la leacurile acestui gentleman, Jude își dădu totuși seama că are de-a face cu un personaj umblat prin lume, adică unul ce poate deveni un izvor de informații vrednice de crezare în chestiuni ce nu țin prea strîns de meseria lui.

— Ați fost și pe la Christminster, domnule doctor ?

— Am fost — de multe ori, răspunse lunganul. E unul dintre centrele mele.

— E un oraș minunat pentru învățătură și religie ?

— Chiar așa ai spune, băiete, dacă l-ai fi vizitat. Păi acolo pînă și băieții spălătoarelor de prin co-

legii ştiu să vorbească latineşte. Nu chiar o latinească de soi, trebuie să recunosc asta, ca un critic ce sînt ; o latinească vulgară, cum ziceam noi în anii de studenţie.

— Şi greceşte ?

— Ei, asta-i mai mult pentru cei care se pregătesc să devină episcopi, ştii, ca să poată citi *Noul Testament* în original.

— Eu vreau să învăţ singur latineşte şi greceşte.

— E o dorinţă nobilă. Trebuie să-ţi faci rost de cîte-o gramatică pentru fiecare.

— Am de gînd să mă duc la Christminster odată şi-odată.

— Oricînd t-ci duce, să spui pe acolo că doctorul Vilbert este singurul deţinător al vestitelor pilule care vindecă fără greş toate deranjamentele aparatului digestiv, de asemenea astmul şi greutatea de respiraţie. Doi şilingi şi trei penny cutia — cu autorizaţie specială de la cîrmuire.

— Vreţi să-mi faceţi rost de cărţile de gramatică, dacă eu vă făgăduiesc să spun asta pe aici, pe la noi?

— Ți le vînd cu plăcere pe ale mele — alea pe care am învăţat eu cînd eram student.

— Vai, mulţumesc, domnule ! spuse Jude cu recunoştinţă şi fără suflare, fiindcă iuţeala amefitoare cu care umbla vraciul îl silea să meargă în galop şi-i dădea un junghi într-o parte.

— Cred c-ai face mai bine să rămii în urmă, tinere. Să-ţi spun ce am de gînd. Îţi fac rost de gramatici şi-ţi dau şi prima lecţie, dacă ții minte să re-

comanzi în toate casele din sat unsoarea de aur a doctorului Vilbert, picăturile lui dătătoare de viață și pilulele lui pentru doamne.

— Unde vă găesc cu gramaticile ?

— Voi trece pe aici de azi în două săptămîni, chiar la ora asta, adică la șapte și douăzeci și cinci de minute. Mișcările mele sînt la fel de precis calculate ca și cele ale planetelor în mersul lor.

— O să vin aici să vă întîlnesc, spuse Jude.

— Cu comenzi pentru doctoriile mele ?

— Da, domnule doctor.

Jude rămase în urmă, se opri cîteva clipe să-și tragă sufletul și se înapoie acasă cu certitudinea că făcuse un pas mare spre Christminster.

În cele paisprezece zile următoare, umbla de colo pînă colo, zîmbind gîndurilor lui ca unor trecători care l-ar fi salut. Zîmbea cu acea frumusețe ciudată ce strălucește pe fețele tinerilor în mintea cărora se înfiripă o idee mare, ca și cum o lumină vrăjită s-ar aprinde în interiorul făpturii lor străvezii, dînd impresia încîntătoare că cerul s-ar fi pogorît asupra-le.

Își ținu cinstit făgăduiala făcută omului cu o mie de leacuri, în care el credea acum cu sinceritate ; străbătu mile întregi, pe drumurile cătunelor din împrejurimi, ca agent plasator al vraciului. În seara hotărîtă se afla nemișcat pe platou, chiar în locul unde se despărțise de Vilbert, și-l aștepta să se apropie. Doctorul ambulant sosi la timp ; dar, spre uimirea lui Jude, care încerca să-și potrivească pasul cu al vraciului, căci drumețul nu-l încetinise nici un pic

pe al său, acesta din urmă parcă nici nu-și recunoștea tovarășul de drum, măcar că în răstimpul celor două săptămîni scrile se făcuseră mai luminoase. Jude, gîndind că de vină o fi pălăria lui nouă, îl salută cu demnitate pe vraci.

— Ce-i, băiete ? întrebă acesta distrat.

— Am venit, răspunse Jude.

— Tu ? Cine ești tu ? A, da, desigur. Ai obținut ceva comenzi, băiețas ?

— Da.

Și Jude îi înșiră numele și adresele țăranilor care se arătau gata să încerce virtuțile pilulelor și alifurilor cu renume mondial. Șarlatanul își întipări totul în minte cu multă grijă.

— Și gramaticile latinești și grecești ?...

Glasul lui Jude tremura de neliniște.

— Ce-i cu ele ?

— Era vorba să mi le aduceți pe ale dumneavoastră, cele pe care le-ați folosit înainte de a vă lua diploma.

— A, da, bine zici ! Am uitat cu totul de ele, am uitat ! Atîtea vieți atîrnă de grija mea, tinere, încît nu pot să-mi amintesc și de alte lucruri, așa cum aș dori.

Jude se stăpîni pînă cînd se încredință de tristul adevăr, apoi spuse, cu un glas pustiit de amărăciune :

— Nu le-ți adus !

— Nu. Dar dacă-mi mai faci rost și de alte comenzi de la bolnavi, îți aduc cărțile de gramatică rîndul viitor.

Jude rămase în urmă. Era un băiat simplu, însă acel dar al pătrunderii neașteptate în sufletul oamenilor, dar hărăzit uneori copiilor, îl făcu să înțeleagă dintr-o dată din ce aluat stricat era plămădit șarlatanul. Din izvorul acesta n-avea să țîșnească nici o lumină. Imaginara lui cunună de lauri se desfrunzi ; copilul se apropie de o poartă, se sprijini de ea și plînsă amar.

Dezamăgirea aceasta fu urmată de un șir de zile pustii. Poate c-ar fi putut să-și facă rost din Alfredston de cărțile de gramatică, dar pentru asta trebuia să aibă bani și să știe ce cărți anume să comande ; și cu toate că cele trebuincioase traiului nu-i lipseau, era într-atît la cheremul altora, încît n-avea nici un ban al lui.

Cam în perioada asta, domnul Phillotson trimise după pianul lui, fapt care-i dădu lui Jude o idee. De ce nu i-ar scrie învățătorului, rugîndu-l să aibă bună-tatea de a-i procura cărțile de gramatică din Christminster ? Putea să ascundă sub capacul pianului o scrisoare, care fără îndoială că pînă la urmă avea să fie citită de ochii profesorului. De ce să nu-l roage să-i trimită orice exemplar, cît de vechi, care ar fi avut și farmecul de a fi îmbibat de atmosfera universității ?

A împărtăși mătușii sale un asemenea gînd însemna înfrîngere sigură. Trebuia să lucreze singur.

După ce mai chibzui cîtva timp, se puse pe lucru și, în ziua plecării pianului, care se întîmplă să fie și ziua lui de naștere, strecură scrisoarea în lada adresată multadmiratului său prieten; se temea să-i dezvăluie mătușii Drusilla fapta lui, pentru ca ea să nu-i dibuie cumva gîndurile și să-l silească să renunțe la acest plan.

Pianul fu trimis, și Jude așteptă zile și săptămîni în șir, în care timp trecea dimineată de dimineată, înainte să se trezească mătușa, pe la căsuța unde funcționa oficiul poștal. În cele din urmă, sosi într-adevăr un pachet în sat, și Jude recunoscu după margini că înăuntru se află două cărți subțiri. Se retrase cu pachetul într-un loc singuratic și se așeză să-l deschidă pe un trunchi de ulm doborît.

De cînd simțise pentru prima dată vraja orașului Christminster, de cînd văzuse în închipuire cetatea și drumurile pe care le deschidea ea, Jude cugetase mult asupra mecanismului legat de transpunerea expresiilor dintr-o limbă într-alta. Ajunsese la concluzia că o gramatică a unei limbi pe care vrei s-o înveți trebuie să cuprindă în primul rînd o regulă, o îndrumare sau o cheie asemănătoare cu aceea a unui alfabet secret, care o dată cunoscute aveau să-ți îngăduie, prin simpla lor aplicare, să schimbi toate vorbele graiului tău în cele ale limbii străine. Ideea lui copilărească era, de fapt, împingerea pînă la ultimele limite ale preciziei matematice a ceea ce este

cunoscut peste tot ca Legea lui Grimm¹ — adică o amplificare a unor reguli aproximative pînă la desăvîrșirea ideală. Astfel, el își închipuia că vorbele limbii noi pe care vrei s-o înveți se află cumva latente în cuvintele limbii cunoscute, putînd fi descoperite de cel ce cunoștea arta dezvăluirii lor și că tocmai o astfel de artă este pusă la îndemîină de gramatici.

De aceea, cînd, după ce se asigură că pachetul poartă ștampila poștei din Christminster, tăie sfoara, deschise cărțile și se opri asupra *Gramaticii latine*, care se întîmplă să fie deasupra, nu-i veni să-și creadă ochilor.

Era o carte veche, de vreo treizeci de ani, slinoasă, mîzgălită cu cuvinte porcoase, în semn de dușmănie față de litera tipărită, și însemnată ici-colo cu date vechi de douăzeci de ani. Dar nu asta îl uluia pe Jude. Află pentru prima dată că nu există nici o lege pentru transpunerea automată a cuvintelor, așa cum bănuise el în nevinovăția lui (de fapt, într-o oarecare măsură, legea există, dar autorii de gramatici n-o recunosc), și că fiecare cuvînt în parte — atît în limba latină, cît și în cea greacă — trebuia încredințat memoriei, ceea ce reprezenta ani de muncă înrobitoare.

Jude azvîrli cărțile pe jos, se trînti pe spate de-a lungul trunchiului gros al ulmului și vreme de un

¹ *Jacob Grimm* (1785—1863), filolog german, autor al unei celebre lucrări de *Gramatică a limbii germane*. A introdus metoda istorică în studiul gramaticii.

sfert de oră se simți îngrozitor de nefericit. Așa cum mai făcuse de atâtea ori pînă atunci, își trase pălăria peste ochi și privi soarele pe furiș prin împletitura de pai. Prin urmare, asta erau latina și greaca, o păcăleală uriașă ! Miracolul care credea el că-l aștepta era în realitate o muncă asemănătoare cu robia evreilor în Egipt.

„Ce cap trebuie să aibă cei din Christminster și din alte școli înalte, se gîndi el după aceea, ca să învețe zeci de mii de cuvinte, unul cîte unul !“ El n-avea destul creier pentru o treabă ca asta ; și, în timp ce razele jucăuse de soare pătrundeau prin pălărie pînă la el, își dori să nu fi văzut niciodată o carte, să nu mai vadă niciodată vreuna, să nu se fi născut niciodată.

S-ar fi putut să treacă cineva pe acolo, să-l întrebe ce-l doare și să-l înveselească spunîndu-i că ideile lui sînt mai înaintate decît cele ale autorului gramaticii. Dar nu trecu nimeni, fiindcă nimeni nu vine niciodată ; și, apăsător de recunoașterea strivitoare a greșelii lui uriașe, Jude tot se mai dorea dincolo de hotarele acestei lumi.

V

În următorii trei sau patru ani, un vehicul ciudat și neobișnuit putea fi văzut bătînd ulițele și drumurile din preajma Marygreenului, un vehicul mînat într-un chip la fel de ciudat și neobișnuit.

La o lună sau două după primirea cărților, Jude izbutise să uite de festa unîță pe care i-o jucaseră limbile moarte. De fapt, dezamăgirea lui față de natura acestor limbi se prefăcuse, după o vreme, într-o pornire de și mai mare venerație față de știința celor din Christminster. A-ți însuși limbi moarte sau vii, în ciuda împotrivirii despre care știa acum că zace în însăși natura acestor limbi, era o faptă vitejească ce ajunsese treptat să reprezinte pentru el o ispită mai mare chiar decît presupusul proces mecanic. Muntele de materie dedesubtul căruia se ascundeau ideile din tomurile acelea prăfuite numite clasici îl ațîța ; era gata să încerce a-l urni, fărîmă cu fărîmă, cu o violență încăpățînată de șoarece.

Se ostenea să-i fie pe plac fetei aceleia bătrîne și uscate care era mătușă-sa ; o ajuta cît se pricepea el

mai bine, și ca urmare, mica brutărie propășea. Cumpăraseră cu opt livre o gloabă bătrână, căreia i se bălăbănea capul, și cu alte cîteva livre făcuseră rost și de o căruță scîrțitoare cu coviltir cafeniu-spălăcit. Era misiunea lui Jude să transporte cu acest echipaj, de trei ori pe săptămîină, jîmble spre folosința sătenilor și al locatarilor bordeielor singuratece din împrejurimile Marygreenului.

Giudățenia mai înainte pomenită consta, la urma urmelor, mai puțin în însuși mijlocul de transport cît în felul cum mîna Jude cînd bătea drumurile. Interiorul căruței era locul în care se desfășura cea mai mare parte a instrucțiunii lui Jude, sub formă de „studiu particular”. De îndată ce calul deprinse drumul și recunoaștea casele la care trebuia să se oprească, băiatul, așezat pe capră, își răsucea hăturile în jurul brațului și, cu ajutorul unei curele dibaci prinse de coviltir, ținea deschis volumul pe care-l citea ; își proptea apoi dicționarul pe genunchi și se cufunda, după împrejurare, în pasajele mai simple din Caesar, Vergilius sau Horatius, poticnindu-se orbește, cu o cheltuială de energie care l-ar fi făcut pe un dascăl mai slab de înger să verse lacrimi. Totuși, dibăcea pînă la urmă înțelesul celor citite, mai mult ghicind decît deslușind spiritul originalului, care, adesea, în mintea băiatului devenea cu totul altceva decît ceea ce i se cerea lui să înțeleagă.

Singurele exemplare pe care izbutise să pună mîna

erau niște ediții vechi *ad usum Delphini*¹, scoase din circulație și prin urmare ieftine. Fapt este că deși pentru școlarii leneși astfel de ediții erau nefolositoare, pentru el erau destul de bune. Călătorul neajutorat și singuratic acoperea conștiincios cu mâna adnotările de pe margine și nu le folosea decât în chip de sugestii, așa cum s-ar fi folosit de un coleg sau de un pedagog care ar fi trecut din întâmplare pe acolo. Deși cu astfel de mijloace grosolane — singurele care-i stăteau la îndemână — Jude n-avea prea mulți sorți de izbândă să devină un cărturar, se apropia totuși de făgașul pe care voia el să-l urmeze.

În timp ce era cufundat în paginile acelea vechi, răsfoite cîndva de degete ce poate putrezeau în mormînt și în timp ce se străduia să pătrundă gîndurile unor minți atît de îndepărtate și totuși atît de apropiate, gloaba ciolănoasă își vedea de drum. Din cînd în cînd, Jude era smuls din toiul suferințelor Didonei de oprirea căruței sau de glasul vreunei bătrîne, care striga :

— Astăzi să-mi lași două, brutarule, și pe asta veche ți-o dau înapoi !

Îl întîlneau adesea pe ulițe drumetri sau căruțași pe care el nici nu-i vedea, și cu timpul ieșiră vorbe prin vecini despre felul cum îmbina Jude lucrul cu joaca (fiindcă așa priveau localnicii lecturile lui) ca despre o metodă bună poate pentru el, dar nu foarte sigură

¹ Pentru folosința Delfinului — denumire sub care sînt cuprinse edițiile din clasicii latini pregătite în timpul lui Ludovic al XIV-lea pentru învățămîntul Delfinului Franței.

pentru călătorii ce-i ieşeau în cale. Sătenii începură să cîrtească. Într-o bună zi, un oarecare de prin partea locului ceru poliţistului din sat să nu mai îngăduie băiatului de la brutărie să citească în timp ce mîna calul, ba chiar stăruind spunînd că e de datoria sergentului să-l prindă asupra faptului, să-l ducă la poliţia din Alfredston şi să-l amendeze pentru practici primejdioase la drumul mare. Drept care poliţistul îl pîndi, şi într-o bună zi îl opri şi-l luă la rost.

Cum Jude era nevoit să se trezească la ceasurile trei dimineaţa ca să aprindă focul, să frămînte aluatul şi să bage în cuptor pîinile pe care le împărţea la o oră mai tîrzie, trebuia să se culce seara de îndată ce-şi sfîrşea treaba ; aşa încît dacă nu putea să-şi citească clasicii pe drum, aproape că nu mai avea cînd să studieze. Nu-i rămînea, prin urmare, altceva de făcut decît să fie, pe cît posibil, cu ochii-n patru în împrejurările date şi să-şi ascundă cărţile de îndată ce se arăta cineva în depărtare şi mai ales poliţistul. Ca să fim drepti cu acest slujbaş, omul nu stătu prea mult în calea căruţei lui Jude, socotind că într-un ținut atît de pustiu primejdia cea mai mare îl pîndea doar pe băiat ; aşa încît, adesea, cînd vedea deasupra tufişurilor coviltirul spălăcit o apuca în altă direcţie.

Într-o zi, pe vremea cînd Fawley ajunsese destul de departe cu studiile, căci avea acum vreo şaisprezece ani, şi, tot opintindu-se, terminase *Carmen Saeculare*, i se întîmplă să treacă, în drum spre casă, sus pe podiş, prin dreptul Casei Negre. Lumina pălise, şi acest lucru îl făcu să ridice ochii. Soarele asfinţea şi, de

după pădure, în partea opusă, răsărea luna plină. Minteia lui era atît de îmbibată de poemul pe care-l citea, încît, îmboldit o clipă de emoția care cu ani în urmă îl îndemnase să îngenuncheze pe scară, opri calul, coborî și aruncînd o privire în jur ca să se încredințeze că nu-l vede nimeni, se lăsă în genunchi la marginea drumului, cu cartea deschisă în mînă. Mai întîi, își îndreptă fața spre zeița strălucitoare care părea să-i urmărească blînd și ironic faptele, apoi spre izvorul de lumină ce se stîngea în cealaltă parte, și începu :

Phoebe silvarumque potens Diana !¹

Calul așteptă liniștit pînă cînd Jude încheie imnul, repetat ca sub puterea unui imbold păgîn, pe care băiatul nu l-ar fi putut încerca vreodată ziua-n amiaza mare.

Cînd ajunse acasă, cugetă la strania superstiție, în-născută sau dobîndită, sub îndemnul căreia făcuse ceea ce făcuse și la uitarea de sine care-l împinsese la o asemenea abatere de la bunul simț și de la datină, tocmai pe el care, pe lîngă cărturar dorea să ajungă și față bisericească. Totul i se trăgea din faptul că nu citea decît cărți păgîne. Cu cît se gîndea mai mult la asta, cu atît era mai încredințat de nesocotința lui. Începu să se întrebe dacă nu cumva cărțile pe care le citea el erau nepotrivite cu scopul pe care-și propusese să-l atingă în viață. Fără doar și poate nu prea exista armonie între literatura asta păgînă și colegiile medie-

¹ Versul de invocare a soarelui și a zeiței Diana, cu care începe poemul *Carmen Saeculare* de Horațiu.

vale din orașul Christminster, această romanță ecleziastică cioplită în piatră.

În cele din urmă, se încredință că, sub puterea patimii lui neostoite pentru citit, se lăsase stăpînit de o emoție nepotrivită pentru un tînar creștin. Se bălăcise în Homerul îngrijit de Clarke, dar nu-și bătuse prea mult capul cu *Noul Testament* în grecește, deși avea un exemplar, primit prin poștă de la un anticar. Părăsi dialectul ionic, care-i devenise familiar, pentru un altul nou, și multă vreme după aceea se mărgini să citească doar *Scriptura* și *Epistolele* în textul lui Griesbach. Ba chiar, ducîndu-se într-o zi la Alfredston, avu prilejul să facă cunoștință cu literatura patristică, fiindcă descoperi la un librar cîteva volume din Părinții Bisericii, volume neridicate de către un pastor insolubil de prin împrejurimi.

Tot ca un rezultat al acestei schimbări de orientare, vizita duminicile toate bisericile pînă la care putea ajunge pe jos și descifra inscripțiile latinești de pe lespezi și de pe mormintele din secolul al XV-lea. Într-unul din aceste pelerinaje întîlni o femeie bătrînă, gheboasă și nespus de isteată, care citea tot ce-i cădea în mîna și care-i povesti și mai multe despre vraja romantică a cetății luminii și strădaniei. Într-acolo, hotărî el mai dîrz ca oricînd, trebuia să se îndrepte. Dar cum să trăiască el în cetatea aceea? În clipa de față n-avea nici un venit. N-avea nici o meserie și nu cunoștea vreo îndeletnicire — cît de cît demnă și statornică — de pe urma căreia să trăiască în timpul studiilor ce se puteau prelungi ani în șir.

De ce aveau în primul rînd nevoie cetățenii unui oraș ? De mîncare, îmbrăcăminte și adăpost. Orice venit dobîndit de pe urma preparării mîncării ar fi fost prea mic ; cît privește confecționarea îmbrăcămînții, această îndeletnicire îi făcea silă ; către cea de-a treia se simți atras. Într-un oraș se clădește ; prin urmare, va învăța să clădească. Își aminti de tatăl verișoarei lui, Susana, necunoscutul său unchi care lucra obiecte ecleziastice în metal. De altfel, confecționarea de obiecte de artă medievală din orice material era un meșteșug care-l atrăgea. Nu putea să greșească dacă mergea pe urmele unchiului său și se dăruia o vreme zidurilor ce adăposteau sufletele cărturarilor.

Ca un prim pas, își făcu rost de niște blocuri mici de piatră de construcție, fiindcă metal nu se găsea, și, întrerupîndu-și o vreme studiile, își petrecu orele libere copiind capetele și capitelurile din biserica parohială.

La Alfredston trăia un cioplitor în piatră foarte modest, și de îndată ce își găsi înlocuitor în micul negoț al mătușii sale, Jude își oferî acestui om serviciile, în schimbul unei simbrii de nimic. Aci avu prilejul să deprindă măcar primele elemente ale meșteșugului de cioplitor în piatră. Ceva mai tîrziu, se duse la un constructor de biserici din același oraș și, sub îndrumarea acestuia, restaură cu pricepere zidăria ruinată a cîtorva biserici de prin satele din împrejurimi.

Deși nu uita că această meserie este doar o pîrghie ce-i oferea sprijin în timp ce se pregătea pentru marile planuri care, se măgulea el, i se potriveau mai bine, totuși îndeletnicirea îl prindea prin ea însăși. Acum locuia toată săptămîna în orașel și se întorcea în fiecare sîmbătă seară la Marygreen. Și astfel atinse și depăși vîrsta de nouăsprezece ani.

VI

În această memorabilă perioadă din viața lui, se întorcea într-o sîmbătă după amiază, pe la orele trei, de la Alfredston la Marygreen. Era frumos și cald, o vreme de vară blîndă, și, așa cum umbla cu uneltele în spinare, dălțile mai mici zăngăneau ușor în coș cînd se atingeau de cele mari. Fiind sfîrșitul săptămînii, plecase mai devreme de la lucru și, cum făgăduise mătusii lui să se oprească la o moară de lîngă Cresscombe ca să-i facă un mic serviciu, ieșise din oraș pe un drum ocolit, pe care nu trecea de obicei.

Era într-o dispoziție entuziastă. I se părea că întrezărește calea ce avea să-l ducă, într-un an sau doi, către un trai liniștit la Christminster, unde avea să bată în poarta uneia dintre acele fortărețe ale învățaturii după care tînjise atît. S-ar fi putut duce acolo încă de pe acum, firește, într-o calitate sau alta, dar prefera să pătrundă în cetate ceva mai sigur de el în privința mijloacelor de trai decît ar fi putut spune că era cum. Îl încălzea mulțumirea de sine ori de cîte ori se gîndea la ceea ce apucase să înfăptuiască. Cînd

și cînd, pe măsură ce înainta, întorcea capul ca să prindă cîte-un crîmpei din priveliștea ce se desfășura de o parte și de alta a drumului. Dar aproape că nu vedea nimic ; mișcarea capului era doar repetarea automată a gestului pe care-l făcea de obicei atunci cînd era mai puțin preocupat ; singurul gînd care-l stăpînea acum era prețuirea a ceea ce izbutise să realizeze.

„Am dobîndit priceperea unui student mijlociu în citirea celor mai cunoscute dintre scriitorii antichității, a celor latini cu deosebire.”

Într-adevăr, Jude căpătase în ce privește această limbă o ușurință care-i îngăduia să-și omoare lesne timpul pe parcursul drumurilor lui lungi și singuratice închipuind convorbiri latinești.

„Am citit două cărți din *Iliada*, ca să nu mai spun că-mi sînt familiare pasaje întregi cum e cuvîntarea lui Phoenix din Cartea a IX-a, lupta dintre Hector și Ajax din a XIV-a, apariția lui Achile neînarmat și ceremonia îngropăciunii din a XXIII-a. Am mai citit cîte ceva din Hesiod, frînturi din Tucidide și mult din *Vechiul Testament* grecesc... Totuși, tare mi-aș fi dorit să nu existe decît un singur dialect !”

„Am studiat ceva matematică, adică primele șase cărți, apoi a XI-a și a XII-a din Euclid ; și la algebră am ajuns la ecuații de gradul întâi.”

„Știu cîte ceva despre Părinții Bisericii și puțină istorie a Romei și a Angliei.”

„Asta nu reprezintă decît începutul. Numai că rămînînd aici, mult n-o să mai înaintez, din pricina

greutății cu care-mi fac rost de cărți. Prin urmare, trebuie să încerc din toate puterile să mă mut la Christminster. O dată ajuns acolo, voi face asemenea progrese sub îndrumarea pe care o voi primi, încît ceea ce știu acum îmi va apărea doar ca o ignoranță copilărească. Trebuie să strîng bani, și așa am să fac ; și unul dintre colegiile de acolo își va deschide porțile ca să intru eu.“

„Trebuie să-l întîmpine cu un bun venit pe acela pe care desigur că l-ar respinge dac-ar sta să aștepte vreme de douăzeci de ani acest bun venit.“

„O să-mi iau doctoratul !“

Și continuă să viseze, ba se gîndea că s-ar putea chiar să ajungă și episcop dacă va duce o viață neprihănită și înțeleaptă de creștin vajnic. Și ce exemplu o să dea ! Dacă venitul lui va atinge 5.000 de livre pe an, va dărui 4.500 sub o formă sau alta și va trăi în ceea ce pentru el ar însemna bogăție cu restul. Dar de fapt, dacă se gîndea mai bine, n-avea nici un rost s-ajungă episcop. Cînd se va vedea arhidiacon, o să se oprească. Un om poate fi la fel de bun, de învățat și de folositor în calitatea de arhidiacon ca și în cea de episcop. Totuși, tot spre episcopat îl duceau gîndurile.

„Între timp, și de îndată ce mă voi fi statornicit la Christminster, o să citesc cărțile de care n-am putut să-mi fac rost aci : Titus Livius, Tacitus, Herodot, Eschil, Sofocle, Aristofan...“

— Ha-ha-ha ! Unde ți-e capul ?

Interpelarea aceasta venea de la niște glasuri subțiri de dincolo de un gard viu, dar el nu o luă în seamă. Gîndurile îi rătăceau mai departe :

„Euripide, Platon, Aristotel, Lucretius, Epictet, Seneca, Antonius. Pe urmă trebuie să ajung să stăpînesc și alte domenii : Părinții Bisericii, temeinic. Beda și în general toată istoria ecleziastică ; trebuie să am și o idee de ebraică, deocamdată cunosc numai literele...”

— Unde ți-e capul ?

„...dar de muncit știu să muncesc zdravăn. Sînt răbdător, nu glumă, slavă Domnului ! Și doar asta e totul. Da, Christminster îmi va fi Alma Mater ; eu voi fi fiul ei iubit, care îi va aduce numai bucurii.”

Adînc cufundat în aceste socoteli de viitor, Jude încetinise pasul, ba chiar se oprise de-a binelea, cu ochii în pămînt, ca și cum o lanternă magică i-ar fi arătat acolo chipul viitorului. Simți brusc o lovitură ascuțită în ureche și-și dădu seama că cineva aruncase în el cu ceva moale și rece care-i căzuse la picioare.

Dintr-o privire văzu că era o bucată de carne, o bășică de porc, dintre cele folosite de oamenii din partea locului pentru unsul cizmelor, fiindcă de altceva nu erau bune. Porci se aflau din belșug prin-țînut ; în unele părți din Wessexul de Nord oamenii se îndeletniceau cu crescutul și îngreșatul porcilor.

De cealaltă parte a gardului viu se vedea un pîrîiaș și de-abia acum își dădu Jude seama că dintr-acolo veneau glasurile subțiri și rîsetele ce se amestecaseră cu visele lui. Urcă malul înalt și privi peste gardul viu. De partea cealaltă a gîrlei se vedea o căsuță cu o gră-

dină și o cocină de porci ; în fața casei, pe malul pârului, stăteau îngruncheate trei femei tinere, avînd alături găleți și tipsii pline cu măruntaie de porc, pe care le spălau în apa curgătoare. O pereche sau două de ochi jucăuși se ridicară spre el. Văzînd că, în sfîrșit, îi atrăseseră atenția și că privea spre ele, femeile își potrivoră ținuta în vederea inspecției și, luîndu-și un aer modest și serios, reîncepură cu sîrg operația de limpezire.

— Mulțumesc ! făcu Jude aspru.

— Nu eu am aruncat, credeți-mă ! spuse una către vecina ei, ca și cum nici nu și-ar fi dat seama de prezența bărbatului.

— Nici eu, răspunse a doua.

— Vai, Anny, cum poți ? făcu a treia.

— Dac-aș fi aruncat ceva, n-ar fi fost tocmai *asta*.

— Ei ! Că mult îmi pasă de el !

Rîseră și-și văzură de treabă, fără să mai ridice privirea, dar învinuindu-se mai departe zgomotos una pe alta.

Jude se simți îndemnat să le ironizeze, în timp ce-și ștergea fața și prindea din aer cuvintele lor.

— Zici că nu *dumneata* ai aruncat, nu-i așa ? vorbi el către cea care stătea mai în susul apei.

Cea căreia îi vorbise era o fată plăcută la înfățișare, cu ochii negri, nu chiar frumoasă, dar putînd trece drept frumoasă de la oarecare depărtare, în ciuda pielii și a carnației ei grosolane. Avea sîni rotunzi și mari, buze cărnoase, dinți minunați și obraji colorați ca ouăle unei găinușe de Cochinchina. Era o femelă

desăvârșită și trupeșă — atît, nici mai mult, nici mai puțin ; și Jude era aproape sigur că pe seama ei trebuia să pună încercarea de a-l smulge din visurile lui umanistice și de a-i reaminti ceea ce colcăia în mințile celor din jur.

— Asta n-ai s-o afli niciodată, spuse ea sfidătoare.

— Oricine-ar fi făcut-o a irosit bunul altuia.

— Nu face nimic.

— Vrei să-mi vorbești, pare-mi-se.

— Da, desigur, dacă vrei și dumneata.

— Să sâr peste gard, sau treci dumneata peste scîndura de colo ?

Poate că fata cea oacheșă prevedea un prilej bun ; fiindcă nu știu cum se făcu, dar privirile i se încrucișară cu privirile lui în timp ce vorbea, și între ochii fetei și ai băiatului scăpără o scînteie de înțelegere, o prevestire mută a unei legături *in posse*¹, care dinspre partea lui Jude Fawley n-avea nimic dinainte plănuit. Fata își dădu seama că el o alesese dintre cele trei, așa cum e de obicei aleasă o femeie în astfel de împrejurări, fără gîndul vreunei cunoașteri mai apropiate, ci doar din supunere oarbă în fața unor impulsuri dominatoare, inconștient percepute de niște oameni neajutorați, cînd numai la dragoste nu le stă gîndul.

Fata sări în picioare și-i spuse :

— Adu-mi înapoi ce-a căzut acolo, jos.

Jude își dădu seama că semnalul pe care i-l făcuse fata n-avea nici o legătură cu îndeletnicirea tatălui ei. Așeză jos coșul cu unelte, ridică bucata de carne de la

¹ Cu puțință, posibilă (lat.)

picioarele lui, își croi drum cu bățul și trecu prin gardul viu. Umblau paralel unul cu celălalt, fiecare pe câte-un mal al pîrîului, îndreptîndu-se spre podul mic de scînduri. Pe măsură ce fata se apropia, își sugea ușor, cu pricepere, cînd un obraz, cînd celălalt, fără ca Jude să observe ceva. Era un gest original, care făcea, ca prin minune, să înflorească pe suprafața netedă și rotundă a obrazilor câte-o gropiță încîntătoare, pe care fata știa s-o păstreze cît timp zîmbea. Această metodă de a-și face gropițe după voie nu era o operație necunoscută, ci una pe care o încercau multe femei, dar numai puține izbuteau s-o ducă pînă la capăt.

Se întîlniră în mijlocul podețului. Jude îi aruncă înapoi proiectilul, așteptînd parcă să i se explice de ce fusese oprit cu atîta îndrăzneală prin acest nou tip de ghiulea în loc de a fi strigat. Ea însă privea viclean în altă parte, legănîndu-se înainte și înapoi, sprijinindu-și mîna de balustrada podului, pînă cînd, îmboldită de curiozitate femeiască, îl măsură cu ochi cercetători.

— Nu-ți închipui cumva că mi-ar trăsni *mie* prin mințe să arunc cu lucruri în dumneata !

— Nu, nici gînd.

— Treaba asta o facem pentru tatăl meu, care bineînțeles nu ne dă voie să aruncăm nimic. Din asta prepară doar unsoare de ghețe.

Și făcu semn cu capul către bucata din iarbă.

— Dar atunci, ce i-o fi venit uneia dintre celelalte două fete s-o azvîrle ? întrebă Jude, încuviințîndu-i

politicos afirmația, deși avea mari îndoieli că e ade-vărată.

— Din obraznicie. Să nu te apuci să spui că eu am aruncat !

— Cum o să spun ? Doar nici nu-ți cunosc numele.

— Zici că nu ? Să ți-l spun ?

— Spune-l.

— Arabella Donn. Aici locuiesc.

— L-aș fi știut, desigur, dac-aș fi trecut mai des pe aici. Dar de obicei o iau drept pe drumul mare.

— Tatăl meu e crescător de porci, și fetele astea mi-ajută să spăl măruntaiele ca să facem cîrnați și mai știu eu ce din ele.

Vorbeau și iar vorbeau, în timp ce se priveau unul pe altul, rezemați de balustrada podului. Chemarea mută a femeii către bărbat, rostită deslușit de făptura Arabellei, îl pironea pe Jude locului, împotriva intenției sale, aproape împotriva voinței sale, într-un chip cu totul nou față de experiența lui de pînă atunci. Nu exagerăm cînd spunem că pînă în clipa aceea Jude nu se uitase niciodată la o femeie ca la o femeie, socotind că probleme sexuale sînt în afara vieții și a scopurilor lui. Își plimba privirile de la ochii la gura ei, le cobora apoi la sînii ei și la rotunjimile goale ale brațelor, tari ca piatra, ude și înroșite de apa rece.

— Ce fată drăguță ești tu ! murmură el, deși nu era nevoie de cuvinte pentru a da grai magnetismului sub puterea căruia se afla.

— Să mă vezi duminică ! spuse ea ațîțătoare.

— Îmi închipui că asta nu se poate.

— Te privește. În clipa asta nu se ține nimeni de mine, măcar că într-o săptămână, două s-ar putea să se țină.

Vorbise fără să zîmbească, și gropițele dispăruseră.

Jude avea simțămîntul ciudat că-l duce apa și că nu se poate împotriva suvoiiului.

— Ai să-mi dai voie ?

— N-am nimic împotriva.

Între timp își readusese o gropiță în obraz, întorcîndu-și capul și repetînd operația ciudată pomenită mai înainte, căci deocamdată Jude n-avea decît o impresie generală despre înfățișarea ei.

— Duminica viitoare ? îndrăzni el. Adică mîine ?

— Da.

— Să viu ?

— Da.

Se îmbujoră, încălzită de un val de biruință, și în clipa cînd dădu să se întoarcă îl mîngîie aproape drăgăstos cu privirile. Apoi o porni înapoi prin iarba de pe malul apei și-și ajunsese prietenele.

Jude Fawley își săltă pe umeri coșul cu unelte și-și reluă drumul singuratic, cuprins de o înflăcărare care-l umplea de uimire. Trase în piept o gură din aerul proaspăt, care — nu încăpea îndoială — îl învăluisese de atîta amar de vreme în toate locurile pe unde se aflate, dar de care respirația lui fusese despărțită ca printr-o sticlă. Gîndurile lui cu privire la învățătură, muncă și lectură, atît de deslușit formulate doar cu

cîteva minute mai devreme, fuseseră în chip ciudat împlinite undeva într-un ungher, nici el nu ştia cum.

„E doar așa, ca să fac puțin haz, îşi spuse el, dîndu-şi seama că în ochii bunului-simţ lipsea ceva sau poate mai curînd prisosea ceva în firea fetei care-l atrăsese, şi tocmai de aceea simţea nevoia să folosească drept pretext ca s-o caute, gluma. Era în ea ceva de-a dreptul respingător pentru acea parte a personalităţii lui care fusese cucerită de cercetarea literară şi de visul vrăjit al cetăţii Christminster. Făptura care pentru a-l ataca alesese un *astfel* de proiectil nu era o vestală. Cu ochiul minţii văzu lucrul acesta doar într-o străfulgerare, așa cum în lumina unui felinar care se stinge poți întrezări o inscripție pe un zid o clipă înainte de a-l învălui întunericul. Dar numai decît, această vremelnică putere de pătrundere îl părăsi, şi Jude deveni surd faţă de toate glasurile raţiunii, stăpînit doar de chemarea unei plăceri proaspete şi sălbatice, plăcerea de-a fi descoperit un nou făgaş pentru emoţiile lui, un făgaş nebănuit pînă acum, măcar că-i fusese atît de aproape. Avea s-o regăsească în prima duminică pe această făuritoare de vrăji femeieşti.

Între timp, fata se alăturase prietenelor ei şi, tăcută, se apucase să vînture mai departe şi să limpezească măruntaiele în apa străvezie.

— L-ai prins, dragă ? întrebă scurt cea pe care o chema Anny.

— Nu ştiu. Mai bine aruncam cu altceva, murmură Arabella cu părere de rău.

— Dumnezeu ! Dar nu-i nimic de capul lui, orice ți s-ar năzări ție. Mîna căruța cu pîne a bătrînei Dru-silla Fawley din marginea Marygreenului înainte de a ajunge ucenic la Alfredston. De atunci i s-a cam suit la cap și citește tot timpul. Vrea s-ajungă cărturar, așa se zice.

— Nu-mi pasă cine e și ce-i cu el. Ce-ți trece prin cap, fetiço ?

— Ei nu, zău așa ! Pe noi nu trebuie să încerci să ne înșeli. De ce te-ai întins la vorbă cu el, dacă nu-l vrei ? Fie că-ți place, fie că nu, să știi că-i ca un copil. L-am văzut cînd îi făceai tu ochi dulci pe pod, cum se uita la tine de parcă n-ar fi văzut femeie dinainte de s-a născut. Ei, pe-ăsta îl prinde orice mu-iere care știe să i se vîre un pic în suflet, dacă își pune mintea să-l ia cum îi place lui.

VII

A doua zi, Jude Fawley zăbovea în odaia lui de culcare cu tavanul mansardat, privind la cărțile de pe masă și la urmele lăsate în ultimele luni de fumul lămpii pe tencuiala pereților.

Era duminică după-amiază, douăzeci și patru de ore după prima întâlnire cu Arabella Donn. În tot cursul săptămânii care trecuse, își pusese în gând să păstreze după-amiaza, aceasta pentru un scop precis: recitirea *Testamentului* în grecește într-o ediție nouă cu tipar mai bun decât exemplarul vechi, reproducă după textul lui Griesbach, dar îmbunătățită de numeroase corecturi și îmbogățită cu felurite note și variante marginale. Era mândru de cartea asta pe care o obținuse adresându-se cu îndrăzneală unui editor din Londra, ceea ce nu făcuse încă niciodată pînă atunci.

Așteptase multă satisfacție de la această după-amiază de lectură, petrecută, ca pe vremuri, sub acoperișul casei tihnite a mătușii sale, casă în care acum nu dormea decît două nopți pe săptămînă. Dar un lucru nou, o piedică mare ivită cu o zi înainte opri-se

surgerea lină și tăcută a vieții lui, și Jude se simțea așa cum trebuie să se simtă un șarpe care și-a lepădat pielea de iarnă și e încă neobișnuit cu frumusețea și sensibilitatea celei noi.

La urma urmelor, n-o să se ducă s-o întâlnească. Se așază și deschise cartea. Cu coatele bine înfipite în masă și tâmpile în mâini, începu de la început :

Η ΚΑΙΝΗ ΔΙΑΘΗΚΗ¹

Ii făgăduise oare că va veni ? Sigur că da. Păta fată o să-l aștepte în casă și-o să-și strice, din pricina lui, după-amiaza. Și apoi, pe lângă că-i făgăduise, fata avea pe vino-ncoace. N-ar trebui să-și calce cuvântul dat. Măcar că n-avea timp de citit decât duminica și în serile zilelor de lucru, tot își putea îngădui să piardă o după-amiază, când alți tineri iroseau atâtea. Aproape sigur că de azi înainte n-o s-o mai vadă niciodată. De altfel ar fi și cu neputință, ținând seama de planurile lui.

Pe scurt, se simțea ca încleștat de un braț cu o nemaipomenită forță musculară — ceva ce n-avea nimic comun cu spiritul și influențele ce-i dăduseră ghes pînă acum. Forța aceasta nu prea părea să se sinchisească de mintea și de voința lui, cu atît mai puțin de așa-zisele lui porniri înalte, ci-l înghiontea asemeni unui dascăl mînios pe un școlar înșfăcat de guler, îl împingea în brațele unei femei pentru care el n-avea respect și a cărei viață n-avea

¹ Noul Testament (gr.).

altă legătură cu a lui decît că se desfășura în același sat. H KAINH АЛАНХКН nu mai avu parte de atenția lui, și predestinatul Jude sări în picioare și se repezi în celălalt capăt al încăperii. Prevăzînd desfășurarea lucrurilor, își pregătise hainele de sărbătoare. Nici trei minute nu trecură pînă cînd ieși din casă. Coborî poteca de-a curmezișul ogorului neted și pustiul din vîlceaua ce despărțea satul de casa singuratică a Arabellei, casă așezată în adîncitura de dincolo de măgură.

Pe drum, se uită la ceas. Pînă-n două ore putea fi înapoi, și după ceai îi mai rămînea încă timp din belșug pentru citit.

Îndată ce trecu de cei cîțiva brazi prizăriți și de căsuța în dreptul căreia poteca întîlnea drumul mare, grăbi pasul și o porni spre stînga, coborînd povișul repede dinspre partea de vest a Casei Negre. La poalele formațiilor calcaroase dădu peste pîrîiașul care izvora de aici și, urmînd firul apei, ajunse la casa fetei. Îl izbiră un miros de cocină care venea din spatele casei și grohăitul animalelor care împrăștiu mirosul. Intră în grădină și bătă în ușă cu mîciulia bastonului.

Cineva îl zărise prin fereastră, fiindcă un glas bărbătesc dinăuntru spuse :

— Arabella ! A venit tînărul care te *cortează*.
Mișcă-te, fetițo !

Jude tresări stînjedit la auzul acestor cuvinte. Curtatul privit dintr-un unghi atît de practic, cum era vădit că-l privea vorbitorul, era ultimul lucru

la care se gîndea el. Avea de gînd să se plimbe cu fata, poate s-o și sărute ; dar „curtatul“ era un lucru chibzuit cu prea mult sînge rece ca să apară altfel decît respingător minții sale. Ușa se deschise, și el intră chiar în clipa în care Arabella cobora, minunat gătită în vederea plimbării.

— Nu ici loc, dom'le Cutare ? spuse cu același ton prozaic, pe care Jude îl deslușise de afară, tatăl fetei, un bărbat energic, cu favoriți negri.

— Mai bine să plecăm numaidecît, nu vrei ? șopti fata către Jude.

— Da, spuse el. Ne plimbăm pînă la Casa Neagră și înapoi ; nu durează mai mult de o jumătate de oră.

Arabella părea atît de frumoasă în mijlocul lucrurilor murdare din jurul ei, încît Jude se simți bucuros că venise, și toate temerile care-l tulburaseră pînă atunci se spulberară.

Mai întîi se suiră pînă în vîrfurile dunei celei mari ; în timpul urcușului, avu prilejul din cînd în cînd s-o prindă pe Arabella de mîină ca s-o ajute. Pe urmă o luă spre stînga, pe drumul de muchie, pe care nu-l părăsiră pînă la întretăierea cu drumul mare, adică în dreptul Casei Negre, acolo unde se născuse pe vremuri dorința lui fierbinte de a vedea Christminsterul. Dar acum nu-și mai amintea de toate acestea. Îi făcea mai mare plăcere să pălăvrăgească despre tot felul de nimicuri vulgare cu Arabella decît dac-ar fi discutat toate filozofiile din lume cu toți marii profesori din universitatea că-

reia pînă de curînd i se închinase. Trecu pe lîngă locul unde îngenunchease în fața Dianei și a lui Phoebus, fără măcar să-și aducă aminte că există asemenea făpturi în mitologie, fără să creadă că soarele este altceva decît o lampă ce folosește pentru a lumina fața Arabellei. Își simțea picioarele atît de ușoare, încît parcă plutea; și Jude, ucenicul cărturar, viitorul doctor, profesor, episcop și cîte altele, se simți cînstît și preafericit că o fetișcană frumușică de la țară catadicsea să se plimbe cu el, gătită în rochia ei de duminică și înzorzonată cu panglici.

Ajunseră pînă la hambarul Casei Negre, de unde plănuiseră să se întoarcă. În timp ce priveau de aci peisajul larg dinspre miazănoapte, ochii le fură izbiți de o coloană deasă de fum ce se ridica din vecinătatea orașelului așezat în vale, la o depărtare de cîteva mile.

— E un foc, spuse Arabella. Să dăm o goană să-l vedem! Hai! Nu e departe!

Duioșia care mijise în inima lui Jude nimicise în el orice putere de a se împotrivi dorințelor ei — ceea ce de altfel îi făcea plăcere, dîndu-i prilejul de a petrece mai mult timp în preajma fetei. Începură să coboare dealul aproape în goană, dar după ce ajunseră în vale și mai umblară cale de-o milă pe pămînt neted, își dădură seama că locul incendiului e mult mai îndepărtat decît li se păruse lor.

Totuși, acum, că porniseră, merseră mai departe; dar înainte de orele cinci n-ajunseră la locul cu pri-

cina, care se găsea la vreo șase mile depărtare de Marygreen și la vreo trei de casa Arabellei. Vîlvătaia fusese stinsă cînd sosiră ei, și după ce aruncară o scurtă privire asupra jalnicelor rămășițe făcură cale-ntoarsă. Drumul lor trecea prin orașul Alfredston.

Arabella spuse că ar avea poftă de un ceai, așa încît intrară într-un han de mîna a treia și făcură comanda. Cum nu doreau să bea bere, fură nevoiți să aștepte mult timp. Slujnica îl recunoscuse pe Jude și, ducîndu-se spre fundul încăperii, i se adresă în șoaptă stăpînei ei, arătîndu-și mirarea de a-l vedea pe studentul „care se ținea așa de ezolat” că se înjosește pînă-ntr-atît încît să iasă în tovărășia Arabellei. Aceasta ghici despre ce se vorbea, și cînd întîlni privirea gravă și duioasă a îndrăgostitului rîse cu rîsul murdar și triumfător al femeii nepăsătoare care se bucură că-și face jocul.

Ședeau și-și plimbau privirile de jur împrejurul încăperii, de la tabloul lui Samson și Dalila, atîrnat de perete, la urmele rotunde ale cănilor cu bere de pe mese și de aci la scuipătorile de pe jos, pline cu rumeguș. Totul exercita asupra lui Jude acel efect deprimant pe care nimic nu-l poate avea în măsură mai mare decît o cîrciumă duminică seara, în bătaia ultimelor raze de soare piezișe, cînd băutura nu mai alunecă pe gît și călătorul fără de noroc nu găsește alt adăpost.

Începea să se întunece. Într-adevăr, nu mai puteau aștepta ceaiul.

— Totuși, ce altceva am putea face ? întrebă Jude.
Te așteaptă trei mile de drum.

— Cred c-am putea bea niște bere, răspunse Arabella.

— Bere, desigur. Nu mi-a dat prin minte. Pare ciudat să intri duminică seara într-o cîrciumă ca să ceri bere.

— Dar noi nu pentru asta am intrat.

— Nu, nu pentru asta.

Jude ar fi dorit să se vadă scăpat din atmosfera aceea neplăcută, totuși comandă berea, care sosi de îndată.

Arabella o gustă.

— Scîrboasă, făcu ea.

Gustă și Jude.

— Dar ce are ? întrebă. E drept că nu mă prea pricep la bere. De plăcut îmi place, dar cînd trebuie să citești, face mai bine cafeaua. Asta însă mi se pare bună.

— E dreasă — nici nu pot să mă ating de ea !

Spre marea mirare a lui Jude, Arabella pomeni de trei sau patru ingrediente pe care le simțise în băutura în afară de malț și hamei.

— Cîte știi ! făcu el înveselit.

Totuși, Arabella se împacă pînă la urmă cu berea și-și bău porția, după care porniră amîndoi la drum. Era aproape întuneric, și de îndată ce lăsară în urmă luminile orașului se apropiară unul de altul pînă cînd se atinseră. Arabella se mira de ce nu-i înlănțuie

mijlocul cu brațul, dar el nu i-l înlănțui ; îi spuse doar ceea ce lui i se părea un lucru destul de îndrăzneț :

— Ia-mă de braț.

Ea îi cuprinse brațul pînă sus la umăr. Jude simțea căldura trupului ei lipit de al lui și, trecîndu-și bastonul sub celălalt braț, prinse cu mîna lui dreaptă mîna ei, ținîndu-i-o strîns.

— Ne simțim bine împreună, draga mea, nu-i așa ? întrebă el.

— Da, încuviință ea.

Și adăugă pentru sine : „Cam molcuț !“

„Dar repede am mai înaintat !“ gîndea el.

Merseră așa pînă ajunseră la poalele podișului, de unde vedeau în fața lor drumul alb urcînd prin beznă. Din acest punct, singurul mijloc de a ajunge la casa Arabellei era să urci povîrnișul și să cobori apoi din nou în vale, prin dreapta. Nu apucaseră să urce prea mult, cînd aproape că se izbiră de doi trecători care înaintaseră nevăzuți prin iarbă.

— Îndrăgostiții ăștia, în toate anotimpurile și pe orice vreme îi vezi pe afară — numai peste îndrăgostiți și peste cîini fără stăpîn dai, spuse unul dintre ei în timp ce se pierdeau amîndoi în vale.

Arabella chicoti ușor.

— Noi sîntem îndrăgostiți ? întrebă Jude.

— Dumneata știi mai bine.

— Dar n-ai putea să-mi spui ?

Drept răspuns, ea își lăsă capul pe umărul lui. Jude înțelese semnul și, cuprinzându-i mijlocul cu brațele, o atrase spre el și o sărută.

Acum nu mai mergeau la braț, ci, așa cum dorise ea, înlănțuiți. „La urma urmei, ce importanță are pe întuneric?” își spunea Jude. Când ajunseră la jumătatea urcușului lung, se opriră ca printr-o înțelegere, și el o sărută din nou. Când ajunseră pe culme, o mai sărută o dată.

— Poți să-ți lași brațul aici, dacă vrei, îi spuse ea domol.

El o ascultă, mirându-se că e atât de încrezătoare. Și înaintară așa, agale, spre casa ei. Jude plecase de acasă la trei și jumătate, cu gândul ca la cinci și jumătate să se așeze iarăși în fața *Noului Testament*. Erau orele nouă și jumătate când, după o nouă îmbrățișare, se pregăti s-o lase la ușa casei părințești.

Fata îl pofti înăuntru, măcar pentru un minut, ca să nu li se pară celorlalți cum că ar fi umblat singură pe întuneric. El încuviință și intră în urma ei. De îndată ce se închise ușa, Jude descoperi pe lângă fețele părinților ei pe cele ale câtorva vecini așezați în cerc. Vorbeau cu toții ca și cum ar fi rostit urări, iar pe el îl socoteau, fără glumă, pretendentul Arabellei.

Oamenii aceștia nu făceau parte din lumea lui, așa încît Jude se simți străin și stingherit. Nu asta urmărise el; se gândise doar la o după-amiază și la o plimbare plăcută în tovărășia Arabellei, atîta tot.

Rămase doar cât să schimbe câteva cuvinte cu mama ei vitregă, o femeie simplă, liniștită, ștearsă la chip și la fire ; și după ce le ură tuturor noapte bună, o porni, cu un sentiment de ușurare, pe poteca de peste dună.

Dar sentimentul acesta avea să fie trecător ; cînd se încredință că Arabella pusese din nou stăpînire pe sufletul lui. Umbla de parcă n-ar fi fost același om ca Jude cel de ieri. Ce mai însemnau cărțile pentru el ? Ce însemna hotărîrea, pînă acum ținută cu sfințenie, de a nu irosi o clipă din zilele vieții lui ? A irosi ! Definiția acestei noțiuni depinde de unghiul din care o privești : de fapt trăia pentru înțîia oară : nu-și irosea viața. E mai bine să iubești o femeie decît să fii licențiat sau pastor, ba chiar papă !

Cînd se întoarse acasă, mătușa se culcase ; singurătatea lui părea înscrisă pe toate obiectele din jur. Urcă scările fără lumină, și întunericul odăii lui îl întâmpină cu o tristă întrebare. Cartea stătea deschisă întocmai cum o lăsase și, în lumina cenușie a stelelor, literele mari de pe prima pagină îl priveau cu neclintită imputare, ca niște ochi de mort rămași deschiși :

Η ΚΑΙΝΗ ΔΙΑΘΗΚΗ

A doua zi, Jude trebui să plece dis-de-dimineată, părăsindu-și, așa cum făcea de obicei, casa pentru o săptămînă ; cu un sentiment de deșertăciune, aruncă

în coș, deasupra uneltelor și a celorlalte lucruri trebuincioase, cartea necitită adusă de el.

Tăinui gesturile lui de dragoste pînă și față de el însuși. Dimpotrivă, Arabella le dădu în vileag în rîndul prietenelor și cunoștințelor.

Refăcînd, în lumina zorilor, drumul pe care-l străbătuse cu cîteva ceasuri înainte, apărât de întuneric, alături de iubita lui, Jude ajunsese pînă la poalele dealului. Aci își încetini mersul și apoi se opri. Se afla chiar în locul unde o sărutase prima dată. Cum soarele de-abia răsărise, se prea putea ca nimeni să nu fi trecut de atunci pe aici. Jude se uită în pămînt și oftă. Privi mai de aproape și izbuti să deslușească, în țărîna jilavă urmele pașilor lor, așa cum stătuseră înlănțuiți. Ea nu mai era acum aici, dar tăria cu care împodobeste imaginația firea lucrurilor îi reconstitua pînă-ntr-atît prezența, încît Jude simți în inimă un gol pe care nimic nu-l putea umple. În apropiere se afla o salcie cu vîrfurile ramurilor retezate și salcia aceasta se deosebea de toate sălciile din lume. Să prefacă în nimic cele șase zile ce urmau să se scurgă pînă cînd avea s-o revadă iarăși, așa cum îi făgăduise, ar fi fost dorința lui cea mai arzătoare, chiar de nu i-ar fi rămas decît o săptămînă de viață.

Un ceas și jumătate mai tîrziu, Arabella refăcea același drum în tovarășia acelorași fete ca și sim-bătă. Trecu nepăsătoare pe lîngă locul sărutului și

pe lângă salcia care-l marca, și pălăvrăgi nestingherită cu prietenele ei despre cele întâmplate.

— Și pe urmă ce ți-a mai spus ?

— Pe urmă mi-a spus... Și repetă aproape întocmai câteva din declarațiile cele mai dragăstoase.

Dacă Jude s-ar fi aflat în spatele tufișului, ar fi fost cum nu se poate mai uimit să afle cât de puține din vorbele și faptele lui din ajun rămăseseră tănuite.

— L-ai prins bine, a naibii să fiu dacă nu-i așa ! murmură Anny cu un aer înțelept. Norocul tău !

După o pauză de câteva clipe, Arabella răspunse cu un glas neobișnuit de scăzut și cu un ton hămesit, de mocnită senzualitate :

— L-am făcut să mă iubească, da ! Dar eu nu vreau numai atât. Vreau să fiu a lui, să mă ia de nevastă ! Trebuie să-l înhaț. Nu pot trăi fără el. E soiul de bărbat după care mă prăpădesc eu. O să-nnebunesc dacă n-o să mă pot da lui ! Am simțit asta de cum l-am văzut !

— Păi așa cum e el, tânăr, romanțios, sincer și cinstit, e ușor să-l iei chiar și de soț. Asta dacă te pricepi cum să-l prinzi în laț.

Arabella rămase o clipă dusă pe gânduri.

• — Adică cum să mă pricep ? întrebă.

— Te pomenești că tocmai tu nu știi ! spuse Sarah, cea de-a treia fată.

— Pe legea mea că nu știu ! Adică eu știu una

și bună : să-l las să-mi facă curte și să am grijă să nu meargă prea departe !

Sarah se uită la Anny.

— Zice că nu știe !

— E cu ochi și cu sprâncene că nu știe, făcu Anny.

— Asta după ce a' trăit și la oraș, ca să zic așa ! Ei bine, atunci, hai să te învățăm noi câte ceva, așa cum ne-ai învățat și tu pe noi.

— Bine. Și care ziceți voi că e calea cea mai sigură ca să câștigi un bărbat ? Luați-mă drept nevinovată și dați-i drumul !

— Ca soț ?

— Ca soț.

— E vorba de-un bărbat de la țară, om cinstit și cu gânduri curate, ca el. Ferească Sfântul să mă gîndesc la un soldat sau la un marinăr, sau la un negustor de la oraș sau la alții care-și bat joc de bietele femei ! Răul ăsta nu-l fac nici unei prietene !

— Da, unul de teapa lui, firește !

Tovarășele Arabellei se uitară una la alta și, rotindu-și ochii de atîta haz, începură să rîdă prosteste. După aceea, una dintre ele se apropie de Arabella și, cu toate că nu se afla nimeni prin preajmă, îi împărtăși sfatul cu glas scăzut, în timp ce cealaltă urmărea curioasă ce înrîurire are sfatul asupra Arabellei.

— A ! Mărturisesc că nu m-am gîndit la asta, spuse fata, vorbind rar. Dar dacă *nu* e om cinstit ? Mai bine pentru o femeie să nici nu încerce !

— Cine n u încearcă nu s-alege cu nimie !  i apoi, n-ai dec t să te  ncredin ezi că e cinstit înainte să începi. Cu al tău nu-i nici o primejdie. Măcar de-a  avea  i eu norocul ăsta ! Multe fete fac a a ; altfel, cum crezi că s-ar mărita ?

Arabella  i urmărea tăcută g ndurile.

— O să încerc !  opti ea, dar nu către ele.

VIII

Într-un sfârșit de săptămână, Jude o porni, ca de obicei, de la locuința lui din Alfredston spre casa mătușii din Marygreen. Pentru el drumul prezenta acum cu totul alte ispite decît aceea de a o vedea pe bătrîna și morocănoasa lui rudă. Coti spre dreapta înainte de a urca dealul, numai ca să arunce din drum o privire Arabellei în afara întîlnirilor plănuite. Încă înainte de a ajunge la gardul viu care împrejmuia grădina, ochiul lui ager zări creștetul fetei mișcîndu-se iute încolo și-ncoace. Cînd ajunse în dreptul porții, descoperi că trei purcei de lapte scăpaseră din cocină și că fata se căznea singură să-i bage la loc prin ușa deschisă. De îndată ce-l zări pe Jude, expresia încordată de pe fața ei se topi în dulceața dragostei, iar privirile ei îl învăluiră galeș. Animalele se folosiră de acest răgaz ca s-o ia la fugă și s-o zbughească în drum.

— De-abia azi-dimineață i-am băgat în cocină! strigă ea, hotărîtă să-și ducă treaba la capăt, în ciuda prezenței iubitului. Ieri au fost aduși de la ferma

Spaddleholt, unde tata i-a cumpărat la un preț destul de pipărat. Vor înapoi acasă dihăniile astea idioate ! Vrei să închizi poarta grădinii, dragul meu, și să mă ajuți să-i bag la loc ? Nu-ı nici un bărbat acasă, e doar mama, și, dacă n-avem grijă, rămînem fără ci.

Jude îi sări în ajutor, croindu-și drum prin straturile de varză și cartofi. De cîte ori se ciocneau din întîmplare, o prindea o clipă și o săruta. Primul purcel fu repede adus la locul lui ; cel de-al doilea — cu oarecare greutate ; cel de-al treilea se arată mai îndărătnic și mai sprinten. Strecurîndu-se printr-o gaură din gardul grădinii, o luă razna pe uliță.

— Îl pierdem dacă nu fug după el ! strigă fata. Hai cu mine.

Și ieși în goana mare din grădină. Jude o urmă, căznindu-se să nu scape din ochi fugarul. Cînd și cînd, strigau cite unui băiat să oprească lighioana, care scăpa ca prin urechile acului și fugea mai departe.

— Dă-mi voie să te iau de mîna, iubito, spuse Jude. Ți-ai pierdut răsuflarea.

Ea păru să-i dea cu plăcere mîna înfierbîntată și fugiră mai departe împreună.

— Asta s-a întîmplat pentru că i-am mînat pe jos pînă acasă, spuse ea. Cînd faci una ca asta, învață drumul înapoi. Ar fi trebuit duși în căruță.

Între timp, purcelul ajunsese la o poartă deschisă ce dădea spre dună și țișni prin ea cu toată sprinte-neala piciorușelor lui. De îndată ce urmăritorii pă-

trunseră și ei prin poartă și ajunseră în vârful măgurii, își dădură seama că dacă vor să-l prindă nu le rămîne decît să alerge tot drumul pînă la fermă. De pe culmea unde se aflau, animalul se zărea ca o pată micuță, ce înainta fără greș pe linia ce ducea spre vechea lui locuință.

— N-are nici un roșt ! strigă Arabella. Ajunge acolo cu mult înaintea noastră. Acuma știi că nu se pierde și că nu-l fură nimeni pe drum, așa că mi-e totuna. O să vadă ei că-i al nostru și-o să ni-l trimită înapoi. Doamne, ce cald îmi este !

Fără să dea drumul mîinii lui, se lăsă într-o rînă și se trînti pe jos sub o tufă de ciulini piperniciți, trăgîndu-l după ea și pe Jude, care căzu în genunchi.

— Vai, iartă-mă, aproape că te-am trîntit jos, nu-i așa ? Dar sînt atît de obosită !

Stătea întinsă, cu fața în sus, dreaptă ca o săgeată, pe coasta povîrnită a dealului, privind spre întinderile albastre de cer și ținînd mai departe mîna lui Jude în aceeași strînsoare caldă. Jude se lăsă lîngă ea.

— Am alergat atîta drum de pomană ! vorbi Arabella mai departe ; pieptul i se ridica și cobora o dată cu gîfîielile ei repezi. Fața îi era aprinsă, buzele — roșii și pline — întredeschise, și broboane fine de sudoare îi acopereau pielea. Dar de ce nu spui nimic, dragul meu ?

— Mi-a pierit și mie răsuflarea. Am urcat tot timpul.

Erau într-o singurătate deplină — cea mai izbitoare dintre singurătăți, aceea înconjurată de o ne-

sfârșită. întindere pustie. Ar fi zărit de îndată pe oricine s-ar fi ivit la o distanță de cel puțin o milă. Se găseau de fapt pe unul dintre locurile cele mai înalte din ținut, și așa cum stăteau întinși puteau zări peisajul îndepărtat din jurul Christminsterului. Dar în momentul acela Jude nu se gîndea la asta.

— Vai, ce lucru drăguț văd eu sus pe copacul ăsta ! spuse Arabella. Un soi de omidă, de un galben și un verde atît de frumos cum n-ai mai văzut !

— Unde ? făcu Jude, ridicîndu-se în capul oaselor.

— De acolo nu poți vedea, trebuie să vii îneoace, spuse ea.

Își apropie fața de capul ei.

— Nu pot s-o văd, spuse.

— Cum așa, uite-o pe ramura aceea care se desprinde de trunchi, lîngă frunza care se mișcă ! Nu vezi ? și-l trase ușurel în jos, lîngă ea.

— Nu văd, repetă el, cu ceafa lipită de obrajii ei. Poate că dacă mă ridic o văd.

Drept care se ridică în picioare, chiar în raza privirii ei.

— Ce prost ești ! făcu fata, îmbufnată, întorcîndu-și fața de la el.

— Dar nici nu țin numaidecît s-o văd, draga mea. De ce-aș ține ? răspunse el privind în jos, spre ea. Hai, ridică-te, Abby.

— De ce ?

— Ca să te sărut. De atîta vreme aștept...

Ea își răsuci fața și rămase așa un timp, privin-

du-l pieziș și obraznic ; pe urmă, cu o ușoară mișcare a buzelor, sări în picioare și spuse repezit :

— Trebuie s-o șterg ! și porni în fugă spre casă

Jude se luă după ea și-o ajunse.

— Numai o dată ! o rugă el.

— Nu vreau !

Era mirat.

— Dar ce s-a întâmplat ?

Fata își încrețise buzele de ciudă, și Jude o urma ca un mieluşel, pînă cînd ea încetini pasul și începu să meargă alături de el, vorbind liniștită despre unele și altele, dar oprindu-l ori de cîte ori încerca să-i apuce mîna sau s-o prindă de mijloc. Și așa coborîră pînă la casa tatălui ei. Arabella intră înăuntru, luîndu-și rămas bun de la Jude cu un aer demn și jignit.

— Cine știe, poate c-am mers prea departe, își spuse el, retrăgîndu-se cu un oftat și pornind mai departe spre Marygreen.

Duminica dimineată, în casa Arabellei se bucătărea ca de obicei, și se făceau pregătiri pentru marelă prînz duminical. Tatăl ei se bărbiera în fața unei oglinzi mici, agățată de crucea ferestrei, iar Arabella și maică-sa curățau alături fasole. O vecină care se întorcea de la slujba de dimineată din biserică cea mai apropiată, văzîndu-l pe stăpînul casei la fereastră, cu bricjul în mînă, dădu din cap și intră.

Din prima clipă începu să glumească cu Arabella.

— Te-am văzut fugind cu unu... hi-hi ! Trag nădejde c-o să se lase cu ceva !

Arabella luă notă de prezența ei, fără să ridice ochii.

— Am auzit că are de gînd să se mute la Christminster, de îndată ce-o putea.

— Ai auzit asta de curînd, chiar de curînd? Întrebă Arabella ca o tigroaică geloasă.

— Nu, nu chiar! Dar de mult se știe că ăsta-i gîndul lui. Acuma așteaptă doar prilejul. Sigur că trebuie și el să umble cu cineva. În ziua de azi, tinerii nu fac multe parale. Gustă de ici, gustă de colo... Pe vremea mea nu era așa.

După ce plecă palavrăgoaică, Arabella îi spuse deodată maică-si :

— Vreau ca în astă seară, după ceai, tata și Dumnezeu să treceți pe la familia Edlin și să vedeți cum o mai duc. Adică nu — e slujbă diseară la Fensworth, poate vă duceți acolo.

— Vai de mine, dar ce se întîmplă în seara asta?

— Nimic. Atîta doar, că vreau să rămîn singură în casă. El e sfios; și nu-l pot face să vină la mine cînd sînteți voi aici. Dacă nu bag de seamă, îmi scapă printre degete, oricît aș ține la el!

— Dacă-i timp frumos, putem merge, de vreme ce asta ți-e dorința.

În după-amiaza aceea, Arabella se întîlni și se plimbă cu Jude, care de săptămîni de zile nu-și mai aruncase ochii peste vreo carte grecească, latinească sau de orice altă limbă. Hoinăriră urcînd măgurile, pînă cînd ajunseră pe poteca înverzită de pe creastă și înaintară pînă la malul circular de pămînt din

apropiere, ridicat de celți. Jude se gîndea la vremea în care fusese tăiat drumul acesta și la păstorii ce-l străbătuseră, pe cînd romanii încă nu cunoșteau țara. De pe șesurile de dedesubt se înălța, plutind pînă la ei, dangătul clopotelor. Curînd, sunetele se topiră într-o singură notă, care întîi se adînci și apoi se stinse.

— Acum ne întoarcem, spuse Arabella, care urmărise bătaia clopotelor.

Jude încuviință. Atîta vreme cît era în preajma ei, nu-i păsa unde se află. Cînd ajunseră în dreptul casei, el zăbovi.

— Nu vreau să intru. Dar de ce ești atît de grăbită în seara asta ? Nici nu s-a întunecat bine.

— Așteaptă puțin, spuse ea. Încercînd clanta, văzu că ușa e încuiată. A, s-au dus la biserică, adăugă. Căută sub preș, găsi cheia și descuie ușa. Acu vrei să intri un pic în casă ? întrebă în treacăt. O să fim singuri.

— Bineînțeles, spuse Jude, voios că lucrurile se schimbaseră pe neașteptate.

Intrară. Dorea să bea un ceai ? Nu, era prea tîrziu ; mai degrabă ar sta puțin de vorbă. Ea își scoase jacheta și pălăria și se așezară amîndoi — fi-rește, destul de aproape unul de altul.

— Te rog să nu te atingi de mine, făcu ea domol. Sînt coajă de ou. Sau poate să pun oul la loc sigur.

Începu să-și descheie gulerul rochiei.

— Despre ce vorbești ? întrebă îndrăgostitul

— Despre un ou — un ou de Cochinchina. Clocesc un soi foarte rar. Port oul la mine peste tot unde mă duc, și în mai puțin de trei săptămîni s-a terminat cu clocitul.

— Unde-l ții ?

— Uite, chiar aici. Își vîrî mîna în sîn și scoase oul, împachetat în lînă și acoperit cu o bucată de bășică de porc, care să-l apere de accidente. După ce i-l arătă, îl puse la loc. Acum ai grijă să nu te apropii de mine. Nu vreau să-l sparg pe ăsta și să încep cu altul.

— De ce faci lucruri așa ciudate ?

— E un obicei vechi. Cred că stă în firea femeii să vrea să aducă pe lume ființe vii.

— În clipa asta, lucrul mă stînjenește foarte tare, spuse el rîzînd.

— Așa-ți trebuie ! Uite, ăsta-i tot ce capeți de la mine.

Se răsuci în scaun și, aplecîndu-se peste spetează, îi întinse cu o mișcare grijulie obrazul.

— Urît din partea ta !

— N-aveai decît să mă prinzi acu un minut, cînd scosesem oul ! Uite ! făcu ea sfidătoare. Acuma nu-l mai am !

Cu o mișcare iute, scoase pentru a doua oară oul din sîn ; dar înainte ca el s-o poată ajunge, îl și pusesese la loc cu un gest la fel de repezit, rîzînd în-tăritată de strategia ei. Urmă o mică luptă, după care Jude își cufundă mîna și și-o retrase triumfă-

tor, ținînd oul. Fata se îmbujoră ; și dîndu-și bruso seama de ceea ce făcuse, Jude se îmbujoră și el.

Se urtau unul la altul gîfîind ; pînă cînd el se ridică și spuse :

— Să te mai sărut o singură dată — acum se poate și fără să-ți păgubesc comoara — și pe urmă plec !

Dar și ea sări în picioare.

— Mai întîi trebuie să mă prinzi.

Îndrăgostitul o urmărea, în timp ce ea se retrăgea. În odaie era întuneric și, în lumina ce pătrundea prin fereastra mică, Jude nu a putut descoperi multă vreme ce se întîmplase cu Arabella, pînă cînd rîsul fetei îl înștiință că urcase scările, și într-acolo se grăbi pe urmele ei.

IX

Mai trecură două luni, răstimp în care îndrăgostiții se întâlneau mereu. Arabella părea nemulțumită; își închipuia câte și mai câte, aștepta și se mira.

Într-o zi îi ieși în cale rătăcitorul Vilbert. Ca toți sătenii de prin partea locului, Arabella îl cunoștea bine pe șarlatan, așa încît începu să-i spună păsurile ei. Din posomorîță, cum fusese, începu să se lumineze la față înainte de a se despărți de el. În seara aceea avea întîlnire cu Jude, care se arăta foarte abătut.

— Plec, îi spuse el. Socot că asta trebuie să fac. Cred că așa va fi mai bine pentru amîndoi. Tare-aș fi vrut ca unele lucruri să nu se fi întîmplat! Știu că vina cea mai mare o port eu. Dar nu e niciodată prea tîrziu ca să dregi ceea ce ai stricat.

Arabella începu să plîngă:

— De unde știi că nu e prea tîrziu? întrebă ea. Ușor de spus! Eu încă nu ți-am mărturisit!

Îl privea cu ochii înotînd în lacrimi.

— Ce? întrebă el pălind. Nu cumva...?

— Ba da ! Și ce-o să mă fac dacă mă părăsești ?

— Vai, Arabella, cum poți să spui una ca asta, draga mea ? Știi bine că n-am să te părăsesc !

— Atunci...

— Știi doar că nu câștig aproape nimic, dar poate c-ar fi trebuit să mă gîndesc la asta înainte... Fi-
rește, dacă așa stau lucrurile, trebuie să ne căsăto-
rim ! Crezi că mă pot gîndi măcar la altceva ?

— Eu îmi spuneam... îmi spuneam, dragul meu,
că de-abia acum ai să pleci, și ai să mă lași să în-
frunt totul singură !

— Asta credeai tu ? Bineînțeles că în urmă cu șase
luni sau chiar cu trei nici nu visam să mă însor.
Îmi zdrăbește toate planurile, vreau să zic planurile
pe care mi le făurisem înainte de a te cunoaște pe
tine, draga mea. Dar, la urma urmelor, ce înseamnă
planurile astea ? Visuri despre cărți, diplome și titluri
universitare cu neputință de obținut. Desigur, ne
vom căsători, așa trebuie !

În noaptea aceea, Jude o porni prin întuneric ;
umbla în neștire, vorbind singur. Știa bine, știa
foarte bine, în adîncul cugetului său că Arabella nu
prețuia prea mult ca exemplar al speței femeiești.
Totuși, fiindcă ăsta era obiceiul la țară, în rîndul
tinerilor cinstiți care în legăturile cu o femeie se lă-
sase el, era gata să-și țină făgăduiala și să sufere
urmările. Ca să-și ofere o consolare, mai păstra încă
o imagine falsă despre Arabella. În fond, ideea pe
care și-o făcea despre ea era lucrul cel mai însem-

nat, mai însemnat chiar decât însăși Arabella, își spunea el uneori sentențios.

Strigările pentru cununie fură făcute chiar în duminica următoare. Credincioșii parohiei fură cu toții de părere că Fawley este un tânăr nepriceput și neghiob. Cu asta se alesese din toată buchiseala lui : avea să-și vîndă cărțile ca să cumpere crătiți. Cei care ghiciseră cam în ce fel stau lucrurile, printre aceștia și părinții Arabellei, spuseră că nu se așteptau la altă purtare din partea unui tânăr cinstit ca Jude, în chip de despăgubire pentru răul ce i-l făcuse neprihănitei lui iubite. Și pastorul care-i cunună păru mulțumit de purtarea lui.

Și așa, stînd în fața mai sus pomenitei fețe bisericesti, cei doi jurară că întreaga lor viață pînă la moarte vor crede, vor simți, vor dori întocmai ceea ce au crezut, au simțit, au dorit în ultimele săptămîni. Și mai ciudat încă decât faptul în sine era că nimeni nu păru cîtuși de puțin mirat de jurămîntul lor.

Fiindcă mătușa lui Fawley era brutăriță, îi făcu o turtă de nuntă, declarînd cu năduf că ăsta-i ultimul lucru pe care-l mai poate face pentru el, neghiob sărman și nepricepsit ; și că ar fi fost mult mai bine dacă, în loc să trăiască pentru a-i face ei zile amare, băiatul ar fi intrat în groapă cu ani în urmă, o dată cu taică-său și cu maică-sa. Din turta aceasta, Arabella tăie cîteva felii, le înveli în hîrtie albă de scris și le trimise lui Anny și Sarah, fetele care o ajutaseră la spălatul măruntaielor de porc.

Scrise pe fiecare pachetel : „În amintirea unui sfat bun“.

Perspectivile tinerei perechi nu puteau desigur să pară foarte strălucite nici chiar unei firi dintre cele mai optimiste. El, ucenic cioplitor în piatră, în vîrstă de nouăsprezece ani, avea să lucreze pentru jumătate de leăfă pînă la sfîrșitul uceniciei. Nevastă-sa nu era bună de nimic într-o casă de oraș, unde socotise el la început că ar trebui să locuiască. Nevoia chinuitoare de a-și spori cît de cît venitul îl îndemna să închirieze o căsuță singuratică pe drumul dintre Casa Neagră și Marygreen, cu gîndul la cîștigul pe care l-ar fi putut aduce o grădină de zarzavat și pentru a-i îngădui Arabellei să crească un porc, folosind în felul ăsta vechea ei experiență. Nu asta era viața pentru care se străduise el ; și apoi, tare lung era drumul zilnic pînă la Alfredston și înapoi ! Arabella simțea totuși că aceste rînduieli, deși nesatisfăcătoare, erau vremelnice ; dobîndise un bărbat, ăsta era lucrul principal — un bărbat care va avea putere să cîștige și să-i cumpere rochiile și pălării. După ce-o să-l bage ca nițel în sperieți, o să-și vadă de meseria lui și-o să azvîrle cît colo hîrtoagele alea pline de neghiobii, ca să se apuce de treburi mai practice.

Spre această căsuță o duse Jude pe Arabella în seara cununiei, părăsind vechea lui odaie din casa mătușii, în care se trudise atîta cu greaca și latineasca.

Cînd o văzu pentru prima oară dezbrăcîndu-se, îl cuprinse un fior. Arabella desprinsese fără sfială, netezi și atîrnă pe oglinda primită în dar de la el o cosiță lungă, pe care o purta răsucită într-un coc enorm la ceafă.

— Cum, nu era a ta? întrebă Jude, cuprins de o silă neașteptată.

— Te cred că nu! În ziua de azi și-n lumea bună cozile nu sînt niciodată naturale.

— Prostii! Poate că așa o fi la oraș. Dar la țară lucrurile pare-se că stau altfel. Și-apoi, cu siguranță că ai și tu destul păr.

— Da, destul pentru moda de la țară. Dar la oraș bărbaților le place coc, și pe vremea cînd lucram în cîrciuma din Aldbrickham...

— Ai fost chelneriță la cîrciuma din Aldbrickham?

— Nu chiar. Scoteam vinul din butoi într-un han de acolo. O bucată de timp doar — atîta tot. Cîțiva clienți mi-au tot dat ghes, și-atunci mi-am cumpărat coadă așa, de hăz. Cu cît ai mai mult păr, cu atît o duci mai bine la Aldbrickham, care e un oraș ceva mai răsărit decît Christminsterul tău. Orice doamnă din lumea bună poartă păr fals — așa mi-a spus calfa frizerului.

Jude se gîndea scîrbit că, deși toate astea erau în oarecare măsură adevărate, totuși multe fete cuminți, după cîte știa el, ar fi plecat și chiar plecau la oraș, unde rămîneau ani de zile, fără să renunțe la viața lor simplă și fără să se împopoțoneze. Din păcate

însă, altora le stătea în sînge pornirea către ceea ce-i nefiresc, și cum dădeau cu ochii de astfel de maimuțareli, se și apucau să le imite. Dar, la urma urmelor, poate că nu era un păcat chiar atît de mare pentru o femeie să-și îmbogățescă părul, așa încît se hotărî să nu se mai gîndească la asta.

De obicei, o femeie proaspăt căsătorită știe să rămîă la fel de atrăgătoare timp de cîteva săptămîni, chiar cînd perspectivele gospodărești sînt cețoase și mijloacele de trai nesigure. Există în însăși situația ei, ca și în felul cum o acceptă, ceva ațîțator, care împrăstie mohoreala și hărăzește chiar și celei mai modeste dintre mirese o vremelnică independență față de cenușia realitate. Această detașare caracteriza ținuta doamnei Jude Fawley în timp ce se plimba, într-o zi de tîrg, pe străzile din Alfredston, unde îi ieși în cale Anny, vechea ei prietenă, pe care n-o mai văzuse de la nuntă.

Ca de obicei, înainte de a-și vorbi începură să rîdă ; lumea li se părea caraghioasă, chiar dacă nu-și mărturiseau acest lucru.

— Va să zică, socoteala a ieșit bine ! făcu fata către nevastă. Știam eu că așa o să iasă cu unul de teapa lui. E un bărbat de ispravă și-ar trebui să fii mîndră de el.

— Sînt, spuse liniștită doamna Fawley.

— Și pe cînd te aștepți la... ?

— Pst ! Nu mă aștept de loc.

— Cum așa ?

— M-am înșelat.

— O, Arabella, Arabella ; tare mai ești ^{vicleană} !
Te-ai înșelat ! Asta zic și eu iscusință — e de-a
dreptul genial. Niciodată nu m-aș fi gândit la una
ca asta, cu toată experiența mea. Mă gîndeam oar
că se pot potrivi în așa fel lucrurile ca să ajungă
într-adevăr aci. Dar să te prefaci !...

— Nu te priedi să vorbești de prefăcătorie. N-a
fost prefăcătorie. Nu știam sigur.

— Ei, nu mai spune ! Dar cum de s-a prins ?
Ți-arată el ție ! Oricum o fi fost, el tot o să spună
că l-ai tras pe sfoară, și încă de două ori, zău așa !

— O să recunosc că l-am mințit o dată, dar nu
și a doua oară... Ei, dar nici n-o să-i pese ! O să
fie bucuros că m-am înșelat cînd i-am spus ce i-am
spus. O să se împace cu gîndul, fii pe pace, așa-s
bărbații. Că altceva le rămîne de făcut ? E căsătorit,
și cu asta basta !

Totuși, Arabella vedea cu oarecare neliniște apro-
piindu-se clipa cînd, în chip firesc, avea să fie silită
a-i mărturisi lui Jude că îngrijorarea ei fusese fără
temei. Prilejul se ivi într-o seară, la ora culcării, cînd
se aflau în odaia lor din căsuța singuratică și măr-
ginașă, pînă la care Jude, întorcîndu-se de la lucru,
facea zilnic drumul pe jos. Muncise din greu două-
sprezece ore în șir și se dusesese la culcare înaintea
nevesti-si ! Cînd Arabella intră în odaie, el se afla
între somn și trezie și de-abia dacă o văzu dezbră-
cîndu-se în fața oglinzii, așa întins cum stătea.

Totuși, un gest al ei îl trezi de-a binelea. Zărindu-i
fața în oglindă, își dădu seama că ea se distrează

producîndu-și artificial, în fiecare obraz, faimoasele gropițe, îndeletnicire ciudată, care ei îi reușea de minune cînd își suga doar o clipă fălcile. Pentru prima dată, lui Jude i se năzări că în ultima vreme gropițele lipseau mult mai des din obrajii fetei decît în primele săptămîni ale cunoștinței lor.

— Încetează, Arabella ! spuse el deodată. Nu-i nimic rău, dar nu-mi place să te văd făcînd așa.

Ea se întoarse spre el și rîse.

— Doamne, nici nu știam că ești treaz. Ce mai tărănoi ! Doar nu fac nimic.

— Unde-ai învățat asta ?

— Nu-mi amintesc să fi învățat undeva. Cînd lucram la cîrciumă, stăteau la locul lor fără nici o osteneală ; dar acum nu mai vor. Pe atunci aveam o față mai grăsulie.

— Nu-mi pasă de gropițe. Nu cred că înfrumusețează o femeie — mai ales o femeie măritată și o persoană voinică, așa cum ești tu.

— Cei mai mulți bărbați sînt de altă părere.

— Nu-mi pasă ce părere au cei mai mulți bărbați, presupunînd că ar avea vreuna. Dar tu de unde știi ?

— Așa mi se spunea cînd serveam la cîrciumă.

— A, prin urmare experiența cîștigată în cîrciumă te-a făcut să recunoști în duminica aceea că berea e dreasă. Cînd m-am însurat cu tine credeam că nu părăsiseși niciodată casa tatălui tău.

— N-aveai decît să fii mai deștept și să-ți dai seama că eram ceva mai șlefuită decît aș fi fost

dacă nu m-aş fi mişcat niciodată din locul unde m-am născut. Nu era mare lucru de făcut acasă şi, cum ardeam gazul de pomană, am plecat pentru trei luni.

— Dar curînd ai să ai multe de făcut, draga mea, nu-i aşa ?

— Ce vrei să spui ?

— Doar ştii şi tu. Atîtea mărunţişuri de pregătit...

— Păi...

— Cînd o să se întîmple ? N-ai putea să-mi spui exact, nu doar aşa, în general, cum mi-ai spus pînă acum ?

— Ce să-ţi spun ?

— Data.

— N-am nimic de spus. M-am înşelat.

— Cum ?

— A fost o greşeală.

Jude se ridică brusc în capul oaselor şi se uită fix la ea.

— Cum se poate una ca asta ?

— Femeile îşi închipuie uneori lucruri care nu sînt.

— Păi !... Aşa, nepregătit cum eram, fără un hîrb de mobilă, fără o lăscăie în buzunar, nu m-aş fi grăbit în halul ăsta, nu te-aş fi adus într-un bordei pe jumătate gol, înainte să fi pregătit totul... de n-ar fi fost vestea pe care mi-ai dat-o şi care m-a silit să te salvez, fie că-mi venea la-ndemîină s-o fac, fie că nu... Doamne-Dumnezeule !

— Nu te înfierbînta, dragul meu ! Ce s-a făcut nu poate fi desfăcut.

— Nu mai am nimic de zis !

După acest răspuns simplu, Jude se întinse în pat ; apoi se așternu între ei tăcerea.

Cînd se trezi a doua zi de dimineață, Jude părea să privească lumea cu alți ochi. În chestiunea discutată în ajun, era silit s-o creadă pe Arabella ; în împrejurările date, nu ar fi putut proceda altfel, atîta vreme cît precumpăneau prejudecățile obișnuite. Dar cum de ajunseseră acestea să precumpănească ?

Avea senzația vagă și nelămurită că ceva e strîmb într-un ritual social care te silește să zădărnicești planuri bine chibzuite, întemeiate pe ani de cugetare și de muncă, un sistem care te silește să pierzi singurul prilej hărăzit unui om de a se ridica deasupra animalelor inferioare și de a contribui, prin cîtimea lui de muncă, la progresul generației sale ; și asta numai din pricină că ai fost luat prin surprindere de un instinct nou și trecător, fără nimic vicios în el, care ar putea fi numit cel mult slăbiciune. Îi venea să întrebe cu ce greșise el sau ce pierduse ea în împrejurarea dată ; pentru ce meritase să fie prins într-o capcană care avea să-l schilodească pe el — și poate și pe ea — pentru tot restul vieții ? Era poate un noroc că motivul imediat al căsătoriei lui se dovedise doar un pretext. Dar căsătoria rămînea.

X

Sosi și timpul tăierii porcului, pe care Jude și nevasta lui îl îngrășaseră de cu toamnă în cocină. Hotărîră să-l taie dis-de-dimineață, de îndată ce se va crăpa de ziuă, pentru ca Jude să poată ajunge la Alfredston fără să piardă mai mult de un sfert de zi.

În tot timpul nopții domnise o tăcere stranie. Cu mult înainte de ivirea zorilor, Jude se uită pe fereastră și zări pămîntul acoperit de zăpadă — o zăpadă pare-se destul de groasă pentru anotimpul în care se aflau. Continua să ningă cu fulgi rari.

— Mă tem că măcelarul n-o să poată veni, îi spuse Jude Arabellei.

— Vine el. Trebuie să te scoli și să pui apa la fiert, dacă vrei ca Challow să-l opărească. Măcar că mie mi-ar plăcea mai bine să-l pîrlesc.

— Mă scol, spuse Jude. Țin la obiceiurile din ținutul meu.

Coborî scara, aprinse focul sub plită și începu să-l întetească aruncînd vreji de fasole; se lipsea de luminare, fiindcă flăcările răspîndeau o lumină

veselă în odaie. Dar veselie era întunecată cînd se gîndea la rostul focului aprins de el — fierbea apă pentru a opări părul de pe trupul unui animal care mai trăia încă și al cărui grohăit îl auzea tot timpul dinspre colțul grădinii. La șase și jumătate, ora hotărîtă cu măcelarul, apa clocotea, și nevasta lui Jude cobora scara.

— A venit Challow ? întrebă ea.

— Nu.

Așteptară. Afară se lumina de ziuă. Era lumina aceea mohorîtă din diminețile cu zăpadă. Arabella ieși din casă, își aruncă privirile de-a lungul drumului și, după ce se întoarse, spuse :

— Nu vine. S-o fi îmbătat aseară. Asta nu-i o zăpadă care să-l oprească pe el, fii sigur !

— Atunci, să amînăm. A fiert de pomană apa, și atîta tot. Poate că jos în vale a căzut zăpadă mai multă.

— Nu se poate amîna. Nu mai avem ce da porcului de mîncare. Ieri dimineață a mîncat ultimul păsat de orz.

— Ieri dimineață ? Și de atunci ce a mîncat ?

— Nimic.

— Cum, l-ai lăsat flămînd ?

— Da. Așa facem întotdeauna cu o zi sau două înainte de tăiere, ca să n-avem bătaie de cap cu mațele. Ce neștiutor ești, să n-ai habar de atîta lucru !

— De aia guiță așa. Săracul de el !

— Aşa că tu trebuie să-l înjunghii — n-ai încotro. Sau îl înjunghiu eu — cred că-aş putea. Deşi, aşa mare, cum e, mai bine ar fi făcut Challow treaba asta. Oricum, şi-a trimis de ieri coşul cu cuţite şi cu toate uneltele, aşa încît le putem folosi.

— E de la sine înţeles că nu tu ai să-l tai, spuse Jude. Fac eu treaba, dacă tot trebuie făcută.

Se duse la cocină, dădu la o parte cu lopata zăpada pe o întindere de vreo doi yarzi sau mai mult, puse un scăunel în faţa cocinei şi-şi așează cuţitele şi frînghia la-ndemîna. De pe cel mai apropiat copac, un prihor urmărea pregătirile, dar, dezgustat de aspectul sinistru al scenei, îşi luă zborul, cu toate că era flămînd. Între timp, Arabella se alătură lui Jude, iar acesta, cu frînghia în mîna, intră în cocină şi prinse în laţ animalul speriat, care, după un guiţat de mirare, se porni să guiţe fără întrerupere, de furie. Arabella deschise uşa cocinei şi împreună săltară victima pe scăunel, cu picioarele în sus. În timp ce Jude ţinea porcul, Arabella îl lega, înnodîndu-i frînghia în jurul picioarelor ca să-l împiedice să se zbată. Guiţatul animalului căpătase alte inflexiuni. Nu mai era un strigăt de furie, ci de deznădejde ; prelung, slab şi disperat.

— Pe legea mea, mai bine m-aş fi lipsit de porc decît să fiu silit a face una ca asta ! spuse Jude. Un animal pe care l-am hrănit cu mîna mea...

— Ce neghiob slab de înger ! Ia cuţitul, ăla cu vîrf ascuţit ! Ai grijă să nu-l împungi prea adînc !

— Ba o să-l împung zdravăn, ca să se termine cît mai repede. Asta-i principalul.

— Să nu faci una ca asta ! strigă ea. Carnea trebuie să fie bine scursă de sînge, și pentru asta porcul trebuie să moară încet. Pierdem un șiling la fiecare douăzeci de kilograme dacă rămîne carnea roșie și însîngerată ! Atinge-i numai vîna, atîta tot. De cînd mă știu fac treaba asta, și mă pricep. Orice măcelar bun lasă porcul să sîngereze din plin. Trebuie să treacă cel puțin opt sau zece minute pînă moare.

— N-o să treacă nici o jumătate de minut, dacă-mi stă mie-n putere s-o fac, indiferent cum o arăta carnea, spuse Jude cu hotărîre.

După ce răzui țepii de pe grumazul porcului, cum văzuse că fac măcelarii, Jude spintecă grăsimea, apoi înfipse cuțitul cu toată puterea.

— Fir-ai al naibii ! strigă ea. Cîne m-a pus să-ți spun ? Ai înfipt prea adînc ! Și doar te-am dăscălit tot timpul !

— Liniștește-te, Arabella, și ai un pic de milă de biata lighioană !

— Ține sus găleata ca să curgă sîngele înăuntru și taci din gară !

Așa sîngaci cum fusese îndeplinită, tăierea fusese totuși făcută cu milă. Sîngele țîșnea șuvoi în loc să picure, cum ar fi dorit ea. Animalul care murea căpătase un al treilea și ultim glas : țipătul agoniei. Ochii lui sticloși se ațintiră asupra Arabellei, dînd parcă grai învinuirii pe care o aduce o făptură cînd recu-

noaște, în ultima clipă, trădarea celor ce păreau singurii ei prieteni.

— Fă-l să tacă ! spuse Arabella. Gălăgia asta o să adune oamenii și nu vreau să se știe că am făcut treaba singuri.

Luă cuțitul de jos, unde-l aruncase Jude, îl înfipse în rană și spintecă traheea. Porcul amuți pe dată ; acum, horcăitul părea să iasă din rană.

— Așa mai merge, spuse ea.

— E o treabă cumplită ! spuse Jude.

— Porcii sînt făcuți ca să fie tăiați.

Animalul se mai zbatu într-un ultim spasm și, cu toate că era legat, izbi din picioare cu puterile care-i mai rămăseseră. Un cheag negru, mare cît lingura, țîșni afară, după ce firicelul de sînge roșu încetase să se mai scurgă.

— Asta a fost ; acu, s-a zis cu el, spuse Arabella. Ce dihănii viclene ! Cît timp le merge, mai păstrează cîte-o picătură de sînge.

Ultima zvîcnitură fusese atît de neașteptată, încît îl făcuse pe Jude să se clatine ; în clipa cînd își veni în fire, răsturnă cu piciorul găleata în care se scursese sîngele.

— Drace ! strigă ea, scoasă din fire. Acum din ce mai fac sîngereți ? Ce risipă, și numai din cauza ta !

Jude ridică găleata, în care nu mai rămăsese decît cam o treime din lichidul aburind ; cea mai mare parte se împrăștiase pe zăpadă, oferind o priveliște jalnică, dezgustătoare, oribilă pentru orice om care vedea în ea altceva decît un mijloc obișnuit de a obține carne.

Buzele și nările animalului păliră, apoi se făcură albe, iar mușchii picioarelor se destinsă.

— Slavă Domnului ! spuse Jude. A murit.

— Tare-aș vrea să știu ce amestec are Domnul într-o treabă murdară cum e tăiatul porcului ! spuse ea cu batjocură în glas. Și oamenii săraci trebuie să trăiască.

— Știu, știu, făcu el. Nu te dojenesc.

Auziră deodată un glas în apropiere :

— Frumoasă treabă, tineri însurăței ! Nici eu n-o seoteam mai bine la capăt ; al naibii să fiu dacă puteam !

Vocea răgușită venea dinspre poarta grădinii, și fiind ridicară ochii de la scena măcelului, cei doi văzură silueta îndesată a domnului Challow, care stătea aplecat peste gard și urmărea cu un ochi critic activitatea lor.

— Bine-ți șade să stai acolo și să caști gura ! i se adresă Arabella. Din cauza întârzierii dumitale, carnea a rămas plină de sînge și pe jumătate stricată ! Nu face nici cît o ceapă degerată !

Challow își exprimă regretele.

— Trebuia să fi așteptat și voi puțin, spuse el, clătînd din cap, și să nu vă fi apucat de tăiere — mai ales în starea în care vă găsiți acum, doamnă. E prea primejdios.

— Nu te sinchisi de asta, spuse Arabella rîzînd.

Rise și Jude, dar în veselia lui răzbătea un iz puternic de amărăciune.

Challow își răscumpără neparticiparea la tăierea porcului depunînd zel la răzuit și opărit. Jude se simțea nemulțumit de lipsa de omenie pe care o dovedise, deși își dădea seama că n-avea rost să gîndească astfel, pentru că tot acolo s-ar fi ajuns, chiar dacă lucrul ar fi fost făcut de altul în locul lui. Zăpada albă mînjită de sîngele unei viețuitoare ca și el i se părea — ca iubitor de dreptate, ba chiar ca bun creștin — ceva cu totul lipsit de noimă ; dar nu-și dădea seama cum ar putea fi îndreptate lucrurile. Fără îndoială că era, așa cum îl numise nevastă-sa, un neghiob slab de înger.

Acum nu-i mai plăcea drumul spre Alfredston. Parcă-l întîmpina cu batjocură. Priveliștile de pe marginea șoselei îi aminteau într-atît de vremea cînd îi făcuse curte nevastei lui, încît, ca să nu le mai vadă, citea, ori de cîte ori putea, și în drum spre slujbă, și la întoarcere. Totuși, uneori i se părea că dragostea lui pentru cărți nu-l făcea să iasă din banalitate, nici să dobîndească idei originale, fiindcă pe vremea aceea orice lucrător vădea asemenea gusturi.

Trecînd o dată pe lîngă locul din fața gîrlei, unde o cunoscuse pe Arabella, auzi glasuri, întocmai cum auzise și în ziua aceea, demult. Una dintre fetele care o însoțiseră atunci pe Arabella vorbea într-un șopron cu o prietenă chiar despre el, poate pentru că îl zăriseră de departe. Nu-și dădeau seama că pereții șopronului sînt atît de subțiri, încît, trecînd pe acolo, Jude putea să le audă convorbirea.

— Oricum o fi, eu i-am dat Arabellei ghes s-o facă ! I-am zis : „Dacă nu pui nimic la bătaie, nu te-alegi cu nimic“. De n-aş fi fost eu, ar fi fost ea azi cucoana lui, cum sînt eu.

— Eu am credinţa că nici nu păţise nimic cînd i-a spus lui că este...

La ce o îndemnase femeia asta pe Arabella pentru a-l sili pe el să facă din ea o „cucoană“, adică nevasta lui ? Gîndul era cumplit de neplăcut şi-i otrăvea în aşa hal cugetul, încît, în loc să intre înăuntru o dată sosit acasă, îşi aruncă uneltele peste gardul grădinii şi trecu mai departe, hotărît să se ducă s-o vadă pe matusă-sa şi să cîneze la ea.

Se înapoie destul de tîrziu. Arabella tot mai topea slănina răposatului porc, fiindcă fusese toată ziua la plimbare şi amînase treaba. Temîndu-se ca nu cumva, din pricina celor auzite, să se simtă îmboldit a-i spune vreun cuvînt de care să se căiască pe urmă, Jude rămase tăcut. Dar Arabella era foarte vorbăreată şi, între altele, îl înştiinţă că are nevoie de bani. Zăbind cartea care ieşea din buzunarul lui, adăugă că bine ar face să cîştige mai mult.

— De obicei, leafa pe care-o primeşte un ucenic nu-i calculată să-i ajungă şi pentru întreţinerea unei neveste, draga mea.

— Atunci, n-aveai decît să nu-ţi iei nevastă.

— Lasă, Arabella ! N-are nici un rost să vorbeşti, cînd ştii cum s-au întîmplat lucrurile.

— Jur în faţa lui Dumnezeu că atunci cînd ţi-am spus ce ţi-am spus credeam că-i adevărat. Asta era

și părerea doctorului Vilbert. Norocul tău că n-a fost adevărat !

— Nu la asta m-am gândit, răspunse el repezit. Mă gândeam la cele întâmplate încă mai înainte. Știu că n-a fost vina ta ; dar femeile acelea — prietenele tale — nu te-au sfătuit bine. Dacă ele nu ți-ar fi dat sfaturi sau dacă tu nu le-ai fi primit, am fi fost scuțiți astăzi de o legătură care, ca să vorbim deschis, ne amărăște cumplit pe amândoi. Poate că e trist, dar e adevărat.

— Cine ți-a spus de prietenele mele ? Despre ce sfaturi vorbești ? Te rog să-mi spui.

— Eh... Las-o încurcată !

— Ba să-mi spui. Trebuie. E josnic din partea ta să nu-mi spui !

— Prea bine. Și-i dădu frumusețea să înțeleagă ceea ce-i fusese dezvăluit. Dar nu vreau să mai stărui. Mai bine să nu mai vorbim despre asta.

Arabella renunță la poziția defensivă.

— Și ce-i cu asta ? spuse, rîzînd rece. Orice femeie are dreptul să procedeze așa. Riscul e al ei.

— Ba nu sînt de aceeași părere, Bella. Ar avea dreptul să procedeze astfel dacă n-ar urma o osîndă pe viață pentru bărbat sau, presupunînd că el e vinovatul, pentru femeie. Da, dacă slăbiciunea de o clipă ar sfîrși o dată cu clipa sau chiar cu anul. Dar cînd urmările ajung atît de departe, n-ar trebui să folosească mijloace care prind în capcană bărbatul, presupunînd că e om cinstit, sau, dacă nu este, o împing pe ea să cadă în cursă.

— Ce-ar fi trebuit să fac ?

— Să-mi fi dat răgaz... Dar de ce te zbați atît ca să topești grăsimea porcului în seara asta ? Te rog ia-o de-aici.

— Atunci, trebuie s-o topesc mîine dimineață. Și nu ține.

— Bine, topește-o.

XI

A doua zi de dimineată, adică duminică, Arabella se apucă din nou de treabă. Și o dată cu reluarea muncii se reînsufleți și discuția care o însoțise în ăjun. Arabella era la fel de oșărîtă.

— Va să zică așa umblă vorba prin Marygreen, că te-am prins în laț ? Grozavă pradă mi-a mai trimis Domnul ! Înfierbîntîndu-se din ce în ce, zări pe masă, adică acolo unde n-ar fi trebuit să se afle, cîtiva dintre clasicii îndrăgiți de Jude. Nu vreau să mă mai împiedic de hîrçoagele tale ! strigă ea scoasă din fire ; și apucînd cărțile una cîte una, începuse să le azvîrle pe jos.

— Lasă cărțile în pace ! spuse el. Puteai să le fi dat la o parte dacă-ți plăcea, dar e dezgustător să le murdărești în halul ăsta !

Mîinile Arabellei rămăseseră mînjite cu grăsimi fierbinte de la topitul slăninei, așa încît degetele ei lăsau pe scoarțe urme unsuroase. Și cum continua să azvîrle cărțile pe podea, Jude, scos din minți, o

prinse de braț ca s-o oprească. În mișcarea lui, îi desprinse părul, care i se desfăcu peste urechi.

— Dă-mi drumul ! strigă ea.

— Făgăduiește-mi că nu te mai atingi de cărțile mele !

Ea șovăia.

— Dă-mi drumul ! repetă.

— Făgăduiește !

După un răstimp, spuse :

— Făgăduiesc.

Jude îi dădu drumul și Arabella se îndreptă spre ușă și ieși în drum, cu o expresie de hotărîre pe față. Începu apoi să se foiască în sus și-n jos, ciufulindu-și cu furie părul, ca să-l zbîrlească mai rău decît i-l zbîrlise el, și-și descheie cîțiva nasturi de la rochie. Era o dimineată frumoasă de duminică, uscată, limpede, geroasă ; palele de vînt aduceau dinspre nord, de la biserica din Alfredston, zvon de clopote. Oamenii treceau pe șosea îmbrăcați în straie de sărbătoare ; erau mai ales perechi de îndrăgostiți, așa cum fuseseră și Jude cu Arabella în urmă cu cîteva luni, pe vremea cînd se plimbau, glumind, pe același drum. Trecătorii întorceau capul spre priveliștea oferită de Arabella, cu capul gol, cu părul despletit fluturînd în vînt, pieptarul rochiei desfăcut, mînele suflecate deasupra coatelor, ca pentru muncă, cu mîinile aburind de untură topită. Unul dintre trecători spuse cu o spaimă prefăcută :

— Doamne, îndură-te de noi !

— Uitați-vă ce face din mine ! strigă ea. Mă silește să muncesc duminicile, în loc să mă lase să mă duc și eu la biserică, îmi smulge părul din cap și rochia de pe mine !

Înnebunit, Jude ieși, vrînd s-o tragă cu forța înăuntru. Dar, deodată, mînia i se stinse. Străfulgerat de gîndul că între ei doi totul se sfîrșise și că nu mai avea importanță nici ce făcea ea, nici ce făcea el, rămase liniștit, privind-o. Își distruseseră viețile, gîndea el, din pricina greșelii esențiale ce stătea la temelia căsniciei lor : greșeala de a fi încheiat un contract pe viață în temeiul unor simțiri trecătoare, neînrudite cu acea potrivire de suflete care singură poate face tovărășia pe viață suportabilă.

— Ai de gînd să mă maltratezi fiindcă-ți stă în fire, așa cum a maltratat-o taică-tău pe maică-ta, și sora lui taică-tău pe bărbatu-său ? întrebă ea. Toți ai din neamul tău au fost suciți ca bărbați și neveste !

Jude aținti asupra ei o privire grea, uimită. Dar Arabella nu mai adăugă nimic. Continuă doar să se foiască pînă cînd obosi. Jude plecă și, după ce rătăci un timp fără destinație precisă, porni spre Mary-green. Se opri la bătrîna lui mătușă, care devenea tot mai neajutorată pe zi ce trecea.

— Mătușă, e adevărat că taică-meu o maltrata pe maică-mea, și mătușă-mea pe bărbat-su ? întrebă el fără ocolișuri, așezîndu-se lîngă foc.

Ea își ridică ochii bătrîni pe sub volanele scufiei demodate, pe care o purta tot timpul.

— Cine ți-a spus ? întrebă.

— Am auzit vorbindu-se, și vreau să știu totul.

— Aș zice că e dreptul tău ; măcar că nevastă-ta — socotesc că ea ți-o fi spus — a fost o neroadă că a deschis vorba ! La urma urmelor, nici nu e mare lucru de aflat. Taică-tău și maică-ta nu s-au putut înțelege și s-au despărțit. Ultima ceartă au avut-o sus pe deal, lângă șopronul Casei Negre, o dată când s-au întors de la târgul din Alfredston, pe vremea când tu erai ținic, și acolo și-au luat rămas bun unul de la altul pentru ultima dată. Maică-ta s-a omorât curînd după aceea — pe scurt : s-a înecat, și taică-tău a plecat cu tine spre Wessexul de jos, și pe aici n-a mai dat niciodată.

Jude își amîntea de tăcerile lui taică-su ori de cîte ori venea vorba despre Wessexul de sus sau despre maică-sa și cum pînă-n ceasul morții se ferise să pomenească despre vreunul din aceste două subiecte.

— La fel s-a întîmplat și cu sora lui taică-tău. Bărbat-su a jignit-o, și după asta i-a fost așa silă să trăiască mai departe cu el, c-a plecat la Londra cu fetița. Cei din neamul Fawley nu-s făcuți pentru căsnicie. Parcă nu ni se potrivește ! Avem noi ceva în sînge ce ne împiedică să îndeplinim cu sila lucrul pe care-l facem cu multă tragere de inimă când nu ne silește nimeni. Vezi, de asta ai fi făcut tu bine dacă mă ascultai și nu te însurai.

— Unde spui că s-au despărțit tata și mama, lângă Casa Neagră ?

— Ceva mai încolo — unde se desparte drumul spre Fenworth, la stîlpul care arată pe unde s-o apuci. Pe vremuri se afla acolo o spînzurătoare, care are și ea legătură cu povestea noastră. Dar s-o lăsăm baltă.

În penumbra înserării, Jude părăsi casa mătușii, ca și cum ar fi avut de gînd să se îndrepte spre casă. Dar de îndată ce ajunse la dune, o luă de-a curmezișul drumului, pînă cînd dădu de un iaz rotund. Gerul nu încetase, dar se mai muiase un pic, și deasupra capului, stele mari răsăreau încet, pîlpîind. Jude puse întîi un picior, apoi pe celălalt pe gheața, care acoperea iazul; pojghița trosnea sub greutatea lui, dar asta nu-l întoarse din drum. Înăntă spre mijlocul iazului, pe gheața care pîrîia. Cînd ajunse în centru, aruncă o privire în jur și făcu o săritură. Se auzi un trosnet puternic, dar gheața nu cedă. Mai făcu o săritură, dar de data asta nu se auzi nici măcar un pîrîit. Se întoarse la mal și păși pe pămînt.

Ciudat, își spuse. De ce oare ținea viața să-l păstreze? Probabil că nu era o ființă destul de aleasă pentru a se putea sinucide. Moartea senină îl respingea, nu-l voia drept supus.

Ce lucru mai înjositor decît sinuciderea îi rămînea oare de făcut? Ce alt gest putea fi mai puțin nobil, mai potrivit cu starea de degradare în care se găsea acum? Ar fi putut să se îmbete. Desigur, asta era; uitase. Beția era evadarea obișnuită, tipică a celor nevrednici cînd îi cuprindea deznădejdea. Acum începea să înțeleagă de ce se îmbătau oamenii

prin hanuri. Coborî dealul pe povârnișul nordic și ajunsese la o cîrciumă neștiută. După ce intră și se așează, recunoscuse după tabloul care-i reprezenta pe Samson și Dalila localul unde poposisese cu Arabella în prima seară de duminică a idilei lor. Ceru băutură și bău vîrtos timp de un ceas și mai bine.

Noaptea tîrziu, împleticindu-se spre casă, eliberat de amărăciune și cu capul destul de limpede, începu să rîdă zgomotos și să se întrebe cum îl va primi Arabella sub noua lui înfățișare. Cînd intră, casa era cufundată în beznă și, poticnit cum umbla, a durat mult pînă cînd a putut aprinde o lumină. Atunci descoperi că, deși pretutindeni se mai vedeau urmele pregătirii porcului, petele de untură și de șoric, totuși carnea și toate celelalte dispăruseră. Pe un plic vechi și întors, prins cu un ac de paravanul din fața căminului, citi un rînd scris de mîna nevestei lui :

„Am plecat la prietenii mei. Nu mă mai întorc.”

Toată ziua următoare rămase în casă și trimise ce mai rămăsese din porc la Alfredston. După aceea deretică prin încăperi, încuie ușa, puse cheia într-un loc știut de Arabella pentru cazul că s-ar întoarce și plecă să-și vadă de zidăria lui la Alfredston.

Seara, cînd se întoarse frînt de oboseală, descoperi că Arabella nu dăduse pe acasă. A doua zi, lucrurile se petrecură aidoma, și în cea următoare tot așa. Pe urmă primi o scrisoare de la nevastă-sa.

Recunoștea cu sinceritate că se plictisise de el. Era un boșorog ramolit și fără vlagă și viața pe care

o ducea el n-o ispitea. Și nici nu era nădejde ca vreunul dintre ei să se schimbe vreodată. Mai departe îi scria că părinții ei, după cum știa și dînsul, se gîndeau de cîtva timp să emigreze în Australia, fiindcă în ziua de astăzi creșterea porcilor devenea o treabă nebănoasă. Acum se hotărîseră de-a binelea să plece, și ea se gîdea să-i însoțească, dacă Jude n-avea nimic împotrivă. O femeie de soiul ei are mai mult noroc pe acolo decît în țara asta de proști.

Jude răspunse că nu avea nici cea mai mică obiecție în ce privește plecarea ei. Socotea că e o hotărîre înțeleaptă, de vreme ce ea dorea să plece, ba chiar una ce putea să le fie de folos amîndurora. Puse în plic, odată cu scrisoarea, banii obținuți din vînzarea resturilor de porc și tot ce mai avea el în plus, adică nu prea mult.

Din ziua aceea nu mai auzi de ea decît prin alții, deși tatăl ei și familia nu plecară numai decît, ci așteptară pînă ce vîndură toată marfa și ce lucruri mai aveau. Cînd Jude află că la locuința familiei Donn avea să aibă loc o licitație, își strînse toată gospodăria într-o căruță și trimise lucrurile la casa mai sus pomenită, pentru ca Arabella să le poată vinde pe toate sau ce va găsi ea cu cale, o dată cu restul.

După aceea își închirie o cameră în Alfredston. Aci văzu el anunțată într-o vitrină vînzarea mobiliei socrului său. Își însemnă data, care veni și trecu fără ca Jude să se apropie de locul vînzării, fără să bage măcar de seamă că circulația pe drumul de

sud al Alfredstonului fusese considerabil sporită de licitație. Cîteva zile mai tîrziu, intră în dugheana murdară a unui negustor de vechituri de pe strada principală a orașului și, în mijlocul unui talmeș-balmeș de crătiți, umerase de haine, făcălețe, sfeșnice de alamă, oglinzi basculante și alte lucruri aruncate de-a valma în fundul prăvăliei, evident proaspăt aduse de la o vînzare, zări o mică fotografie înrămată, ce se dovedi a fi portretul lui.

Era o fotografie executată și înrămată în lemn de arțar de către un fotograf din partea locului, anume pentru a fi dăruită Arabellei — cum și fusese de altfel — în ziua nunții. Pe dosul ei se mai putea încă citi: „De la Jude pentru Arabella“, și data. Pesemne că ea o azvîrlise la un loc cu toate boarfele, în ziua licitației.

— Ei, făcu negustorul de vechituri, văzîndu-l că se uită la fotografie și la alte obiecte din grămadă și nedîndu-și seama că portretul era al lui, numai cu mărunțișuri m-am ales de pe urma vînzării din bordeiul ăla de pe drumul spre Marygreen. Dar rama poate să-ți fie de folos, dacă scoți fotografia. Ți-o dau pe un șiling.

Scoaterea în vînzare a portretului dăruit de el, această dovadă mută dar de netăgăduit a faptului că în soția sa murise orice urmă de afecțiune, a reprezentat lovitura finală de care Jude avea nevoie pentru ca în sufletul lui să piară pînă și ultima rămășiță de sentiment. Plăti șilingul, luă fotografia și o arse cu ramă cu tot, cînd ajunse acasă.

Peste vreo două sau trei zile, află că Arabella și părinții ei pleaseră. Îi trimisese vorbă că e gata s-o vadă pentru a-și lua în mod oficial rămas bun, dar ea îi răspunsese c-ar fi mai bine să se lase păgubaș, de vreme ce tot era hotărâtă să plece. Și poate că avea dreptate.

În seara ce urmă plecării lor, când își sfârși ziua de muncă și după ce-și luă cina, Jude ieși din casă și porni, în lumina stelelor, de-a lungul drumului atît de familiar, spre măgura unde încercase cele mai puternice emoții din viața lui. Acum i se părea că locul îi aparține din nou.

Nu-și dădea seama ce se întîmplă cu el. Străbătînd vechea potecă i se păru că e tot copil, doar cu o zi mai vîrstnic decît atunci cînd se lăsase furat de vise pe culmea acestui deal, cînd se simțise înflăcărat pentru prima oară de dorul după Christminster și după învățătură. „Și totuși, sînt bărbat, își spuse. Am o soție. Ba mai mult. Sînt încă și mai matur, de vreme ce nu m-am înțeles cu ea, a încetat să-mi mai placă, ne-am certat și ne-am despărțit.”

În clipa aceea își aminti că nu se află departe de locul unde se produsese despărțirea dintre tatăl și mama lui.

Ceva mai încolo era creasta de unde i se păruse că zărește Christminsterul sau ceea ce luase el drept Christminster. Alături, în marginea drumului, se afla, acum ca și întotdeauna, o bornă. Jude se apropie și află — mai mult pe pipăite decît citind — cîte mile îl despart de cetate. Își aminti că o dată, în

drum spre casă, scrijelase înmăru pe spatele bornei, cu dalta lui nouă și ascuțită, o inscripție care-i sintetiza năzuințele. Asta se petrecuse în prima săptămână a uceniciei lui, înainte ca o femeie care nu era făcută pentru el să-l fi abătut din drum. Se întrebă dacă inscripția o mai fi rămas destul de citeață și, trecînd de cealaltă parte a bornei, dădu la o parte urzicile. La flacăra unui chibrit, desluși ceea ce ciosise, în entuziasmul lui, cu atîta vreme în urmă :

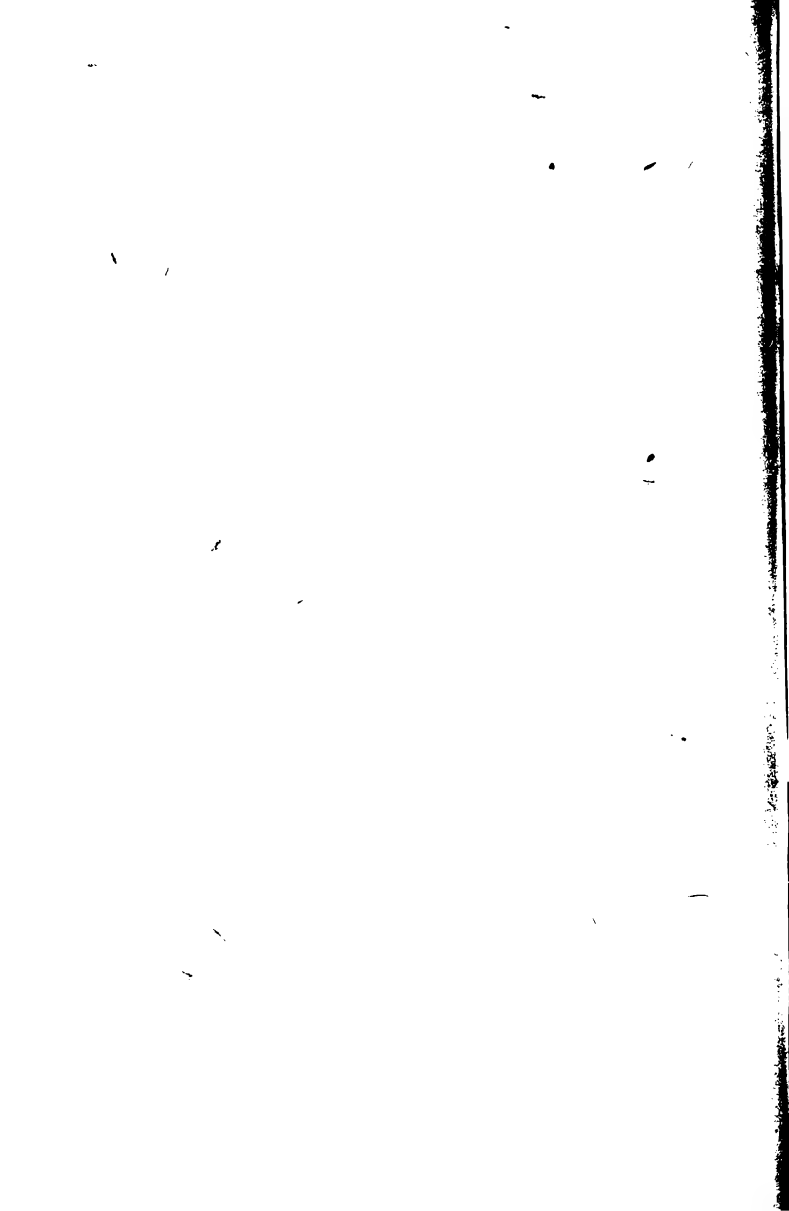
Intr-acolo

J. F.

Regăsirea inscripției neatinse, apărută de un paravan din ierburi și urzici, reaprinse în sufletul lui o scînteie din vechiul foc. Întrește că trebuia să meargă înainte, să răzbească prin bine și prin rău, să se ferească de tristeți bolnăvicioase, chiar dacă hidoșenia lumii îi sărea în ochi. *Bene agere et laetari* — să înfăptuiască binele cu voioșie, cum auzise el că sunase filozofia unuia pe nume Spinoza — filozofie care ar fi putut să devină acum și a lui.

Putea să se lupte cu steaua nenorocului său și să-și ducă la capăt gîndul de început.

Mai făcu cîțiva pași pînă la un loc așezat nu prea departe, de unde i se dezvălui orizontul dinspre nord-est. Acolo tremura un nimb palid, o ceață abia deslușită, ce putea fi recunoscută doar cu ochii credinței. Dar pentru el era de-ajuns. Va pleca spre Christminster de îndată ce-și va încheia ucenicia. Se întoarce acasă mai vesel și-și făcu rugăciunea.

Partea a doua

LA CHRISTMINSTER

In afară de sufletul lui n-are altă stea.

SWINBURNE

*Notitiam primosque gradus vicinia fecit ;
Tempore crevit amor.*¹

OVIDIU

¹ Vecinătatea a prilejuit cunoștința și cei dintâi pași ; cu vremea dragostea a crescut. (Cel de al doilea vers este citat din *Fasti*, 1, 195.)

Următoarea mișcare demnă de a fi amintită din viața lui Jude ni-l arată înaintînd cu pas măsurat într-un peisaj de amurg, printr-un frunziș cu trei ani mai bătrîn decît cel ce fusese martor la idila lui cu Arabella și la ruptura trivialei lui căsnicii. Se îndrepta spre cetatea Christminster și se afla la o depărtare de o milă sau două spre sud-est de destinație.

În sfîrșit, scăpase de Marygreen și de Alfredston; își încheiase ucenicia, și acum, cu uneltele-n spinare, părea gata să pornească spre ceva nou, acel ceva după care, cu întreruperea pricinuită de legătura și experiența conjugală cu Arabella, jinduia de vreo zece ani.

Jude ar putea fi zugrăvit acum ca un tînăr cu un chip mai curînd încordat, gînditor și grav decît frumos. Era oacheș la față, cu ochi întunecați, în armonie cu culoarea pielii, și purta o barbă neagră, tăiată îngrijit, mai mare decît obișnuiau să poarte tinerii de-o seamă cu el. Barba și claia de păr negru și

ondulat îi cam dădeau de furcă atunci cînd se piep-tăna și se curăța de strujitura de piatră, care i se prindea de păr în timpul lucrului. Fiindcă învățase meseria la țară, se pricepea la toate : adică la cio-plitul pietrei pentru clădiri monumentale, la restau-rarea lucrărilor în stil gotic pentru biserici, precum și la orice fel de sculptură. La Londra s-ar fi spe-cializat probabil și ar fi devenit „zidar de profiluri“, „sculptor de motive florale“ sau poate „sculptor de statui“.

În după-amiaza aceasta, călătorise într-un docar de la Alfredston pînă în satul cel mai apropiat de cetate din direcția respectivă, și acum străbătea pe jos ultimele patru mile, mai mult de plăcere decît de nevoie, pentru că întotdeauna se închipuise sosind astfel în oraș.

Ultimul impuls de a porni spre Christminster iz-vorîse dintr-un motiv ciudat — ținînd mai degrabă de latura emoțională decît de cea intelectuală — așa cum li se întîmplă adesea tinerilor. Într-o zi, pe vremea cînd locuia cu chirie la Alfredston, se dusese s-o vadă pe bătrîna lui mătușă ; printre sfeșnicele de alamă de pe cămin, zărise o fotografie înfățișînd un chip drăgălaș și copilăros de fetișcană, sub o pă-lărie mare cu niște cute asemănătoare razelor unui nimb. Întrebuse cine e fata. Mătușă-sa îi răspun-sese morocănoasă că e vara lui, Sue Bridehead, din aripa vrăjmașă a familiei ; și la următoarele lui în-trebări, bătrîna răspunsese că fata trăiește la Christ-

minster, dar că nu știe nici unde anume și nici ce face.

Mătușa nu voise să-i dăruiască fotografia. Dar chipul fetei îl urmărea ; și, pînă la urmă, a reprezentat și el un ferment care a reactivat dorința mocnită de a o apuca pe urmele prietenului său, învățătorul, spre Christminster.

Se opri acum la capătul unui urcuș întortocheat și domol, de unde prinse prima priveliște apropiată a cetății. Cu zidurile ei de piatră cenușie, cu acoperișurile ei afumate, cetatea se afla la o aruncătură de piatră de granițele Wessexului ; aproape că pătrundea cu un vîrf de deget în ținut, în punctul cel mai de nord al liniei răsucite de-a lungul căreia Tamisa leneșă alintă ogoarele acelui regat străvechi. Clădirile cetății i se arătau liniștite în lumina asfințitului ; ici și colo, cîte-o morișcă de vînt, pe cîte una din numeroasele turle ascuțite sau pe cîte-o cupolă, dădea scînteieri unui tablou în nuanțe potolite.

Cînd ajunse în vale, o porni de-a lungul drumului neted printre sălciile tunse care se deslușeau din ce în ce mai greu în amurg și, curînd, îl întâmpinară cele mai mărginașe lumini ale cetății — cîteva dintre acele lumini care trimiteau spre cer strălucirea și nimbul prinse de privirile lui încordate, cu ani în urmă, în zilele de visare. Clipeau către el a îndoială, ca și cum, deși îl așteptaseră în toți anii aceștia dezamăgite de întîrzierea lui, acum aproape că nu-l mai doreau.

El era un fel de Dick Whittington¹, dar mintea lui rîvnea spre țeluri mai alese decît simplul cîștig bănesc. Merse de-a lungul străzilor mărginașe, cu pasul cumpănit al unui explorator. În suburbiile prin care trecea, nu deslușea nimic din cetatea adevărată. Și cum avea în primul rînd nevoie de adăpost, cercetă cu grijă acele locuri ce păreau să-i ofere la un preț mic locuința modestă pe care o căuta el. Într-o dreapta și-n stînga și închirie o cameră într-o suburbie supranumită Beersheba², deși pe atunci el nu știa acest lucru. Aci se opri, și după ce bău un ceai o porni mai departe.

Era o noapte cu vînt, plină de șoapte, fără lună. Ca să nu se rătăcească, desfășură sub un felinar o hartă pe care o adusese cu el. Vîntul o încrețea și o făcea să fluture, dar Jude desluși destul încît să hotărască pe unde trebuia să apuce pentru a ajunge în inima orașului.

După ce coti de mai multe ori, ajunse la primul grup de clădiri vechi, medievale. Era un colegiu, după cum își dădu seama cînd trecu prin fața porții. Intră pe poartă, ocoli curtea, și pătrunse pînă-n ungherele întunecoase, unde nu răzbea nici o lumină de felinar. Alături de colegiul acesta se afla un altul, și puțin mai încolo, încă unul; de-abia acum se simțea învăluit de suflul și atmosfera venerabilei cetăți.

¹ *Richard Whittington* (m. 1423), negustor londonez, numit în trei rînduri primar al Londrei. Dispunînd de apreciable mijloace bănești, a îmbogățit orașul cu un mare număr de clădiri, printre care și o bibliotecă municipală.

² Vechi oraș izraelit, capturat de trupele engleze în 1917.

Cînd trecea pe lîngă ceva ce i se părea în dezarmenie cu sufletul oraşului, privirea lui aluneca deasupra, ca şi cum n-ar fi văzut nimic.

Un clopot începu să bată, şi el ascultă pînă ce răsună cea de-a o sută una bătaie. Îşi spuse că pe semne numărase greşit ; nu puteau fi decît o sută de bătai.

După ce porţile se închiseră şi nu mai putu pătrunde în curţile interioare, hoinări mai departe pe sub ziduri şi portaluri, plimbîndu-şi degetele pe contururile ornamentelor şi sculpturilor. Minutele treceau, trecătorii se răreau din ce în ce şi Jude tot mai aluneca printre umbre. Nu visase el oare la scenele astea vreme de zece ani şi, la urma urmelor, ce putea să însemne jertfirea unei singure nopţi de odihnă ? Sus, profilate pe cerul negru, se conturau, în pîlpîirea unui felinar, turnuleţe dantelate, metereze, creneluri. Jos, pe străduţele cufundate în beznă, parcă nîcînd călcate de picior de om, străduţe pînă şi a căror existenţă părea acum uitată, îl întîmpinau portaluri, geamlîcuri, porţi bogat înflorate cu motive medievale. Totul părea şi mai mort din pricina zidurilor măcinate de vreme. Părea cu neputinţă ca gîndirea modernă să-şi poată găsi adăpost în văgăuni atît de vechi şi năruite.

Cum nu cunoştea suflet de om prin locurile acestea, Jude avu impresia, în singurătatea lui, că e propria sa fantomă. Încea senzaţia unui om care merge fără să se poată face văzut sau auzit. Trase gînditor aer în piept şi, închîpuindu-se parcă sub

înfățișarea propriei lui stafii, își dăruî gîndurile celorlalte năluci care bîntuiau prin unghere.

În tot răstimpul cît se pregătise pentru acest eveniment, din clipa neîndoielnicei dispariții în spațiu a soției sale și a lucrurilor din casă, citise și studiasse aproape tot ce putea citi și studia un om în situația lui, în legătură cu personalitățile ce-și petrecuseră tinerețea înăuntrul acestor ziduri străvechi, ziduri pe care spiritele lor le dominaseră apoi în anii maturității. Unele dintre aceste personalități se conturau în închipuirea lui nemăsurat de mari față de celelalte, datorită împrejurărilor în care citise despre ele. Răbufnirile de vînt pe la colțuri, printre stîlpii de boltă și pilonii porților păreau să vestească trecerea acestor singuratici locuitori; foșnetul fiecărei frunze de iederă în atingere cu alta părea șoapta suflete-lor lor tînguitoare, umbrele nopții păreau făpturile lor străvezii și neliniștite în mișcare, ce-i țineau lui tovărășie în singurătate. I se părea că se ciocnește de ei în beznă, fără să le simtă însă atingerea trupească.

Străzile erau acum pustii, dar din pricina acestor năluciri, Jude nu se putea întoarce acasă. Afară treceau poeți, de demult și din vremuri mai noi, începînd cu prietenul și autorul elogiului lui Shakespeare¹ pînă la cel care pășise de curînd în lumea tăcerii, ba chiar pînă la muzicianul tribului, ce se mai află

¹ Aluzie la *Ben Johnson*, contemporanul lui Shakespeare, care i-a dedicat marelui bard versurile publicate ca introducere la prima ediție *in-folio* (1623) a operelor shakespeareane, și autor al articolului *De Shakespeare Nostrati*.

încă printre noi. Filozofi speculativi treceau, nu totdeauna cu fruntea încrêtită și părul nins ca în portretele înrămate, ci rumeni la față, subțirei și sprinteni cum e omul în tinerețe ; fețe bisericesti din vremuri mai noi înaintau plutind în stiharele lor și, dintre ei, cei mai vii pentru Jude Fawley erau întemeietorii mișcării Tractarienilor¹ ; cei trei vestiți, entuziastul, poetul și teoreticianul. Ecoul învățăturii lor îl ajunsese pînă și pe el în modesta lui căsuță. I se năzări că aceștia se îndepărtară cu o tresărire de dezgust la vederea unor alți fii ai cetății ca, de pildă, omul de stat cu perucă bogată, desfrînatul, raționalistul, scepticul ; sau istoricul cu fața rasă, care trata creștinismul cu o politețe atît de ironică ; sau la vederea altora, tot atît de necredincioși din fire, care cunoșteau însă curțile interioare la fel de bine ca și cei credincioși și-și luau și ei libertatea de a bîntui prin peristiluri.

Jude urmărea acum felurite tipuri de oameni de stat, bărbați cu mișcări mai energice și expresii mai puțin visătoare ; îi vedea apoi pe cărturar, pe orator, pe bucher ; îl vedea pe cel a cărui înțelepciune creștea cu trecerea anilor și pe cel a cărui minte se chircea cu timpul.

Cu ochii minții îi vedea pe oamenii de știință și pe filozofi adunîndu-se în grupări ciudate, imposibile ; bărbați cu fețe gînditoare, cu frunți încor-

¹ Mișcarea Tractarienilor, inițiată la Oxford în 1833, urmărea o revizuire a concepției privitoare la poziția și funcțiile bisericii, în sensul combaterii raționalismului și teologiei liberale care-și făcuseră loc în biserica anglicană.

date și ochii ca de liliesci din pricina neîntreruptei buchiseli; persoane oficiale — ca de pildă guvernatori generali și înalți magistrați, pe care Jude de altfel nici nu-i prea lua în seamă; judecători la curtea supremă și lorzi cancelari, chipuri tăcute cu buze subțiri, ale căror nume Jude de-abia le știa. Aruncă o privire mai pătrunzătoare prelaților, ținând seama de năzuințele lui de pe vremuri. Dintre aceștia i se arată o ceată întreagă — unii, oameni de inimă, alții, mai degrabă oameni cu cap; cel ce făcea apologia Bisericii în limba latină și cuviosul autor al *Imnului de seară*¹; și, în preajma lor, marele predicator răătăcitor, autorul de imnuri, fanaticul, a cărui viață, ca și aceea a lui Jude, fusese umbrită de greutăți matrimoniale².

Jude se trezi vorbind cu glas tare, ca și cum ar fi stat la sfat cu ei, asemenea unui actor, care se adresează spectatorilor aflați dincolo de luminile rampei; pînă cînd se opri brusc, tresărind la gîndul scrîntelii lui. Poate că vorbele fără șir ale hoinarului fuseseră auzite înăuntrul zidurilor de vreun student sau de vreun gînditor care lucra la lumina lămpii; și poate că acela înălțase capul și se întrebese al cui o fi glasul și ce vestea el. De-abia acum își dădu Jude seama că, în ceea ce privește prezența fizică, era singurul stăpînitor al cetății străvechi, cu

¹ Aluzie la *Thomas Ken* (1637—1711), episcop de Oxford, autor a numeroase imnuri religioase.

² Referire la *Philip Doddridge* (1702—1751), cunoscut non-conformist, autor al unor imnuri și versuri religioase, de o certă valoare literară.

excepția cîte unui trecător întîrziat ici-colo, și i se mai păru că se alesese cu un guturai.

Din umbră îl ajunse un glas; glasul real al unui localnic:

— Stai cam de multă vreme pe marginea aia de piatră, tinere. Ce-ai de gînd?

Era vocea unui polițist, care-l urmărise pe Jude fără știrea lui.

Jude se întoarse acasă și se culcă, după ce mai citi cîte ceva despre oamenii aceia și despre mesajul lor către omenire, dintr-o carte sau două pe care le adusesese cu el și în care era vorba de fiii Universității. În timp ce se lăsa furat de somn, diferite adevăruri memorabile rostite de acești oameni, adevăruri pe care el tocmai le studiasse, îi răsunau în urechi ca și cum i-ar fi fost murmurate chiar de ei; pe unele izbutea să le deslușească, altele rămîneau neînțelese pentru el. Una dintre arătări (care după aceea avea să căineze Christminsterul ca fiind „locașul, cauzelor pierdute”, deși despre asta Jude n-avea să-și amintească) vorbi astfel către cetate:

„Frumoasă cetate! atît de venerabilă, de încîntătoare și nezdruincinată de cruda viață intelectuală a veacului nostru, atît de senină!... Vraja ei de nepătruns mereu ne cheamă spre adevărata noastră pîntă, spre ideal, spre desăvîrșire.”¹

¹ Citat din prefața la *Essays in criticism* de *Matthew Arnold* (1822—1888), cunoscut poet și critic literar englez, profesor de poetică la Oxford.

Un alt glas era cel al reformatorului "Legii Grînelor"¹, a cărui fantomă Jude tocmai o zărise în curtea cu clopotul cel mare. I se păru că într-adevăr sufletul acestui om ar fi fost în stare să ticluiască istoricele cuvinte ale unei minunate cuvîntări care ar suna astfel :

„Sir, s-ar putea să greșesc, dar sînt de părere că datoria față de o țară amenințată de foamete ne cere să facem din nou apel la remediul obișnuit folosit în toate împrejurările asemănătoare și anume : omul să fie liber să-și ia hrana ori de unde ar veni ea... Lipsiți-mă mîine de funcția mea, dar nu mă veți putea lipsi de conștiința că am folosit puterea încredințată mie nu în scopuri josnice și interesate, nici cu dorința de a-mi satisface ambiția sau de a realiza cîștiguri personale.“

Pe urmă grăi autorul nemuritorului Capitol despre creștinism² :

„Cum am putea trece cu vederea nepăsarea lumii păgînilor și filozofilor față de acele dovezi (minunile) date nouă de Atotputernic?... Înțelepții Greciei și Romei s-au retras în fața înspăimîntătorului spectacol, aparent inconștienți de vreo schimbare în conducerea morală sau materială a lumii.“

¹ Aluzie la Sir Robert Peel (1788—1850), om de stat englez ; a anulat taxele de import pe grîne, provocînd o dizidență în sînul parlamentului.

² Aluzie la Edward Gibbon (1737—1796), istoric și critic literar englez, autor al celebrei lucrări *Istoria decăderii și prăbușirii imperiului roman*.

Urmă umbra poetului, ultimul dintre optimiști ¹ :

„Cum e făurită lumea pentru fiecare dintre noi !

Și fiecare din cei mulți ajută,

La îndreptarea seminției printr-un plan universal.“

Pe urmă vorbi unul dintre cei trei entuziaști, pe care el tocmai îi văzuse, autorul *Apologiei* ² :

„Argumentul meu este... că certitudinea deplină în ceea ce privește adevărurile teologiei naturale a fost rezultatul unei suprapunerii de probabilități concurente și convergente... că probabilități ce nu ating siguranța logică pot totuși crea o certitudine mentală“.

Cel de-al doilea dintre ei ³ — lipsit de spirit polemic — murmura cuvinte mai domoale :

„De ce-am tînji, de ce ne-am teme a trăi singuri,

Cînd, în singurătate, din voința Cerului murim ?“

Mai auzi de asemenea cîteva fraze rostite de fantoma cu fața rotundă, jovialul Spectator ⁴ :

„Cînd privesc mormintele celor mari, orice undă de invidie se stinge în mine ; cînd citesc epitafurile

¹ Aluzie la Samuel Johnson (1709—1784), moralist și poet englez, renumit pentru verva și robustețea sa morală.

²⁻³ Referiri la Tractarieni, inițiatori ai mișcării de la Oxford, John Henry Newman, autorul lucrării *Apologia pro Vita Sua* și John Keble.

⁴ Aluzie la poetul și publicistul englez Joseph Addison (1672—1719), educat la Oxford, și care împreună cu Richard Steele (1672—1729) a condus revista de critică *The Spectator*.

celor frumoși, orice dorință necumpănită mă păărăsește ; cînd mă întîlnesc pe o piatră de mormînt cu durerile părinților, inima mi se topește de milă ; cînd văd chiar mormintele părinților, îmi dau seama cîtă deșertăciune înseamnă a-i jeli pe cei pe care trebuie să-i urmărim atît de curînd.“

Și, în cele din urmă, vorbi un prelat cu glas blînd și în timp ce curgeau versurile lui molcome, familiare, îndrăgite din fragedă copilărie, Jude adormi :

*„Învăță-mă cum să trăiesc ca să nu mă tem
de groapă, mai mult decît de pat.*

Învăță-mă să mor...”¹

Nu se trezi pînă a doua zi dimineață. Trecutul fantomatic parcă pierise și totul îi vorbea despre ziua de astăzi. Se deșteptă cu o tresărire, crezînd că dormise prea mult, și după aceea spuse :

— Pe legea mea, am uitat cu totul de drăgălașa mea vară care locuiește aici !... am uitat și de bătrînul meu dascăl.

Dar cuvintele lui despre învățător se vedeau parcă mai puțin însuflețite decît cele despre verișoara lui.

¹ Citat din *Imnul de seară* compus de episcopul Thomas Ken.

II

Nevoia de a se gândi la faptele realității și, printre ele, la prozaica problemă a mîncării, risipi o vreme nălucirile lui Jude și-l sili să îngăduie înaltelor lui năzuințe a fi înăbușite de trebuințele momentului. Era silit să se scoale și să caute de lucru și anume muncă manuală, singura socotită de mulți dintre adeptii ei a fi muncă adevărată.

Străbătînd străzile cu acest scop, descoperi că, în chip trădător, colegiile își schimbaseră înfățișarea vrăjită de peste noapte : unele arătau pompoase ; altele semănau cu niște cavouri de familie ; zidăria tuturor avea o notă barbară. Duhurile oamenilor mari se mistuiseră.

Nenumăratele pagini de arhitectură din jurul lui, Jude le cercetă, mai puțin cu ochiul criticului de artă decît cu cel al meseriașului, tovarăș al meșterilor morți de mult, ale căror brațe dăduseră într-adevăr viață acestor ziduri. Examina mulurile, le mîngîia ca omul care le cunoaște obîrșia, și spunea că execuția a fost fie ușoară, fie anevoioasă, că luase

timp puțin sau mult, că pusese la grea încercare brațul, sau că fusese lesnicioasă pentru unealtă.

Ceea ce în timpul nopții apăruse ideal și desăvârșit lua la lumina zilei înfățișarea unei realități mai mult sau mai puțin schiloade. Clădirile acelea bătrâne căzuseră pradă cruzimii și profanării, după câte vedea el. Priveliștea unora îl mișcă asemenea unor făpturi vii, betege. Erau rănite, frînte, și-și lepădau învelișul în lupta pe viață și pe moarte împotriva anilor, a vremii aspre și a omului.

Starea de degradare a acestor documente de istorie îi reaminti că nu prea se grăbise a-și începe dimineața cu îndeletniciri practice, așa cum își pusese în gînd. Venise aci ca să muncească și să trăiască din muncă, și dimineața aproape că trecuse. Totuși, într-un fel, prindea curaj la gîndul că într-un loc plin de pietre fărîmițate trebuie să fie mult de lucru pentru un om de meseria lui, adică pentru un restaurator de monumente. Întrebă ce drum trebuie să apuce ca să ajungă la atelierul pietrarului al cărui nume îi fusese dat la Alfredston ; și curînd auzi sunetul familiar al tocilei și al daltei.

Atelierul era un mic centru de întinerire. Descoperi aci forme cu muchii ascuțite și curbe line ai-doma celor pe care le văzuse roase și mîncate de timp pe ziduri. Acestea erau, exprimate în proză modernă, copiile ideilor pe care colegiile acoperite cu mușchi le prezentau cu nimb de veche poezie. Se prea poate ca unele dintre acele antichități să fi fost socotite proză pe vremea cînd fuseseră noi. Pentru a deveni

poetice n-avuseseră altceva de făcut decît să aştepte. Ce lucru uşor pentru cea mai neînsemnată clădire ; ce înspăimîntător de greu pentru cei mai mulţi oameni !

Îl căută pe maistru privind în jur la noile dante-lării şi arcade, la pilaştrii de ferestre, la corpurile de coloană, la turnuleţele şi crenelurile pe jumătate terminate, care stăteau pe bancurile de lucru. Pe toate le caracterizau precizia, linia matematică, suprafeţele netede, exactitatea. În schimb, acolo, în zidurile vechi, găseai liniile frînte ale ideii originale ; găseai curbe zimţate, dispreţ faţă de precizie, altai neregularitate, dezordine.

O clipă, Jude se simţi fulgerat de o lumină ; i se păru că atelierul pietrarului e un focar de muncă la fel de demnă ca şi aceea care în cele mai nobile dintre colegii era onorată cu numele de studiu ştiinţific. Dar gîndul se stinse sub puterea vechii lui obsesii. Era gata să primească orice slujbă i s-ar fi oferit pe baza recomandării date de fostul lui meşter ; dar avea s-o primească doar ca pe-o îndeletnicire vremelnică. Aceasta era forma pe care o luase la el viciul modern al neliniştii.

În afară de asta, înţelesese că, în cazul cel mai bun, aci nu se executau decît copii, cîrpeli şi imitaţii cerute, după cum îşi închipuia el, de nevoi trecătoare şi locale. Pe vremea aceea, Jude nu-şi dădea seama că medievalismul era la fel de mort ca o frunză de ferigă într-un strat de cărbune ; că în lumea din jurul lui se conturau alte formule, în interiorul cărora

arhitectura gotică și ceea ce sugera ea nu-și mai găseau locul. Ostilitatea logicii și a concepțiilor contemporane față de atâtea lucruri sfinte pentru el nu i se dezvăluise încă.

Dar, fiindcă deocamdată nu găsi nimic de lucru aci, plecă din nou, cu gândul tot la vara lui, a cărei prezență în preajmă Jude părea să o resimțea sub forma unor unde de interes, dacă nu chiar de emoție. Cum ar fi dorit să aibă la el **portretul** acela drăgălaș! În cele din urmă, îi scrisese mătușii lui, rugînd-o să i-l trimită. Ea i-l trimise, cerîndu-i să nu stîrnească însă zîzanie în familie ducîndu-se să vadă fata sau pe rudele ei.

Jude, care era ridicol de afectuos din fire, nu făgădui nimic, puse fotografia pe cămin, o sărută — nu știa nici el de ce — și se simți mai acasă. Fata părea că-l privește din capul mesei cînd el își bea ceaiul. Jude se simțea înviorat — fotografia era singurul lucru care-l lega de viața și de emoțiile cetății vii.

Mai era și învățătorul — pesemne acum un preacinstit pastor. Dar deocamdată îi era cu neputință să încerce a da de urma unui om în asemenea măsură respectabil. Se simțea atît de grosolan și necioplit și într-o situație bănească atît de nesigură, încît rămase mai departe în singurătate. Deși în jurul lui roiau oamenii, Jude de fapt nu vedea pe nimeni. Și, deoarece nu pătrunsese încă în viața activă a orașului, orașul în mare măsură nici nu exista pentru el. Doar sfinții și profeții din dantelăria ferestrelor, por-

tretele din galerii, statuile, busturile, monștrii, capitellurile, doar aceștia păreau să respire același aer ca și el. Ca toți nou-veniții într-un loc asupra căruia trecutul și-a pus adînc pecetea, el deslușea în glasul acestui trecut un patos cu tîtul nebănuît de localnici și chiar de necrezut pentru ei.

Zile în șir, revenea mereu în curțile interioare și sub colonadele colegiilor, la ore ciudate, mirat de ecourile diabolice ale pașilor lui, răsunînd puternic, asemenea unor lovituri de ciocan. „Sentimentul” Christminsterului, cum fusese numit, îl măcina tot mai adînc, pînă cînd Jude ajunsese să știe mai multe despre existența materială, artistică și istorică a acelor clădiri decît oricare dintre locatarii lor.

Și de-abia acum, cînd ajunsese într-adevăr în culmea entuziasmului, își dădu Jude seama cît de departe se află, în realitate, de obiectul acestui entuziasm. Doar un zid îl despărțea de acei fericiți și tineri contemporani ai săi cu care împărțășea aceeași viață sufletească; oameni care, din zori și pînă-n noapte, n-aveau nimic altceva de făcut decît să citească, să sublinieze, să învețe, să mistuie ce au citit. Doar un zid — dar ce zid !

În fiecare zi, în fiecare ceas, cînd se ducea să caute de lucru, îi vedea și pe ei ducîndu-se și întorcîndu-se, le atingea umerii, le auzea glasurile, le reținea mișcările. Conversația unora dintre cei mai înclinați spre cugetare i se părea adesea — tocmai fiindcă atîta amar de vreme se pregătise neobosit pentru a veni aci — deosebit de înrudită cu gîndurile lui. Și totuși,

se simțea atît de departe de ei, de parc-ar fi trăit la antipod. Și chiar așa și era. El era un tînăr muncitor în bluză albă, cu praf de piatră în cutele hainelor. Iar ei cînd treceau pe lîngă dînsul nici nu-l vedeau, nici nu-l auzeau, ci priveau ca printr-o sticlă transparentă dincolo, spre prietenii lor. Orice ar fi însemnat dînșii în ochii lui Jude, acesta nici nu exista măcar pentru ei ; și totuși, își închipuise că venind încoace se va apropia de viața lor.

Dar, la urma urmelor, i se deschidea viitorul în față ; de-ar avea norocul să dea peste o slujbă bună ; o să înfrunte el ceea ce e de neînlăturat. Așa încît mulțumi Domnului că-i dăduse sănătate și putere și prinse curaj. Deocamdată se afla dincolo de porți, cu totul exterior, chiar și în afara colegiilor ; poate că într-o zi îi va fi dat să privească lumea prin ferestrele lor.

Într-un tîrziu, primi de la atelierul pietrarului vestea că îl așteaptă ceva de lucru. Era primul semn de încurajare, și Jude primi oferta fără să zăbovească.

Era tînăr și voinic, altfel n-ar fi putut duce la capăt cu atîta zel munca la care se înhămasese, adică să citească aproape toată noaptea după ce trudea întreaga zi. Mai întîi își cumpără cu patru șilingi și șase penny o lampă cu abajur, ca să aibă lumină bună. Pe urmă își făcu rost de penițe, hîrtie și tot felul de cărți de care avea nevoie și pe care în altă parte n-avusese cum să le obțină. Pe urmă, spre mîhnirea gazdei, mută din loc toată mobila odăii lui

— una singură și pentru lucru, și pentru dormit — agățată o perdeă de o sfoară prinsă în mijlocul încăperii, ca să facă două camere dintr-una, atîrnă un stor gros la fereastră, pentru că nimeni să nu știe cum își ciunțește el orele de somn, își întinse cărțile și se așeză pe lucru.

Împovărat cum fusese cu însurătoarea, cu găsierea unei locuințe și cumpăratul mobilei, care dispăruse o dată cu nevastă-sa, nu se mai învrednicise, din vremea acelor triste evenimente, să pună vreun ban deoparte, așa încît pînă la prima leafă fu nevoit să trăiască foarte strîmtorat. După ce-și cumpără o carte sau două, nu-și mai putu îngădui nici să aprindă focul ; și în nopțile cînd sufla vîntul aspru și rece dinspre Cîmpuri stătea lîngă lampă, înfofolit în palton, cu pălăria în cap și mănuși de lînă.

Prin fereastra lui vedea clopotnița catedralei și cupola ogivală, sub care răsună clopotul cel mare al orașului. Dacă ieșea pe scară zărea și turnul cel înalt, ferestrele campaniei, turnulețele colegiului de lîngă pod. Toate acestea le folosea drept întăritoare în clipele cînd viitorul îi apărea cețos.

Așa cum procedează de obicei entuziaștii, nu dădea atenție amănuntelor de metodă. Culegea la întîmplare noțiuni generale, dar nu zăbovea niciodată asupra lor. În clipa de față, își spunea el, singurul lucru necesar era să se pregătească strîngînd bani și cunoștințe și să pîndească orice posibilitate s-ar fi putut ivi pentru unul ca el de a deveni fiu al Universității. „Căci înțelepciunea te apără, și banii așijderea ; iar cunoș-

tințele capătă desăvîrșire numai dacă înțelepciunea — atunci cînd o ai — le dă viață.“ Dorința lui îl absorbea într-atît, încît nu-i lăsa nici o părticică din cuget liber pentru a cîntări rezultatele practice.

Tot atunci primi o scrisoare plină de neliniști și îngrijorare de la bătrîna lui mătușă, în legătură cu ceea ce o mîhnise și înainte — anume teama că Jude nu va avea destulă tărie ca să se țină departe de Sue Bridehead și de neamurile ei. Tatăl lui Sue — credea mătușa — se înapoiase la Londra, dar fata rămăsese la Christminster. Și mai rău era că devenise un soi de pictoriță sau desenatoare în ceea ce se numea o prăvălie de obiecte bisericești, adevărat cuib de idolatri, unde se lăsase fără îndoială cucerită de rituri caraghioase, dacă nu devenise de-a dreptul papistașă. (Domnișoara Drusilla Fawley ținea, de cînd se știa pe lume, de biserica evanghelică.)

Cum Jude avea o orientare mai degrabă intelectuală decît teologică, aceste vești despre păreri probabile ale lui Sue nu-l înrîuriră în nici un fel. În schimb, știrea despre locurile în care ar fi putut s-o găsească pe vara lui era de-a dreptul interesantă. Cu o plăcere deosebită trecu în primele lui clipe libere prin fața prăvăliilor care corespundeau descrierii mătușii. Într-una dintre acestea, zări la un pupitru o fată tînără, a cărei asemănare cu portretul dădea de bănuț. Se încumetă să intre pentru o cumpărătură banală, și după ce sfîrși treaba rămase pe loc. Prăvălia părea ținută doar de femei. Găseai înăuntru căți anglicane, articole de papetărie, texte religioase și

obiecte decorative, îngerăși de ghips pe suporturi, sfinți în rame gotice, cruci de abanos asemănătoare cu crucifixele catolice, cărți de rugăciune aidoma cu cele papistăsești. Se uită cu sfială spre fata de la pupitru ; era atît de drăgălașă, încît i se părea cu neputință să aibă vreo legătură de rudenie cu el. O auzi apoi vorbind cu una dintre femeile mai în vîrstă din spatele tejghelei, și recunoșcu anumite inflexiuni ale propriului său glas ; mai domol, mai dulce, dar totuși glasul lui. Cu ce se îndeletnicea ? Privi pe furîș în jur. În fața ei se afla o bucată de zinc, tăiată ca un sul de pergament, lungă de vreo trei sau patru picioare și acoperită pe o parte cu vopsea de fond. Pe această suprafață desena, sau mai bine zis picta ea, cu slove înflorite, de carte bisericească, un singur cuvînt :

ALELUIA

„Ce treabă plăcută și creștinească !“ se gîndi Jude.

Acum înțelegea destul de bine ce căuta fata aci. Fără îndoială, deprinsese meșteșugul de la taică-său, care se îndeletnicea cu gravura bisericească în metal. Slovele pe care le migălea erau vădit destinate a fi puse pe un altar, într-un ajutorul rugii credincioșilor.

Părăsi prăvălia. I-ar fi fost ușor să intre în vorbă cu ea chiar atunci, dar nu i se păru foarte cîstit față de mătușa lui să-i nesocotească atît de repede rugămîntea. Fusesse aspră cu el, totuși ea îl crescuse ; și

faptul că nu-i stătea în puteri să-l controleze dădea o tărie impresionantă dorinței ei, care, ca argument logic, n-ar fi avut nici o putere asupra lui.

Așa încît Jude nu dădu nici un semn de recunoaștere. Deocamdată n-avea s-o mai viziteze pe Sue. După ce plecă, îi veniră în minte și alte motive, care vorbeau toate împotriva unei revederi. Fata părea îmbrăcată cu atîta gust în comparație cu el, care purta un surtuc grosolan de lucru și niște pantaloni prăfuiți, încît Jude se simți nepregătit pentru întîlnirea cu ea, așa cum se simțise și cînd fusese vorba de domnul Phillotson. Și apoi, se prea poate ca ea să fi moștenit antipatia familiei față de el și să-l disprețuiască — în măsura în care lucrul era îngăduit unei bune creștine — mai ales după ce el îi va fi povestit acel capitol dureros al istoriei lui, anume urmările înrobirii lui de către o făptură femeiască, pe care Sue cu siguranță n-ar fi putut s-o admire.

Și astfel se mărgini s-o observe și să se bucure la gîndul că se afla acolo. Conștiința prezenței ei vii îl însuflețea. Dar Sue rămase un personaj mai mult sau mai puțin ideal, și în jurul făpturii ei, Jude începu să țeară, ziua-n amiaza mare, vise ciudate și fantastice.

Două sau trei săptămîni mai tîrziu, Jude transporta, împreună cu alți oameni, dintr-un camion pe trotuar, în fața Colegiului Crozier de pe Old Time Street, un bloc de piatră sculptată, pe care urma să-l înalțe pînă la o balustradă ce trebuia reparată. Pregătiți cum erau să-l urnească, maistrul le spuse :

— Cînd îl săltați, ziceți : Hei rup !

Și săltară blocul.

Deodată, în timp ce Jude se opintea, o văzu pe verișoară-sa chiar alături de el ; se opri o clipă, cu piciorul încordat, pînă cînd obiectul care-i închidea drumul avea să fie urnit. Îl privea drept în față, cu ochii ei, a căror transparență era de nedescris. Îmbinau, sau i se părea lui că îmbină, vioiciunea cu duioșia, și ambele cu misterul. Această privire, care, ca și expresia buzelor, prinsese viață în clipa cînd Sue adresase cîteva cuvinte unuia dintre tovarășii lui de muncă, se opri apoi, fără știre, asupra feței lui. Dar Sue nu-și dădu seama de existența lui, așa cum nu-și dădea seama de firele de praf pe care mișcările lui Jude le ridicau spre razele de soare.

Apropierea ei era atît de tulburătoare, încît Jude se înfioră și întoarse capul din sfială, ca să nu fie recunoscut, deși fata n-avea cum să-l recunoască, fiindcă nu-l văzuse niciodată și poate că nici de numele lui nu auzise. Își dădea seama că, deși Sue era în fond o fată de la țară, anii de adolescență petrecuți la Londra și cei de mai tîrziu, trăiți aci, înlăturaseră orice urmă de asprime din făptura ei.

După ce fata trecu mai departe, Jude își văzu de treabă, dar cu gîndul la ea. Fusesse atît de prins de vraja fetei, încît nici nu-i putuse observa statura. Acum își amintea că nu e voinică, ci mai degrabă sprintenă și subțire și că aparține tipului numit „elegant”. Mai mult decît atît nu văzuse. Fata n-are nimic statuar ; e numai nervi și mișcare. Deși vioaie și plină de viață, un pictor n-ar fi putut totuși spune

că e cu adevărat frumoasă. Dar așa cum arăta, pe Jude îl uimise. Era foarte departe de tipul rustic, cu care fusese el deprins. Cum putea cineva din neamul lui necioplit, nepricopsit, aproape blestemat, să fi ajuns la această culme de drăgălășenie? Era influența Londrei, își spunea el.

Din clipa aceea, emoțiile adunate în inimă lui, ca niște ecouri înăbușite ale singurătății și ale poeziei răspîndite de orașul în care trăia, începură să se cristalizeze în jurul acestei arătări de vis; și Jude înțelese că, oricît ar fi vrut el — pentru a se arăta ascultător — să meargă în direcția opusă, în curînd nu va mai fi în stare să se împotrivească dorinței de a se face cunoscut fetei.

Se prefăcu că se gîndește la ea ca la un om din familie, de vreme ce existau motive zdrobitoare pentru care n-avea voie și nu putea să se gîndească la ea în alt chip.

În primul rînd, el era însurat și-ar fi fost un păcat. În al doilea rînd, erau veri. Nu e bine ca doi veri să se îndrăgostească unul de altul, chiar cînd împrejurările par prielnice pasiunii lor. În al treilea rînd, chiar dacă ar fi fost liber, într-o familie ca a lui, în care căsătoria e de obicei legată de o tragică tristețe, alianța cu o rudă de sînge ar fi înmulțit împrejurările vrăjmașe, și tristețea tragică ar fi putut să se prefacă într-o cumplită tragedie.

Prin urmare, își spunea din nou, va trebui să se gîndească la Sue doar cu interesul pe care ți-l stîrnește cineva din familie; va trebui s-o prețuiască

dintr-un punct de vedere practic, ca pe-o ființă de care poți fi mîndru, cu care vorbești, pe care o saluți ; de care mai tîrziu ești poftit la ceai, dar față de care nu poți avea decît sentimente de rudă și de om ce-i dorește binele. Iar ea va fi pentru el o stea binefăcătoare, o putere înălțătoare, o soră întru cucernicie și o prietenă duioasă.

III

În ciuda opreliștilor de tot felul, instinctul îl îmboldea pe Jude să se apropie încet-încet de Sue, așa încît, în duminica următoare se duse la slujba de dimineață din catedrala Colegiului Cardinal ca s-o mai vadă, fiindcă descoperise că fata venea des aci.

Dar Sue nu veni, și el o așteptă și după amiază. Știa că dacă vine cumva se va apropia de clădire, mergînd de-a lungul laturii de est a curții mari și înverzite, prin care se ajungea la biserică. Se opri într-un colț în timp ce băteau clopotele. Cîteva minute înainte de începutul slujbei, fata apărură printre siluetele ce se apropiau pe sub zidurile colegiului. Zărind-o, Jude înaintă din partea opusă și pași în biserică în urma ei, mai fericit ca oricînd că nu se trădase încă. S-o vadă rămînînd nevăzut și neștiut îi ajungea în clipa de față.

Mai zăbovi puțin în pridvor, așa încît, în clipa cînd se așeză, slujba era destul de înaintată. Era o după-amiază apăsătoare, posomorîță, grea de tăcere, o după-amiază dintre acelea în care orice fel de re-

ligie apare oamenilor obișnuți și practici drept o necesitate, și nu doar un lux bun pentru clasele sentimentale și trîndave. În lumina tulbure a bisericii și în lucirea orbitoare a ferestrelor de pe zidul dinspre cor, Jude nu-i zări decît nedeslușit pe credincioșii din partea opusă, dar văzu că Sue se află printre ei. De-abia descoperise locul unde ședea ea, cînd corul ajunsese la partea a doua a psalmului 119, pe care-l începuse : *In quo corrigit*. Orga modula o melodie plină de patos gregorian, în timp ce cîntăreții glăsuiau :

„Cum va putea cel tînăr să ducă o viață neprihănită ?“

Era tocmai întrebarea care-l frămînta pe Jude în clipa aceea. Ce păcătos și nemernic fusese cînd se lăsase tîrît spre urmări atît de neînorocite de o patimă animalică pentru o femeie ; ajunsese să se gîndească la sinucidere ; ajunsese să se îmbete, ca un nesăbuit. Valurile stîrnite de pedalele orgii se rostogoleau în jurul corului. Și nu e de mirare că, hrănit cum era cu viziuni fantastice, Jude nu putea crede că psalmul nu fusese anume pregătit de o providență grijulie pentru secunda cînd el avea să calce pentru prima oară în locașul acela sfînt. Și totuși, era psalmul care se cînta de obicei în a douăzeci și patra seară din lună.

Fata, pentru care începea să simtă o neobișnuită duioșie, era acum potopită de armoniile ce-i legănau și lui auzul ; și acest gînd era o încîntare pentru Jude. Ea venea pesemne des pe aici și, cufundată

cum era, trup și suflet, în cele bisericesti, prin îndeletnicire și obișnuință, fără doar și poate că se asemana în multe privințe cu el. Pentru un tânăr ușor impresionabil și singuratic ca el, conștiința de a fi găsit în cele din urmă un țărm la care să-și ancoreze gândurile, un țărm care făgăduia realizarea năzuințelor lui atât sociale, cât și spirituale, era ca o rouă a lui Hermon. Așa încât Jude se simți în tot timpul slujbei scăldat într-o atmosferă de extaz.

Și cu toate că ar fi respins o asemenea bănuială, i s-ar fi putut spune că pentru el vîntul bătea deopotrivă dinspre Cipru și dinspre Galileea.¹

Așteptă pînă cînd Sue se ridică și trecu de cor, și atunci plecă și el. Fata nu-i aruncase nici o privire, și cînd Jude ajunse la ușă, ea apucase să străbată jumătate din aleea largă de afară. Știindu-se îmbrăcat în straiile de duminică, se simți îndemnat s-o urmărească și să se dezvăluie. Dar încă nu era pregătit; și, vai, avea oare dreptul s-o facă, acum, că simțea deșteptindu-se în el un asemenea simțămînt?

Fiindcă, deși starea lui în timpul slujbei părea să izvorască din credință — ba chiar ajunsese să se convingă singur că așa și este — pînă la urmă nu putea să rămînă orb față de natura acestui magnetism. Sue îi era atât de străină, încît rudenia lor părea o născocire. Pe de altă parte, își spunea: „Nu se poate! Eu, om însurat, n-am voie s-o cunosc!”

¹ Aluzie simbolică la dragostea senzuală (Ciprul simbolizînd cultul carnal al zeiței Afrodita) și la cea spirituală, religioasă.

Totuși, Sue *era* ruda lui, și faptul că el avea o nevastă — măcar că nu se mai arăta în emisfera aceasta — putea, într-un fel, să-i vină în ajutor. Împrejurarea ar fi putut înlătura din mintea lui Sue orice bănuială că pe el l-ar împinge dorința iubirii și ar fi putut nimici, în ceea ce-o privea, orice stângăcie și teamă în legătura dintre ei. Jude își dădu însă seama, cu o strângere de inimă, cât de puțin îl încântă lipsa de stângăcie și de teamă pe care ar prilejui-o un asemenea gând.

Cu puțin timp înainte de ziua slujbei religioase din catedrală, drăgălașa Sue Bridehead, fata sprintenă cu ochi scînteietori, avu o după-amiază liberă. Părăsi așezămîntul ecleziastic, unde nu numai lucra, dar și locuia, și porni la plimbare, afară din oraș, cu o carte în mînă. Era una dintre acele zile senine care se ivesc uneori în Wessex într-un șir de zile reci și umede, ca dintr-o toană a zeului vremii. Hoinări cale de-o milă sau două, pînă cînd ajunse într-un loc mult mai ridicat decît cetatea, pe care o lăsase în urmă. Drumul trecea printre ogoare verzi, și cînd ajunse la o barieră, Sue se opri, sfîrși pagina pe care o citea, apoi privi în urmă spre cupolele, turnurile și turnulețele vechi și noi.

Dincolo de barieră, pe potecă, privirile îi fură atrase de un străin cu fața smeadă și părul negru. Ședea pe iarbă și avea alături o scîndură mare și pătrată. Pe scîndură erau fixate — înghesuite una într-alta — o mulțime de statuete de ghips, dintre care

unele vopsite cu bronz ; omul le potrivea, înainte de a porni la drum. Cele mai multe erau copii micșorate ale unor statui antice de marmură și înfățișau divinități foarte deosebite de acelea cu ale căror chipuri era fata obișnuită, printre ele o Veneră șablonizată și o Diană, iar dintre zeitățile bărbătești — Apollo, Bacchus și Marte. Deși statuetele se aflau la mulți yarzi depărtare de locul unde stătea Sue, soarele care bătea dinspre sud-vest le desprindea cu atîta strălucire de fondul verdeții, încît contururile se puteau desluși cu limpezime, și, cum erau așezate între ea și clopotnițele bisericilor, chipurile acestea deșteptară în mintea ei, prin opoziție, un lanț de idei contrastante și ciudat de străine. Omul se ridică și, văzînd-o, își scoase cuviincios șapca și strigă :

— Fii-gurine !

Avea o pronunție care se potrivea cu chipul lui. Cît ai clipi din ochi, săltă pe genunchi, cu o mișcare îndemînică, scîndura cea mare, cu personaje divine și umane, apoi o înălță în creștetul capului, o aduse în fața ei și o sprijini de barieră. Mai întîi o îmbis cu mărfuri mai mărunte — busturi de regi și regine — pe urmă cu un menestrel și, în sfîrșit, cu un Cupidon înaripat. Ea clătină din cap.

— Cît costă astea două ? întrebă, atingînd cu degetul pe Venus și pe Apollo — cele mai mari figurine de pe tavă.

Omul îi răspunse că i le vinde pe zece șilingi.

— Atîta nu pot să dau, spuse Sue.

Oferi o sumă mult mai mică, și, spre mirarea ei, vânzătorul desprinsе figurinele de pe suportul lor de sîrmă și i le întinse peste barieră. Sue le cuprinse în mîini ca pe niște comori.

După ce le plăti, și omul plecă, fata începu să se frămînte, întrebîndu-se ce va face cu ele. Acum, că erau ale ei, îi păreau nespuse de mari și de despuiate. Nervoasă cum era din fire, începu să tremure la gîndul isprăvii pe care-o făcuse. În timp ce răsucea statuetele în mîini, praful de ghips alb i se scutură pe mînuși și pe jachetă. Mai merse cîtiva pași cu figurinele descoperite în brațe, și, deodată, o idee îi trecu prin minte. Smulse niște frunze mari de brusture, de pătrunjel și alte cîteva buruieni care creșteau în marginea drumului și-și înfășură obiectele în ele, cît se pricepu de bine, așa încît povara ei părea un braț enorm de plante verzi adunate de un neobosit iubitor al naturii.

— Ei, orice e mai bun decît veșnicele podoabe bisericesti ! spuse ea.

Dar tot mai tremura, și aproape că ar fi dorit să nu fi cumpărat figurinele.

Furișîndu-și din cînd în cînd privirile printre frunze, ca să vadă dacă Venus nu se alesese cumva cu un braț rupt, intră cu păgîna ei încărcătură în cea mai creștină cetate din țară, luînd-o pe o străduță întunecoasă, paralelă cu strada principală, și ajunse, venind de după un colț, la intrarea așezămîntului în

care lucra. Își duse obiectele cumpărate de-a dreptul în odaie și încercă numai decît să le încuie într-o cutie care-i aparținea numai ei ; dar, fiindcă obiectele erau din cale-afară de greoaie, le împachetă în coli mari de hîrtie cafenie și le așază pe dușumea, într-un colț al încăperii.

Stăpîna casei, domnișoara Fontover, era o persoană trecută, cu ochelari și îmbrăcată aproape ca o stareță ; se prăpădea după slujbe, așa cum îi ședea bine unei femei de meseria ei, și era una dintre enoriașele catedralei Sf. Silas din suburbia mai înainte amintită, Beersheba, catedrală la care începuse să se ducă și Jude. Era fiica unui pastor strîmtorat, și cînd, cu cîțiva ani mai înainte, acesta se prăpădise, învinsese vitejește sărăcia, preluînd o prăvălioară cu obiecte bisericești, pe care o pusese pe picioare și o adusese la situația prosperă de acum. Purta drept unică podoabă o cruce și mătănii în jurul gîtului și cunoștea pe de rost anul bisericesc.

Tocmai acum veni s-o cheme pe Sue la ceai, și, cum ea nu-i răspunse la prima chemare, intră în odaie, chiar în clipa cînd lega grăbită fiecare pachet cu cîte-o bucată de sfoară.

— Ai tîrguit ceva, domnișoară Bridehead ? întrebă domnișoara Fontover, privind în jur la reproducerile de sfinți în rame gotice, la sulurile cu texte bisericești și la alte articole, care, după ce se învechiseră prea mult ca să mai poată fi vîndute, fuseseră folosite la împodobirea acestei cămăruțe întu-

necoase. Ce ai cumpărat ? Ce pachet voluminos ! Rupse hîrtia cafenie, făcu o gaură mare cît o prescură și încercă să se uite prin ea. Ce-i asta, statui ? Două figurine ? De unde le-ai luat ?

— Păi, le-am cumpărat de la un negustor ambulant, care vinde ghipsuri.

— Doi sfinți ?

— Da.

— Care ?

— Sfîntul Petru și sfînta — sfînta Maria Magdalena.

— Bine, acum hai jos la ceai, și după aceea du-te și termină textul acela pentru orgă, dacă mai ai destulă lumină.

Aceste mici opreliști, care o împiedicau să se bucure de ceea ce fusese doar o tîoană trecătoare, stîrniră în Sue dorința fierbinte de a despacheta obiectele ca să le privească ; și la ora culcării, sigură că nimeni n-o mai stingherește, despachetă în tihnă zeitățile. Așeză figurinele pe scrin, între două lumînări, se retrase pînă la pat, se trînti deasupra și începu să citească o carte scoasă din lădița ei și de care domnișoara Fontover habar n-avea. Era un volum de Gibbon, din care Sue citi capitolul despre domnia lui Iulian Apostatul. Din cînd în cînd ridica ochii spre statuete, care păreau stranii și nelalocul lor, fiindcă între ele atîrna o gravură cu Drumul Calvarului. Și, de parcă scena aceasta i-ar fi sugerat ceva, Sue sări într-un tîrziu din pat și, scoțînd o altă carte din lă-

diță — un volum de versuri — îl deschise de-a dreptul la poezia binecunoscută :

*„Ai cucerit, palide galilean :
Încărunțit-a lumea de suflarea ta !”¹*

pe care o citi pînă la capăt. Îndată după aceea, suflă în lumînări, se dezbracă și, în cele din urmă, stinse și lumina de la căpătîiul ei.

Era la vîrsta somnului sănătos și totuși, în noaptea aceea, se trezi mereu. De cîte ori deschidea ochii, lumina filtrată din stradă îngăduia să deslușească figurinele de ghips de pe scrin, în contrast ciudat cu lucrurile din jur : texte sfinte, martiri, o Răstignire în ramă gotică, din care nu se contura acum decît un crucifix catolic, fiindcă silueta de pe cruce era înecată în umbră.

Într-un rînd, cînd se deșteptă, clopotele bisericii bătură o oră mică. Același sunet lovi și urechea altei ființe, care stătea aplecată peste cărți, în același oraș, nu foarte departe de acolo. Era sîmbătă seara și, cum pentru a doua zi, Jude nu pusese deșteptătorul să-l scoale la ceasul obișnuit din zori, rămăsese treaz, ca de obicei, două sau trei ore mai tîrziu decît putea să-și îngăduie în orice altă zi din săptămîină. Tocmai atunci citea cu sîrg din Griesbach. Și chiar în clipa cînd Sue privea, clătînînd din cap, la figurinele ei, polițistul sau cetățenii întîrziați, care ar fi trecut pe

¹ Citat din *Iulian Apostatul* (331—363), împărat roman creștinat, care de îndată ce s-a urcat pe tron a proclamat reîntoarcerea la păgînism.

sub fereastra lui Jude, ar fi putut auzi, dacă s-ar fi oprit din mers, silabe ciudate, bolborosite cu patimă — cuvinte pline de vrajă pentru el, dar neînțelese pentru ei ca de pildă :

„*All hemin heis Theos ho Pater, ex hon ta panta, kai hemeis eis anton*“¹.

Silabele erau rostite cu glas din ce în ce mai tare, mai plin de adorație ; apoi se auzi zgomotul unei cărți care se închide.

— *Kai heis kurios Jesous Christos, di hon ta panta kai hemeis di anton* !²

¹⁻² Citate din *Noul Testament* (gr.).

IV

Era un om iscusit în meseria lui, un om dintr-o bucată, așa cum știu să fie meseriașii în orașele de provincie. La Londra, omul care cioplește rotunjimile frunzelor refuză să modeleze și partea care face trecerea spre frunziș, ca și cum s-ar simți umilit să făurească și cea de-a doua jumătate a întregului. Când Jude n-avea prea multe muluri gotice sau prea multe podoabe de ferestre pe bancul lui de lucru, se ducea să graveze inscripții pe monumente sau pe lespezi de mormînt, și găsea plăcere în această schimbare de îndeletnicire.

Cînd o văzu din nou, Jude, cocoțat pe o scară, se ocupa tocmai cu o astfel de treabă, într-una din biserică. Trebuia să urmeze o scurtă slujbă de dimineață, și cînd intra pastorul, Jude coborî de pe scară și se alătură celor vreo șase oameni care alcătuiau turma de credincioși. Așteptă să se sfîrșească rugăciunile, pentru a se reapuca de ciocănit. De-abia pe la jumătatea slujbei observă Jude că una dintre fe-

mei era Sue, care fusese nevoită s-o însoțească pe vîrstnica domnișoară Fontover.

Jude urmărea cu privirile mișcarea umerilor ei frumoși, felul ciudat de nepăsător și degajat în care se ridica și se așeza, îngenuncherile ei de mîntuială, și-și spuse că o astfel de anglicană i-ar fi fost de mare ajutor în împrejurări mai fericite. De îndată ce credincioșii începură să plece, se apucă de treabă, nu atît din rîvna de a lucra mai departe, cît fiindcă nu cuteza, în locul acela sfînt, să dea ochi cu femeia a cărei vrajă începuse să-l stăpînească peste măsură. Cele trei rațiuni covîrșitoare pentru care nu trebuia să încerce a se apropia de Sue Bridehead îl obsedau mai stăruitor ca oricînd, acum, că atracția lui către ea se dovedise, fără puțință de tăgadă, a fi de ordin sexual. Dar tot atît de evident i se părea și faptul că un bărbat nu poate trăi numai din muncă ; sau, în orice caz, că bărbatul ce purta numele de Jude simțea nevoia să și iubească. Poate că alți bărbați nu s-ar fi putut stăpîni și s-ar fi înfruptat grăbiți din plăcerea unei prietenii lesnicioase, pe care ea n-avea de ce s-o refuze, iar restul l-ar fi lăsat în seama întîmplării. Jude nu era dintre aceștia, cel puțin nu acum, la început.

Dar, pe măsură ce zilele și mai ales serile singurătice înaintau tîrîndu-se, Jude descoperi, spre deznădejdea lui, că, în loc să se gîndească mai puțin, se gîndea tot mai mult la ea și că păcătuind, făcînd ceea ce era neîngăduit, nepotrivit și neașteptat, încerca o fericire de care se înspăimînta. Împresurat tot timpul

de vraja ei, mergînd tot timpul pe urmele ei, se gîndea într-una la dînsa și era silit să-și recunoască sieși că, în această bătălie, conștiința lui n-avea sorti de izbîndă.

Adevărul e că, pentru el, Sue mai era încă o închipuire ideală. Cunoșcînd-o, poate că s-ar fi lecut de această patimă neașteptată și neîngăduită. Dar un glas îi șoptea că, deși dorea s-o cunoască, nu dorea totuși să se vindece.

Nu era nici urmă de îndoială că, din punctul lui de vedere de drept-credincios, situația devenea imorală. S-o iubești pe Sue, tu, bărbat autorizat de legile țării s-o iubești numai pe Arabella și pe nimeni altcineva, pînă la capătul zilelor, era un început care nu prevestea nimic bun pentru un om care o pornise pe drumul ales de Jude. Era atît de încredințat de acest lucru, încît într-o zi, în timp ce lucra, cum i se întîmpla adesea, singur într-o biserică dintr-un sat vecin, simți că e de datoria lui să se roage ca să-și înfrîngă slăbiciunea. Da, oricît ar fi năzuit să rămîna fără prihană dinspre partea asta, nu izbutea. Își dădu seama că e cu neputință să ceri a nu fi dus în ispită, cînd inima ta dorește să fie ispitită de șaptezeci de ori șapte. Își găsea scuze. „La urma urmelor, își spunea, nu-i vorba acum la mine de o erotolepsie, cum a fost prima oară. Doar îmi dau seama cît de excepțional de inteligentă este ; așa încît e vorba pe de o parte de nevoia de simpatie intelectuală, pe de alta de un dor după duioșie, firesc în singurătatea mea.“ Și așa continua s-o adore, temîndu-se să-și re-

cunoască păcatul. Căci oricare ar fi fost virtutca, talentele, preacucernicia lui Sue, fără îndoială că nu aceste însușiri constituiau motivul pentru care el o iubea.

Cam în vremea asta, într-o după-amiază, o fată tânără intră cu pași șovăitori în curtea pietrarului și, ridicându-și fusta ca să n-o târască prin pulberea albă, trecu spre birou.

— Drăguță fată ! spuse unul dintre lucrători, cel cunoscut sub numele de Unchiul Joe.

— Cine-i ? întrebă altul.

— Nu știu. Am mai văzut-o pe aici. A, da, e fata meșterului ăluia priceput, Bridehead, care a lucrat toată fierăria din biserica Sf. Silas acum zece ani, și pe urmă a plecat la Londra. Nu știu cum s-o fi descurcând acum — îmi închipui că nu prea grozav, de vreme ce fata s-a întors aici.

Între timp, fata bătuse la ușa biroului și întrebase dacă domnul Jude Fawley lucrează în curtea atelierului. Tocmai în după-amiaza aceea se întâmplase ca Jude să fie dus după treburi, informație pe care fata o primi cu o privire dezamăgită, pregătindu-se numai deocârm să plece. Când Jude se înapoie, îi povestiră totul și-i descriseră fata, ceea ce-l făcu să exclame :

— Păi asta-i vară-mea Sue !

Își aruncă privirile de-a lungul străzii, dar fata nu se mai vedea. Acum nici prin gând nu-i mai trecea să fugă cu bunăștire de ea, ci se hotărî s-o caute chiar în scara aceea. Când ajunse acasă găsi un bilet de la ea — primul bilet — unul dintre acele documente

care, deși simple și banale în sine, îți apar mai târziu, când privești îndărăt, grele de urmări răscolitoare. Inconștiența față de drama ce se pregătește, inconștiență vădită în astfel de nevinovate epistole de început, scrise de femei bărbatilor sau viceversa, le face, după ce drama s-a consumat și tu le recitești în lumina ei strălucitoare ori sinistră, să apară cu atît mai tulburătoare, mai solemne și, în unele cazuri, mai cumplite.

Biletul lui Sue era cum nu se poate mai neticluit și mai firesc. Se adresa dragului ei văr Jude ; spunea că tocmai aflate, cu totul și cu totul din întâmplare, că el locuiește la Christminster și-l dojenea că n-o înștiințase de acest lucru. Ar fi putut să petreacă ceasuri atît de plăcute împreună, spunea, fiindcă și ea trăia singură, fără să aibă vreun prieten apropiat. Dar acum se prea putea să fie silită să plece, așa încît norocul unei prietenii între ei doi avea să fie poate pierdut pentru totdeauna. ,

Pe Jude îl trecură sudori reci la vestea plecării ei. Era o întâmplare la care nu se gîndise niciodată. Se simți cu atît mai îmboldit să-i scrie fetei numaidecît. Voia s-o întîlnească încă în seara aceea, îi spunea, la un ceas după ce va fi primit scrisoarea, și anume pe stradă, la crucea care amintea de locul martiriului.

După ce-i trimise biletul cu un băiat, regretă că, în grabă, îi propusese o întîlnire pe stradă, cînd ar fi putut să-i spună că va veni la ea. La țară, așa aveau loc întîlnirile, și el alte experiențe n-avusese. Tot așa o întîlnise, din nenorocire, și pe Arabella, și

poate că lucrul n-avea să-i pară cuviincios unei fete drăgălașe ca Sue. Dar, fiindcă acum nu mai era nimic de făcut, cu cîteva minute înainte de ora stabilită, Jude se îndreptă spre locul hotărît, sub licărul lămpilor de curînd aprinse.

Strada largă era tăcută și aproape pustie, deși nu se înnoptase. Zări pe aelălalt trotuar o siluetă care se dovedi a fi a ei, și amîndoi se îndreptară în același moment spre cruce. Înainte ca vreunul dintre ei să ajungă acolo, Sue îi strigă :

— N-am de gînd să te întîlnesc prima oară în viață chiar în locul ăsta ! Vino mai încolo.

Glasul, deși hotărît și cristalin, tremurase. Înaintară paralel și, așteptînd bunul ei plac, Jude o urmări pînă cînd o văzu că dă semne de oprire. Se opri și el. Era locul unde, în timpul zilei, poposeau căruțașii, dar acum nu se vedea nici unul.

— Îmi pare rău că ți-am cerut să ne întîlnim aici, în loc să vin eu la dumneata, începu Jude cu sfială de îndrăgostit. Dar mă gîndeam că dacă mergem economisim timp.

— Asta nu mă supără, spuse ea cu ton degajat și prietenos. Nici n-am unde să primesc pe cineva. Eu voiam să spun că locul pe care l-ai ales e atît de groaznic — poate că groaznic nu e cuvîntul potrivit, vreau să spun posomorît și plin de amintiri neprielnice... Dar nu-i caraghios să încep cu asta, cînd nici măcar nu te cunosc ?

Îl măsura curioasă din cap pînă-n picioare, deși Jude nu prea se uita la ea.

— S-ar părea că mă cunoști mai bine decît te cunosc cu, adăugă ea.

— Da, te-am văzut cînd și cînd.

— Știi cine sînt și nu mi-ai vorbit? Și acuma plec!

— Da. Țsta-i ghinion. Aproape că n-am alt prieten. De fapt, am un prieten foarte vechi pe aici prin apropiere, dar nu prea am chef să-l caut chiar acum. Mă întreb dacă știi ceva despre el — domnul Philotson. Cred că trebuie să fie pastor pe undeva prin ținut.

— Nu, nu cunosc decît un singur domn Pillotson. Locuiește afară din oraș, nu prea departe, la Lumsdon. E învățător de țară.

— A! Mă-ntreb dac-o fi același. Dar nu e cu puțință! Tot învățător să fi rămas? Nu-i cunoști numele de botez — nu e Richard?

— Ba da, i-am trimis cărți, măcar că nu l-am văzut niciodată.

— Prin urmare, n-a izbutit!

Chipul lui Jude se umbri. Căci cum ar fi putut să izbutască el acolo unde marele Phillotson dăduse greș? Știrea i-ar fi prilejuit o zi de disperare dacă n-ar fi aflat-o în prezența scumpei lui Sue, dar chiar și în clipa aceasta prevedea cum după plecarea fetei vestea despre ~~ce~~secul lui Phillotson la Marea Universitate îl va coplesi.

— Dacă tot ne plimbăm, ce-ar fi dacă ne-am duce pînă la el? spuse Jude pe neașteptate. Nu e tîrziu.

Ea încuviință și porniră. Urcară un deal și străbătură o întindere frumos împădurită. Curînd, turnul crenelat și clopotnița pătrată a bisericii se înălțară spre cer, și îndată după aceea se văzu școala. Întrebară pe un om de pe stradă dacă domnul Phillotson poate fi găsit acasă și primiră răspunsul că el e totdeauna acasă. Ciocănitul lor îl aduse în ușa școlii, cu o lumînare în mînă și o expresie întrebătoare pe față, care, din vremea cînd Jude îl văzuse pentru ultima oară, se scofîlcise și se brăzdase de griji.

Faptul că, după atîția ani, întîlnirea cu domnul Phillotson se petrecea atît de simplu nimici dintr-o dată nimbul ce înconjurase mereu, din clipa despărțirii, chipul învățătorului în imaginația lui Jude. În același timp, se deșteptă în cugetul lui o simpatie pentru Phillotson, ca față de un om, fără puțință de îndoială, strivit și dezamăgit. Jude își spuse numele și adăugă că venise să-l vadă ca pe-un vechi prieten care se purtase frumos cu el în zilele de demult.

— Nu-mi amintesc cîtuși de puțin de dumneata, spuse învățătorul, dus pe gînduri. Zici că erai unul dintre elevii mei? Da, fără îndoială; numai că, la vîrsta mea, ei se numără cu miile, și apoi, s-au schimbat atît de mult, cum e și firesc, încît afară de cei recentî de tot mi-aduc aminte de foarte puțini.

— Asta era la Marygreen, spuse Jude, care dorea mai bine să nu fi venit.

— Da. Am stat acolo scurt timp. Și ea e tot o fostă elevă?

— Nu, ea e vara mea... V-am scris atunci pentru niște cărți de gramatică, dacă vă amintiți, și mi le-ați trimis.

— A — da ! Mi-amintesc vag despre asta.

— A fost foarte frumos din partea dumneavoastră. Și tot dumneavoastră ați fost omul care mi-a dat primul imbold s-o apuc pe drumul ăsta. În dimineața cînd ați părăsit Marygreenul și bagajele erau gata încărcate, mi-ați urât să rămîn cu bine și mi-ați spus că aveți de gînd să urmați universitatea și să vă hi-ro-toni-siți — că o diplomă este o pecete neapărat trebuincioasă pentru oricine vrea să înfăptuiască ceva ca teolog sau profesor.

— Mi-amintesc că îmi spuneam toate astea în cugetul meu ; dar e ciudat că nu mi-am urmat nici eu singur sfatul. Am renunțat la gîndul ăsta, cu ani în urmă.

— Eu nu v-am uitat niciodată sfatul. El m-a adus prin părțile astea, el m-a făcut să vin pînă aici în astă seară, ca să vă văd.

— Intră, spuse Phillotson. Să intre și vara dumitale.

Intrară în salonașul casei de lîngă școală. O lampă cu abajur de hîrtie arunca lumină pe vreo două-trei cărți. Phillotson ridică abajurul, ca să se poată vedea mai bine unii pe alții, și razele lămpii căzură pe fața mică și mobilă, pe ochii vioi și întunecați, pe părul lui Sue ; pe trăsăturile grave ale vărului ei ; pe fața și făptura maturizată a învățătorului, și-l arătară ca pe-un bărbat de patruzeci și cinci de ani,

rezervat și gînditor, cu buze subțiri și o gură destul de fină, cu umerii ușor aduși, îmbrăcat într-o redingotă neagră, care, de purtată ce era, se lustruise puțin pe omoplați, în mijlocul spatelui și la coate.

Încetul cu încetul, vechea prietenie se reînfiripă, pe măsură ce învățătorul vorbea de experiențele sale, iar cei doi veri de ale lor. Le spuse că încă se mai gîndește uneori să intre în rîndurile clerului și că, deși nu mai poate s-o facă în felul cum dorise pe vremuri, s-ar putea să reușească în calitate de predicator nehirotonisit. Mai spuse că are o slujbă tihnită, deși îi lipsește un pedagog.

Nu rămaseră la cină, fiindcă Sue trebuia să fie acasă înainte de a se face prea tîrziu și mai aveau de străbătut tot drumul pînă la Christminster. Deși nu discutaseră decît subiecte generale, Jude era uimit să descopere ce femeie neobișnuită este verișoara lui. Era o faptură atît de sensibilă, încît tot ce făcea părea să izvorască din simțirî. Un gînd tulburător o făcea uneori s-o pornească înainte atît de iute, încît cu greu putea Jude ține pasul cu ea ; și în unele privințe sensibilitatea ei era atît de ascuțită, încît ar fi putut fi luată drept deșertăciune. Cu o strîngere de inimă, Jude își dădu seama că în timp ce Sue n-avea față de el decît cele mai sincere sentimente de prietenie, el o iubea mai mult decît înainte, acum, că o cunoștea ; și tristețea acelui drum spre easă nu ținea de noaptea care cobora asupra lor, ci de gîndul la plecarea ei.

— De ce trebuie să pleci din Christminster ? Întrebă el cu jale în glas. Cum e cu putință să nu te legi de un oraș în a cărui istorie oameni ca Newman, Pusey, Ward, Keble au avut o înrîurire atît de covîrșitoare ?

— Da — așa e. Totuși, cît a fost de mare înrîurirea lor asupra istoriei lumii ?... Ce motiv caraghios pentru a dori să rămîi într-un oraș ! Nu m-aș fi gîndit niciodată la una ca asta ! Rîse. Fapt e că trebuie să plec, spuse ea mai departe. Domnișoara Fontover, de la firma unde sînt eu angajată, s-a supărat pe mine, și eu pe ea ; și cel mai bun lucru este să plec.

— Cum s-a întîmplat ?

— Mi-a spart niște statuete.

— Da ? Cu bună-știre ?

— Da. Le-a găsit la mine în odaie și, cu toate că erau proprietatea mea, le-a aruncat pe podea și le-a călcat în picioare, fiindcă nu se potriveau cu gustul ei. A pisat cu călcîiul brațele și capul uneia dintre figurine pînă le-a făcut fărîme — groaznic !

— Îmi închipui că erau prea catolico-apostolice pentru ea. Desigur că le-a numit icoane papistăsești și ți-a vorbit despre invocarea sfinților.

— Nu. N-a făcut asta. A privit chestiunea cu totul altfel.

— Da ? Atunci, sînt uimit !

— Da. Din cu totul alte pricini nu i-au plăcut sfinții mei ocrotitori. Așa încît m-a silit să-i răspund ; și sfîrșitul a fost că m-am hotărît să nu mai rămîn

acolo, ci să-mi găsesc o slujbă care să-mi lase mai multă libertate.

— De ce nu încerci să fii din nou dascăliță ? Am auzit că într-o vreme cu asta te îndeletniceai.

— Nu m-am mai gândit de atunci să mă apuc iarăși de școală ; fiindcă mă specializasem ca desena-toare.

— Te rog dă-mi voie să-i ȕer domnului Phillotson să te încerce în școala lui. Dacă munca îți place, te duci la o școală pedagogică și devii o învățătoare bine pregătită și cu diplomă. Ai să câștigi de două ori mai mult decât orice desenator sau specialist în arta bisericească și ai să ai de două ori mai multă libertate.

— Bine, cere-i. Acum trebuie să mă ducă acasă. Rămii cu bine, dragă Jude ! Sînt atît de bucuroasă că pînă la urmă tot ne-am întîlnit ! Nu e nevoie să ne certăm și noi, numai și numai pentru că și părinții noștri s-au certat, nu-î așa ?

Jude nu voia s-o lase să vadă cît de tare îi încuviința spusele. Porni pe drumul lui, spre strada lăturalnică pe care locuia.

S-o păstreze pe Sue Bridehead în apropierea lui devenise acum pentru el o dorință care acționa fără teamă de urmări, așa încît în seara următoare porni din nou spre Lumsdon, neavînd încredere în darul de convingere al unui simplu bilețel. Învățătorul nu era pregătit pentru o asemenea propunere.

— Ceea ce-mi trebuie mie e mai degrabă un tînăr care să vină din altă parte și să aibă o experiență

de predare de cel puțin un an. Firește că vara dimitale se va descurca ; dar n-are experiență. Zici că are ? Are într-adevăr de gînd să îmbrățișeze meseria de dascăl ?

Jude îi răspunse că Sue asta avea de gînd, după cîte știa el. Argumentele lui bine ticluite în favoarea însușirilor ei înnăscute, care o făceau aptă să-l ajute pe domnul Phillotson, însușiri despre care Jude nu știa absolut nimic, îl convinseră într-atît pe dascăl, încît acesta declară că o va angaja. Îl preveni însă prietenește pe Jude că, dacă verișoara lui nu are într-adevăr de gînd s-o apuce pe calea învățămîntului și nu privește acest pas ca o primă etapă a uceniciei, a doua fiind studenția la o școală normală, își va irosi timpul de pomană, fiindcă salariul era simbolic.

A doua zi după această vizită, Phillotson primi o scrisoare de la Jude. Acesta îl înștiință că se sfătuisese din nou cu vara lui, care se înflăcăra din ce în ce mai tare la ideea de a deveni învățătoare și era gata să se prezinte. Nici o clipă nu-i trecu prin minte dascălului singuratic că pasiunea cu care sprijinea Jude aceste demersuri izvora din cu totul alt sentiment față de Sue decît instinctul de ajutorare obișnuit la oamenii din aceeași familie.

V

Învățătorul era acasă, în locuința lui simplă, din încinta școlii. Ambele clădiri erau noi. Se uita peste drum la casa veche, în care locuia Sue. Ajunseseră foarte repede la o înțelegere. Deoarece o pedagogă care trebuia să fie transferată la școala domnului Phillotson nu se prezentase, Sue fusese acceptată ca suplitoare. Astfel de rînduieli provizorii nu puteau rămîne în picioare decît pînă la următoarea vizită anuală a inspectorului majestății-sale, de a cărui aprobare era nevoie pentru a le definitiva. Dar fiindcă mai predase timp de vreo doi ani la Londra, domnișoara Bridehead, care, e drept, părăsise în ultima vreme această meserie, nu era chiar o începătoare, și Phillotson se gîdea că nu va întîmpina nici o greutate ca s-o păstreze în serviciul lui, lucru pe care îl dorea de pe acum, cu toate că fata nu lucra cu el decît de trei sau patru săptămîni. Găsea că e într-adevăr atît de înzestrată pe cît spusese Jude ; și care meșter nu e dornic să păstreze un ucenic cînd acesta-l scutește de jumătate din muncă ?

Trecuse cu puțin de opt și jumătate dimineața, și acum aștepta s-o vadă traversînd drumul spre școală, ca apoi s-o urmeze. La nouă fără douăzeci, Sue trecu strada, purtînd o pălărie ușoară, neglijent trîntită pe cap. Phillotson o privea ca pe-o curiozitate. Părea să răspîndească în dimineața aceasta un farmec nou, care n-avea nici o legătură cu talentele ei de dascăliță. Porni și el spre școală. Sue își struni toată ziua școlarii, în celălalt capăt al încăperii, sub ochii lui. Era într-adevăr o învățătoare minunată.

Făcea parte din îndatoririle lui să-i dea lecții particulare serile, și nu știu care articol din Codul manierelor cerea ca o femeie respectabilă și vîrstnică să fie de față la aceste lecții în cazul cînd dascălul și eleva erau de sexe diferite. Richard Phillotson se gîndea cît de lipsite de noimă sînt aceste regulamente în cazul de față, ținînd seama că el era destul de bătrîn pentru a-i fi fetei tată ; dar se supuse fără să crîncească, dîndu-i lecții în aceeași odaie în care doamna Hawes, o văduvă, proprietăreasa lui Sue, stătea și cosea. De fapt, ar fi fost greu să nesocotești regulamentul, ținînd seama că în toată casa nu exista alt salonaș. Uneori în timp ce făcea calcule — învățau aritmetică — Sue își ridica fără să vrea privirile spre el cu un zîmbet vag și întrebător, ca și cum ar fi socotit că el, fiindu-i profesor, surprindea toate gîndurile — bune sau rele — care-i treceau ei prin minte. În realitate, Phillotson nici nu se gîndea la aritmetică, ci la ea, și încă într-un fel nou, care lui, ca dascăl, i

se părea oarecum ciudat. Și se poate ca fata să fi știut în ce fel se gîndește învățătorul la ea.

Cîteva săptămîni în șir, munca lor se desfășură cu o monotonie care lui i se părea plină de încîntare. Pe urmă, într-o bună zi, copiii trebuiră duși la Christminster, ca să vadă o expoziție ambulantă, ce cuprindea o machetă a Ierusalimului, expoziție la care, în scopuri educative, elevii erau admiși contra sumei de un penny de cap. Porniseră pe șosea doi cîte doi. Sue mergea în dreptul clasei ei, sprijinind cu degetul mare ridicat în sus mînerul umbreluței ei simple de bumbac. În urmă pășea Phillotson, dus pe gînduri, cum era mereu de cînd apăruse Sue, cu haina lui lungă fluturînd, și mînuindu-și elegant bastonul de plimbare. Era o după-amiază însorită și prăfuită; cînd intrară în sala de expoziție, în afară de ei nu mai erau decît puțini vizitatori.

Macheta străvechii cetăți se afla în mijlocul încăperii, și proprietarul se plimba în jurul ei cu un băț în mîna și cu alese sentimente filantropice înscrise pe fața lui, arătînd copiilor diferite cartiere și locuri din orașul sfînt, ale căror nume le erau cunoscute din *Biblie*: Muntele Moria, Valea Jehosafatului, Cetatea Sionului, zidurile și porțile. Dincolo de una dintre porți se vedea o înălțime mare ca un gorgan, și pe înălțime se afla o cruce mică și albă. Acesta, spunea el, e locul Răstignirii.

— Eu cred, îi spuse Sue dascălului, alături de care stătea mai spre fundul sălii, că macheta asta, oricît ar fi de bine meșterită, este o creație imaginară. Cum

poate să știe cineva că Ierusalimul arăta așa în vremea lui Christos? Sînt sigură că omul ăsta n-are de unde ști.

— E făcută după cele mai bune hărți de reconstituire, întocmite pe baza vizitării cetății așa cum arată ea astăzi.

— Eu zic că ne ajunge cît știm despre Ierusalim, spuse ea. Doar nu sîntem urmașii evreilor. La urma urmelor, nici orașul, nici poporul n-au fost de prim rang — așa cum au fost Atena, Roma, Alexandria și alte cetăți vechi.

— Dar, fetițo, gîndește-te ce înseamnă Ierusalimul pentru noi !

Ea tăcu, fiindcă se stăpînea ușor ; apoi, în spatele unui grup de copii strînși ciorchine în jurul machetei, zări un tînăr într-o haină de flanelă albă, atît de aplecat peste Valea Jehosafatului, pe care o cerceta, încît fața îi era aproape acoperită de Muntele Măsli-
nilor.

— Ia te uită la vărul dumitale, Jude, vorbe mai departe dascălul. El nu e de părere că ne ajunge cît știm despre Ierusalim !

— A — nu l-am văzut ! strigă fata cu glasul ei viol și cristalin. Jude, ce serios studiezi tu macheta !

Jude tresări din visare cînd o auzi.

— O, Sue ! făcu el, îmbujorîndu-se de bucurie și sfială. Țștia sînt elevii tăi, desigur ! Am văzut eu că școlile sînt admise după amiaza și m-am gîndit că s-ar putea să vii și tu ; dar m-am lăsat atît de absorbit, încît nici nu mai știam unde mă aflu. Cum te

poartă înapoi, în trecut, nu-i așa ? Aș fi în stare să privesc ceasuri întregi, dar, din nefericire, am răgaz doar cîteva minute ; lucrez prin apropiere și mi-am întrerupt munca.

— Vara dumitale e atît de deșteaptă, încît critică fără îndurare macheta, spuse Phillotson ironic, dar fără răutate. E foarte sceptică în ce privește autenticitatea ei.

— Nu, domnule Phillotson, nu sînt chiar așa ! Nu pot suferi să fiu ceea ce ce numește o fată deșteaptă — prea sînt multe fete deștepte acum, / răs-punse Sue mîhnită. Am vrut numai să spun — nici nu mai știu ce am vrut să spun ; știu doar atît : că era ceva ce nu înțelegeai dumneata !

— *Eu* știu ce vrei să spui, sări Jude cu înflăcărare (deși nu știa). Și cred că ai deplină dreptate.

— Ești un băiat de treabă, Jude. Știu că *tu* crezi în mine !

Îi luă mîna cu o mișcare nestăpînită și, după o privire plină de imputare aruncată învățătorului, se întoarse spre Jude, cu un tremur în glas, care i se păru și ei fără rost față de o ironie atît de blîndă. Habar n-avea cum tînjeau după ea inimile celor doi bărbați, în această fugitivă dezvăluire de simțăminte, și nici ce greutate le pregătea ea amîndurora în viitor.

Macheta avea un caracter prea didactic pentru a nu obosi foarte repede copiii, așa încît după-amiaza nici nu se sfîrșise, și ei erau pe drumul de întoarcere spre Lumsdon, iar Jude înapoi la munca lui. Urmărea cîrdul de copii în rochițe și șorțulețe curate, cobo-

rînd în şir, alături de Phillotson şi de Sue, strada care ducea afară din oraş, şi-l cuprinsese un sentiment de tristeţe şi nemulţumire la gîndul că nu e loc pentru el în planul de viaţă al celor doi. Phillotson îl poftise să-i viziteze vineri seara, cînd el nu-i dădea lecţii lui Sue, şi Jude făgăduise din toată inima că va folosi prilejul.

Elevii şi dascălii se îndreptau aşadar spre casă ; şi mare fu mirarea lui Phillotson a doua zi, cînd, aruncîndu-şi ochii pe tabla din clasă lui Sue, văzu dibaci desenată în cretă o perspectivă a Ierusalimului, cu fiecare clădire la locul ei.

— Mi s-a părut că nu te interesează macheta şi că aproape nici nu te-ai uitat la ea, spuse el.

— Aproape că nu m-am uitat, răspunse ea, dar atîta tot mi-am amintit.

— E mai mult decît îmi amintesc eu însumi.

Inspectorul şcolar al majestăţii-sale făcea, în vremea asta, „vizita-surpriză” prin ţinut, ca să pună la încercare, pe neaşteptate, priceperea învăţătorilor ; şi, două zile mai tîrziu, în toiul orelor de dimineaţă, clanţa uşii săltă uşor, şi în clasă păşi domnia-sa, gogoriţa dascălilor nedefinitivaţi.

Domnul Phillotson nu era prea mirat ; ea şi doamna din poveste, fusese păcălit de prea multe ori ca să mai fie luat pe neprevăzute. Dar clasa lui Sue era în celălalt capăt al odăii şi ea stătea cu spatele spre intrare, aşa încît inspectorul se apropie şi se aşează înapoia ei, urmărind-o cum predă, timp de vreo jumătate de minut, înainte ca ea să-şi fi dat seama

de prezența lui. Se întoarse și înțelese că a sosit ceasul temut. Efectul fu atît de puternic, încît, sfioasă cum era, scoase un țipăt de spaimă. Cu un ciudat instinct de protecție, care-i depășea stăpînirea de sine, Phil-lotson fu alături de ea la timp, pentru a o împiedica să cadă. Sue își veni repede în fire și rîse ; dar după plecarea inspectorului urmă reacția. Se făcu atît de albă la față, încît Phillotson o duse în odaia lui și-i dădu o picătură de rachiu ca s-o facă să-și revină. Sue își dădu seama că dascălul o ține de mîină.

— Ar fi trebuit să-mi spui, îl dojeni ea gîfîind în-ciudată, că ne amenință o vizită-surpriză a inspec-torului. Ce-o să mă fac ? Va scrie directorilor că nu-s bună de nimic și mă nenorocște pentru totdeauna !

— N-o să facă una ca asta, fetița mea. Ești cea mai bună învățătoare pe care am avut-o eu.

O privea cu atîta blîndețe, încît Sue se simți miș-cată și-i păru rău că-l mustrase. După ce-și reveni, se duse acasă.

Între timp, Jude aștepta cu nerăbdare ziua de vi-neri. Și miercuri, și joi se simțise atît de copleșit de dorința s-o vadă, încît după asfințit o porni pe dru-mul spre sat și străbătu o bună bucată, iar după ce se înapoie în cămăruța lui și se apucă de citit, îi fu cu neputință să-și adune mințile și să se concentreze asu-pra paginii. Vineri, de îndată ce se ferchezui puțin, așa cum își închipuia el că i-ar plăcea lui Sue să-l vadă, și după ce-și făcu în grabă un ceai, o porni, deși era o seară foarte umedă. Deasupra capului, copacii adînceau întunericul ceasului de seară și scuturau cu

tristețe picături de apă peste el, lăsînd prevestirile să-l năpădească — prevestiri fără noimă, căci, deși Jude știa că o iubește, mai știa că el nu poate fi altceva pentru ea decît ceea ce este acum.

Cînd coti pentru a intra în sat, priveliștea care-i izbi mai întîi privirile fu cea a două persoane sub o singură umbrelă, ieșind pe poarta prezbiteriului. Era prea departe ca să le deslușească chipurile, dar știu din prima clipă că sînt Sue și Phillotson. El ținea umbrela deasupra capului ei, și amîndoi se întorceau — în chip vădit — de la o vizită făcută pastorelui — peșemne într-o chestiune legată de munca lor la școală. Și cum umblau de-a lungul uliței ude și pustii, Jude îl văzu pe Phillotson cuprinzînd mijlocul fetei cu brațul, pe care ea îl respinse cu o mișcare domoală; dar învățătorul o cuprinse din nou, și ea îi lăsă brațul, privind în jur cu un aer bănuitor. Nu întoarse însă capul cu totul, așa încît nu-l văzu pe Jude, care se prăbușise în tufiș ca un om lovit de dambla. Rămase pitit acolo, pînă cînd cei doi ajunseră în dreptul căsuței lui Sue, iar ea intră înăuntru, pe cînd Phillotson trecu mai departe, spre școala de alături.

— Dă e prea bătrîn pentru ea, prea bătrîn ! striga Jude, atins de boala groaznică a iubirii zădărnice, fără speranță.

Nu se putea amesteca. Nu aparținea el oare Arabellei ? Fiindcă nu se simțea în stare să meargă mai departe, făcu cale întoarsă spre Christminster. Fie-

care pas părea să-i spună că pentru nimic în lume nu trebuia să stea în calea învățătorului și a lui Sue. Poate că Phillotson era cu douăzeci de ani mai bătrîn decît ea, dar multe căsătorii fericite aveau la bază aceeași diferență de vîrstă. Împunsătura de ironie pe care o simțea în durerea lui se datora gîndului că intimitatea dintre vara lui și dascăl este în întregime opera lui.

VI

Fiindcă bătrîna și acrita lui mătușă zăcea bolnavă la Marygreen, Jude se duse în duminica următoare s-o vadă. Vizita aceasta era rezultatul unei lupte din care ieșise biruitor, împotriva pornirii de a apuca drumul spre satul Lumsdon pentru a obține o întrevedere dureroasă cu vara lui, întrevedere în care cuvîntul ce-i umplea inima nu putea fi rostit, iar priveliștea ce-l chinuia nu putea fi dezvăluită.

Acum, mătușă-sa nu mai era în stare să se ridice din pat, așa încît cea mai mare parte din scurta zi a lui Jude fu prinsă de felurite rînduieli, făcute pentru a ușura traiul bătrînei. Mica brutărie fusese vîndută unui vecin, și profitul realizat de pe urma acestei afaceri, pus peste economiile ei, îngăduia femeii să trăiască tihnit, avînd cele trebuincioase, ba chiar să-i și prisosească, mai ales că o văduvă din sat se mutase la ea și o ajuta la nevoie. De-abia cînd se apropie ceasul plecării izbuti Jude să înfiripe o convorbire liniștită cu bătrîna și, pe nesimțite, îndreptă firul conversației spre vara lui.

— Aici s-a născut Sue ?

— Da, în odaia asta. Pe atunci locuiau aici. Dar ce-ți veni să mă-ntrebi ?

— Așa, voiam doar să știu.

— Te-ai văzut cu ea ! se stropși bătrîna. Și eu ce ți-am spus ?

— Păi, mi-ai spus să nu mă văd cu ea.

— Ați pălăvrăgit ?

— Da.

— Lasă-te păgubaș. A învățat-o taică-său să urască familia mamei ei ; și n-o să se uite cu ochi buni la un lucrător ca tine, acum, că s-a făcut domnișoară de oraș. Niciodată nu mi-a fost drag de ea. O obraznică mică — așa era mereu — și plină de draci. De multe ori am plesnit-o ca s-o lecuiesc de obrăznicie. Păi n-am văzut-o cu într-o zi ducîndu-se la iaz desculță, fără ciorapi și cu fusta sumeasă mai sus de genunchi ? Nici n-am apucat s-o fac nerușinată, că ea mi-a și spus : „Pleacă de-aici, mătușică ! Asta nu-i privește pentru ochi de femeie cuviincioasă.“

— Era copil pe-atunci.

— Avea doisprezece ani bătuți pe muchie.

— Da, sigur. Dar acum, că a crescut, a căpătat o fire cumpătată, sensibilă, dragăstoasă și simțitoare ca...

— Jude ! strigă mătușa, săltîndu-se în capul oaselor. Nu te prosti !

— Nu, sigur că nu mă prostesc.

— Nici căznindu-se un om n-ar fi putut să-și facă un rău mai mare decît ți-ai făcut tu cînd te-ai însurat cu femeia aia, Arabella. Dar acum dusă e în celălalt

capăt al lumii și poate că n-o să te mai necăjească niciodată. Dar o să-ți fie și mai rău dacă, așa cununat și legat cum ești, ai s-o îndrăgești pe Sue. Dacă vară-ta se poartă omeneste cu tine, prețuiește omenia ei la cât face. Dar să-i oferi altceva decât bune sentimente de rudă ar fi nebunie curată din partea ta. Dacă are deprinderi de oraș și-i ușuratică, te nenorocește.

— N-o vorbi de rău, mătușă ! Te rog, n-o vorbi de rău !

Se simți ușurat când intră în odaie prietena și îngrijitoarea mătușii lui. Pesemne că femeia trăsese cu urechea la discuția lor, căci începu să vorbească despre trecut și-i făcu loc lui Sue Bridehead în amintirile ei. O descrie ca pe o fetiță ciudată, pe vremea când învăța la școala satului, dincolo de tăpșanul verde, înainte de plecarea tatălui ei la Londra ; povesti cum, atunci când pastorul organiza lecturi și recitări, apăsese ea pe scenă, cea mai mică dintre toți, „cu rochiță și ghete albe și cingătoare roză“, cum recita *Excelsior*¹, „A răsunat serbarea-n noapte“² și *Corbul*³ ; cum în timp ce recita, își încrunta sprâncenele ei mici, privea cu ochi mari și tragici în jur și grăia în gol, ca și cum s-ar fi aflat într-adevăr o făptură vie prin preajmă :

„*Stafie ursuză, Corb bătrîn, ce-ai trecut de țărnul
Noptii în zbor,*

¹ Poem de Henry Wadsworth Longfellow (1807—1882).

² Vers din *Childe Harold* de Byron (1788—1824).

³ Celebrul poem al lui Edgar Allan Poe (1809—1849).

*Spune-mi numele de prinț cu care țărmurile Noptii
te strigă în cor !*

— Atîta viață dădea fata asta păsării ăleia scîrboase și mîncătoare de mortăciuni, încuviință bolnava cu silă, așa cum stătea acolo cu cingătoarea ei roză și celelalte, că aproape vedeai dihania în fața ochilor. Și tu, Jude, cînd erai mic, ți se năzărea că vezi lucruri prin aer.

Vecina mai povesti și despre talentele lui Sue în alte privințe.

— Nu era ea chiar un băiețoi, știi, dar făcea lucruri pe care, de obicei, le fac doar băieții. Am văzut-o, pe ghețușul de pe iaz, aruncîndu-se și cîrmind cu pletele în vînt, într-un șir de douăzeci de copii care se mișcau parcă pe cer, ca niște umbre mici pictate pe sticlă. Se întorcea pe urmă înapoi pe pîrtie fără să se oprească. Toți erau băieți în afară de ea ; și ei îi strigau ura, și ea le spunea : „Nu vă luați nasul la purtare, băieți !” și dădea buzna în casă. Ei încercau s-o îmbie să iasă iar afară, dar ea nici nu mai voia s-audă.

Aceste amintiri despre Sue nu făceau decît să sporească nefericirea lui Jude la gîndul că nici măcar nu poate nădăjdui s-o cucerească. În ziua aceea, părăsi căsuța matusii lui cu inima grea. Tare ar fi vrut să arunce o privire în școală, ca să vadă încăperea în care făptura micii Sue culesese atîta glorie ! Dar își stăpîni dorința și porni mai departe.

Era duminică seară, și cîțiva săteni care-l cunoșteau de pe vremea cînd locuise aici tăifășuiau în grup, îmbrăcați în hainc de sărbătoare. Jude tresări cînd unul dintre ei îl salută.

— Vra să zică, tot ai ajuns unde ai vrut !

Jude dădu semne că nu înțelege.

— Păi, în orașul cărturarilor. Cetatea Luminii, cum ne spuneai cînd erai mic ! E chiar așa cum te-ai așteptat să fie ?

— Da ; ba chiar mai mult ! strigă Jude.

— Am fost și eu pe acolo și am stat un ceas, dar n-am văzut mare lucru ; clădiri vechi și scorojite, pe jumătate biserici, pe jumătate aziluri, și nici prea multă viață nu-i prin oraș.

— Te înșeli, John ; e mai multă viață decît poate descoperi un om care umblă pe străzi. E inima gîndirii și a religiei — e grînarul intelectual și spiritual al țării acesteia. Liniștea aceea și lipsa de agitație este tăcerea mișcării infinite — e somnul suveicii, ca să folosesc comparația unui binecunoscut scriitor.

— Păi, o fi sau n-o fi așa ? Cum ziceam, eu n-am văzut mai nimic într-un ceas sau două, cît am zăbovit pe acolo ; așa că am intrat și eu undeva ca să iau o cană cu bere, o jimblă de un penny și niște brînză și am așteptat să vină timpul să pornesc spre casă. Îmi închipui c-ai fi apucat să intri într-un colegiu.

— Ba nu ! spuse Jude. Aș zice că-s mai departe ca oricînd de asta.

— Cum așa ?

Jude se lovi cu palma peste buzunar.

— Aşa ne-am gândit şi noi ! Alea nu-s locuri pentru de-alde tine, numai pentru ăi cu mulţi bani.

— Aici greşeşti, spuse Jude cu amărăciune. Sînt şi pentru de-alde ăştia !

Totuşi, aceste ultime cuvinte fură de ajuns pentru a smulge gîndurile lui Jude din lumea nălucirilor în care sălăsluise el în ultima vreme. În această lume, o făptură abstractă — mai mult sau mai puţin el însuşi — îşi cufundase mintea în nişte arte şi ştiinţe idealizate, pentru a-şi asigura intrarea şi jilţul în paradisul cărturarilor. Se simţi îndemnat să-şi privească planurile într-o lumină rece de miazănoapte. Simţise în ultimul timp că greaca, mai ales greaca tragicilor, nu-l mai mulţumeşte. Era uneori atît de obosit după munca zilei, încît nu mai era în stare să-şi ţină treaz spiritul critic trebuincios într-o cercetare temeinică. Simţea nevoia unui dascăl — a unui prieten — în preajma lui, capabil să-i lămurască într-o clipă lucruri care lui îi luau uneori o lună de istovitoare căutări prin hîrtoage îmbîcsite şi lipsite de orizont.

Fără doar şi poate, trebuia să privească lucrurile mai de aproape decît le privise în ultima vreme. La urma urmelor, cu ce folos putea să se aleagă cheltuindu-şi timpul liber pe o muncă neprecizată numită „studiu particular“, fără să ţină seama de aplicările practice ?

„Ar fi trebuit să mă gîndesc la asta mai demult, îşi spunea, în timp ce se îndrepta spre casă. Mai bine ar fi fost dacă n-o apucam de loc pe drumul ăsta decît să merg aşa, fără să văd limpede încotro mă în-

drept și la ce ținesc... N-are nici un rost să dau tir-coale zidurilor colegiilor, ca și cum aş aştepta să se întindă un braț care să mă salte înăuntru ! Trebuie să capăt informații precise.“

Drept care, în săptămîna următoare alergă după informații. La început, într-o după-amiază, i se păru că descoperă un prilej favorabil cînd văzu pe un domn mai în vîrstă, ce-i fusese indicat ca directorul unui anumit colegiu, plimbîndu-se pe aleea unui teren în-grădit, ca un parc, nu departe de locul unde din întîmplare se afla și el. Domnul se apropie, și Jude se uită neliniștit la chipul lui. Părea blajin, chibzuit și reținut. După ce se mai gîndi o dată, Jude simți că nu se poate apropia de el să-i vorbească ; dar întîmplarea îl influență destul pentru a-l face să gîndească ce lucru cuminte ar fi dacă și-ar mărturisi greutățile în cîte-o scrisoare adresată celor mai buni și mai înțelepți dintre acești profesori bătrîni și ar obține astfel sfatul lor.

De aceea, în săptămîna următoare sau în primele două săptămîni, își găsi de lucru în acele colțuri ale orașului unde putea să zărească pe unii dintre cei mai simandicoși decani, tutori, sau alte persoane din conducerea colegiilor ; și dintre cei întîlniți alese în cele din urmă cinci, ale căror chipuri îi spuneau că sînt oameni cu judecată și orizont larg. Acestor cinci oameni le adresă el scrisori, înfățișîndu-și pe scurt greutățile și cerîndu-le lor părerea cu privire la punctul mort în care se împotmolise.

După ce expedie scrisorile prin poștă, Jude începu să le găsească cusururi în mintea lui : îi părea rău că

le trimisese. „M-am purtat ca un nepoftit, bătăran și băgăret, cum sînt atîția în ziua de astăzi, își spunea. De ce nu mi-a dat prin gînd altceva mai bun decît să mă adresez în felul ăsta unor oameni cu desăvîrșire străini? În ochii lor pot apărea ca un impostor, un tîrîie-briu, un om fără caracter, dat fiind că n-au cum să afle contrariul... Poate că asta și sînt !”

Totuși, își dădu seama că se agață de speranța într-un răspuns ca de ultimul mijloc de izbăvire. Aștepta zi de zi, spunîndu-și că așteptarea n-are nici un rost, și totuși așteptînd. În timpul acestei așteptări, fu pe nepregătite zguduit de o știre despre Phillotson. Dascălul părăsea școala de lîngă Christminster pentru una mai mare, așezată mai departe, spre sud, în Wessexul de Mijloc. Ce însemna asta ; și ce urmări va avea pentru vară-sa ; dacă, așa cum părea cu puțință, era vorba de un demers practic, urmărind o sporire de venit în vederea asigurării traiului pentru doi oameni în loc de unul ? Toate acestea erau întrebări la care el nici nu-și îngăduia să răspundă. Pe de altă parte, sentimentele ce se înfiripaseră între învățător și fata de care Jude era atît de pătimaș îndrăgostit făceau să-i devină nesuferit gîndul de a-i cere sfatul lui Phillotson asupra propriilor lui planuri.

Cum între timp înaltele fețe academice cărora le scrisese Jude nu catadicsiseră să răspundă, tînărul rămase, ca și pînă atunci, lipsit de orice sprijin în afară de el însuși și în plus cu jalea unei speranțe zădărnicate. Interesîndu-se pe căi ocolite, înțelese curînd limpede ceea ce bănuise de mult cu o strîngere de inimă, anume

că singura cale onorabilă era să se pregătească pentru vreo bursă sau vreun concurs deschis. Dar pentru asta era nevoie de îndrumarea unui profesor particular și de multă pricepere înăscută. Era aproape cu neputință ca un om care citea după cum îl tăia capul, oricât de întinse și temeinice i-ar fi fost lecturile, fie ele chiar prelungite pe un răstimp de zece ani, să poată ține piept celor care-și petrecuseră viața sub îndrumarea unor profesori calificați și lucraseră sistematic în vederea hirotonisirii.

Cealaltă cale, aceea a cumpărării unui loc, ca să zicem așa, părea singura deschisă pentru oameni de teapa lui. În cazul acesta, opreliștile erau numai de ordin bănesc. Pe baza informațiilor pe care le deținea, începu să cîntărească greutatea piedicilor materiale și, spre durerea lui, se încredință că, oricât i-ar fi surîs norocul, cu mijloacele lui de a economisi bani, înainte de cincisprezece ani nu putea ajunge să înainteze actele la direcția colegiului și să se prezinte la examenul de intrare. Planul era fără speranță.

Își dădea seama ce vrajă ciudată și vicleană exercitase asupra lui apropierea orașului. Să ajungă pînă aici și să trăiască în oraș, să se plimbe pe lîngă bisericele și școlile lui, să se lase pătruns de *genius loci* părăuse tinereții lui visătoare, pe vremea cînd farmecele orașului se nășteau din nimbul zărit la orizont, scopul ideal de netăgăduit. „Să mă văd cu ajuns acolo, își spusese cu înfumurarea neroadă a lui Robinson în fața bărcii sale prea mari, și restul e doar o chestiune de timp și putere...” Ar fi fost mult mai bine pentru el

dacă niciodată razele și sunetele înșelătoare ale cetății nu i-ar fi atins ochii și urechile, dacă s-ar fi sator-nicit în vreun oraș comercial activ, cu singurul scop de a agonisi bani prin puterea minții lui și dacă acolo fiind și-ar fi privit proiectele în adevărata lor perspectivă. În sfârșit, era limpede pentru el acum că, supus unei cercetări raționale, planul lui plesnise asemenea unui balon de săpun cu reflexe de curcubeu. Privea în urmă și se vedea așa cum fusese de-a lungul șirului de ani scurși. Gîndul lui se înrudea cu cel al lui Heine :

*Deasupra ochilor năzuitor aprinși ai tinereții
Văd scuța cea pestriță de nebun !*

Din fericire, nu-i fusese dat să strecoare dezamă-girea și în viața dragei lui Sue, făcînd-o părtaşă la prăbușirea lui. De acum înainte, ea va fi pe cît se poate cruțată de amănuntele dureroase legate de des-coperirea propriei lui mărginiri. La urma urmelor, ea nu cunoscuse decît o parte neînsemnată din lupta fără nădejde în care se avîntase el, neechipat, sărac, lipsit de prevedere cum era.

Avea să-și amintească mereu de după-amiaza în care se trezise din visul lui. Neștiind de ce să se apuce, se urcase în cămăruța octogonală a turnulețului cu pereți de sticlă, așezat peste un teatru de o ciudată construcție din orașul acesta straniu și unic în felul lui. Prin ferestrele turnului se înfățișa panorama întregului oraș cu clădirile lui. Privirile lui Jude alunecară pe rînd cu melancolie, cu jale, dar și cu înverșu-

nare, peste toate priveliștile. Clădirile acelea, cu tot ce ținea de ele, cu privilegiile lor, nu erau pentru el. De la acoperișul proeminent al bibliotecii mari, în care el abia dacă avusese timp să intre, privirile lui lunecară spre clopotnițele atât de felurite, spre colegiile cu acoperișurile lor în creastă, spre străzile, capelele, grădinile, curțile interioare, ce alcătuiau ansamblul acelei panorame fără pereche. Își dădu seama că destinul lui nu poate fi legat de toate acestea, ci trebuie să se desfășoare printre muncitorii manuali din mahalalele mizere ale orașului, din cartiere ca acela în care trăia și el, cartiere nerecunoscute ca făcând parte din oraș de către vizitatorii și de către apologeții cetății, dar fără de ai căror locuitori, neobosiții ei cititori n-ar fi putut citi, și aleșii ei gânditori n-ar fi putut trăi.

Privi, peste oraș, spre ogoarele de dincolo de marginile lui, spre copacii așezați ca o perdea între el și fâptura a cărei apropiere îi fusese sprijin, a cărei pierdere devenise un chin înnebunitor. De n-ar fi fost lovitura aceasta, încă s-ar fi împăcat cu soarta lui. Cu Sue alături, ar fi renunțat, cu un zîmbet, la orice ambiție. Fără ea însă, nu se putea feri de urmările dezastruoase ale îndelungatei încordări în care trăise. Fără îndoială că și Phillotson trecuse printr-o dezamăgire intelectuală asemănătoare cu aceea care-l copleșea pe el acum. Dar între timp dascălul fusese binecuvîntat cu mîngîierea adusă de gingașa Sue, pe cînd el n-avea pe nimeni care să-l mîngîie.

Cobori în stradă și o porni fără vlagă, pînă cînd nimeri la un han, unde intră. Aci dădu în grabă pe gît cîteva pahare cu bere. Cînd ieși iar în stradă, se lăsase noaptea. În lumina pîlpîitoare a felinarelor, se tîrî pînă acasă, la cină, și nu mult după ce se așeză la masă, gazda îi aduse o scrisoare care tocmai sosise. O așeză pe masă, pătruns parcă de presimțirea însemnătății ei, și cînd își aruncă privirile pe plic, Jude văzu emblema în relief a unuia dintre colegiile către ai căror directori se adresase.

— *Una* — în sfîrșit ! strigă Jude.

Înștiințarea era scurtă și suna altfel decît sperase el, măcar că venea de la director în persoană. Iată ce cuprindea :

„COLEGIUL BIBLIOLE

Domnule, am citit cu interes scrisoarea dumneavoastră; și, judecînd după felul cum vă descrieți activitatea de lucrător, îmi îngădui să cred că veți avea mai mulți sorți de izbîndă în viață rămîinînd în sfera dumneavoastră și legîndu-vă de meseria pe care o practicați decît apucînd pe un alt drum. Prin urmare, asta e ceea ce vă sfătuiesc eu să faceți. Al dumneavoastră

F. Tetuphenay

*Către domnul J. Fawley, pietrar.**

Acest sfat înspăimîntător de înțelept îl scoase pe Jude din minți. Știa că ăsta e adevărul. Totuși, lovitura părea nemiloasă după zece ani de muncă, și răsunetul ei, chiar în clipa aceasta, îl făcu să se ridice

buimac de la masă, și în loc să se apuce ca de obicei de citit coborî scările și ieși în stradă. Zăbovi la un bar, unde mai dădu pe gît vreo două sau trei pahare ; apoi, fără să-și dea seama ce face, porni agale pînă ce ajunse în mijlocul orașului într-un loc numit Răscrucea Celor Patru Drumuri. Privea aiurit ca un somnambul spre grupurile de oameni, pînă cînd, dezmetindu-se, începu să vorbească polițistului din locul acela.

Slujbașul căscă, se întinse, se înalță cu un centimetru și jumătate în vîrfurile picioarelor, zîmbi și, uitîndu-se la Jude, îi spuse mucalit :

— Te-ai pilit, tinere !

— Încă nu ; de abia am început, răspunse el cu un rînjit cinic.

Oricît de mult ar fi băut, creierii și-i simțea uscați. Nu prinse decît frînturi din ce-i mai spuse polițistul, fiindcă începuse să se gîndească la toți oamenii zbuciumați ca el care vor fi stat cîndva la răscrucea aceea și la care nu se mai gîndea nimeni acum. Locul ăsta avea o istorie mai bogată decît cel mai vechi colegiu din oraș. Se îngrămădeau aci straturi-straturi de umbre ale unor oameni ce se întîlniseră acolo pentru a trăi tragedie, comedie, farsă, conflicte de viață dintre cele mai puternice. La Răscrucea Celor Patru Drumuri se întîlniseră oameni care vorbiseră despre Napoleon, despre pierderea Americii, despre execuția regelui Carol, despre arderea pe rug a martirilor, despre cruciade, despre cucerirea normandă, poate chiar și despre sosirea lui Caesar. Aci se întîlniseră bărbați și femei

ca să se iubească, să se urască, să se împerecheze, să se despartă ; aşteptaseră, suferiseră unul din pricina celuilalt ; se blestemaseră din pricina geloziei ; se binecuvîntaseră în clipa iertării.

Începu să-şi dea seama că viaţa oraşului reprezenta o carte despre om cu mult mai palpitantă, mai variată şi mai concentrată decît viaţa într-un colegiu. Aceşti bărbaţi, aceste femei care se luptaseră odinioară alcătuiau, de fapt, realitatea Christminsterului, deşi nu ştiau mare lucru nici despre Christ, nici despre Minster ¹. Asta era ironia situaţiei. Populaţia schimbătoare, alcătuită din studenţi şi profesori care, în felul lor, ştiau despre ambele, nu era nicidecum caracteristică pentru locul numit Christminster.

Se uită la ceas şi, urmărindu-şi ideea, merse mai departe, pînă cînd ajunse la o sală unde avea loc un spectacol distractiv. Jude intră şi găsi încăperea plină de băieţi de prăvălie cu fetele lor, de soldaţi, ucenici, puştani de unsprezece ani care fumau şi femei uşoare din categoria mai respectabilă a amatoarelor. Nimerise adevărata viaţă a Christminsterului. Orchestra cînta, oamenii se foiau, se înghionteau, şi la fiecare cîteva minute se suia cîte unul pe scenă ca să cînte un cîntec comic.

Spiritul lui Sue plutea parcă în jurul lui, împiedicîndu-l să facă haz şi să bea cu fetele glumeţe, care-l îmbiau, dornice de puţină plăcere. La ceasurile zece plecă, şi o luă spre casă pe un drum ocolit, ca să

¹ *Minster* — capela unei mînăstiri sau a unei catedrale.

treacă prin fața porților colegiului al cărui director
tocmai îi trimisese scrisorica.

Porțile erau închise. Mînat de un impuls, Jude scoase
din buzunar bucata de cretă pe care, ca meseriaș co
era, o purta de obicei la el, și scris pe zid :

„Dar și eu am pricepere ca voi nu sînt mai prețioși
decît voi, și cine nu cunoaște aceste lucruri ?” —
Iov, XII, 3.

VII

Izbucnirea aceasta de dispreț îl ușură, și a doua zi dimineață rîse de trufia lui deșartă. Dar nu era un rîs sănătos. Reciti scrisoarea directorului, și înțelepciunea cuprinsă în rîndurile ei, care la început îl scosese din fire, acum îl îngheță și-l strivi. Se socotea un adevărat smintit.

Neavînd încotro să-și îndrepte nici mintea, nici inima, nu putea să se apuce de lucru. Ori de cîte ori se resemna cu soarta lui ca student, liniștea îi era tulburată de situația deznădăjduită dintre el și Sue. Gîndul că singurul suflet înrudit pe care-l întîlnise vreodată era pierdut pentru el din pricina căsătoriei lui îl urmărea cu o stăruință crudă, pînă cînd, nemai-putînd să-l rabde, se aruncă din nou, ca să uite, în vîrtejul adevăratei vieți a Christminsterului. O descoperi, de data asta, într-o tavernă întunecată și joasă, în fundul unei curți, tavernă bine cunoscută de anumite somități ale orașului și care în vremuri mai bune l-ar fi atras pe Jude pur și simplu prin ciudățenia ei. Aci își pierdea mai toată ziua, încredințat că de la un om

stricat pînă-n măduva oaselor ca el, nu-i nădejde să mai aștepți ceva.

Spre seară, cînd obișnuirii locului apăreau unul cîte unul, Jude tot mai ședea la masa lui din colț, măcar că-și cheltuise toți banii și nu mîncase toată ziua nimic în afară de un biscuit. Urmărea cum se adună clienții cîrciumii, cu liniștea și filozofia omului care, bînd mult și încet, avusese răgaz să lege prietenie cu cîțiva: Tinker Taylor, fost meșter în fierărie bisericească, om decăzut, care pare-se că fusese cucernic în tinerețe, dar acum lua numele Domnului în deșert ; de asemenea un agent de licitație cu nasul roșu ; doi zidari meșteri în construcții gotice, ca și el, ziși Unchiul Jim și Unchiul Joe. Mai veneau cîțiva funcționari și ajutorul unui croitor de odăjdii ; două doamne poreclite „Cuib de fericire“ și „Pistruiața“, care adoptau caractere morale de nuanțe diferite, după societatea în care se aflau ; niște călăreți de circ, cunoscuți în cercurile jucătorilor de curse ; un actor ambulant de teatru și doi tineri zărnatici, care se dovediră a fi studenți fără robă ; se strecuraseră în cîrciumă pe furiș, ca să întîlnească un cetățean într-o chestiune privitoare la niște acțiuni de bursă, și acum așteptau, cu ochii la ceas, bînd și fumînd din pipele lor scurte, împreună cu amatorii de curse mai sus pomeniți.

Conversația îi prinse pe toți. Criticără societatea din Christminster. Profesorii, magistrații și alte persoane de vază fură sincer compătimate pentru cusururile lor ; în spirit larg și dezinteresat, se schimbau păreri despre felul cum ar fi trebuit să se poarte oamenii și să-și

îndeplinească treburile pentru a fi respectați așa cum se cuvine.

Cu înfumurarea, obrăznicia și siguranța omului care rezistă la băutură, Jude Fawley intervenea cu niște observații zvârlite cam de sus ; și, fiindcă timp de atîția ani ținta lui fusese cea știută, tot ceea ce spuneau ceilalți devia în gura lui, ca prin impulsul unui mecanism dement, spre subiectul științei și învățaturii. Vorbea despre întinderea cunoștințelor lui cu o stăruință de care i-ar fi fost milă în ceasurile de trezie.

— Nu-mi pasă nici cît negru sub unghie de nici un decan, director, profesor sau nepricopsit de licențiat din Universitate ! Ceea ce știu e că i-aș face praf pe propriul lor teren dacă mi s-ar da prilejul. Le-aș arăta eu cîteva lucruri de care ei încă n-au habar !

— I-auzi, i-auzi ! făcură din colțul lor cei doi studenți, care vorbeau în șoaptă despre acțiunile lor.

— Am auzit că ți-au fost totdeauna dragi cărțile, spuse Tinker Taylor, și nu pun la îndoială ce spui. Cu mine n-a fost așa. Mie mi s-a părut totdeauna că fără cărți înveți mai multe decît din cărți ; ăsta mi-a fost îndreptarul în viață ; și de n-ar fi fost așa, n-aș fi ajuns ce sînt acum.

— Urmărești să intri în Biserică, pare-mi-se ? spuse Unchiul Joe. Dacă ești așa toabă de carte că-ți dă mîna să țintești așa sus, de ce nu ne dai o pildă de savantlîc ? Știi să spui *Crezul* pe latinește, omule ? Așa l-au pus o dată la-ncercare pe unul din ținutul meu.

— Cred și eu, că-l știu ! spuse Jude vorbind de sus.

— Aiurea ! Ia te uită fumuri ! țipă una dintre doamne.

— Ține-ți gura, Cuib de fericire ! i-o reteză unul dintre studenți. Tăcere ! Dădu pe gât băutura din pahăruț, izbi cu el în masă și anunță : Domnul din colț va repeta articolele *Crezului*, în limba latină, spre lămurirea adunării.

— Nu vreau ! făcu Jude.

— Ba da. Dă-ne o probă ! stăruie croitorul de stihare.

— Nu știi ! făcu Unchiul Joe.

— Ba da, știe ! replică Tinker Taylor.

— Vă jur că știu ! spuse Jude. Ei, hai, faceți-mi cinste cu un whisky rece, și-i dau drumul.

— Asta zic și eu propunere cinstită ! spuse studentul aruncînd pe tejghea banii pentru whisky.

Fata de la bar potrivea amestecul cu aerul unei persoane silite să trăiască printre animale de un soi inferior, apoi paharul fu înmînat lui Jude. După ce-l goli, Jude se ridică și începu fără șovăială și pe un ton retoric :

„Credo in unum Deum, Patrem omnipotentem, Factorem coeli et terrae, visibilium omnium et invisibilium.“

— Bun ! Minunată latină ! strigă unul dintre studenți, care, oricum, habar n-avea de nici un cuvînt.

Asupra celorlalți oameni din cîrciumă se lăsase tăcerea. Încemeni și fata iar glasul lui Jude răsuna atît de puternic, încît pătrunse pînă-n salonașul din fund, unde moșăia cîrciumarul, și-l aduse și pe acesta afară,

ca să vadă ce se întâmplă. Jude nu se oprișe din declamație, și acum continua :

„*Crucifixus etiam pro nobis : sub Pontio Pilato passus et sepultus est. Et resurrexit tertie die, secundum Scripturas.*“

— Asta-i cel din Niceea, rânji al doilea dintre studenți. Noi l-am vrut pe cel apostolic !

— Nu mi-ați spus ! Și orice neghiob, în afară de voi, știe că cel din Niceea este adevăratul Crez istoric !

— Lăsați-l să zică mai departe, lăsați-l ! strigă agentul de licitație.

Dar curînd, lui Jude parcă i se împăienjeni mintea, așa încît nu mai putu continua. Își duse mîna la frunte, și pe față i se citea o expresie de suferință.

— Mai dați-i un pahar — își revine el, și o să ajungă pînă la capăt, spuse Tinker Taylor.

Cineva aruncă pe masă trei penny, și paharul fu înmînat lui Jude, care întinse mîna după el fără să se uite. După ce înghiți băutura, continuă numai decît, cu un glas înviorat, pe care-l ridica pe măsură ce se apropia de sfîrșit, așa cum face un preot care vorbește turmei :

„*Et in Spiritum Sanctum, Dominum et vivificantem, qui ex Patre Filioque procedit. Qui cum Patre et Filio simul adoratur et conglorificatur. Qui locutus est per prophetas.*

Et unam Catholicam et Apostolicam Ecclesiam. Confiteor unum Baptisma in remissionem peccatorum. Et expecto Resurrectionem mortuorum. Et vitam venturi saeculi. Amen !“

— Foarte bine ! făcură câțiva, bucurându-se de ultimul cuvînt, primul recunoscut de ei.

De abia atunci, după ce se uită în jur, alungă Jude ceața care-i năclăise creierul.

— Adunătură de neghiobi ! strigă el. Care dintre voi știe dacă am recitat sau nu *Crezul* ? Puteam să vă spun *Fata prinzătorului de șobolani* într-o olandeză stîlcită, că tot atît ar fi înțeles capetele voastre tîmpe ! Ca să vezi pînă unde m-am coborît — în ce gașcă am ajuns !

Cîrciumarul, care se mai alesese o dată cu un avertisment pe autorizația de funcționare pentru că adăpostise persoane dubioase, ieși de după tejghea, temîndu-se de o încăierare ; dar, într-o străfulgerare de rațiune, Jude întorsese dezgustat spatele și părăsise scena ; în urma lui, ușa se trînti cu un pocnet surd.

Porni grăbit pe uliță și coti spre strada dreaptă și largă, pe care merse pînă cînd întîlni șoseaua și lăsă în urmă orice ecou al adunării de adineauri. Mergea mereu înainte, mînat de un dor copilăresc după singura ființă din lume pe care i se părea cu puțință s-o caute — un dor nebun, a cărui nehibzuință n-o întrezărea acum. După un ceas, cam între zece și unsprezece, intră în satul Lumsdon. Cînd ajunse la căsuța lui Sue, zări o lumină aprinsă într-o odaie de jos, care, după socoteala lui, trebuia să fie a ei — și chiar așa și era.

Jude păși pe lîngă zid și ciocăni cu degetul în geam, strigînd cu glas nerăbdător :

— Sue, Sue !

Fata trebuie să-i fi recunoscut vocea, căci lumina pieri, și, după o secundă sau două, zăvorul fu tras, ușa se deschise, iar Sue se arată cu o lumînare în mînă.

— Jude ? Da, tu ești ! Dragul meu, dragă vere, ce s-a întîmplat ?

— Da, eu sînt — nu m-am putut opri să vîn, Sue ! spuse el, prăbușindu-se în prag. Sînt atît de ticălos, Sue, mi-e inima aproape frîntă și n-am mai putut răbda viața pe care o duceam ! M-am apucat de băutură, de hulit, sau aproape, am vorbit de cele sfinte în locuri de dezmaț — am repetat în chip de sfidare deșartă cuvinte care n-ar trebui rostite decît cu frica lui Dumnezeu ! Fă ce vrei cu mine, Sue — omoară-mă — nici nu-mi pasă ! Numai să nu mă urăști și să nu mă disprețuiești, cum fac toți ceilalți !

— Ești bolnav, bietul de tine ! Nu, n-o să te disprețuiesc ; sigur că nu ! Hai să te odihnești și dă-mi răgaz să văd ce pot face pentru tine. Hai, sprijină-te de mine și nu te mai necăji.

Ținînd cu o mînă lumînarea și rezemîndu-l cu cealaltă, îl duse înăuntru și-l așeză pe singurul fotoliu din locuința aceea sărăcăcios mobilată. Îi întinse picioarele pe un scaun și-i scoase ghetele. Jude, a cărui minte se limpezea, nu putea rosti decît : „Draga, draga mea Sue !“ cu un glas înecat de durere și căință.

Fata îl întrebă dacă vrea să mănînce ceva, dar el clătină din cap. După aceea, îmbiindu-l să se culce și făgăduindu-i să coboare dis-de-dimineață ca să-i pregătească o gustare, îi ură noapte bună și urcă scările.

Aproape numai decît, Jude se cufundă într-un somn greu, din care nu se trezi decît în zori. La început nu-și dădu seama unde se află, dar, treptat, împrejurările i se limpeziră, și el le privi în toată grozăvia cu care puteau să apară unei minți sănătoase. Sue știa lucruri cumplite despre el — cele mai cumplite. Cum mai putea da ochii cu ea acum ? Îndată va coborî ca să se îngrijească de gustarea lui, cum făgăduise, și el va trebui s-o întîmpine înecat în rușinea lui. Nu putu îndura gîndul, și, după ce-și încălță încet ghetele și-și luă pălăria din cuiul în care o atîrnase ea, se strecură afară din casă.

Ideea lui fixă era să se retragă într-un loc neștiut, unde să se ascundă și, poate, să se roage ; singurul loc care-i trecu prin minte fu Marygreen. Se opri la locuința lui din Christminster, unde-l aștepta o scrisoare de concediere de la patronul lui ; și, după ce-și strînse lucrurile, întoarse spatele cetății care fusese un ghimpe atît de ascuțit în inima lui și o porni spre sud, către Wessex. N-avea nici un ban în buzunar, fiindcă micile lui economii, depuse la o bancă din Christminster, rămăseseră din fericire neatînse. Prin urmare, ca să ajungă la Marygreen nu-i rămînea decît s-o pornească pe jos ; și, fiindcă distanța era de aproape douăzeci de mile, avea timp din belșug să desăvîrșească pe drum procesul de trezire care începuse în el.

Era seară cînd ajunse la Alfredston. Aici își lăsă surtucul amanet și, după ce merse cale de o milă sau două pe un drum de țară, dormi în noaptea aceea sub o claie de fîn. În zori se trezi, își scutură hainele de

grăunte și de paie și porni iarăși, urcînd pieptiș drumagul alb și lung spre culmea dealului, pînă la ducele care-i răsăriseră de mult în față. Trecu pe lîngă borna din vîrf, aceea pe care, cu ani în urmă, își scrijelise speranțele.

Ajunse în bătrînul cătun la ora cînd oamenii își luau gustarea de dimineață. Ostenit și murdar de noroi, dar stăpîn pe sine și cu mintea limpede ca pe vremuri, se așeză lîngă fîntînă, gîndindu-se că arată ca un Christos jalnic. Văzînd alături un jgheab cu apă, se spală pe față și apoi se îndreptă spre căsuța mătușii lui, pe care o găsi luîndu-și gustarea în pat, ajutată de îngrijitoarea ei.

— Ce-i, ai rămas fără lucru? îl întrebă bătrîna, privindu-l cu ochii duși în fundul capului, pe sub pleoapele grele ca niște capace.

O femeie care o viață întreagă nu făcuse decît să se lupte cu nevoile materiale nu-și putea închipui o altă cauză a acestei apariții de om doborât.

— Da, răspunse Jude greoi. Cred că trebuie să mă odihnesc un pic.

Înviorat după gustare, urcă în odăița lui de pe vremuri și se întinse pe pat cu cămașa pe el, așa cum fac meseriașii. Ațipi scurt timp, și cînd se deșteptă i se părură că se află în iad. Era într-adevăr iadul — iadul înfrîngerii conștiinței pe tărîmul ambiției și al iubirii. Se gîndea la hăul în care se prăbușise aici încă înainte de a părăsi ținutul; era prăpastia cea mai adîncă pe care și-o putuse închipui pe atunci; dar era mai puțin adîncă decît cea de acum. Pe atunci se

sfărâmaseră doar meterezele exterioare ale speranței lui, acum căzuse și linia a doua.

De-ar fi fost femeie, ar fi țipat de atîta încordare nervoasă. Dar, acest mijloc de ușurare nefiindu-i îngăduit bărbatului, scrișni din dinți de durere. I se săpau brazde în jurul gurii, ca lui Laocoon, i se adînceau cute între sprîncene.

Un vînt tînguitor sufla printre copaci și răsuna în horn, asemenea notelor joase ale unei orgi. Fiecare frunză din iedera care se cățara pe zidul cimitirului de alături — lipsit acum de biserică și căzut în paragină — își atingea cu un foșnet trist vecina, iar morișca de vînt de pe noua biserică în stil gotic victorian, așezată pe un loc nou, începuse să uruie. Dar parcă nu numai vîntul de afară stîrnea acele murmure adînci, ci și un glas. Jude ghici îndată de unde vine glasul : pastorul se ruga, împreună cu mătușa, în odaia de alături. Și-aminti că o auzise vorbind despre el. Curînd, glasurile amuțiră, și niște pași părăură să străbată palierul. Jude se ridică în picioare și strigă :

— Ei !

Pașii se îndreptară spre ușa lui, care era deschisă, și un bărbat privi înăuntru. Era un cleric tînăr.

— Cred că sînteți domnul Highridge, spuse Jude. Mătușă-mea mi-a pomenit de mai multe ori de dumneavoastră. Iată-mă, proaspăt întors-acasă ; sînt unul dintre cei care o apucă pe calea pierzanici ; măcar că pe vremuri aveam cele mai frumoase intenții din lume. Acum sînt înnebunit de atîta jale, ca să nu mai spun că m-am apucat și de băutură, și de altele.

Încetul cu încetul, Jude dezvoltă pastorului planurile și încercările lui din ultimul timp, stăruind dintr-o pornire înconștientă mai puțin asupra ambițiilor și visurilor sale intelectuale și mai mult asupra laturii teologice, deși pînă acum aceasta însemnase doar o parte din planul lui general de avansare.

— Acum știu că am fost un neghiob și că mă paște nebunia, adăugă Jude în chip de încheiere. Și nu-mi pare rău nici cît negru sub unghie de năruirea speranțelor mele universitare. N-aș mai luat-o de la capăt nici de-aș ști că izbutesc. Nu mă mai interesează de fel succesul în societate. Dar simt că mi-ar plăcea să m-apuc de ceva bun ; și amarnic mă căiesc că n-am intrat în Biserică și că am pierdut prilejul de a deveni slujitorul ei hirotonisit !

Pastorul, care venise de curînd în ținut, îl ascultă cu adînc interes și spuse la sfîrșit :

— Dacă simți într-adevăr chemare pentru Biserică — și după convorbirea noastră n-aș zice că nu simți, fiindcă ai vorbit ca un om cu minte și cu educație — află că în Biserică poți intra chiar nehirotonisit. Atît doar, că trebuie să te hotărăști să nu te mai atingi de băuturi tari.

— Mi-ar fi ușor să fac asta dac-aș avea vreo speranță de care să mă agăț !

Partea a treia

LA MELCHESTER

„Căci ascultă, mire, altă fată ca tu nu se mai afla!”

SAPPHO

I

Era o idee nouă : o viață ecleziastică, dăruită în folosul celorlalți, fără legătură cu viața intelectuală și cu ambiția. Un om putea predica și face bine semenilor săi fără să se distingă în școlile din Christminster, fără să aibă alte cunoștințe decât cele obișnuite. Vechea lui nălucire, care-l împinsese pînă la visul culminant al episcopatului, nu izvorîse dintr-o înflăcărare etică sau religioasă, ci fuscose o ambiție lumească, sub masca stiharului. Îl cuprinse teama că tot proiectul lui degenerase cu timpul într-o ambiție socială, neîntemeiată pe imbolduri nobile, măcar că nu de la asta pornise ; o ambiție care era produsul artificial al civilizației. În clipa de față, mii de tineri se aflau pe același făgaș al căutării de sine. Pînă și cel din soiul senzual, care mînca, bea și-și trăia nepăsător împreună cu nevasta viața de deșertăciune, era o făptură mai aleasă decât el.

Dar să pătrunzi în Biserică lipsit fiind de învățătură, adică incapabil, după toate semnele, să atingi toată viața o treaptă mai înaltă decât aceea de umil vicar, ce-și irosește zilele într-un sat neștiut de nimeni sau

într-un cartier mizer de oraș — în asta s-ar putea să fie o fărimă de dăruire sau de măreție ; asta ar putea porni din adevărata credință, ar putea însemna drumul purgatorului, demn să fie urmat de un om ce se căiește.

Lumina favorabilă în care-i apărea acest nou gând, în contrast cu trecutele lui intenții, îl însenina pe Jude, nefericit și singur cum era ; s-ar putea chiar spune că, în următoarele zile, cariera lui intelectuală — carieră ce acoperise cea mai mare parte a ultimilor doisprezece ani — primi *le coup de grâce*¹. Totuși, într-un răstimp lung și parcă încremenit, nu făcu nimic pentru a da viață noii sale dorințe, ci se îndeletnici cu treburi mărunte prin satele din vecinătate, ridicînd în picioare pietre de mormînt, săpîndu-le inscripțiile și resemnîndu-se să fie privit ca un om decăzut din punct de vedere social, ca o marfă refuzată, de către cei vreo șase fermieri sau săteni care catadicseau să dea din cap cînd îl vedeau.

Interesul omenesc al noului său plan — fiindcă pînă și ființele cele mai spiritualizate și gata de jertfă au neapărată nevoie de un interes omenesc — se născu o dată cu venirea unei scrisori, ce purta un timbru nou pe plic, de la Sue. Firește, Sue scria cu îngrijorare și spunea foarte puține despre ale ei ; atît doar, că trecuse un soi de examen ca să obțină o bursă regală și că avea de gînd să intre într-o școală normală din Melchester, ca să se desăvîrșească în vederea profesiei pe care o alesese, în bună parte și din îndemnul lui.

¹ Lovitura de grație (fr.).

Acolo exista și un colegiu teologic. Melchester era un loc tihnit și liniștitor, cu atmosferă aproape în întregime ecleziastică ; un colț în care studiile lumești și distincția intelectuală n-aveau ce căuta ; în care dragostea de aproape, care lui nu-i lipsea, va fi poate la preț mai înalt decât o strălucire de care era lipsit.

Și cum o vreme el va fi nevoit să muncească mai departe în meseria lui, citind între timp teologie, ceea ce nu prea făcuse la Christminster, din pricina zilnicelor buchiseli din clasici, ce cale mai bună exista pentru el decât să găsească de lucru în numitul oraș, urmărind totodată îndeplinirea planului său de lectură ? Că acest interes față de noua reședință, interes, cum nu se poate mai omenesc, era în întregime opera lui Sue, tocmai acum, când Sue era mai puțin nimerită decât oricând pentru a-l crea, era un fapt pătruns de o contradicție morală față de care Jude nu era orb. Dar punea acest lucru pe seama slăbiciunii omenești, nădăjduind că va învăța s-o iubească pe Sue doar ca pe-o prietenă și-o rudă.

Socotea că-i va fi îngăduit să-și împartă în așa fel anii ce veneau, încât să-și înceapă cariera de pastor la vârsta de treizeci de ani — vîrstă care-l atrăgea mult, fiind aceea la care divinul său model începuse să predice în Galilcea. Planul acesta avea să-i lase timp din belșug ca să studieze pe-ndelete și să agonisească ceva bani de pe urma meșteșugului său, bani ce aveau să-i folosească, în etapa următoare, ca să urmeze regulat cursurile la Colegiul Teologic.

Crăciunul venise și trecuse, și Sue era elevă a Școlii Normale din Melchester. Era cel mai neprielnic răstimp al anului ca să începi o muncă nouă, așa încît Jude îi scrisese, spunîndu-i că are de gînd să-și amîne sosirea cam cu o lună, pînă cînd zilele vor deveni mai lungi. Ea încuviință atît de ușor, încît lui îi și păru rău de propunerea făcută. Era vădit că fetei nu-i prea păsa de dînsul, deși niciodată nu-l muștrase pentru purtarea lui ciudată din noaptea cînd venise la ea, nici pentru tăcuta lui dispariție. Și nici nu-i pomenise vreo vorbă despre legăturile ei cu domnul Phillotson.

Totuși, într-o bună zi, pe neașteptate, îi sosi lui Jude o scrisoare de-a dreptul pasionată de la Sue. Îi spunea că se simte singură și nefericită. Ura locul în care se afla ; era mai rău decît să faci desene bisericesti ; mai rău ca oriunde. N-avea nici un prieten ; oare el nu putea veni mai curînd ? Deși, după ce va veni, ea nu-l va putea vedea decît rar, fiindcă regulile așezămîntului în care se afla erau severe pînă la cel din urmă amănunt. Domnul Phillotson fusese cel care o sfătuisese să vină aici și tare bine ar fi fost dacă nu l-ar fi ascultat !

Era vădit că cererea în căsătorie a lui Phillotson nu avea mulți sorti de izbîndă. Jude se bucură nesăbuit. Își strînse lucrurile și porni spre Melchester, simțindu-și inima ușoară cum nu și-o simțise de luni de zile.

Fiindcă începea un capitol nou al vieții sale, căută

— așa cum se și cuvenea — un hotel de temperanță¹ și descoperi un mic stabiliment de acest fel pe drumul de la gară. După ce îmbucă ceva, o porni peste podul orașului, în lumina mohorâtă de iarnă, și coti spre Piața Catedralei. Era o zi cu ceață și, ajungând sub zidurile celei mai grațioase construcții din Anglia, Jude se opri și privi în sus. Cuprinse cu ochii clădirea înaltă, pînă la marginea acoperișului ; sus de tot, clopotnița se subția, îndepărtîndu-se, pînă ce vîrfurile se pierdea în pîcla groasă. Felinarele începeau să se aprindă, și, întorcîndu-se spre aripa de apus, Jude ocoli clădirea. Blocurile numeroase de piatră care zăceau peste tot erau un semn bun : însemna că se începuseră lucrări însemnate de restaurare sau reparație a catedralei. Superstițios cum era, socotea faptul că poate găsi de lucru din belșug în meșteșugul lui, în așteptarea unei chemări spre îndeletniciri mai înalte, drept o dovadă de prevedere din partea unei providențe cîrmuitoare.

Îl năpădi un val de căldură cînd se gîndi cît de aproape se află de fata aceea zglobie, cu ochi strălucitori, cu fruntea largă și părul negru și des ; fata a cărei privire, uneori de o dulce îndrăzneală, te înflăcăra ca aceea a femeilor pe care le văzuse el în reproducerile după pînze din școala spaniolă. Se afla aici — chiar în piața aceasta — în una dintre casele care priveau spre fațada de apus a catedralei.

¹ Hotel în care, fie din pricină că patronul nu are autorizație, fie pentru că face parte dintr-o ligă antialcoolică, nu se vînd băuturi spirtoase.

Porni într-acolo pe aleea largă, acoperită cu pietriș. Casa era o clădire veche din secolul al XV-lea, pe vremuri un palat, astăzi școală normală. Avea ferestre cu arcade și colonete, și în față o curte, despărțită de stradă printr-un zid. Jude deschise poarta și se îndreptă spre ușă ; după ce întrebă de vara lui, i se îngădui cu precauție să intre într-o sală de așteptare. După câteva minute veni și ea.

Deși nu se afla aci decît de scurtă vreme, se schimbase de cînd o văzuse el ultima dată. Vioiciunea îi pierise. Impulsivitatea mișcărilor i se domolise. Nu deslușcai la ea nici urmă de ascunzișuri și rafinamente convenționale, și totuși nu mai era femeia care-l chemase prin scrisoare. Scrisoarea aceea izbucnise dintr-o pornire care mai apoi, la rece, fusese regretată, poate și la gîndul decăderii lui Jude. Jude era de a dreptul covîrșit de emoție.

— Nu mă socotești o lepădătură și un stricat, fiindcă am venit la tine în starea aceea și am șters-o în chip atît de rușinos, Sue ?

— Nu, am încercat să nu te socotesc astfel ! Mi-ai spus destule ca să mă faci să înțeleg de unde pornea totul. Nădăjduiesc să n-am niciodată îndoieli cu privire la cîntea ta, sărmanul meu Jude ! Și mă bucur c-ai venit.

Purta o rochie de culoarea murei, cu guler mic de dantelă. Era croită foarte simplu și-i cădea grațios pe silueta zveltă. Părul, pe care înainte îl purta după moda timpului, îi era acum împletit strîns, așa încît Sue avea înfățișarea unei femei modelate și ajustate

în spiritul unei severe discipline. Din adâncuri răzbea totuși un ecou de strălucire, pînă la care disciplina nu ajunsese încă.

Se apropiase cu drăgălășenie de el ; dar Jude simțea că nu așteaptă sărutul pe care el ardea de nerăbdare să i-l dea din alte îndemnuri decît cele ale sentimentelor familiale. Nu putu să deslușească nici cel mai mic semn cum că Sue l-ar privi ca pe-un iubit sau că l-ar putea privi vreodată astfel — acum, că știa lucruri atît de cumplite despre el — chiar dacă el ar fi avut vreun drept să pretindă dragoste. De aceea, se simți sprijinit în hotărîrea tot mai puternică de a-i istorisi încurcăturile lui casnice, hotărîre pe care o amînase mereu, din teama de a nu fi lipsit de prietenia ei.

Sue ieși în oraș cu el. Se plimbară și tăifăsuiră, însă nu atinseră alte subiecte decît cele legate de clipa prezentă. Jude spuse că i-ar plăcea să-i cumpere un dar oarecare, și atunci ea mărturisi, ușor rușinată, că e îngrozitor de flămîndă. Trăiau calicește la colegiu, și darul pe care și-l dorea cel mai mult era un dejun, un ceai și o cină, toate la un loc. Drept care, Jude o duse la un han și comandă tot ce se putea găsi acolo, adică nu prea mult. Totuși, locul le oferî prilejul unui în-cîntător *tête-à-tête*, fiindcă în încăpere nu se mai afla nimeni în afară de ei și deci puteau să vorbească slobod.

Ea îi povesti, cu toată amărăciunea unei fete tinere, pentru care constrîngerea e un lucru nou, cum era școala în zilele acelea, cît de aspru era traiul, ce felurite erau caracterele colegelor ei, adunate din toate

colțurile diocesei, cum trebuia să se trezească dis-de-dimineată și să lucreze la lumina lămpii cu gaz. El asculta tot ce-i istorisea ; dar nu asta voia el în chip deosebit să afle, ci despre legătura dintre ea și Phillotson. Și tocmai despre acest lucru nu-i vorbi Suc. După ce sfârșiră cu mîncarea, Jude își lăsă cu o mișcare nestăpînită mîinile peste ale ei ; ea ridică ochii, zîmbi și-i luă nestingherită mîinile în mînuța ei moale, despărțindu-i degetele și cercetîndu-i-le fără emoție, ca și cum ar fi avut în față degetele unei mînuși pe care avea de gînd s-o cumpere.

— Ai mîini cam aspre, Jude, nu-i așa ? spuse ea.

— Da. La fel ar fi și ale tale dac-ar ține toată ziua ciocanul și dalta.

— Să știi că nu-mi displace. Cred că nu e lipsit de noblețe să vezi mîinile înăsprite de muncă ale unui bărbat... Ei, dar să știi că, de fapt, sînt destul de bucuroasă c-am venit la școala asta. Ai să vezi ce independentă voi fi după doi ani de studii ! o să trec cu notă destul de mare, sper, și domnul Phillotson o să folosească toată trecerea de care se bucură, ca să-mi găsească o școală bună.

În sfîrșit, atinsese chestiunea.

— Am avut o bănuială, o temere, începu Jude ; că el ține cam mult la tine și că poate vrea să te ia în căsătorie.

— Vai, ce băiat prostuț !

— Bănuiesc că ți-a vorbit despre asta.

— Chiar dacă mi-ar fi vorbit, ce importanță ar avea ? Un om bătrîn ca el !...

— Lasă, Sue ; nu-i chiar atât de bătrîn. Ştiu eu ce l-am văzut făcînd.

— Nu sărutîndu-mă, dă asta sînt sigură !

— Nu. Dar prinzîndu-te de mijloc cu braţul.

— A, da, mi-amîntesc. Dar nu puteam să ştiu că asta are de gînd.

— Încerci să scapi, Sue, şi nu prea e frumos !

Buzele ei atât de sensibile începură să tremure, şi ochii să-i clipească des, la gîndul mărturisirilor spre care o îndemnau asemenea imputări.

— Ştiu c-ai să te superi dacă-ţi spun ceva, şi de aceea nu vreau să-ţi spun !

— Prea bine, draga mea, încuviinţă el blajin. N-am nici un drept să te întreb şi nici nu doresc să aflu.

— Ba am să-ţi spun ! hotărî ea cu acea îndărătnicie capricioasă care-i stătea în fire. Uite ce-am făcut : i-am făgăduit c-am să mă mărit cu el de acum în doi ani, după ce termin şcoala normală şi obţin certificatul. Planul lui este să preluăm o şcoală mare şi mixtă, într-un oraş mare, el băieţii, eu fetele — aşa cum fac adesea învăţătorii căsătoriţi — şi să cîştigăm bine împreună.

— Sigur, Sue ! Bineînţeles c-ai procedat foarte bine, nici că se putea mai bine !

Se uită la ea, şi privirile li se întîlniră. Dojana din ochii lui îi dezminţea cuvintele. Îşi smulse apoi mîna dintr-a ei şi, înstrăinat, îşi întoarse faţa de la chipul ei, înspre fereastră. Sue îl privea pasivă, fără vlagă.

— Ştiam c-ai să te superi ! spuse apoi, fără urmă de emoţie. Prea bine — bănuiesc că am greşit ! N-ar fi

trebuit să te las să vii la mine ! Ar fi mai bine să nu ne mai întîlnim ; să ne scriem doar, cînd și cînd, și numai în chestiuni practice !

Era singurul lucru pe care Jude nu se simțea în stare să-l îndure, așa cum știa probabil și ea, și asta-l făcu să se dezmeticească numaidecît.

— Ba nu, o să ne vedem, spuse el repezit. Faptul că ești logodită nu reprezintă nici o schimbare pentru mine. Sînt deplin îndreptățit să te văd cînd vreau ; și o să te văd.

— Atunci, să nu mai vorbim despre asta. Ne strică scara pe care o petrecem împreună. Ce importanță poate să aibă ce ai de gînd să faci de acum în doi ani ?

Sue era o enigmă pentru el, și Jude lăsa chestiunea să cadă.

— Vrei să intrăm în catedrală și să ne așezăm acolo ? întrebă el după ce sfîrșiră masa.

— În catedrală ? Da. Deși aş prefera să stăm în gară, răspunse ea, păstrînd încă o urmă de supărare în glas. Acolo e acum inima orașului. Catedrala și-a făcut veacul.

— Ce modernă ești !

— Ai fi și tu la fel dac-ai fi trăit atît de mult în evul mediu, cum am trăit eu în ultimii ani ! Catedrala era un loc minunat acum vreo patru sau cinci secole ; dar acum ține de trecut. Nici eu nu sînt modernă. De fapt, dac-ai ști ce mult mai veche decît medievalismul sînt eu !...

Jude părea mîhnit.

— Bine — nu mai vorbesc despre asta ! strigă ea. Numai că nici nu știi cât sînt de păcătoasă, din punctul tău de vedere. Dacă ai ști, nu te-ai mai gândi atîta la mine și nici nu te-ai sinchisi dacă sînt sau nu logodită. Avem tocmai bine timp să ocolim piața catedralei, și după aceea trebuie să mă înapoiez ; altfel, rămîn toată noaptea încuiată pe din afară.

O conduse pînă la poarta școlii, unde se despărțiră. Jude era încredințat că vizita lui din noaptea aceea nenorocită grăbise hotărîrea ei de a se căsători, și gîndul acesta numai fericit nu-l făcea. Prin urmare, imputarea ei îmbrăcase această formă, nu pe aceea a cuvintelor. Totuși, a doua zi, Jude se duse să caute de lucru, ceea ce aici era mai greu de obținut decît la Christminster, căci în orașelul acesta amorțit se lucra mai puțin în piatră, iar mîna de lucru se găsea oricînd. Totuși, încetul cu încetul își croi drum. Mai întîi i se dădu să cioplească în cimitirul de pe deal ; și în cele din urmă ajunse să lucreze la ceea ce-și dorea el cel mai mult : la reparațiile Catedralei, care erau foarte ample, fiindcă toată sculptura în piatră din interior fusese demontată, pentru a fi în mare măsură înlocuită cu alta nouă.

Aveau să treacă ani pînă la desăvîrșirea lucrării, și Jude era destul de încrezător în dibăcia ciocanului și daltei lui pentru a simți că timpul cât va rămîne aci atîrnă numai de el.

Locuința pe care o închirie, chiar lîngă intrarea în piața catedralei, ar fi făcut cînste și unui vicar. Chiria îi înghițea o parte din salariu mai mare decît obișnuia

să plătească pentru casă orice fel de lucrător manual. Încăperea — dormitor și cameră de locuit în același timp — era împodobită cu fotografii înrămate ale reședințelor parohiale în care trăise pe vremuri gazda lui, ca slujnică de încredere, iar pe căminul salonului de jos se afla un ceasornic, a cărui inscripție spunea că obiectul fusese dăruit aceleiași femei respectabile de către colegi, servitori ca și dînsa, cu prilejul căsătoriei ei. Jude spori inventarul odăii, adăugînd fotografii ale sculpturilor eclesiastice și ale monumentelor executate de mîna lui ; și fu categorisit drept un bun chiriaș al apartamentului liber.

Găsi cărți teologice din belșug în librăriile orașului, și cu ajutorul lor își reîncepu studiile într-un spirit deosebit față de vechea lui orientare. În chip de destindere, după lectura Părinților Bisericii sau a unor lucrări de bază ca cele ale lui Paley¹ și Butler², îi citea pe Newman, Pusey și multe alte lumini moderne. Închirie un harmonium, îl așează în locuința lui și începu să cînte cîntece religioase, cu o mîină sau cu amîndouă.

¹ *William Paley* (1743—1805), moralist englez, autor al unei lucrări de *Filozofie morală și politică* ; este unul dintre exponenții utilitarismului în teologie.

² *Samuel Butler* (1835—1902), scriitor și filozof englez, autor al unor lucrări de critică socială, și al celebrului roman utopic *Erewhon*.

II.

— Mîine e zi mare pentru noi, ştii. Unde ne ducem?

— Sînt liberă de la trei pînă la nouă. Oriunde reuşim să mergem şi să ne întoarcem la timp. Dar nu ruine, Jude, nu mă dau în vînt după ele.

— Bine, atunci, la castelul Wardour. Şi de acolo ne putem duce la Fonthill dacă avem chef — totul în aceeaşi după-amiază.

— Wardour e o ruină gotică — şi eu nu pot să sufăr goticul !

— Ba nu. Tocmai pe dos. E o clădire clasică, după cîte ştiu. Corintică, şi are o mulţime de tablouri.

— A, aşa da. Îmi place cum sună corintic. Mergem.

Cîteva săptămîni după cele pövestite mai înainte, avu loc între ei această convorbire, şi a doua zi dimineată se pregătiră de plecare. Fiecare amănunt al acestei excursii îi apărea lui Jude ca faşeta unui cristal ce răspîndeşte scînteii. Nici nu se mai încumeta să se gîndească la viaţa dezlînată pe care o ducea. Purtarea lui Sue era în întregime o enigmă încîntătoare pentru el ; mai mult nu putea spune.

Veni și ceasul plin de vrajă cînd trebui să bată la ușa colegiului ca s-o ia pe Sue ; apoi apariția ei într-o ținută de o simplitate monahală mai degrabă silită decît dorită ; drumul pînă la gară, strigătul hamalilor : „Dați voie !“ șuieratul trenurilor — totul alcătuia baza unei minuni ce se cristaliza. Nimeni nu căsca ochii după Sue, fiindcă era îmbrăcată așa de șters ; și gîndul că numai el singur cunoaște farmecece ascunse de hainele acelea era mîngîietor pentru Jude. Zece livre cheltuite într-un magazin de țesături — lucru străin de adevărata ei viață și de firea ei — și tot Melchesterul ar fi holbat ochii după ea. Însoțitorul trenului îi luă drept îndrăgostiți și-i așeză singuri într-un compartiment.

— Un gînd bun irosit de pomană ! spuse ea.

Jude nu răspunse. Socoti observația ei de o cruzime fără rost și în parte neadevărată.

Ajunseră în parcul castelului, apoi cutreierară galeriile de tablouri. Jude se oprea cu mai multă plăcere în fața pînzelor cu subiect religios aparținînd lui Del Sarto, Guido Reni, Spagnoletto, Sassoferrato, Carlo Dolce și alții. Sue se oprea răbdătoare alături, aruncînd priviri piezișe și critice spre fața lui, care devenea cucernică și visătoare înaintea Madonelor, Sfintelor Familii și Sfinților. După ce-l măsura astfel, ea trecea mai departe și-l aștepta în fața cîte unei pînze de Lely sau Reynolds. Era vădit că vărul ei o preocupa adînc, așa cum te interesează soarta unui om care orbăcește căutînd drumul de ieșire dintr-un labirint din care tu ai scăpat.

După ce străbătură galeriile, le mai rămase mult timp liber. Jude propuse ca îndată ce vor fi îmbucată ceva să treacă dealul către nord și să prindă, într-o gară așezată la vreo șapte mile depărtare, trenul care ducea pe o altă linie spre Melchester. Sue, bucuroasă de orice aventură care-i sporea în acea zi sentimentul de libertate, încuviință numaidecât ; așa încît porniră, lăsînd în urmă gara cea mai apropiată.

În fața lor, cît cuprindeai cu ochii, se întindea un peisaj deschis. Vorbeau și mergeau în pas săltăreț. Dintr-un aluniș, Jude tăie un băț lung pentru Sue, pe care-l făcu înalt cît ea și-l cocîrjă la vîrf, ceea ce-i dădea fetei o înfățișare de păstoriță. Cam pe la mijlocul drumului, trecură peste o șosea, care se întindea în linie dreaptă spre est și spre vest — era vechiul drum care venea de la Londra și ducea pînă-n capătul cel mai îndepărtat al Cornwallului. Se opriră, își aruncară o clipă privirile în susul și în josul drumului, măturat de vîntul care ridica vîrteje de paie și fire de fîn, și se întristară de pustiul ce cuprinsese această cale, pe vremuri atît de însuflețită.

Trecură peste șosea și meraseră mai departe. Dar în timp ce parcurgeau următoarea jumătate de milă, Sue dădu semne de oboseală, ceea ce-l amări pe Jude. Străbătuseră un drum lung, și dacă n-ajungeau la timp în gară, lucrurile se încurcau rău. O vreme nu se zări nici o colibă pe tot întinsul dunelor sau al cîmpurilor de sfecă ; dar curînd ajunseră la o stîină, și numaidecît, după aceea îl găsiră pe cioban, care meșterea un gard. Îi informă că singura așezare din apropiere era casa

lui și a maică-si și le arată drept înainte spre o scobitură de teren, din care se ridica o șuviță albastrie de fum, sfătuindu-i să se ducă într-acolo și să se odihnească.

Așa și făcură, și fură poștiți în casă de o femeie bătrână și știrbă ; îi vorbiră cu politețea unor călători care știu că sînt la cheremul gazdei pentru singurul lor mijloc de odihnă și singurul lor adăpost.

— Ce căsuță frumușică ! spuse Jude.

— Ei, nu prea e ea frumușică. Trebuie să-i fac acoperiș nou și habar n-am de unde să fac rost de stuf, fiindcă paieles așa scumpe, c-o să fie curînd mai ieftin să-ți acoperi casa cu farfurii de porțelan decît cu stuf.

Sedeau și se odihneau, cînd pică și ciobanul.

— Nu vă faceți griji, le spuse cu o mișcare liniștitoare a mîinii. Rămîneți aici cît vă place. Vă gîndiți cumva să vă-ntoarceți în astă noapte la Melchester cu trenul ? Pentru nimic în lume nu izbutiți dacă nu cunoașteți locurile. N-ar fi mare lucru să fac o parte din drum cu voi, dar și așa s-ar putea să pierdeți trenul.

Tresărîră amîndoi.

— Puteți să rămîneți aici peste noapte, nu-i așa, mamă ? Vă primim cu dragă inimă. Îs cam tari paturile, dar dacă porniți la drum, s-ar putea să vă fie și mai rău. Se întoarce spre Jude și-l întrebă în taină : Sînteți cununați ?

— Tî — nu ! făcu Jude.

— Eu nu mă gîndeam la nimic rău ! Atunci, ea se poate culca în odaia mamei, și dumneata cu mine pe cuptorul de afară, după ce au trecut ele să se culce. Vă trezesc eu la timp ca să prindeți trenul înapoi. Pe ăsta tot l-ați pierdut.

După ce se gîndiră, hotărîră să se împace cu propunerea omului. Rămaseră pe loc și împărțiră cu ciobanul și cu mama acestuia cina, alcătuită din slănină fiartă și zarzavaturi.

— Zău că-mi place, spuse Sue în timp ce gazdele strîngeau masa. Sîntem în afara oricărei legi, cu excepția gravitației și a germinației.

— Ți se pare doar că-ți place ; dar de fapt nu-ți place : tu ești un produs al civilizației, răspunse Jude, în timp ce amintirea logodnei ei îi redeșteptă puțin durerea.

— Firește că sînt, Jude. Îmi place să citesc și multe altele, dar tînjesc după viața pe care am dus-o în copilărie și după libertatea de atunci.

— Atît de bine ți-amintești de vremea aceea ? Mie mi se pare că nu există nimic în tine care să nu fie convențional.

— Chiar așa să fie ? Nu știi ce zace-n mine.

— Ce ?

— Răzvrătita.

— Ești o domnișoară de oraș ; asta ești.

Ea îl privi cu aspră dezaprobare și întoarse capul.

A doua zi, dis-de-dimineată, ciobanul îi trezi, așa cum făgăduise. Era o zi strălucitoare și luminoasă, și străbătură cele patru mile pînă la gară cu mare plăcere.

De abia la Melchester, pe drumul spre Piața Catedralei, când turlele ascuțite ale bătrânei clădiri în care avea să fie din nou închisă se înălțară în fața ochilor ei, Sue păru cam speriată.

— Cred c-o pătesc ! murmură ea.

! Sunară la intrarea principală și așteptară.

— Vai, îți adusesem ceva și era aproape să uit, spuse ea, scotocind grăbită prin buzunar. O mică fotografie recentă de-a mea. Ți-ar plăcea s-o ai ?

— Dacă *mi-ar plăcea* !...

O luă bucuros, și tocmai atunci apăru și portarul. În clipa când deschise poarta, privirea lui nu părea să prevestească nimic bun. Fata intră și, privind înapoi spre Jude, flutură din mână.

III

Cele șaptezeci de fete, între nouăsprezece și douăzeci și unu de ani — deși câteva erau mai vîrstnice — care umpleau pe atunci acel soi de mînaștire ce se numea Școala Normală din Melchester, alcătuiau o comunitate amestecată, cuprinzînd fiice de mecanici, de pastori, felceri, prăvăliași, fermieri, lăptari, soldați, marinari și săteni. În seara mai înainte descrisă, ședeau în sala mare de curs a așezămîntului și, de la una la alta, își treceau vorba că Sue Bridehead nu se înapoiase pînă la ora închiderii.

— A ieșit cu tinerelul ci, spuse o studentă din anul al doilea, care știa multe despre tineri. Și domnișoara Traceley o văzut-o la gară împreună cu el. O pățește ea cînd se întoarce !

— Zicea că-i văru-său, interveni o fetișcană dintre cele noi.

— E un pretext cam prea des întrebuițat în școala asta ca să mai folosească la mîntuirea sufletelor noastre, spuse sec frunțașă anulului.

Fapt este că doar cu douăsprezece luni în urmă, în mod regretabil, fusese sedusă una dintre eleve, care folosise același pretext pentru a se putea întâlni cu iubitul ei. Afacerea iscase scandal, și, drept urmare, atitudinea față de veri devenise, de atunci, foarte aspră.

La ceasurile nouă se făcu apelul, și numele lui Sue fu rostit de trei ori cu glas răsunător de către domnișoara Traceley, care nu primi nici un răspuns.

La orele nouă și un sfert, cele șaptezeci de eleve se ridicară în picioare pentru a cânta *Imnul de seară* și apoi îngenuncheară pentru rugăciune. După rugăciune, urmă cina. În gândul fiecărei fete stăruia întrebarea : „Unde este Sue Bridehead ?” Unele dintre studente, care-l zăriseră pe Jude pe fereastră, ar fi fost gata să riște pedeapsa pentru plăcerea de a fi sărutate de un flăcău atât de plăcut la înfățișare. Aproape nici una nu credea în calitatea lui de văr al lui Sue.

O jumătate de oră mai târziu, erau toate în culcușuri, cu fețele lor fragede și feminine îndreptate spre pîl-pîirile lămpii de gaz, a cărei flăcără, la intervale, lumina dormitoarele lungi ; pe fața fiecăreia stătea scris „slăbiciune”, ca o pecete a pedepsei date sexului în care fuseseră plămădite și care nu poate deveni tare nici prin strădaniile unor inimi năzuitoare, nici prin talent, atîta vreme cît nemiloasele legi ale naturii rămîn ceea ce sînt. Alcătuiau o priveliște drăgălașă, sugestivă, patetică, de al cărei patos și frumusețe ele însele nu-și dădeau seama și pe care nu aveau să le descopere pînă cînd, în mijlocul furtunilor și încordărilor din anii

de mai târziu, ani marcați de nedreptate, singurătate, nașteri și despărțiri, gândul avea să li se întoarcă spre această experiență, lăsată să treacă în zbor cu prea multă nesocotință.

Una dintre profesoare intra ca să stingă luminile, dar mai înainte aruncă o ultimă privire spre culcușul lui Sue, rămas gol, și spre măsuța de toaletă de la picioarele patului ei, măsuță, ca și toate celelalte, împodobită cu o mulțime de fleacuri dintre cele îndrăgite de fetele tinere, printre care săreau în ochi niște fotografii înrămate. Pe măsuța lui Sue nu erau prea multe fotografii : doar două chipuri de bărbați, înrămate în catifea cu filigran și așezate unul lângă celălalt, alături de oglindă.

— Cine sînt bărbații ăștia — v-a spus vreodată ? întrebă profesoara. Nu sînt îngăduite pe mesele acestea decît portretele rudelor, știți doar.

— Unul — cel între două vîrste, spuse o studentă din patul de alături — este învățătorul în a cărui subordine a lucrat ; domnul Phillotson.

— Și celălalt — studentul ăsta cu beretă și robă — cine este ?

— Este sau a fost un prieten de-al ei. Nu ne-a spus niciodată numele lui.

— Cel care a venit s-o ia era unul dintre ăștia doi ?

— Nu.

— Sînteți sigure că nu era studentul ?

— Absolut sigure. Era un tînar cu barbă neagră. Luminile fură grabnic stinse, și înainte de a adormi,

fetele își îngăduiră tot felul de presupuneri în legătură cu Sue, întrebându-se în ce fel o fi petrecut ea la Londra și la Christminster înainte de a intra în școală, ba chiar unele dintre cele mai neastîmpărate coborîră din pat și se uitară afară, prin ferestrele cu arcade, spre masiva aripă vestică a catedralei și spre clopotnița ce se înălța în spatele ei.

A doua zi dimineată, cînd se treziră, își aruncară privirile spre colțișorul lui Sue și-l găsiră tot neocupat. După lecțiile de dimineată, făcute la lumina lămpii cu gaz, în ținută de casă, tocmai cînd se îmbrăcau pentru micul dejun, auziră clopoțelul de la intrare sunînd puternic. Supraveghetoarea dormitorului ieși și se înapoie numaidecît, pentru a anunța că directoroarea dăduse dispoziții ca nimeni să nu vorbească fără permisiune cu Bridehead.

Prin urmare, cînd Sue intră în dormitor — ca să-și potrivească în grabă ținuta — obosită și cu sîngele în obraz, și se îndreptă tăcută spre colțul ei, nici una dintre fete nu se apropie ca să-i ureze bun venit sau să-i pună vreo întrebare. Cînd coborîră, constatară că ea nu vine în urma lor spre sufragerie ca să-și ia gustarea de dimineată și de abia acum aflară că Sue fusese aspru muștrată și pedepsită să stea toată săptămîna închisă într-o încăpere izolată, în care avea să-și ia mesele și să-și citească lecțiile.

La aflarea acestei știri, cele șaptezeci de fete murmurară, căci, după părerea lor, pedeapsa era prea aspră. Întocmiră o jalbă, pe care își depuseră cu toatele semnătura, cerînd directoarei ca Sue să fie iertată de

pedeapsă. Cererea lor nu fu luată în seamă. Spre seară, cînd profesoara de geografie începu să-și dicteze tema, fetele din clasă rămaseră cu brațele încrucișate.

— Va să zică n-aveți de gînd să lucrați ? întrebă în cele din urmă profesoara. Să știți, s-a stabilit ca tînărul în tovărășia căruia și-a petrecut Bridehead seara nu era vărul ei, pentru simplul motiv că ea nici nu are o asemenea rudă. Am scris la Christminster, ca să ne încredințăm.

— Noi sîntem gata s-o credem pe cuvînt, spuse frunțașă clasei.

— Tînărul a fost concediat din slujbă la Christminster, pentru beție și cuvinte de hulă rostite în public, și s-a mutat în orașul nostru numai ca să fie în preajma ei.

Totuși, fetele rămaseră țepene și nemișcate, iar profesoara părăsi clasa ca să-și întrebe superiorii ce e de făcut.

Curînd după ce se lăsă întunericul, elevele care rămăseseră pe loc auziră strigăte din clasa alăturată, unde lucrau fetele din anul întîi. Una dintre acestea se repezi înăuntru, ca să spună că Sue Bridehead sărise pe fereastră odăii în care fusese închisă, fugise peste peluză și dispăruse în noapte. Cum izbutise să iasă din grădină, nimeni nu putea spune, ținînd seama că în fund grădina era mărginită de rîu și că poarta laterală era încuiată.

Se duseră să cerceteze odaia goală și văzură că geamul din dreptul arcadei de mijloc era deschis. In-

spectară din nou peluza cu o lanternă, răscolind fiecare boschet și tufiș, dar fata nu era ascunsă nicăieri. Pe urmă îl luară la întrebări pe portarul de la intrarea principală, și omul, după ce se gândi puțin, spuse că-și amintea a fi auzit un fel de clipocit în apa din fundul grădinii, dar că nu-i dăduse atenție, socotind că vor fi fost niște rațe ce coborau râul.

— O fi trecut râul cu piciorul ! spuse o profesoară.

— Sau s-o fi înecat, adăugă portarul.

Directoarea se înfioră — nu atât la gândul morții posibile a lui Sue, cât al jumătății de coloană care ar fi relatat amănunțit evenimentul în ziar, fapt care, adăugat scandalului din anul trecut, ar fi adus colegiului pentru multe luni de zile o faimă nedorită.

Făcură rost de mai multe lanterne și începură să cerceteze râul ; și în cele din urmă descoperiră pe malul care mărginea ogoarele niște urme mici de ghetă imprimate în mîl, urme ce nu mai lăsau nici o îndoială asupra faptului că preasimțitoarea copilă trecuse râul într-un loc unde apa îi venea pînă aproape de umeri ; râul acesta era cel mai mare din ținut și pomenit cu respect în toate cărțile de geografie. Și cum Sue nu necinstise școala înecîndu-se, directoarea începu s-o ironizeze și să se arate bucuroasă de plecarea ei.

În aceeași seară, Jude se afla în locuința lui de lîngă poarta ce dădea în Piața Catedralei. La ceasul acesta de după asfințit, intra adesea în piața tăcută și se oprea în fața clădirii în care era închisă Sue, urmărind pe storuri umbrele mobile ale fetelor și dorindu-și să nu aibă altceva de făcut decît să stea toată

ziua citind și învățînd, îndeletniciri pe care multe dintre ușuraticile locatari ale acelei case le disprețuiau. Dar în seara aceasta, după ce-și bău ceaiul și se mai învioră, se cufundă în lectura celui de-al douăzecișinouălea volum din colecția Părinții Bisericii, întocmită de Pusey, colecție cumpărată de la un anticar pe un preț care lui i se părea uluitor de ieftin față de valoarea neprețuită a lucrării. I se păru că aude un ciocănit ușor în fereastră ; apoi îl auzi din nou. Cu siguranță că arunca cineva cu pietriș. Se sculă și săltă ușor oblonul.

— Jude ! auzi de jos.

— Sue !

— Da--- eu sînt ! Pot urca fără să fiu văzută ?

— Da, sigur.

— Atunci, nu coborî. Închide fereastra.

Jude așteptă. Știa că Sue o să intre destul de ușor, ușa din față putînd fi deschisă simplu cu ajutorul unui mîner pe care oricine putea să-l răsucească, așa cum e obiceiul în cele mai multe orașele vechi de provincie. Îi bătea inima la gîndul că, la ananghie, Sue se refugiase la el, așa cum și el căutase refugiu la ea cînd se aflase în împas. Cum se întregeau unul pe altul ! Desfăcu zăvorul ușii și auzi pe scara întunecată un foșnet tainic, apoi, după o clipă, fata îi apăru în lumina lămpii. Porni spre Sue ca să-i apuce mîna și descoperi că e udă ca o zeitate marină și că hainele se lipesc de ea ca faldurile drapate pe trupurile de pe friza Partenonului.

— Mi-e atât de frig ! spuse Sue clănțănind din dinți. Pot să stau lângă focul din odaia ta, Jude ?

Se îndreptă spre grătarul mic, în spatele căruia pîlîia un foc și mai mic, dar, cum la fiecare mișcare apa șiroia de pe ea, intenția ei de a se usca păru absurdă.

— Ce-ai făcut, iubito ? întrebă el, îngrijorat că drăgăstosul epitet îi scăpase fără să-și dea seama.

— Am trecut cel mai mare rîu din comitat, asta am făcut ! M-au încuiat, fiindcă am ieșit cu tine ; lucrul mi s-a părut atât de nedrept, încît n-am putut să rabd, și atunci am sărit pe fereastră și am fugit trecînd apa !

Începuse explicația cu intonațiile ușor detașate ale glasului ei obișnuit, dar înainte să fi încheiat, buzele ei subțiri și trandafirii începură să tremure. Părea că-și stăpînește cu greu plînsul.

— Dragă Sue ! spuse el. Trebuie să scoți tot ce ai pe tine ! Stai puțin — trebuie să împrumuți niște haine de la gazda mea. O s-o întreb.

— Nu, nu. Nu cumva să afle, pentru numele lui Dumnezeu ! Sîntem atât de aproape de școală, încît or să vină după mine !

— Atunci, trebuie să-ți îmbraci hainele mele. N-ai nimic împotrivă ?

— Nu.

— Costumul meu de duminică, știi. E cam strîmt aici la mine.

Într-adevăr, totul era înghesuit și la-ndemîină în singura încăpere a lui Jude, fiindcă nu era loc să fie altfel. Deschise un sertar, scoase dinăuntru costumul

lui închis de sărbătoare și, scuturînd puțin hainele, întreabă :

— De cît timp ai nevoie ?

— De zece minute.

Jude părăsi odaia și ieși în stradă, unde începu să umble în sus și-n jos. După ce un orologiu bătut șapte și jumătate, se întoarse. Văzu pe singurul fotoliu din odaie o făptură subțire și firavă, travestită în costumul lui de duminică, o făptură atît de patetică în lipsa ei de apărare, încît lui Jude îi crescui inima cînd prinse înțelesul celor ce vedea. Pe două scaune, în fața focului, se aflau întinse hainele ei ude. Cînd el se așeză alături, Sue roși, dar numai o clipă.

— Îmi închipui, Jude, că ți se pare ciudat să mă vezi în halul ăsta și cu lucrurile mele atîrnate acolo. Dar n-are rost să te sperii ! Sînt doar straie de femeie — postav și pînză lipsite de sex... Aș fi dorit să nu-mi fie așa rău și atît de greață. Vrei să-mi usuci hainele ? Te rog, Jude. Și îndată după aceea, am să-mi caut o locuință. Încă nu e tîrziu.

— Nu, n-ai să-ți cauți, dacă te simți bolnavă. Trebuie să rămîi aici. Draga mea Sue, ce să-ți aduc ?

— Nu știu ! Nu mă pot împiedica să nu tremur. Aș vrea să mă încălzesc. Jude o acoperi și cu paltonul lui, și după aceea se repezi pînă la cel mai apropiat birt, de unde se întoarse cu o sticlă mică în mînă.

— Ți-am adus un șip cu cel mai bun rachiu, spuse. Și-acum îl bei, dragă, pînă la fund.

— Nu pot să beau din sticlă, mă crezi ?

Jude luă paharul de pe măsuta de toaletă și amestecă alcoolul cu puțină apă. După ce se înecă puțin, Sue îl dădu pe gît și se lăsă pe spate în fotoliu.

Începu apoi să-i povestească în amănunțime tot ce i se întîmplase de cînd se despărțiseră ; dar, în toiul povestirii, glasul i se stinse, capul îi căzu în piept, și vorbirea i se întrerupse.

Căzuse într-un somn adînc. Jude, îngrozit la gîndul că fata se alesese cu o răceală care putea s-o lase bolnavă pe viață, se bucură cînd îi auzi răsuflarea regulată. Apropiindu-se încetișor, observă că o îmbujorare caldă îi năpădise obrajii, pînă atunci vineți, și că mîna care atîrna nu mai era rece. Rămase cu spatele la foc și cu ochii ațintiți asupra aceleia în care vedea aproape o zeitate.

IV

Visarea îi fu întreruptă de scîrîitul unor pași care urcau scara.

Trase hainele lui Sue de pe scaunul pe care stăteau atîrnate la uscat, le aruncă sub pat și se cufundă cu nasul în carte. Cineva ciocăni în ușă și o deschise numaidecît. Era proprietăreasa.

— Vai, nu știam dacă sînteți acasă sau nu, domnule Fawley. Voiam să știu dacă doriți să luați cina. Văd că aveți un tînăr...

— Da, doamnă. Dar cred că nu cobor în astă seară. Aveți bunătatea să-mi aduceți cina sus pe o tavă și aș mai vrea și o cană cu ceai.

Jude obișnuia să coboare în bucătărie și să ia masa de seară împreună cu familia, ca să nu mai dea gazdei de lucru. Totuși, de data aceasta proprietăreasa aduse cina sus, iar el i-o luă din ușă.

După ce femeia coborî, Jude așeză ceainicul pe marginea grătarului de la cămin și scoase de sub pat hainele lui Sue. Erau departe de a fi uscate. Rochia groasă de lînă era încă îmbibată de apă. Așa

încît le agăță pe toate la loc, ațîță focul și rămase pe gînduri, în timp ce aburii din haine se ridicau pe coș.

Pe neașteptate, fata spuse :

— Jude !

— Da. Totul e în ordine. Cum te simți acum ?

— Mai bine. Bine de tot. Mi se pare c-am ațipit, nu-i așa ? Cît e ceasul ? Sigur că nu e tîrziu.

— E trecut de zece.

— Adevărat ? Ce-am să mă fac ? spuse ea tresărind.

— Rămîi pe loc.

— Da ; asta și am de gînd. Dar nu-mi dau seama ce-or să spună pe socoteala mea ! Și tu ce vrei să faci ?

— O să stau aici lîngă foc toată noaptea și am să citesc. Mîine e duminică și nu trebuie să mă duc nicăieri. Poate dacă rămîi să te odihnești aici, scapi de o boală grea. Nu te speria. Eu mă simt perfect. Uite ce ți-am adus. Ceva de mîncare.

După ce se ridică în capul oaselor, fata scînci :

— Mă simt încă destul de slăbită. Credeam că sînt bine ; dar parcă nu s-ar cuveni să mă aflu aici, nu-i așa ?

Cina o mai întări nițel, și după ce bău și puțin ceai și se întinse la loc, se mai învioră și se înveseli.

Pesemne că ceaiul era proaspăt sau că apa fusese lăsată să-i tragă toată tăria, fiindcă după ce-l bău, Sue păru nefiresc de trează, în timp ce Jude, care nici nu gustase din ceai, începu să-și simtă pleoapele

îngreunate, pînă în clipa în care sporovăiala ei îi atrase atenția.

— Ai spus că sînt o creație a civilizației sau ceva de felul ăsta, nu-i așa ? începu ea după un răstimp de tăcere. Ciudat !

— De ce ?

— Pentru că e strigător la cer de greșit. Sînt, dimpotrivă, un soi de negare a civilizației.

— Ai o gîndire filozofică. „O negare” — asta-i adînc.

— Crezi ? Ți se pare că-s foarte învățată ? întrebă ea cu o undă de batjocură în glas.

— Nu — nu învățată. Numai că nu vorbești ca o fată... cum să spun ? ca o fată care n-a avut parte de cultură.

— Am avut parte. Nu știu latină și greacă, deși cunosc gramatica acestor limbi. Dar îi cunosc pe cei mai mulți dintre clasicii greci și latini din traduceri și mai cunosc și alte cărți. I-am citit pe Lemprière, pe Catullus, Martial, Juvenal, Lucian, pe Beaumont și Fletcher, pe Boccaccio, Scarron, De Brantôme, Sterne, Defoe, Smollett, Fielding, Shakespeare ; am citit *Biblia* și altele, și am descoperit că orice interes pentru ceea ce e obscen în cărțile astea piere o dată cu împrăștierea misterului.

— Ai citit mai mult decît mine, spuse el ofînd. Dar cum ai ajuns să le citești pe cele mai deocheate ?

— Păi, făcu ea gînditoare, din întîmplare. Întreaga viață mi-a fost modelată de ceea ce oamenii numesc o ciudățenie a mea. Nu mă tem de bărbați — ca

atare — și nici de cărțile lor. Am stat laolaltă cu ei — mai ales cu unul sau doi — aproape ca și cum ar fi fost femei. Vreau să spun că n-am simțit în preajma lor ceea ce li se bagă în cap celor mai multe femei să simtă — anume că trebuie să se păzească de atacurile împotriva virtuții lor ; fiindcă nici un bărbat obișnuit — în afară doar de vreun sălbatic desfrînat — nu va ataca o femeie dacă ea nu-i dă ghes. Pînă cînd femeia nu-i spune cu ochii : „Hai“, el se teme, și dacă nu i-o spui din gură sau priviri, nu vine niciodată. Ceea ce voiam însă eu să spun este că, la șaptesprezece ani, am avut o strînsă prietenie cu un student de la Christminster ; de la el am învățat multe, fiindcă mi-a împrumutat cărți pe care altfel nu le-aș fi căpătat niciodată.

— Și s-a rupt prietenia voastră ?

— Din păcate, da. A murit, sărmanul, doi sau trei ani după ce și-a luat diploma și a plecat din Christminster.

— Îmi închipui că-l vedeai des.

— Da. O porneam împreună — ca să ne plimbăm, să citim și alte lucruri de felul ăsta — aproape ca doi bărbați. Mi-a cerut să locuiesc la el și i-am răspuns prin scrisoare că primesc. Dar cînd am ajuns la el, la Londra, mi-am dat seama că se gîndea la altceva decît crezusem eu. Voia, de fapt, să-i fiu ibovnică, numai că eu nu-l iubeam, și cînd i-am spus că plec dacă el nu e de acord cu planul meu, l-a încuviințat. Tîmp de cincisprezece luni am locuit împreună în aceeași cameră ; el a înțeput să publice

editoriale la unul din marile ziare londoneze, pînă cînd s-a îmbolnăvit și a trebuit să plece în străinătate. Spunea că-i frîng inima fiindcă-i rezist atîta vreme, deși stau atît de aproape de el ; nu credea că o femeie e în stare de așa ceva. Îmi spunea că dacă repet jocul ăsta prea des o să mă prind și eu o dată. Cînd s-a întors, n-a mai avut timp decît să moară. După moartea lui, am avut remușcări groaznice la gîndul cruzimii mele — deși sper că a murit de tuberculoză, și nu numai din pricina mea. M-am dus la Sandbourne, la înmormîntarea lui, și am fost singurul om care l-a jelit. Mi-a lăsat și ceva bani — pentru că i-am frînt inima, bănuiesc. Așa sînt bărbații — mult mai buni decît femeile !

— Doamne-Dumnezeule ! Și după aceea ce-ai făcut ?

— Vezi — acum ești supărat pe mine ! spuse ea cu o notă tragică de contralto, neașteptată în glasul ei cristalin. Dacă aș fi știut, nu ți-aș fi povestit !

— Nu, nu sînt supărat. Spune-mi totul.

— Păi am investit banii bietului băiat într-o afacere șubredă și i-am pierdut. Am trăit cîtăva vreme singură la Londra, și pe urmă m-am înapoiat la Christminster, fiindcă taică-meu — care se afla și el la Londra și-și deschisesea lîngă Long Acre un atelier de lucrări artistice în metal — nu mai voia să mă primească ; și mi-am făcut rost de slujba aceea, în prăvălia cu obiecte bisericești, unde m-ai găsit tu... Nu-ți spuneam eu că habar n-ai ce stricăta sînt !

Jude măsura cu privirea făptura din fotoliu, ca și cum ar fi vrut să citească mai adânc în ființa pe care o adăpostise. Îi tremura glasul când spuse :

— Oricum ai fi trăit, Sue, cred că ești pe cât de neconvențională pe atât de curată !

— Nu mai sînt chiar atât de curată, vezi bine, acum c-am :

„Smuls mantaua

*De pe manechinul cu privirea oarbă drapat
de închipuirea ta”,*

spuse ea, cu un rîs sfidător, sub care i se ghicea glasul înecat în lacrimi. Dar n-am cedat nici unui bărbat, dacă la asta te gîndești ! Am rămas cum am fost.

— Cred tot ce-mi spui. Numai că alte femei n-ar fi rămas cum au fost.

— Poate că nu. Femei mai de soi n-ar fi rămas. De aceea se și spune despre mine că trebuie să fiu rece, asexuată. Dar eu nu admit ! Unii dintre cei mai pătimași poeți erotici ai fost, în viața de fiecare zi, oamenii cei mai stăpîniți.

— I-ai spus domnului Phillotson despre prietenul tău, grămăticul ?

— Da — de mult. N-am ascuns lucrul ăsta față de nimeni.

— Și el ce a răspuns ?

— N-a avut nici un cuvînt de dojană — mi-a spus doar că orice aș fi făcut, înseamnă totul pentru el, și multe altele de felul ăsta.

Jude se simțea tare abătut ; i se părea că Sue se depărtează tot mai mult de el, cu purtările ei strănii și cu nepăsarea ciudată față de chestiunile sexuale.

— *Adevărat* că nu ești supărat pe mine, dragă Jude ? întrebă ea deodată, cu o voce atît de duioasă, încît nici nu părea să vină de la femeia care-și depănase cu atîta ușurătate povestea. Ești ultimul om pe care aș vrea să-l jignesc.

— Nu știu dacă sînt supărat sau nu. Știu doar că țin foarte mult la tine.

— Eu țin la tine la fel de mult ca la toți oamenii pe care i-am întîlnit în viață.

— Deci nu ții la mine *mai mult*. Vezi, asta n-ar fi trebuit să-ți spun. Nici tu să nu-mi răspunzi !

Și iarăși se lăsă o tăcere lungă. Lui i se părea că Sue e crudă cu el, deși n-ar fi putut spune în ce fel. Neajutorarea îi dădea fetei o putere pe care el n-o avea.

— Sînt groaznic de neștiutor în ale vieții, măcar că am muncit atît de greu, spuse el ca să schimbe vorba. Acum m-am cufundat în teologie, știi. Ce crezi c-aș fi făcut chiar în clipa asta dacă n-ai fi fost tu aici ? Mi-aș fi făcut rugăciunea de seară. Îmi închipui că nu ți-ar plăcea.

— Nu, sigur că nu, răspunse ea. Mai bine lasă, dacă nu te supără. Mi-aș apărea mie înșămi atît de... atît de fățarnică !

— Mi-am închipuit că n-o să te rogi alături de mine, de aceea nici nu ți-am propus. Dar nu trebuie

să uiți că sper s-ajung odată și-odată un cleric de nădejde.

— Ziceai că vrei să te hirotonisești parcă ?

— Da.

— Prin urmare, nu ți-ai mutat gândul de la asta ?
Îmi ziceam că poate pînă acum te-ai răzgîndit.

— Bineînțeles că nu. La început speram din toată inima că simți așa cum simt și eu în privința aceasta, mai ales că la Christminster erai înconjurată de anglicanism. Și apoi, domnul Phillotson...

— N-am nici un fel de respect pentru Christminster... poate doar, într-o anumită măsură, pentru latura lui intelectuală, spuse Sue Bridehead cu gravitate. De religie m-a lecut prietenul despre care ți-am vorbit. Era omul cel mai necredincios pe care l-am cunoscut vreodată, dar și cel mai moral. Cît despre intelectualitatea din Christminster, să știi că seamănă cu un vin nou într-o sticlă veche. Medievalismul Christminsterului trebuie să dispară, să fie lepădat fiindcă altfel va trebui să piară și Christminsterul. Firește, uneori nu-ți poți stăpîni o atracție nemărturisită pentru vechile credințe tradiționale, așa cum au fost ele păstrate, cu o sinceritate mișcătoare și simplă, de către o categorie de gînditori de acolo ; dar, în momentele mele cele mai triste și cele mai lucide, am simțit totdeauna

„Fantomele gloriei sfinților,
moarte mădulare de zei spînzurați !”¹

¹ Citat din *Hymn to Proserpine* (Imn către Proserpina) de poetul englez Algernon Charles Swinburne (1837—1909).

— Sue, dacă vorbești așa, nu ești prietena mea !

— Atunci nu mai vorbesc, dragă Jude !

Nota de emoție gîduită îi revenise în glas și Sue întoarse capul.

— Eu încă mai cred că în Christminster dăinuie gloria ; deși am dușmănit orașul pentru că nu mi-a fost dat să ajung pînă la el.

Vorbea cu glas blajin și rezista ispitei de a o zgîndări și a o face să plîngă.

— E un loc al ignoranței. Excepție fac doar tîrgoveții, meșteșugarii, bețivii și cerșetorii, spuse ea, încă înclădată că Jude e de altă părere. Aștia, firește, văd viața așa cum este, ceea ce din rîndul universităților, fac prea puțini. Propria ta persoană o dovedește. Tu te numeri chiar printre oamenii cărora le-a fost dedicat Christminsterul atunci cînd au fost întemeiate colegiile ; ești un om cu pasiune pentru învățătură, dar îți lipsesc banii, prilejurile, prietenii. Și-ai fost dat afară în brînci de către fiii milionarilor.

— Mă lipsesc de ceea ce-mi poate hărăzi Christminsterul. Năzuiesc spre ceva mai înalt.

— Și eu spre ceva mai larg, mai adevărat, stărui ea. În zilele noastre, intelectualitatea din Christminster trage într-o parte, și religia în cealaltă, și așa rămîn amîndouă față-n față ca doi berbeci care se iau în coarne.

— Ce-ar zice domnul Phillotson...

— E un loc plin de oameni care se închină la idoli și văd năluci.

Jude băgă de seamă că, ori de cîte ori aducea vorba despre dascăl, ea îndrepta conversația spre generalități legate de samavolniciile Universității. Pe el îl împingea o curiozitate nemărginită, ciudată, bolnăvicioasă să afle ceva despre viața ei de protejată și logodnică a lui Phillotson ; ea însă refuza să-i potolească această curiozitate.

— Ei, cam așa sînt și eu, spuse el. Mă tem de viață și umblu tot timpul după năluci.

— Dar ești bun și-mi ești drag ! murmură ea.

Inima lui Jude zvîcni, dar el nu răspunse nimic.

— Și-acum ai ajuns în etapa tractariană, nu-i așa ? adăugă Sue, pe ton de zeflema, șiretlic de obicei folosit de ea pentru a-și ascunde sentimentele adevărate. Ia să văd — eu cînd am trecut pe aici ? În anul o mie opt sute și...

— Vorbești în batjocură, ceea ce e destul de dureros pentru mine, Sue. Spune-mi, ai vrea să faci ce-ți cer eu ? La ora asta, citesc de obicei un capitol, și după aceea îmi fac rugăciunea, după cum ți-am mai spus. Fii bună și cufundă-te în oricare dintre cărțile astea, care-ți place ție ; stai cu spatele la mine și lasă-mă să-mi văd de obiceiurile mele. Ești sigură că nu vrei să-mi ții tovărășie ?

— Am să te privesc.

— Nu. Nu mă chinui, Sue.

— Bine, Jude. Voi face întocmai cum îmi ceri și n-o să te mai supăr, răspunse ea, cu tonul unui copil care făgăduiește să fie totdeauna cuminte.

După care se întoarse cu spatele la el, precum se cuvenea. Găsi o *Biblie* mică, alta decît cea folosită de Jude, și, cît timp el stătu retras, o luă în mînă și începu s-o răsfoiască.

— Jude, întrebă ea cu vioiciune după ce el sfîrși și se întoarse lîngă ea, îmi dai voie să întocmesc pentru tine un *nou Nou Testament*, asemănător cu cel pe care mi l-am alcătuit mie la Christminster ?

— Da, sigur. Cum era întocmit ?

— L-am transformat pe cel vechi, desfăcînd toate *Epistolele* și *Evangheliile* în broșuri separate și reasezîndu-le în ordine cronologică, așa cum au fost scrise. Am pus mai întîi *Tesalonienii*, după care au urmat *Epistolele*, iar *Evangheliile* le-am pus mult mai încolo. După aceea am dat cartea la legat. Prietenul meu, învățăcelul, domnul... dar să-i lăsăm numele, sărmanul băiat — zicea că e o idee minunată. Atîta știu : că, citind-o după aceea, *Scriptura* mi s-a părut de două ori mai interesantă ca înainte și de două ori mai ușor de înțeles.

— Hm ! făcu Jude cu sentimentul că asistă la o pîngărire.

— Și ce aberație e și asta din punct de vedere literar ! spuse ea aruncîndu-și ochii pe o pagină a *Cîntării* lui Solomon. Vorbesc despre rezumatul din capul fiecărui capitol, care explică adevăratul înțeles al rapsodiei. Nu fi îngrijorat : nimeni nu pretinde inspirație introducerilor de capitol. De fapt, mulți eclesi-

aști le și tratează cu dispreț. E caraghios din cale-afară să ți-i închipui pe cei douăzeci și patru de părinți sau episcopi, sau oricîți vor fi fost ei, cu fețele lor lungi, scriind drăciile astea.

Jude părea îndurerat.

— Ești de-a dreptul voltairiană ! murmură el.

— Adevărat ? Atunci, nu mai spun altceva decît că oamenii n-au nici un drept să falsifice *Biblia* ! Îi urăsc pe șarlatanii care au fost în stare să încerce a cîrpi cu abstracții eclesiastice o iubire omenească atît de firească și plină de extaz ca aceea cuprinsă în cîntul ăsta măreț și pătimăș ! După muștrarea lui, vorbele ei deveniseră înaripate și aproape înverșunate, iar ochii i se umeziseră. Tare aş dori să am un prieten aici care să mă sprijine ; dar nimeni nu e niciodată de partea mea !

— Dar, draga mea Sue, iubita mea Sue, eu nu sînt împotriva ta ! spuse el și-i luă mîna, mirat că o vede amestecînd sentimente personale într-o argumentație teoretică.

— Ba da, ești, ba da, ești ! strigă ea, întorcîndu-și fața, pentru ca el să nu-i vadă ochii plini de lacrimi. Ești de partea celor de la Școala Normală — cel puțin așa pari ! Eu stărui asupra faptului că a explica versuri ca acestea : „Încotro s-a dus iubitul tău, / O, tu, cea mai frumoasă dintre femei ?“ cu o notă care sună : „Biserica își mărturisește credința“ este cum nu se poate mai caraghios !

— Bine, fie și așa ! Tu faci din toate o chestiune personală ! Tocmai acum mă simt și eu din cale-afară

de înclinat să interpretez cuvintele în chip profan. Știi doar că pentru mine *tu* ești cea mai frumoasă dintre femei, asta trebuie să înțelegi.

— Dar nu acum trebuie să mi-o spui ! răspunse Sue, dînd glasului ei cea mai dulce notă de seyeritate de care era în stare.

După aceea, privirile li se întîlniră și-și strînseră mîinile ca doi vechi tovarăși de băutură într-o tavernă. Jude își dădu seama cît de lipsită de noimă e o ceartă cu privire la niște simple ipoteze, iar ea înțelese ce prostie era să plîngă pentru cuvinte scrise într-o carte veche cum e *Biblia*.

— Nu vreau să-ți clatin convingerile, zău că nu ! continuă Sue cu glas alinător, fiindcă acum Jude părea mai tulburat decît ea. Dar am dorit și mai rîvnesc încă să înalț cîndva un om spre țeluri nobile ; și cînd te-am văzut și mi-am dat seama că vrei să-mi fii prieten, m-am gîndit — să-ți mărturisesc ? — că omul acela s-ar putea să fii tu. Dar tu iei drept bune și adevărate atîtea tradiții, încît nici nu știu ce să mai spun.

— Bine, draga mea, dar îmi închipui că unele dintre ele trebuie să le iei ca adevărate. Viața nu e destul de lungă ca să poți cerceta orice lucru sub formă de problemă euclidiană, înainte de a crede în el. Eu dau crezare creștinismului.

— Da, s-ar fi putut să nimeresci ceva mai rău.

— Sigur că s-ar fi putut. Poate că mi s-a și întîmplat ! (Se gîndea la Arabella.)

— Nu te întreb la ce te gîndești, fiindcă de acum înainte vom fi *foarte* delicați, nu-i așa, și n-o să ne mai supărăm unul pe celălalt niciodată, niciodată ?

Îl privea cu încredere, și parcă glasul ei încerca să se cuibărească la pieptul lui.

— O să țin totdeauna la tine ! spuse Jude.

— Și eu la tine. Fiindcă ești o inimă singuratică și plină de milostenie față de păătoasa și cicălitoarea ta Sue !

Jude privea în altă parte, pentru că duioșia lipsită de erotism a lui Sue îl răvășea prea tare. Oare asta îi frînsese inima sărmanului publicist ? Și oare el avea să-i urmeze ?... Dar Sue era atît de încîntătoare ! De-ar putea numai să uite că e femeie, așa cum, pare-se, cu atîta ușurință uitase Sue că el e bărbat, ce prietenă bună ar găsi în ea ; căci deosebiri de păreri asupra unor chestiuni ipotetice nu făceau decît să-i apropie unul de altul în problemele zilnice de experiență omenească. Era mai aproape de el decît orice femeie întîlnită vreodată, și lui Jude îi venea greu să creadă că timpul, credința sau absența l-ar putea vreodată îndepărta de ea.

Apoi, mîhnirea pe care i-o stîrnise necredința ei îl cuprinse iarăși. Stătură unul lîngă altul, pînă cînd ea adormi din nou, iar el începu să se clatine de somn în scaunul lui. De cîte ori se trezea, Jude întorcea hainele ei ude și ațîța focul. Pe la șase se deșteptă de-a binelea și, la lumina unei lumînări, constată că lucru-

rile fetei se uscaseră. Cum fotoliul ei era mult mai comod decît scaunul lui, Sue, înfăşurată în paltonul lui Jude, dormi caldă ca un cozonac proaspăt şi cu înfăţişare de băieţandru, ca un Ganimede¹. Jude îi aşeză hainele alături şi, atingînd-o pe umeri, coborî în curte, unde se spală la lumina stelelor.

¹ Personaj mitologic. Legenda spune că Ganimede era un frumos tînăr frigian răpit de Zeuş prin mijlocirea unui vultur.

Cînd se întoarce o găsi îmbrăcată în hainele ei.

— Crezi că pot ieși de aici fără să fiu văzută de nimeni ? întrebă ea. Orașul încă nu s-a trezit.

— Dar n-ai luat gustarea de dimineață.

— Nici n-am nevoie ! Tare mă tem că n-ar fi trebuit să fug de la școală ! Lucrurile par atît de deosebite cînd le privești în lumina rece a dimineții, nu-i așa ? Nu știu ce-o să zică domnul Phillotson ! Numai ca să-i fac lui pe plac am intrat în școala asta. E singurul om din lume care-mi inspiră respect sau teamă. Nădăjduiesc c-o să mă ierte ; dar mă aștept la o muștrare cumplită.

— Am să mă duc eu la el să-i explic, începui Jude.

— Ba nu, să nu faci asta ! Nici nu-mi pasă de el. N-are decît să gîndească ce-o vrea ! Eu am să fac ce-o să cred de cuviință !

— Dar adineauri spuneai că...

— Ei, și ce dac-am spus, tot o să fac ce-mi place, în ciuda lui ! M-am și gîndit ce-o să fac — mă duc la sora uneia dintre colegele mele de la Școala Normală,

care m-a invitat la ea. Conduce o școală de lângă Shaston, la vreo optsprezece mile depărtare de aici. Rămân acolo pînă cînd trece furtuna asta, și după aceea mă întorc iarăși la Școala Normală.

În ultima clipă, Jude o înduplecă să-l lase să-i pregătească o cafea pe un aparat portativ, pe care îl păstra în odaia lui, folosindu-l cînd pleca la lucru înainte de deșteptarea celor din casă.

— Și acum numai să îmbucăm ceva, spuse el, și-o pornim amîndoi. Ai să iei un mic dejun în lege, cînd ajungi acolo.

Ieșiră din casă fără zgomot, și Jude o însoți pînă la gară. În clipa cînd porniră de-a lungul străzii, la o fereastră de sus a casei sale răsări un cap, care se retrase numaidecît. Sue încă mai regreta înverșunarea și răzvrătirea ei. La despărțire, îi spuse lui Jude că-l va înștiința de îndată ce va fi reprimită la Școala Normală. Stăteau amîndoi destul de pleoștiți pe peronul gării; se vedea că el mai are ceva pe suflet.

— Vreau să-ți spun ceva — adică două lucruri, începu Jude grăbit în clipa cînd apărură trenul. Una caldă și una rece !

— Jude, spuse ea, pe unul dintre ele îl știu. Nu e voie !

— Ce anume ?

— Nu e voie să mă iubești. Trebuie să ții la mine — atîta tot !

Chipul lui era frămîntat de sentimente atît de dure-roase și de încîlcite, încît, din simpatie, se tulbură și fata în clipa cînd își luă rămas bun prin fereastra va-

gonului. Pe urmă, trenul se urni și, fluturându-și mîna gîngășă, Sue pieri din fața ochilor lui Jude.

În duminica plecării ei, Melchesterul îi păru lui Jude un loc atît de sinistru, iar piața atît de respingătoare, încît nu se duse la nici una din slujbele ce avură loc în catedrală. În dimineța următoare veni un răvaș, pe care, cu promptitudinea ei obișnuită, Sue îl scrisese de îndată ce sosise la casa prietenei ei. Îi spunea că a ajuns cu bine și că e confortabil găzduită, apoi adăugă :

„Îți scriu mai ales, dragă Jude, în legătură cu cele ce ți-am spus la despărțire. Ai fost atît de bun și de cumsecade cu mine, încît de-abia după ce nu te-am mai văzut am simțit ce femeie crudă și nerecunoscătoare fusesem spunîndu-ți ce ți-am spus ; și de atunci mă muștră conștiința. Dacă vrei să mă iubești, Jude, mă poți iubi : nu am nimic împotrivă ; și niciodată n-o să-ți mai spun că n-ai voie !

Și acum nu mai ureau să pomenesc despre asta. Ai s-o ierți cu siguranță pe nesăbuita ta prietenă pentru cruzimea ei ? Și n-ai s-o faci să se simtă nefericită răspunzîndu-i nu ? A ta pentru totdeauna,

Sue^a

Ar fi de prisos să reproducem răspunsul lui Jude. Se gîndea la tot ce-ar fi putut face dac-ar fi fost liber și-și spunea că în cazul acesta nici n-ar fi fost nevoie ca Sue să petreacă un răstimp atît de lung la o prie-

tenă. Se simțea aproape sigur de biruința lui în cazul unui conflict între el și Phillotson, pentru cucerirea lui Sue.

Și totuși, pe Jude îl păstrea primejdia de a acorda bilețelului scris de Sue pe necugetate o greutate mai mare decît fusese menit să poarte.

După ce mai trecură cîteva zile, Jude își dădu seama că spera în sosirea unei noi scrisori. Dar altă știre nu mai primi ; și, mînat de dorința lui arzătoare, trimise el un bilet, în care-i dădea lui Sue să înțeleagă c-ar vrea s-o viziteze într-o duminică, ținînd seama că drumul pînă la ea nu măsoară nici optsprezece mile.

Așteptă răspunsul chiar a doua dimineată după trimiteră scrisorii, dar nu primi nimic. Trecu și a treia dimineată fără ca poștașul să se oprească la casa lui. Înfrigurat și neliniștit de soarta lui Sue, trimise într-o sîmbătă trei rînduri, prin care o vestea că va sîși în ziua următoare, sigur fiind că s-a întîmplat ceva.

Primul gînd care-i trecu în chip firesc prin minte era că fata se îmbolnăvise în urma băii în rîu ; dar curînd își dădu seama că, de s-ar fi întîmplat așa, ar fi primit o înștiințare. Presupunerile lui aflare dezlegare de-abia cînd sosi la școala din satul de lîngă Shaston, într-o dimineată strălucitoare de duminică, între orele unsprezece și douăsprezece, și găsi parohia pustie, fiindcă cei mai mulți săteni se adunaseră în biserică, de unde glasurile lor se auzeau, cînd și cînd, răsunînd la unison.

O fetiță îi deschise ușa.

— Domnișoara Bridehead e sus, spuse ea. Vreți să urcați pînă la ea ?

— E bolnavă ? întrebă Jude cu sufletul la gură.

— Numai puțin, nu prea tare.

Jude intră și urcă scările. Cînd ajunse sus, îl îndrumă un glas. Era glasul lui Sue, care-l striga pe nume. Trecu pragul și o găsi lungită pe un pat mic, într-o încăpere de doisprezece metri pătrați.

— Sue ! strigă Jude așezîndu-se lîngă ea și luîndu-i mîna. Ce s-a întîmplat ? N-ai putut să scrii ?

— Nu, n-a fost asta ! răspunse ea. Am răcit zdra-văn — dar de scris aș fi putut să scriu. Numai că n-am vrut !

— De ce nu ? Ca să mă sperii în halul ăsta ?

— E drept, de asta m-am temut. Dar eram hotărîtă să nu-ți mai scriu. Nu vor să mă mai primească la școală — de aceea n-am putut să-ți scriu. Nu faptul în sine contează, ci motivul.

— Care motiv ?

— Nu numai că nu mă vor, dar mi-au dat și un sfat la despărțire.

— Ce sfat ?

Nu-i răspunse numaidecît.

— Mi-am jurat că n-o să-ți spun niciodată — e atît de vulgar și de întristător !

— E vorba de noi ?

— Da.

— Atunci, spune-mi !

— Cineva le-a trimis niște informații neîntemeiate despre noi și m-au sfătuit ca tu și cu mine să ne căsă-

torim cît mai curînd, pentru salvarea reputației mele !... Uite că ți-am spus, și bine-ar fi fost să nu-ți fi spus !

— Biata Sue !

— Dar eu nu te-am privit cu gîndul ăsta ! Poate că de atunci mi s-a năzărit să te privesc uneori în felul în care cred ei, dar niciodată înainte de cele întîmplate. Am recunoscut, *bineînțeles*, că sîntem veri doar cu numele, de vreme ce ne-am întîlnit ca doi necunoscuți. Dar să mă mărit cu tine, dragă Jude!.. Firește că dacă m-aș fi gîndit să te iau de bărbat n-aș fi venit pe la tine atît de des ! Și nici nu mi-a trăsнит prin cap că tu te gîndești să te însori cu mine, pînă în seara aceea ; de-abia atunci mi-a trecut prin minte că mă iubești un pic. Poate că n-ar fi trebuit să ajung prietena ta atît de intimă. Totul e din vina mea. Toate se întîmplă totdeauna din vina mea !

Vorbea cam silit și nefiresc. Se priveau, și fiecare era îndurerat din pricina celuilalt.

— Am fost atît de oarbă la început ! urmă ea. Nici nu mi-am dat seama ce simți tu. Ai fost foarte rău — da, ai fost, fiindcă m-ai privit ca pe-o iubită, fără să sufli un cuvînt, și m-ai lăsat să descopăr totul singură ! Acum se știe cum te-ai purtat cu mine ; și, firește, oamenii cred c-am căzut în păcat ! N-o să mai am niciodată încredere în tine !

— Da, Sue, făcu el simplu ; eu sînt vinovat — chiar mai vinovat decît îți închipui tu. Mi-am dat seama că tu nu bănuiești nimic despre simțămintele mele pînă la ultima, sau ultimele două întîlniri. Re-

cunosc că întâlnirea noastră în chip de străini ne-a împiedicat să simțim rudenia dintre noi și că ăsta a fost un fel de subterfugiu de care eu m-am folosit. Dar nu crezi oare că merit totuși o brumă de respect, fiindcă mi-am ascuns sentimentele păcătoase, foarte păcătoase, de vreme ce tot nu le puteam împiedica ?

Ea ridică spre el o privire plină de îndoială și apoi întoarse ochii, ca și cum s-ar fi temut că l-ar putea ierta.

După toate legile firii și ale sexului, un sărut era singurul răspuns potrivit cu atmosfera acelei clipe ; s-ar fi putut prea bine ca, sub înrîurirea lui, atitudinea nu prea convinsă a lui Sue față de el să fi căpătat altă temperatură. Unii bărbați ar fi alungat orice scrupul și s-ar fi încumetat, uitînd atît de mărturisirea fetei în privința sentimentelor ei neutre, cît și de cele două iscălituri păstrate în paraclisul din biserica parohiei de care ținea Arabella. Jude însă nu se încumetă. Adevărul e că simțea apropiindu-se clipa cînd avea să-și depene crunta lui poveste. Îi stătea pe buze ; și totuși, în acest ceas al deznădejzii n-o putea dezvălui. Prefera să stăruie asupra opreliștilor cunoscute care le stăteau în cale.

— Firește, știi că nu, că nu ții la mine în chip deosebit, se jeli el. Nici nu trebuie, ai dreptate. Tu ești a domnului Phillotson. Îmi închipui c-a venit să te vadă.

— Da, răspunse ea scurt, schimbîndu-se puțin la față. Deși nu l-am poftit. Te bucuri, desigur, c-a venit ! Dar nici nu mi-ar păsa dacă n-ar mai veni !

Faptul că Sue se simțea jignită de lealitatea cu care-și accepta iubitul ei rivalul era de neînțeles pentru Jude, cu atît mai mult cu cît ea îi nesocotea iubirea. Trecu de aceea la alt subiect.

— Se îndreaptă toate, dragă Sue, spuse el. Autoritățile Școlii Normale nu reprezintă lumea întreagă. Ai să izbutești, fără îndoială, să studiezi în altă școală.

— O să mă sfătuiesc cu domnul Phillotson, spuse ea cu hotărîre în glas.

Curînd, primitoarea gazdă a lui Sue se înapoie de la biserică, și cu asta convorbirea intimă dintre ei se încheie. Jude plecă în aceeași după-amiază, nefericit și fără speranță. O asemenea întrevedere ar fi trebuit să-i ajungă pentru tot restul vieții. Era lecția de resemnare pe care el, ca preot de țară, trebuia, se cuvenea s-o învețe.

Totuși, a doua zi dimineață, cînd se deșteptă, se simți cam supărat pe Sue ; hotărî că e o fată nechibzuită, dacă nu chiar cu toane. Apoi, aproape numai-decît, în chip de ilustrare a acelei nevoi de ispășire pe care el o deslușise la Sue, sosi un bilet de la ea, scris probabil îndată după plecarea lui :

„Iartă-mi purtarea atît de aprigă de ieri ! Am fost nesuferită cu tine. Știu asta și mă simt deplin nenorocită cînd mă gîndesc cît de uricioasă am fost. Ce drăguț din partea ta că nu te-ai supărat ! Jude, te rog socotește-mă mai departe prietena și tovarășa ta, cu toate cusururile mele. Voi încerca să nu mai fiu așa altădată.

*Vin sîmbătă la Melchester, să-mi iau lucrurile de la
Şc. N. & Co. Aş putea să mă plimb cu tine o jumătate
de oră, dacă ți-ar face plăcere.*

A ta cu căință,

Sue"

Jude o iertă pe loc și-i ceru prin scris să-l caute, de
îndată ce sosește, la atelierele catedralei.

VI

În timpul acesta, un bărbat între două vârste țesea un vis de o mare frumusețe în jurul fetei ce așternuse rîndurile de mai sus. Era Richard Phillotson, care tocmai se mutase de la școala mixtă din Lumsdon, de lîngă Christminster, pentru a prelua conducerea unei școli mari de băieți în orașul lui de baștină — Shaston, așezat pe un deal, la depărtare de șaiszeci de mile spre sud-vest, în linie dreaptă.

O simplă privire aruncată asupra acestui așeză-mînt și a acareturilor lui era aproape de ajuns ca să-ți dezvăluie că planurile și visurile de care se lăsase atîta vreme legănat dascălul fuseseră părăsite pentru un vis nou, fără vreo legătură cu biserica sau cu literatura. Nepractic din fire, omul era acum pornit să agonisească și să pună bani deoparte în vederea unui scop practic — acela de a întreține o nevastă, care, dacă planul avea să-i surîdă, putea conduce una dintre școlile de fete învecinate cu școala lui. Cu acest gînd o sfătuisese el pe Sue să se

califice, ținînd seama că nepregătită ea nu voia să se mărite cu el.

Cam în vremea cînd Jude se muta din Marygreen la Melchester, unde era prins de aventurile cu Sue, învățătorul se statornicea la școala cea nouă din Shaston. După ce mobila fu așezată la locul ei, cărțile puse în rafturi și cuiele bătute, începu să petreacă nopțile lungi de iarnă în salonaș, încercînd să reia cîte ceva din vechile lui studii. O ramură a acestor studii cuprindea antichitățile romano-britanice, cercetare fără folos bănesc pentru un învățător în școli de stat, dar care totuși îl interesase pe Philotson după părăsirea planului său universitar, asemenea unei mine încă neîndeajuns explorate; cu atît mai mult cu cît această cercetare era oarecum la îndemîna celor care, asemenea lui, trăiseră mereu prin locuri izolate, unde astfel de rămășițe se aflau din belșug și duceau la niște concluzii în izbitoare opoziție cu părerile acceptate despre civilizația acelor vremuri.

În clipa de față, reluarea cercetărilor părea, la prima vedere, o idee fixă a lui Phillotson, de asemenea și motivul pentru care omul o pornea singur prin cîmpiile presărate cu apeducte, diguri și gorgane sau se închidea în casă cu cîteva urne, olane și mozaicuri adunate de el, în loc să-și viziteze vecinii, care se arătaseră destul de bucuroși de prietenia lui. Și totuși, nu acesta era motivul adevărat sau singurul motiv. Așa, de pildă, într-o anumită seară, foarte tîrziu, aproape de miezul nopții, cînd flacăra lămpii

reflectată în fereastra ce dădea spre orașul așezat către apus, pe culmea dealului, peste mile nestîrșite de vale, părea să anunțe, aproape prin viu grai, un loc în care un om s-a scufundat în studiu, el de fapt nu studia.

Interiorul încăperii — cărțile, mobila — haina largă a dascălului, poziția lui în fața mesei, pînă și pîlpîirea focului, toate povesteau aceeași istorie plină de demnitate despre o cercetare netulburată, istorie cum nu se poate mai ușor de crezut despre un om care nu avusese parte de alte înlesniri decît cele cîștigate prin propria lui muncă. Și totuși, această poveste, destul de adevărată pînă nu demult, nu mai era adevărată acum. Ceea ce buchisea el nu era o carte de istorie. Erau niște însemnări de istorie, scrise de o mînă sigură de femeie, după dictarea lui, în urmă cu cîteva luni, și ceea ce-l uimea era transcrierea fidelă, făcută parcă de un diac, a vorbirii lui, cuvînt cu cuvînt.

Scoase apoi dintr-un sertar o legătură de scrisori — puține, foarte puține, cîte numără de obicei o corespondență în zilele noastre — legate cu grijă. Fiecare scrisoare se afla în plicul în care sosise, și scrisul vădea aceleași trăsături feminine ca și însemnările de istorie. Le despătură una cîte una și le citi gînditor. La prima vedere, în aceste mărunte documente nu părea să se afle nimic care să-ți dea de gîndit. Erau scrisori sincere, deschise, semnate Sue B. ; scrisori dintre cele care se trimit de obicei în perioada de scurtă despărțire, cu gîndul că vor

fi distruse grabnic ; toate vorbeau despre cărți pe cale de a fi citite și despre alte experiențe de școală normală, fără îndoială uitate de către autoarea răvașului o dată cu trecerea zilei în care-l scrisese. Într-una dintre aceste scrisori — un bilet sosit foarte de curînd — fata îl vestea că primise epistola lui atît de înțeleaptă și că socotea o dovadă de cinste și mărinimie hotărîrea lui de a nu veni s-o vadă mai des decît dorea dînsa (cu atît mai mult cu cît școală era un loc atît de nepotrivit pentru vizite, iar ea ținea nespus ca logodna lor să nu fie dată în vileag, ceea ce s-ar întîmpla negreșit dacă el ar veni s-o vadă prea des). Asupra acestei fraze zăboveau privirile dascălului. Ce fel de mulțumire îți poate aduce recunoștința unei femei pentru faptul că bărbatul care o iubește nu vine s-o vadă prea des ? Problema îl absorbea, îl tulbura.

Deschise alt sertar ; găsi înăuntru un plic, din care scoase o fotografie a lui Sue de pe vremea cînd era fetiță, cu mult înainte s-o fi cunoscut el. Stătea sub o boltă de zăbrele, cu un coșuleț în mînă. Mai avea o fotografie de-a lui Sue, ca fată tînă, un portret atrăgător și caracteristic, datorită ochilor întunecați și părului negru, portret care dezvăluia melancolia ce se ascundea sub voioșia aparentă a fetei. Era aceeași fotografie pe care Sue o dăruise lui Jude și ar fi dăruit-o oricărui alt bărbat. Phillotson o duse pînă aproape de buze, apoi o retrase, cu inima îndoită la gîndul frazelor în doi peri scrise de Sue ; în cele din urmă, sărută totuși cartonul mort, cu patima

unui tînăr de optsprezece ani, dar cu un devotament mai adînc.

Învățătorul avea o față bolnăvicioasă și bătrînicioasă, părăind și mai demodată din pricina felului cum era bărbierit. Natura hărăzise oarecare noblețe acestei fețe ce sugera o dorință nestrămutată de a face bine. Omul vorbea cam tăgănat, dar vorba lui suna destul de sincer pentru ca șovăiala din glas să nu apară ca un cusur. Părul lui cărunț era ondulat și se desfăcea în șuvițe dintr-un punct al creștelui. Avea fruntea brăzdată de patru linii și purta ochelari doar seara, cînd citea. Desigur că numai renunțarea la care-l siliseră țelurile lui academice, și nu vreun dezgust față de femei îl împiedicase pînă acum să se unească prin căsătorie cu o făptură de sex opus.

Gesturi tăcute ca cele din astă-seară se repetau mult și mereu, ori de cîte ori scăpa de ochii băieților, ale căror căutături agere și pătrunzătoare, dascălul — devenit sfios din pricina neliniștii pricinuite de Sue — aproape că nu le putea îndura. În orele cenușii ale dimineții îl cuprindea spaima de reîntîlnirea cu privirile acelea de sfredel, teama că ele vor citi visul din sufletul lui.

Încuviințase, demn, dorința lui Sue de a nu primi prea des vizita lui la Școala Normală ; dar pînă la urmă, simțindu-și răbdarea pusă la grea încercare, o porni într-o după-amiază de sîmbătă, cu gîndul de a-i face o vizită neașteptată. Vestea că plecase din școală — că fusese aproape izgonită — îl lovi bru-

tal și pe nepregătite, chiar în ușa, în timp ce aștepta din clipă în clipă să răsară chipul fetei. Plecă, aproape fără să vadă drumul dinaintea lui.

Într-adevăr, Sue nu scrisese nici un rînd pretendentului ei despre împlinirea petrecută cu paisprezece zile în urmă. După un scurt răstimp de gîndire, dascălul își spuse că tăcerea fetei nu dovedește nimic și că o poate pune la fel de bine pe seama unei gingașii firești, ca și pe-a unei ticăloșii fără margini.

Aflase la școală unde locuiește Sue și, cum în legătură cu soarta ei nu mai avea deocamdată nici o neliniște, îl apucă o minie cumplită împotriva comitetului școlii. Așa năucit cum era, Phillotson intră în catedrala de alături, care se afla într-o stare de jalnică dezordine, din pricina reparațiilor. Se așeză pe un bloc de gresie, fără să-i pese de urma prăfuită lăsată pe pantaloni; și cum ochii lui urmăreau neatenți mișcările lucrătorilor, își dădu îndată seama că acuzatul, Jude, iubitul lui Sue, se afla printre ei.

Jude nu mai vorbise cu eroul lui de la întâlnirea ce avusese loc lîngă macheta Ierusalimului. Fiindcă fusese, fără voie, martorul încercării lui Phillotson de a-i face curte lui Sue pe uliță, în cugetul tînărului se născuse o teamă ciudată de a se gîndi la el, de a-l întîlni, de a avea orice fel de legătură cu el, iar de cînd aflase că Phillotson izbutise să smulgă fetei cel puțin o făgăduială, Jude recunoscuse cinstit că nu mai dorește să-și vadă dascălul, nici să

audă de dînsul, nici să afle ceva despre demersurile sale sau măcar să-și amintească de minunatele însușiri ale caracterului său. Chiar în ziua sosirii dascălului, Jude o aștepta pe Sue, care-i făgăduise că va veni, și prin urmare, cînd îl zări pe învățător în naosul bisericii, ba chiar îl văzu venind spre el ca să-i vorbească, se simți destul de încurcat, lucru care-i scăpă lui Phillotson, din pricina propriei lui stînjenei.

Jude se apropie de el, și amîndoi se depărtară de ceilalți lucrători, îndreptîndu-se spre locul unde șezuse Phillotson. Jude îi oferî dascălului o bucată de pînză de sac în chip de pernă și-i spuse că o primejdios să te așezi pe piatra goală.

— Da, da, făcu Phillotson distrat, reșezîndu-se și așintindu-și ochii în podea, ca și cum s-ar fi ostenit să-și amintească unde se află. Nu te țin mult. Am auzit c-ai văzut-o de curînd pe mica mea prietenă Sue. Mi-a trecut prin minte c-aș putea vorbi cu dumneata în chestiunea asta. Vreau doar să te întreb despre ea...

— Cred că știu ce vreți să mă întrebați! se pripi Jude. Despre evadarea ei de la Școala Normală și venirea ei la mine?

— Da.

— Bine, atunci.. O clipă, Jude simți dorința nelegiuită și diabolică de a-și nimici cu orice preț rivalul. În virtutea acelei trădări pe care iubirea pentru o aceeași femeie o face posibilă chiar la oameni, altminteri, cu conduita cea mai onorabilă,

Jude ar fi putut scăpa de Phillotson înfrîngîndu-l și doborîndu-l prin simpla afirmație că scandalul era întemeiat și că Sue se compromisese în chip ireparabil cu el. Dar, timp de-o clipă, gesturile nu ascultară de instinctele lui animalice ; și cuvintele pe care le rosti fură : Mă bucur că ați avut bunăvoința de a veni să vorbiți deschis cu mine despre asta. Știți ce spun ei ? C-ar trebui s-o iau de nevastă.

— Cum ?

— Iar eu aș dori din tot sufletul s-o pot face !

Phillotson tremura, și trăsăturile feței lui — de obicei palide — căpătără asprimea încremenită a liniilor de pe chipul unui cadavru.

— Habar n-aveam că despre asta era vorba ! Ferească Sfîntul !

— Nu, nu ! făcu Jude înspăimîntat. Mi se părea că m-ați înțeles. Voiam să spun că, dac-aș fi în situația de a mă căsători cu ea sau cu oricine și de a mă statornici la casa mea în loc să trăiesc prin camere mobilate, cînd ici, cînd colo, aș face-o bucuros !

Ceea ce voise el de fapt să spună era pur și simplu că o iubește.

— Dar acum, pentru că am atins subiectul ăsta neplăcut, ce s-a întîmplat în realitate ? întrebă Phillotson, cu înverșunarea unui om care simte că o lovitură puternică primită acum e mai de dorit decît calvarul unei lungi și încordate nesiguranțe mai tîrziu. Se ivesc cazuri — și acesta este unul dintre ele, continuă Phillotson — cînd trebuie să pui chiar și

întrebări meschine pentru a împrăştia presupunerile neîntemeiate şi a nimici scandalul.

Jude lămuri totul fără zăbavă ; istorisi tot şirul de întâmplări, printre ele noaptea petrecută în casa ciobanului, sosirea lui Sue cu hainele ude la locuinţa lui, răceala cu care se alesese de pe urma trecerii râului, noaptea lor de veghe şi discuţia, apoi plecarea ei a doua zi dimineată.

— Şi acum, spuse Phillotson în chip de încheiere, iau drept bun ultimul dumitale cuvînt — şi ştiu că pot să te cred — anume : că bănuiala care a dus la eliminarea ei este cu desăvîrşire neîntemeiată.

— Este, spuse Jude solemn. Cu totul. Aşa să-mi ajute Dumnezeu !

Învăţătorul se ridică. Fiecare dintre ei simţea că întrevederea nu poate să devieze tihnit spre o convorbire prietenească asupra unor experienţe recente. După ce Jude făcu împreună cu el ocolul vechii catedrale, arătându-i cîteva aspecte ale muncii de restaurare, Phillotson îşi luă rămas bun de la tînăr şi plecă.

Întrevederea cu Phillotson avusese loc cam pe la orele unsprezece dimineata ; Sue nu se arătase. Cînd, la ceasurile unu, Jude se duse la masă, îşi văzu iubita mergînd în faţa lui, pe strada ce urca dinspre Poarta de Nord ; umbla însă de parcă nici prin gînd nu i-ar fi trecut să-l caute pe el. O ajunsese grăbit din urmă şi-i aminti că o rugase să-l caute la catedrală, ceea ce ea făgăduise că va face.

— M-am dus să-mi iau lucrurile de la colegiu, spuse Sue — afirmație pe care el era ținut s-o accepte drept un răspuns, deși nu era.

Văzînd-o hotărîtă să ocolească orice discuție, socoti cu cale să-i dea vestea pe care atîta vreme o păstrase pentru el.

— Nu l-ai văzut pe domnul Phillotson astăzi ? se încumetă să întrebe.

— Nu l-am văzut. Dar nu permit să fiu supusă unui interogatoriu în ceea ce-l privește ; și dacă mai întrebi ceva, nu-ți mai răspund !

— E foarte straniu că...

Se opri, măsurînd-o cu privirea.

— Ce anume ?

— Că adesea cînd ești prezentă, în carne și oase, ești mai puțin drăguță decît în scrisori !

— Adevărat, așa ți se pare ? întrebă ea zîmbind, plină de o brusc stîrnită curiozitate. Da, e ciudat ; dar și eu simt la fel în ceea ce te privește, Jude. Cînd ești plecat mă socotesc atît de crudă...

Fiindcă Sue îi cunoștea sentimentele, Jude își dădu seama că amîndoi calcă pe un teren primejdios. „Acum, sau niciodată, gîndi el, trebuie să-i vorbesc ca un om cîstit.“ Dar nu vorbi, și ea continuă :

— Asta m-a și făcut să-ți scriu și să-ți spun că ~~m-am~~ nimic împotrivă să mă iubești, dacă ții atît de mult !

Bucuria pe care ar fi putut s-o deștepte în Jude înțelesul sau ceea ce părea a fi înțelesul cuvintelor ei

fu zădărnicită de hotărîrea luată, așa încît rămaso teapăn pînă în clipa cînd începu :

— Nu ți-am spus niciodată...

— Ba da, mi-ai spus, murmură ea.

— Nu ți-am spus niciodată povestea mea — în întregime.

— Dar o ghicesc. Aproape că o știu.

Jude ridică ochii. Era oare cu puțință ca ea să știe despre ceremonia la care fuseseră părtași în dimineata aceea el și Arabella, despre legătura care după cîteva luni încetase de a fi o căsătorie în chip mai categoric decît dac-ar fi întrerupt-o moartea ? Vedea bine că Sue nu știa.

— N-aș putea să-ți povestesc pe stradă, spuse el mai departe, cu glas mohorît. Și e mai bine să nu vii acasă la mine. Hai să intrăm aici.

Se aflau lîngă clădirea halelor ; era singurul loc pe care-l puteau găsi ; intrară, fiindcă piața se sfîrșise, iar tarabele și tejghelele erau goale. Jude și-ar fi dorit un colț mai potrivit pentru povestea lui, dar, așa cum se întîmplă de obicei, în loc să găsească o pajiște romantică sau o absidă solemnă de biserică, își depănă istoria în timp ce se plimbau amîndoi pe o podea acoperită cu frunze putrezite de varză și în mijlocul gunoiului alcătuit din zarzavaturi stricate și resturi nevîndute. Începu și sfîrși scurta lui istorie, care n-avea alt rost decît să comunice știrea că, în urmă cu cîteva ani, se căsătorise cu o femeie și că nevasta lui mai trăia. Sue nici n-apucase să se schimbe la față, cînd din gura ei izbucniră cuvintele :

— De ce nu mi-ai spus înainte ?

— Nu puteam. Mi se părea o cruzime să-ți spun.

— O cruzime pentru tine, Jude. Așa încît ți s-a părut mai ușor să fii crud cu mine !

— Nu, scumpa mea ! strigă Jude cu patimă.

Încercă să-i apuce mîna, dar ea și-o retrase. Părea că vechile lor legături de încredere se rupseseră pe neașteptate, și nici un sentiment de simpatie nu mai compensa antagonismul dintre sexe. Sue nu mai era tovarășa, prietena, iubita lui fără s-o știe ; ochii ei îl priveau în mijlocul unei tăceri care-i înstrăina.

— Mi-a fost rușine de acea întîmplare din viața mea care a dus la căsătorie, urmă el. Acum nu pot să-ți explic întocmai cum s-a petrecut. Aș fi putut, dacă-ai fi luat lucrurile altfel !

— Dar cum pot să le iau altfel ? izbucni ea. Doar ți-am spus sau ți-am scris că... că poți să mă iubești, sau ceva de felul ăsta ! Și numai din milă am făcut-o — tot timpul. Doamne, ce ticăloșie peste tot ! spuse ea izbind din picior cu un tremur nervos.

— Mă înțelegi greșit, Sue ! Niciodată nu m-am gîndit că ții cu adevărat la mine, pînă foarte de curînd ; așa încît mi se părea că lucrul n-are nici o importanță. Ții într-adevăr la mine, Sue ? Înțelegi ce vreau să spun ? Nu-mi place nici de frică acest „din milă” !

Era o întrebare la care, date fiind împrejurările, Sue refuză să răspundă.

— Îmi închipui că ea — nevasta ta — este o femeie foarte drăguță, așa ticăloasă cum e, întrebă Sue cu glas repezit.

— Asta da. Pot spune că e destul de drăguță.

— Mai drăguță decît mine, fără îndoială !

— Nu semănați cîtuși de puțin. Și n-am mai văzut-o de ani de zile... Dar cu siguranță că se va reîntoarce, oameni de soiul ăsta se întorc totdeauna !

— Ce ciudat să trăiești așa, despărțit de ea ! spuse Sue ; tremurul buzelor și glasul sugrumat îi dezmințeau ironia. Tu, un om atît de evlavios. Cum o să mai pună o vorbă bună pentru tine semizeii din Panteonul tău, vreau să zic ființele alea legendare pe care tu le numești sfinți ? Să fi făcut eu de pildă una ca ăsta, era altceva și n-avea nici o importanță, fiindcă eu cel puțin nu privesc căsătoria ca pe-o taină. Află că teoriile îți sînt mai puțin înaintate decît practica !

— Sue, ești tare tăioasă cînd vrei — un adevărat Voltaire ! Dar poți să mă muștraluiești cum îți place !

Cînd îl văzu cît este de nefericit, mînia i se muie și, clipind din ochi ca să-și alunge lacrimile de compătimire, spuse cu glasul de convingătoare imputare al unei femei lovite în inimă :

— Da, trebuia să-mi fi spus înainte de a-mi da a înțelege că vrei să-ți îngădui să mă iubești. Înainte de clipa aceea din gară n-aveam pentru tine nici un sentiment în afară de...

De data aceasta, Sue dădu greș, la fel ca și el, în încercarea de a-și birui emoția. Cîștigă o victorie mai mult decît îndoielnică.

— Nu plînge, draga mea ! o rugă el.

— Nu... plîng... fiindcă aş fi avut de gînd... să te iubesc, ci din pricina lipsei tale... de încredere !

Cum de afară din piaţă nu puteau fi văzuţi, Jude întinse braţul pentru a-i cuprinde mijlocul. În clipa aceea, nu căuta decît o cale s-o liniştească.

— Nu, nu ! se apără ea, dîndu-se cu brutalitate înapoi şi ştergîndu-şi ochii. Sigur că nu ! Ar fi o făţarnicie să pretinzi că o faci ca un văr ; şi în alt fel n-ai dreptul s-o faci.

După ce mai înaintară cîtiva paşi, Sue păru că-şi mai venise în fire. Jude era frămîntat, dar inima l-ar fi durut mai puţin dacă Sue i-ar fi apărut sub orice altă lumină decît îi apărea acum : cu vederi largi şi mărinimoasă de îndată ce-şi lua răgaz să gîndească, deşi prima ei pornire era să dea frîu liber acelor mărunte toane femeieşti de care avea nevoie pentru a se simţi femeie.

— Nu te cert pentru lucrurile de care nu eşti vinovat, spuse ea zîbind. Cum aş putea fi atît de ne-roadă ? ! M-am supărat doar un pic pentru că nu mi-ai spus dinainte. Dar, la urma urmelor, n-are nici o importanţă. Am fi fost oricum siliţi să stăm departe unul de altul, vezi bine, chiar dacă lucrul ăsta nu s-ar fi întîmplat în viaţa ta.

— Nu, n-am fi fost siliţi, Sue ! Asta-i singura piedică !

— Uiti că mai trebuia să te iubesc şi eu şi să doresc a-ţi fi soţie, chiar de n-ar fi fost nici o altă piedică, spuse Sue cu o gravitate blîndă, care nu-i

dezvăluia însă gîndul. Dar sîntem veri și nu e bine ca doi veri să se căsătorească între ei. Și apoi, sînt făgăduită altuia. Și ca s-o ducem mai departe așa cum am dus-o pînă acum — hai să-i zicem prieteneste —, nu ne-ar fi îngăduit cei din jur. Părerile lor despre relațiile dintre bărbat și femeie sînt mărginite, așa cum a dovedit eliminarea mea din școală. Filozofia lor nu recunoaște decît relații bazate pe dorințe animalice. Aria largă a legăturilor puternice, în care dorința joacă un rol cel puțin secundar, le este necunoscută ; este tărîmul... al cui ? — al Venerei Urania ¹.

Vorbirea ei plină de savantlic arăta că e din nou stăpîină pe sine ; și încă înainte de a se despărți de el, își recăpătă privirea vie, replica promptă, purtările vesele și atitudinea chibzuită de înțelegere critică față de semenii de vîrsta și de sexul ei.

Acum Jude putu să vorbească mai slobod.

— Au fost mai multe motive, care m-au împiedicat să mă pri pesc, vorbindu-ți. Unul este cel pe care ți l-am spus ; celălalt, faptul că dintotdeauna am fost pătruns de ideea că nu trebuie să mă în sor — că fac parte dintr-o familie ciudată și neobișnuită, un soi rău pentru căsătorie.

— Aha, cine ți-a vîrît asta în cap ?

— Bătrîna mea mătușă. Zicea că totdeauna cu noi cei din neamul Fawley lucrurile se termină prost.

¹ Mit antic al unei Venere celeste și pure care nu poate fi obiectul dorințelor carnale.

— Ciudat ! Şi mie taică-meu obişnuia să-mi spună la fel !

Se opriă stăpîniţi de acelaşi gînd, destul de trist chiar şi ca simplă presupunere, anume : că de-ar fi fost cu putinţă o unire între ei, aceasta ar fi dus la o cumplită sporire a nepotrivirilor, la o dublare a amărăciunilor.

— Bine, dar toate astea nu înseamnă nimic ! spuse ea cu o nepăsare nervoasă. În ultimii ani, cei din familia noastră au fost nenorocoşi în alegerea tovarăşilor de viaţă — asta-i tot !

Pe urmă se căzniră să se încredinţeze pe ei înşişi că tot ce se petrecuse n-avea să aibă nici o urmare, iar ei puteau rămîne veri şi prieteni şi înflăcăraţi parteneri de corespondenţă, ba chiar să aibă parte de ceasuri fericite şi plăcute cînd se vor întîlni, chiar de-ar fi ca lucrul ăsta să se întîmple mai rar decît înainte. Se despărţiră ca doi buni prieteni, şi totuşi, ultima privire pe care-o cufundă Jude în ochii ei fu o privire întrebătoare, fiindcă simţea că nici acum nu ştie ce se petrece în mintea lui Sue.

VII

Veștile care sosiră de la Sue în prima și a doua zi după aceea se abătură asupra lui Jude ca un vînt pustiitor.

Încă înainte de a citi scrisoarea, din clipa cînd zări semnătura alcătuită din numele ei întreg, semnătură niciodată folosită de Sue în corespondența cu Jude, nici chiar în primul bilețel, el bănuie că în cuprinsul scrisorii se spun lucruri grave.

„Dragul meu Jude, vreau să-ți spun ceva care poate nu te va surprinde, deși cu siguranță te va izbi faptul că lucrurile s-au accelerat (cum zic societățile de căi ferate despre trenuri). Domnul Phillotson și cu mine ne vom căsători foarte curînd — adică pînă în trei sau patru săptămîni. Hotărîsem, după cum știu, să așteptăm ca eu să-mi închei studiile de specializare și să-mi capăt diploma ca să-l pot ajuta la nevoie în munca de învățător. Dar el declară cu mărinimie că n-are nici un rost să așteptăm, acum, că nu mai urmez școala normală. E foarte frumos din

partea lui ; mai ales că situația neplăcută în care mă aflu a fost provocată din vina mea și este o urmare a eliminării mele din școală.

Dorește-mi bucurie. Nu uita : aștept asta de la tine, și nu trebuie să mă refuzi !

*Cu afecțiune de la verișoara ta,
Susanna Florence Mary Bridehead"*

Vestea îl făcu pe Jude să se clătine ; nu izbuti să înghită micul dejun ; în schimb bău mult ceai, pentru că îi era gura uscată. Îndată după aceea se duse la lucru, și rîse cu rîsul amar al omului cumplit încercat. I se părea că totul ține de ironie. Și totuși, ce putea face biata fată ? se întreba, simțindu-se mai nenorocit decît dac-ar fi vărsat lacrimi.

„Vai, Susanna Florence Mary ! își spunea, în timp ce lucra. Tu nu știi ce înseamnă căsătoria.“

Era oare cu puțință ca știrea despre căsătoria lui s-o fi îmboldit să facă acest pas, întocmai cum vizita pe care i-o făcuse el cîndva, în stare de beție, o îmboldise să se logodească ? Adevărul e că păreau să existe multe alte motive, de ordin practic și social, care să îndreptățească hotărîrea ei ; dar Sue nu era o ființă foarte practică și socotită ; și Jude era silit să presupună că, în ciuda de felul cum îi arătase el taina lui în față, Sue se lăsase convinsă de argumentele probabile ale lui Phillotson, și anume că cea mai bună cale de a dovedi cît de neîntemeiate sînt bănuielile autorităților școlare ar fi căsătoria

imediată cu el, în chip de împlinire a unei logodne obișnuite. Biata Sue !

Se hotărî să joace rolul spartanului ; să ia lucrurile cît mai ușor și s-o încurajeze pe ea ; numai că timp de-o zi sau două nu fu în stare să scrie urările de rigoare. Între timp, sosi un alt bilet de la dragă-lașa și nerăbdătoarea Sue :

„Jude, vrei să-mi fii nun ? N-am pe nimeni care ar putea s-o facă în chip mai nimerit decît tine, fiindcă tu ești singura rudă căsătorită din preajma mea, chiar și în cazul în care taică-meu ar binevoi să fie de acord, ceea ce însă nu se va întîmpla. Sper că n-o să privești sarcina asta ca pe-o pacoste. M-am uitat prin cartea de rugăciuni la slujba de căsătorie și mi se pare foarte umilitor că e nevoie de un om care să mă dea soțului meu. După cum scrie acolo despre taina căsătoriei, mirele mă alege pe mine de bunăvoie și nesilit de nimeni, dar eu nu-l aleg pe el. Cineva trebuie să mă dea lui, ca pe-o măgăriță sau o capră sau orice alt animal domestic. Binecuvîntate fie înaltele tale păreri despre femei, o, tu, om al bisericii ! Dar era să uit : nu-mi mai este hărăzită mie cîntea de a te cicăli.

Pe veci a ta,

Susanna Florence Mary Bridehead^a

Jude își acordă gîndurile în tonalitatea eroică și răspunse :

„Draga mea Sue ! Firește că-ți doresc bucurie ! Și bineînțeles că vreau să-ți fiu nun. Ceea ce-ți propun eu, fiindcă tu n-ai casă, e să nu pornești la cununie de la casa colegei tale de școală, ci de la casa mea. Așa s-ar cuveni, cred, de vreme ce eu sînt, după cum spui tu, ruda ta cea mai apropiată pe meleagurile astea.

Nu înțeleg de ce-ți iscălești scrisoarea atît de neobișnuit și de simandicos. Cred că tot mai ții un pic la mine !

'Al tău pe veci, cu drag,
Jude“

Ceea ce-l rodea chiar mai mult decît iscălitura era o mică înțepătură, despre care nu suflă nici un cuvînt în răspunsul lui — și anume expresia „rudă căsătorită“. În ce situație idioată se afla ca bărbat îndrăgostit ! Dacă Sue ar fi scris asta în ironie, greu i-ar fi fost s-o ierte ! dacă însă o scrisese cu durere, era altceva ! Oricum, propunerea în legătură cu casa trebuie să-i fi surîs lui Phillotson, fiindcă învățătorul îi trimise cîteva rînduri de călduroase mulțumiri, prin care accepta înlesnirea. Sue îi mulțumi de asemenea. De îndată, Jude se mută într-o locuință mai bună, atît pentru a scăpa de iscodele bănuitoareii lui gazde, care fusese una dintre cauzele neplăcutei experiențe trăite de Sue, cît și de dragul unei noi odăi.

Curînd, Sue îi scrisese pentru a-i anunța ziua căsătoriei ; și Jude hotărî, după ce se interesă cum e obiceiul, ca ea să se mute la el în sîmbăta următoare,

ceea ce-i îngăduia miresei o ședere de zece zile în oraș înainte de ceremonie, răstimp suficient pentru a reprezenta cele cincisprezece zile oficial obligatorii.

Sue sosi cu trenul de ora zece, în ziua mai înainte hotărâtă. Așa cum stăruise ea, Jude nu se duse s-o întâmpine la gară, pentru a nu pierde o zi de lucru și banii corespunzători (dacă acesta era motivul adevărat). Dar Jude ajunsese s-o cunoască atît de bine, încît își spunea că gîndul la cît de răniți se arătaseră amîndoi în momentele de criză sufletească s-ar fi putut să cîntărească în hotărîrea ei. Cînd se întoarse acasă la dejun, ea luase în stăpînire locuința.

Trăia în aceeași casă cu el, dar la alt etaj, și se vedeau puțin. Cîte-o cină, cînd și cînd, era singura masă pe care o luau împreună, și atunci Sue se purta ca un copil speriat. Ce simțea ea, Jude nu putea să știe; conversația între ei se desfășura mecanic, deși ea nu era palidă la față și nici bolnavă nu părea. Phillotson venea des, dar de cele mai multe ori în lipsa lui Jude. În dimineața cununiei, Jude obținu o zi liberă, așa încît Sue și vărul ei luară împreună micul dejun pentru prima și ultima dată în perioada aceea ciudată. Se găseau în odaia lui, un salonaș anume închiriat de Jude pentru timpul petrecut de Sue la el. Înțelegînd, cum înțeleg de obicei femeile, cît de greu îi vine lui să facă atmosferă plăcută, Sue se foia încoace și-ncolo.

— Ce-i cu tine, Jude? întrebă pe neașteptate.

El stătea cu coatele pe masă și bărbia sprijinită în palme și privea într-un viitor ce părea schițat pe fața de masă.

— Păi... nimic !

— Ești ca un „tată“ astăzi, știi doar. Așa se vorbește despre un nun.

Jude ar fi putut spune : „Lui Phillotson îi dă vârsta dreptul să fie numit astfel !“ Dar nu vrea s-o supere cu un răspuns atât de ieftin.

Sue vorbea fără încetare, ca și cum s-ar fi temut să-l lase pe Jude în voia gândurilor lui, și încă înainte de a se fi sfârșit gustarea amândoi regretau că avuseseră atîta încredere în noul lor fel de a vedea lucrurile și că nu luaseră micul dejun separat. Ceea ce-l apăsa pe Jude era gîndul că, după ce el însuși făcuse un pas greșit, o ajuta și o îndemna pe femeia iubită de el să facă unul asemănător, în loc s-o oprească prin rugăminți și să-i arate primejdia. Îi stătea pe limbă să spună : „Te-ai hotărît cu adevărat ?“

După micul dejun, ieșiră împreună pentru niște cîrugieli, amândoi mînați de gîndul că e ultimul prilej care le îngăduie o tovarășie neceremonioasă. Printr-o ironie a soartei și datorită ciudatei porniri care-i stătea în fire lui Sue, anume de a se juca cu focul în momente de răscruce, ea îl luă de braț în timp ce umblau pe strada noroioasă — ceea ce nu mai făcuse niciodată pînă atunci. De îndată ce trecură de colț, se treziră alături de o biserică cenușie în stil gotic tîrziu, cu acoperiș nu prea înclinat : biserica Sf. Thomas.

— Asta-i biserica, spuse Jude.

— Unde o să mă cunun eu ?

— Da.

— Adevărat ! exclamă ea cu curiozitate în glas. Grozav mi-ar plăcea să intru și să văd cum arată locul unde voi îngenunchea atît de curînd ca mireasă.

Din nou Jude își spuse : „Habar n-are ce înseamnă căsătoria !“

Se supuse fără împotrivire dorinței ei și pătrunseră în biserică prin poarta de apus. Singurul suflet dinăuntrul întunecoasei clădiri era îngrijitoarea care făcea curățenie. Sue tot îl mai ținea pe Jude de braț, ca și cum ar fi fost îndrăgostită de el. Fusesse într-adevăr, în toată dimineața aceea, de o dragălășenie crudă. Gîndurile lui la pedeapsa care o aștepta pe Sue erau dămolate de durere

*„...Nu pot să descopăr o năpastă
Dintre cele ce doboară pe bărbați
Iar pe voi, femei, nu vă pot apăra.“*

Se plimbau, firesc, de-a lungul bisericii spre halustrada altarului, de care se proptiră tăcuți ; apoi se întoarseră și străbătură biserica înapoi — ea tot cu mîna agățată de brațul lui — întocmai ca o pereche proaspăt cununată. Întîmplarea asta plină de tîlc, pusă în întregime la cale de ea, aproape că-l zdrobi pe Jude.

— Îmi place să fac lucruri dintr-astea, declară Sue cu glasul gîngăș al unei epicuriene amatoare de emoții, și nu te puteai îndoi că spune adevărul.

— Știu că-ți place ! răspunse Jude.

— Sînt interesante, poate pentru că n-au mai fost făcute niciodată înainte. Peste vreo două ore, voi străbate întocmai ca acum biserica împreună cu soțul meu, nu-i așa ?

— Fără îndoială că așa va fi !

— Tot așa a fost și cînd te-ai însurat tu ?

— Doamne, Sue — nu fi atît de lipsită de îndurare !... Adică, lasă, dragă, n-am vrut să spun nimic rău !

— Vai — te-ai supărat ! făcu ea cu părere de rău, clipind ca să-și limpezească ochii prea umezi. Și doar am făgăduit că n-o să te mai supăr niciodată !... Îmi dau seama că n-ar fi trebuit să-ți cer să mă aduci aici. Sigur, n-ar fi trebuit ! Acum înțeleg. Curiozitatea mea în goana ei după senzații noi mă împinge totdeauna în asemenea încurcături. Iartă-mă !... Aj să mă ierți, nu-i așa, Jude ?

Rugămintea ei era atît de pătrunsă de regret, încît ochii lui Jude se umeziră mai tare ca ai ei, în timp ce mîna lui o strîngea pe a ei în chip de încuviințare.

— Acum plecăm iute și n-o să mai fac niciodată ! continuă ea cu umilință.

Ieșiră din biserică, fiindcă Sue dorea să se ducă la gară să-l întîmpine pe Phillotson. Dar primul om pe care-l întîlniră cînd ieșiră în strada principală fu chiar învățătorul, al cărui tren sosise mai devreme decît era așteptat. Nu era nimic supărător în felul cum umbla Sue sprijinită de brațul lui Jude ; dar ea își retrase mîna ; lui Jude i se păru că Phillotson arată surprins.

— Am făcut ceva atît de nostim ! începutu Sue, zîmbind cu nevinovăție. Am fost la biserică pentru un fel de repetiție. Nu-i așa, Jude ?

— Cum așa ? întrebă Phillotson, curios.

Jude deplîngea în sinea lui ceea ce i se părea o sinceritate fără rost ; dar Sue mersese prea departe, și acum totul trebuia lămurit, ceea ce și făcu, povestind cum pășiseră amîndoi pînă la altar.

Văzîndu-l pe Phillotson atît de nedumerit, Jude spuse cu cît mai multă veselie în glas :

— Vreau să-i mai cumpăr un mic dar. Vreți să veniți amîndoi cu mine pînă la prăvălie ?

— Nu, spuse Sue. Mă duc acasă cu el.

Apoi, cerîndu-i iubitului ei să nu zăbovească prea mult, se îndepărtă împreună cu dascălul.

Curînd, Jude îi ajunse din urmă la locuința lui, și îndată după aceea se pregătiră pentru ceremonie. Pă-rul lui Phillotson fusese periat cu o energie dureroasă, gulerul cămășii lui arăta mai scrobît decît arătase vre-odată în ultimii douăzeci de ani. Dar, dincolo de aceste amănunte, dascălul avea un aer demn și gînditor, așa cum îi ședea bine unui bărbat căruia puteai fără grijă să-i prezici că va deveni un soț bun și atent. Că o adora pe Sue, sărea în ochi ; și nu era greu să-ți dai seama că ea nu se simțea vrednică de adorația lui.

Deși drumul era scurt, Jude închiriasse o cabrioletă de la Leul Roșu, așa încît, în clipa cînd ieșiră din casă, un pîlc de vreo șase-șapte inși — femei și copii — se strînsese lîngă ușă. Dascălul și Sue nu erau cunoscuți, dar Jude ajunsese să fie recunoscut drept cetățean al

cartierului, așa încît mirii fură luați drept niște rude venite de departe și nimeni nu bănuia că Sue fusese pînă nu demult elevă la Școala Normală.

În trăsură, Jude scoase din buzunar micul lui adău la darurile de nuntă, adică vreo doi sau trei yarzi de tul alb, cu care acoperi în chip de vâl pălăria și întreaga făptură a lui Sue.

— Arată foarte caraghios peste pălărie, spuse ea. O să-l scot.

— Nu, lasă-l așa, spuse Phillotsón.

Și ea se supuse.

După ce intrară în biserică și se văzură la locurile lor, Jude își dădu seama că, pentru el, amintirea vizitei de curînd făcută acolo domolea durerea ceremoniei de față ; cam pe la mijlocul slujbei, ajunse să doască din toată inima să nu fi luat asupra-și sarcina de nun. Cum de avusese Sue îndrăzneala să-i ceară un asemenea lucru — să dovedească atîta cruzime față de ea, poate în aceeași măsură ca și față de el ? În privința asta, femeile se deosebeau de bărbați. Oare pentru că, în loc de a fi mai simțitoare, cum li se duce vestea, sînt de fapt mai nepăsătoare și mai puțin romantice ? Sau poate că sînt mai eroice ? Sau poate că Sue era pur și simplu atît de complicată, încît își făcea cu bună-știință rău, numai din plăcerea ciudată și sinistă de a se supune pe ea însăși unei lungi suferințe și de a se lăsa cuprinsă de o milă duioasă față de Jude, după ce-l silise și pe el să încerce aceeași suferință ? Jude vedea încordarea nervoasă de pe fața ei, și cînd sosi clipa dureroasei în-

cercări pentru el de a duce mireasa la altar, Sue de abia se mai putu stăpîni. Lui i se părea că ea suferă mai degrabă pentru că ştia ce simte vărul ei, pe care n-ar fi trebuit, pentru nimic în lume, să-l aducă acolo, decît din milă faţă de ea însăşi. Poate că, în nemărginita ei nestatornicie, avea să-i mai pricinuiască încă multe, multe suferinţe, pentru ca apoi să sufere şi ea mereu, mereu, alături de cel îndurerat. .

Phyllotson părea că nu vede nimic, că e înconjurat de o pîclă care-l împiedică să desluşască simţămintele celorlalţi. De îndată ce-şi semnară numele şi ieşiră din biserică, încordarea se sfîrşi, şi Jude se simţi uşurat.

Masa pe care o oferi la locuinţa lui se desfăşură simplu, şi la orele două mirii plecară. În clipa cînd traversă trotuarul îndreptîndu-se spre cabrioletă, Sue se uită înapoi ; în ochi i se vedea o licărire de spaimă. Era oare cu putinţă ca nesăbuinta neobişnuită cu care se aruncase Sue în necunoscut să se fi datorat doar dorinţei de a-şi arăta independenţa faţă de el şi de a-l pedepsi pentru cele tănuite ei ? Poate că Sue era atît de cutezătoare cu bărbaţii numai pentru că nesocotea, copilăreşte, acea latură a firii bărbăteşti care seacă inimile şi vieţile femeilor.

În clipa cînd puse piciorul pe scara trăsुरii, Sue se întoarse, spunînd că a uitat ceva. Jude şi gazda lui se arătară gata să-i aducă obiectul uitat.

— Nu, spuse ea, fugind spre casă. E batista. Ştiu unde am lăsat-o.

Jude intră în casă în urma ei. Sue găsisese batista și se întorcea cu ea în mână. Își aținti ochii plini de lacrimi în ochii lui Jude, și, pe neașteptate, buzele i se întredeschiseră ca și cum ar fi fost gata să-i mărturisească ceva. Dar Sue nu se opri din drum ; și oricare ar fi fost mărturisirea pe care avusese de gând să i-o facă, aceasta rămase nerostită.

VIII

Jude se întreba dacă Sue își uitase într-adevăr bap-tista în casă, sau dacă nu simțise poate, în nefericirea ei, dorința de a-i vorbi despre o iubire căreia în ultima clipă nu izbutise să-i dea grai.

După plecarea lor, nu se mai simți în stare să rămână în locuința lui pustie și, temându-se să nu fie is-pitit a-și îneca necazul în alcool, urcă scările, își schimbă costumul închis cu unul de pânză albă, ghe-tele subțiri cu niște ghetă groase și se duse la munca lui obișnuită de după amiază.

În catedrală i se năzări că aude un glas în spatele lui, și gândul că Sue se va reîntoarce puse stăpânire pe el. În închipuirea lui era cu neputință ca ea să se ducă în casa lui Phillotson. Simțămîntul acesta creș-tea, răvășindu-l. În clipa în care clopotul bătut ultima dintre orele lui de muncă, își aruncă uneltele și porni în goană spre casă.

— M-a căutat cineva ? întrebă.

Nimeni nu-l căutase.

Fiindcă avea dreptul să folosească salonul de jos pînă la orele douăsprezece, rămase acolo toată seara ; și nici chiar după ce bătu de unsprezece, și familia se duse la culcare, nu putu să alunge sentimentul că ea se va întoarce și va dormi în odăița alăturată de a lui, în care dormise de atîtea ori în zilele din urmă. Doar niciodată nu puteai prevedea gesturile ei ! De ce n-ar veni ? Ar fi încuviințat bucuros să renunțe la Sue ca iubită sau soție, și s-o aibă în preajmă ca vecină și prietenă, chiar și de la distanță. Cina rămăsese pe masă, și după ce se duse la ușa de intrare și o deschise încetișor, Jude se înapoie în casă și rămase treaz ca flăcări ce veghează în ajunul solstițiului de vară, așteptînd să se ivească năluca iubitei. Dar iubita nu veni.

Cînd încetă să se mai lase legănat de această speranță nebună, urcă în odaia lui și, privind afară, pe fereastră, și-o închipui călătorind pe-nserat spre Londra, fiindcă într-acolo plecase să petreacă vacanța împreună cu Phillotson ; auzi uruitul trăsorii înaintînd prin noaptea umedă pînă la hotel, sub același cer cu nori brăzdați spre care privea el acum, nori prin care luna își arăta mai degrabă așezarea decît forma, iar una sau două dintre stelele mai mari apăreau doar în chip de palide nebuloase. Era un nou început pentru istoria lui Sue. Își rezezi gîndurile în viitor și o văzu înconjurată de copii care semănau mai mult sau mai puțin cu ea. Dar mîngîierea de a-i privi ca pe niște prelungiri ale identității ei îi fu tăgăduită, ca tuturor visătorilor de felul lui, de către încăpățînata

natură care cere urmașilor să aibă doi părinți. Orice reînnoire voită a unei vieți este degradată prin faptul că nu poate fi decît o jumătate dintr-un aliaj. „Dacă atunci cînd iubita mea pierdută se va fi stins sau înstrăinat, aş putea să mă duc să-i văd copilul — copilul care să fie numai al ei — lucrul acesta mi-ar aduce mîngîiere !” îşi spunea Jude. Şi iarăşi desluşea cu neplăcere, aşa cum desluşise tot mai des în ultima vreme, ironia naturii faţă de emoţiile nobile ale omului, nepăsarea ei faţă de năzuinţele lui înflăcărare.

Forţa strivitoare a dragostei lui pentru Sue îi apăsă mai limpede a doua zi şi în zilele următoare. Nu mai suporta lumina felinarelor din Melchester ; strălucirea soarelui i se părea o zugrăveală palidă, ştearsă, pe un cer albastru ca zincul. Primi apoi vestea că bătrîna lui mătuşă e grav bolnavă la Marygreen, veste care-i sosi aproape în acelaşi timp cu o scrisoare de la fostul lui patron din Christminster ; acesta îi oferea o muncă permanentă şi calificată, în caz că dorea să se întoarcă. Cele două scrisori aproape că-i aduceau o uşurare. Porni spre mătuşa sa, Drusilla, hotărît să plece de acolo spre Christminster, ca să vadă cît de serioasă era propunerea constructorului.

Jude o găsi pe mătuşa-sa mai bolnavă decît se aşteptase judecînd după înştiinţarea văduvei Edlin. Se prea putea să mai zacă aşa săptămîni sau luni în şir, deşi nu era probabil. O înştiinţă despre starea mătuşii lui şi pe Sue, întrebînd-o dacă ar ţine s-o mai

vadă pe bătrîna ei rudă în viață. El era gata să-și întîmpine verișoara, în seara următoare, adică luni, la Alfredston Road, în drumul de întoarcere de la Christminster, în caz că ea ar putea să vină cu trenul de Londra care se încrucișează în gara aceea cu trenul spre Londra. Porni de aceea în dimineața următoare spre Christminster, cu gîndul de a se întoarce la Alfredston destul de devreme pentru a nu lipsi de la întîlnirea propusă lui Sue.

Cetatea învățăturii i se păru străină și nu-i mai deșteptă nici o asociație. Totuși, cînd soarele prefăcu în lumini și umbre puternice, arcadele fațadelor și proiectă siluetele crenelurilor dantelate pe iarba proaspătă a curților interioare, Jude își spuse că locul acela nu i se păruse niciodată mai frumos. Ajunse în strada unde o zărise prima oară pe Sue. Scaunul pe care șezuse ea cînd, aplecată deasupra sulurilor bisericești, cu o pensulă de păr de porc în mînă, oprise cu înfățișarea ei tinerească privirile lui iscoditoare se afla în același loc, de data asta gol. Era ca și cum ea ar fi murit și nu s-ar fi găsit încă o ființă potrivită pentru a-i prelua îndeletnicirile artistice. Cetatea fantomă îi aparținea acum ei, în timp ce nălucile cărturarilor și ale fețelor bisericești care-l tulburaseră pe vremuri nu mai erau în stare să-și facă simțită prezența pe meleagurile acelea.

Totuși, Jude se afla pe aceste meleaguri; și, așa cum își propusese, se duse la fosta lui locuință din Beersheba, lîngă biserica Sfîntului Silas. Bătrîna gazdă, care-i deschise ușa, păru bucuroasă să-l vadă

din nou și, după ce-i aduse ceva de mâncare, îl înștiință că fostul lui patron, constructorul, trecuse pe acolo ca să întrebe de adresa lui.

Jude se duse apoi la atelierul pietrarului unde lucrase. Dar șoproanele vechi și bancurile de lucru îi făceau silă ; i se părea cu neputință să se întoarcă și să se statornicească în orașul viselor lui spulberate. Tînjea după ceasul cînd trenul de Alfredston în care s-ar fi putut s-o întâlnească pe Sue avea să-l ducă spre casă.

Pe urmă, în răstimpul unei jumătăți de ceas înecată în cumplita deznădejde stîrnită de aceste privilegii, îl cuprinse din nou simțămîntul acela care-l dusese în repetate rînduri la destrămare — anume că ființa lui nu merită osteneala vreunei griji nici din partea lui, nici din a altora ; și tocmai în această jumătate de ceas îl întâlni la Răscrucea Celor Patru Drumuri pe Tinker Taylor, falitul specialist în fierărie bisericească, și care-l îmbie să intre într-o cîrciumă să bea împreună. Merseră de-a lungul străzii pînă cînd se opriră în fața uneia dintre cele mai în-suflețite centre ale Christminsterului, hanul în care, pe vremuri, Jude răspunsese la provocarea de a recita *Crezul* pe latinește. Acum, hanul devenise o tavernă populară, cu o intrare largă și primitoare. De aci puteai pătrunde într-un bar, care, de cînd se mutase Jude din oraș, fusese în întregime renovat și decorat în stil modern.

Tinker Taylor își bău paharul și o șterse, spunînd că acum locul e prea elegant și el nu se mai simte

în largul lui aici, în afară de cazul că ar fi mai beat decît îi îngăduie banii pe care-i are în buzunar. Jude își sorbi băutura mai pe-ndelete și rămase tăcut și buimac în încăperea aproape goală în clipa aceea. Nu se mai păstrase nimic acolo din tot ce fusese pe vremuri ; barul era în întregime renovat, mobila de mahon luase locul vechiului mobilier pictat, iar de-a lungul pereților se aflau canapele tapisate. Încăperea era împărțită în firide, așa cum era moda acum, firide despărțite prin oglinzi în rame de mahon, pentru ca băutorii dintr-un compartiment să nu ajungă de rușinea celor din compartimentul alăturat. De cealaltă parte a teșghelei, două chelnerițe se aplecau deasupra pompelor de bere cu mînere albe și a șirului de mici robinete argintii, care se scurgeau într-un jgheab de cositor.

Simțindu-se obosit și neavînd cum să-și omoare timpul pînă la plecarea trenului, Jude se lăsă pe una din canapele. În spatele fetelor de la bar se înălțau oglinzi cu chenar de lemn lucrat și rafturi de sticlă, pe care se înșirau băuturi scumpe în culori de topaz, safir, rubin și ametist, băuturi cărora Jude nu le cunoștea nici numele. Intrarea cîtorva clienți în compartimentul alăturat produse însuflețire. Începu să se audă sunetul banilor vîrîți în automat, care zăngănea ori de cîte ori primea o monedă.

Chelnerița care servea în acest compartiment nu intra în raza vizuală a lui Jude, deși, cînd și cînd, ochii lui prindeau imaginea spatelui ei în oglindă. O urmări în treacăt, cînd fata își întoarse fața spre

oglină ca să-și potrivească părul. Atunci descoperi cu uluire că fața era a Arabellei.

Dacă ar fi intrat în compartimentul lui, l-ar fi văzut și ea. Dar nu intră, fiindcă aci servea fata din celălalt capăt. Abby purta o rochie neagră, cu manșete albe și guler mare alb; fața ei, mai împlinită ca pe vremuri, părea mai viu colorată, în contrast cu un buchet de narcise prins pe sînul stîng. În compartimentul unde servea ea se afla un rezervor galvanizat, plin cu apă, așezat peste o lampă de spirit, a cărei flacără albăstruie se prefăcea, sus, în aburi. Toate acestea, el le vedea doar în oglinda din spatele ei, oglindă care mai răsfrîngea și chipurile clienților Arabellei, printre ei un tînăr frumos și chefliu — poate un student. Acesta tocmai povestea Arabellei o istorie hazlie.

— Vai, domnule Cockman! Cum poți să-mi spui o asemenea poveste mie, care sînt o nevinovată?! strigă ea înveselită. Domnule Cockman, dar ia spune-mi: cu ce-ți frizezi mustața așa frumos?

Fiindcă tînărul era spîn, rîseră cu toții pe socoala lui.

— Lasă! făcu el; vreau un Curaçao; și un foc, te rog.

Ea îi turnă băutura dintr-o sticlă din cele frumoase, și aprinse un chibrit și îl apropie de țigara tînărului cu un gest măreț de oficianță, în timp ce el pufăia.

— Ei, ai mai primit vești de la bărbatul dumitale în ultimul timp, dragă? întrebă el.

— Nici un rînd, spuse ea.

— Unde locuiește?

— Eu l-am lăsat în Australia ; bănuiesc că tot acolo o fi rămas.

Jude făcu ochi mari.

— Ce te-a făcut să te desparți de el ?

— Nu pune întrebări, ca să nu ți se răspundă minciuni.

— Ei, atunci, dă-mi restul pe care mi-l ții de un sfert de oră ; și eu o să mă topesc în chip romantic pe o stradă a acestui oraș pitoresc.

Îi dădu restul deasupra tejghelei, iar el îl primi prinzînd și reținînd în mîna lui degetele ei. Urmă o mică luptă și niște chicoteli, după care tînărul își luă rămas bun și plecă.

Jude urmărise totul cu o privire de filozof uluit. Nemaipomenit ce depărtată de viața lui părea să fie Arabella acum. Mintea lui nu mai putea cuprinde nici măcar legătura nominală dintre ei. Așa stînd lucrurile, în starea lui sufletească de acum, faptul că Arabella era într-adevăr soția lui îl lăsa cu totul rece.

Compartimentul în care servea ea se goli de clienți, astfel încît, după ce stătu puțin pe gînduri, Jude intră înăuntru și se apropie de tejghea. Arabella nu-l recunoscuse din prima clipă. Apoi privirile li se întîlniră. Ea tresări ; în ochi îi jucară sclipiri de obraznicie și de haz. După aceea îi vorbi :

— Pe legea mea ! Te credeam îngropat de mult !

— Nu mai spune !

— N-am mai auzit nimic despre tine, altfel nici nu știu dacă mai veneam aici. Dar nu are impor-

tanță ! Cu ce să te servesc în după-amiaza asta ? Un whisky cu sifon ? Îți fac cînste cu orice-ți poate oferi localul ăsta, de dragul vechii noastre cunoștințe !

— Mulțumesc, Arabella ! spuse Jude fără să zîmbească. Dar nu mai vreau nimic peste ce am băut.

Adevărul e că neașteptata ei apariție în locul acela îl lecuisese dintr-o dată de pofta trecătoare pentru băuturi tari, și încă atît de temeinic, încît Jude se simțea împins din nou înapoi spre copilăria lui hrănită cu lapte.

— E păcat, fiindcă nu te-ar costa nimic.

— De cîtă vreme ești aici ?

— De vreo șase săptămîni. M-am întors din Sidney acum trei luni. Știi doar că meseria asta mi-a plăcut totdeauna.

— Mă mir c-ai venit aici !

— Păi, ți-am spus doar că te credeam dus pe drumul mîntuirii, și, aflîndu-mă la Londra, am citit un anunț despre serviciul ăsta. Aici n-avea cine să mă cunoască, presupunînd că asta m-ar fi deranjat, fiindcă n-am mai dat pe la Christminster din copilărie.

— De ce te-ai întors din Australia ?

— Ei, am avut motivele mele... Va să zică n-ai ajuns încă mare profesor ?

— Nu.

— Nici măcar pastor.

— Nici.

— Nici chiar un reverend din ăi de le zice disensiونيști ?

— Sînt așa cum am fost.

— Adevărat — așa și arăți.

Își lăsa degetele să zăbovească leneșe pe mînerul pompei de bere, în timp ce-l măsura cu ochi cercetători. Lui nu-i scăpă faptul că degetele Arabellei erau mai fine și mai albe decît pe vremea cînd trăia cu el și că pe mîna care ținea robinetul purta un inel împodobit cu niște pietre ce păreau a fi safire adevărate — după cum și erau — pietre mult admirate de tinerii obișnuiți ai barului.

— Așadar, treci drept femeie cu bărbat în viață ? urmă el.

— Da. M-am gîndit că n-ar avea rost să mă numesc văduvă, așa cum mi-ar fi plăcut mie să fiu.

— Bine zici ! Eu sînt puțin cunoscut pe aici.

— Nu la asta mă gîndeam — fiindcă, așa cum ți-am mai spus, nu mă așteptam să te văd. Din alte motive.

— Ce motive ?

— N-am chef să ți le înșir acum, răspunse ea în doi peri. Cîștig foarte bine și n-aș crede să am nevoie de tovărășia ta.

În clipa aceea, un tîrgoveț fără bărbie și cu o mustață ca o sprînceană de cucoană intră și ceru de băut un amestec ciudat, așa încît Arabella fu silită să se ocupe de el.

— Aici nu putem vorbi, spuse ea, dîndu-se puțin înapoi. Nu poți să aștepți pînă la ceasurile nouă ? Nu fi neghiob, spune da. Pot să plec din serviciu

cu două ore mai devreme ca de obicei dacă cer învoire — deocamdată nu locuiesc aici.

El se gîndi și spuse ursuz :

— Mă întorc. Cred c-am face bine s-ajungem la o înțelegere.

— Dă-o naibii de înțelegere ! Eu nici nu mă gîndesc la asta !

— Dar eu trebuie să aflu cîteva lucruri ; și, după cum ai spus, aici nu putem vorbi. Foarte bine ; te caut eu.

Puse pe masă paharul fără să-l golească, ieși și începu să bată strada în sus și-n jos. Nimbul de romantică puritate al tristei lui iubiri pentru Sue primea o lovitură puternică. Cu toate că nu trebuia să crezi tot ce spune Arabella, Jude se gîndea că o fărimă de adevăr trebuie să fi fost în afirmația ei cum că nu dorise să-l tulbure și că-l crezuse mort. Oricum ar fi fost, acum nu rămînea decît un singur lucru de făcut, și anume să joace cu cărțile pe masă, fiindcă legea era lege și fiindcă femeia de care el nu se simțea mai apropiat decît răsăritul de apus era în ochii bisericii de-o ființă cu el.

Silit fiind să se întâlnească cu Arabella aci, îi era cu neputință s-o mai întâlnească pe Sue așa cum făgăduise. De cîte ori se gîndea la asta îl fulgera o durere ; dar nu se putea împotrivi împrejurărilor. Poate că Arabella îi fusese trimisă anume în chip de pedeapsă pentru dragostea lui neîngăduită. Își irosi de aceea seara într-o așteptare fără rost, rătăcind prin oraș, ferindu-se să se apropie de mînăstiri

și colegii, fiindcă nu putea îndura priveliștea lor. Se înapoie la cârciumă în timp ce răsunau cele o sută și una de bătăi ale marelui clopot de la Colegiul Cardinal, coincidență pe care el o privi ca pe-o ironie fără noimă. Acum birtul strălucea de lumini, și atmosfera era mult mai însuflețită și mai veselă. Fețele chelnerițelor de la bar erau mai colorate, fiecare avea bujori în obraji; gesturile lor erau încă mai vioaie decât înainte — mai nestânjenite, mai ațîțate, mai deșucheate, fiindcă acum fetele își dădeau în vileag, fără sfială, sentimentele și dorințele, rîzînd galeș sau nerușinat.

În ceasul care se scursese, barul se umpluse cu oameni de tot soiul, și de afară Jude auzise zarva glasurilor; acum, în sfîrșit, clienții se împuținaseră. Făcu Arabellei un semn cu capul, dîndu-i a înțelege că-l poate găsi afară, la ieșire.

— Dar mai întîi trebuie să guști ceva împreună cu mine, îi spuse ea cu neobișnuită veselie. Doar un aperitiv; eu așa iau totdeauna. Pe urmă poți să ieși în stradă și să mă aștepți un minut, fiindcă e mai bine să nu fim văzuți plecînd împreună.

Umplu două păhărele cu rachiu; și, cu toate că i se vedea pe față că e destul de amețită, fie pentru că băuse, sau mai curînd din pricina atmosferei pe care o respirase atîtea ore în șir, goli repede păhăruțul ei. Il goli și Jude pe al lui și ieși afară.

După cîteva minute apăru și Arabella îmbrăcată într-o jachetă groasă și avînd pe cap o pălărie cu pană neagră.

— Locuiesc alături, îi spuse, luându-l de braț, și pot intra la orice oră cu ajutorul unui șperaclu. La ce înțelegere vrei să ajungem ?

— O, nimic deosebit, răspunse el, îngrețoșat și obosit pînă-n străfunduri, în timp ce gîndul îi fugea spre Alfredston și spre trenul pe care nu-l mai putea prinde ; se gîndea la dezamăgirea pe care o va simți probabil Sue negăsindu-l la sosire, și la plăcerea pierdută a tovarășiei ei în timpul urcușului lung și singuratic, sub lumina stelelor, pe dealurile dinspre Marygreen.

— De fapt ar fi trebuit să mă întorc. Mă tem că mătușă-mea e pe patul de moarte.

— Te-nsoțesc eu mîine dimineață. Cred că pot obține o zi liberă.

Ideea că Arabella, care n-avea pentru rudele lui sau pentru el decît sentimente de tigroaică, s-ar putea apropia de patul de moarte al mătușii lui și ar putea-o întîlni pe Sue i se păru deosebit de stranie. Totuși, spuse :

— Desigur, dacă vrei, poți veni.

— Bine, mai vedem noi... Dar acum, că încă n-am ajuns la nici o înțelegere, nu face să rămînem împreună aici — unde tu ești cunoscut și pe mine începe să mă cunoască lumea, chiar de n-ar exista nici o bănuială că am ceva de-a face cu tine. Dacă tot mergem spre gară, ce-ai zice să luăm trenul de nouă patruzeci spre Aldbrickham ? Ajungem acolo în ceva mai mult de o jumătate de oră, și dacă stăm numai o noapte nimeni n-o să ne știe și sîntem liberi

să facem ce ne place pînă cînd ne hotărîm dacă dăm ceva în vileag sau nu.

— Cum vrei tu...

— Atunci, așteaptă pînă-mi strîng cîteva lucruri. Asta-i locuința mea. Uneori, cînd întîrzii, dorm la localul unde lucrez, așa încît nimeni n-o să aibă nimic de spus dacă lipsesc o noapte de acasă.

Se întoarse repede, porniră împreună spre calea ferată, și după o călătorie de o jumătate de oră ajunseră la Aldbrickham. Intrară într-un han de mîna a treia de lîngă gară și mai prinseră o cină întîrziată.

IX

Dimineața, între nouă și nouă jumătate, călătoreau înapoi spre Christminster, singuri într-un compartiment dintr-un vagon de clasa a treia. Pentru a prinde trenul, Arabella, la fel ca și Jude, se mulțumise să-și facă o toaletă fugară, așa că arăta cam neîngrijită, iar fața ei era departe de a avea însuflețirea care o luminase în seara din ajun, la han. Când ieșiră din gară, ea constată că-i mai rămăsese o jumătate de ceas pînă la ora cînd trebuia să se prezinte la bar. Umblară tăcuți, depărtîndu-se puțin de oraș, pe drumul spre Alfredston. Jude privea departe, de-a lungul șoselei.

— Vai... tare-s slab de înger! murmură el într-un tîrziu.

— Ce? întrebă Arabella.

— Ăsta-i chiar drumul pe care am venit la Christminster, cu ani în urmă, plin de planuri mari!

— Ei, oricare o fi fost drumul, cred că s-a sfîrșit cu timpul meu liber, fiindcă la orele unsprezece trebuie să fiu la bar. Și, cum ți-am spus, n-o să te mai

întreb în ce zi pot să te însoţesc ca s-o văd pe mătuşa-ta. Aşa că poate am face mai bine să ne despărţim aici. E mai sănătos să nu fiu văzută cu tine pe Strada Mare, dacă tot n-am ajuns la nici un fel de înţelegere.

— Foarte bine. Dar ziceai azi-dimineaţă, când ne-am sculat, că doreşti să-mi mai spui ceva înainte să plec.

— Chiar doream — două lucruri — şi mai ales unul. Dar tu n-ai să-mi făgăduieşti că păstrezi taina. Dacă făgăduieşti, îţi spun pe loc. De altfel, doresc să şi ştii... fiindcă eu îs femeie cinstită. Tocmai începusem să-ţi povestesc azi-noapte despre domnul acela care conducea hotelul din Sidney. Arabella vorbea mai repede decît îi stătea în obicei. Ai să ştii ce-ţi spun eu numai pentru tine ?

— Da, da, făgăduiesc ! o asigură Jude nerăbdător. Fireşte că nu doresc să dau în vileag secretele tale.

— Ori de cîte ori îl întâlneam la plimbare, îmi spunea cît e de vrăjit de chipul meu şi-mi tot dădea ghes să-l iau de bărbat. Mie nici prin gând nu-mi trecea c-o să mă mai întorc în Anglia ; şi cum mă aflam hăt-departe-n Australia, ba chiar şi fără cămin, după ce-l părăsisem pe tata, în cele din urmă am zis şi eu da, şi treaba s-a făcut.

— Cum adică — te-ai măritat cu el ?

— Da.

— Oficial, după lege, cu cununie ?

— Da. Şi-am trăit cu el pînă nu mult înainte de plecare. A fost o prostie, ştiu, dar am făcut-o ! Vezi,

acum ți-am spus totul. Nu te repezi la mine ! Zice că are de gînd să se întoarcă în Anglia, bietul de el. Dar dacă vine, nu dă el așa ușor de mine.

Jude încremenise și era palid la față.

— De ce naiba nu mi-ai spus aseară ? întrebă.

— Păi, așa... Va să zică nu vrei să te împaci cu mine ?

— Prin urmare, cînd vorbeai domnilor de la bar de „bărbatul tău“ la el te gîndeai, desigur, nu la mine !

— Bineînțeles... Hai, nu te mai zbîrli pentru atîta lucru !

— Nu mai am nimic de spus ! răspunse Jude. Nu am nici un cuvînt de spus despre nelegiuirea pe care ai mărturisit-o.

— Nelegiuire... Fleacuri ! Pe acolo lumea nă gîndește chiar așa ! O mulțime de oameni au făcut-o... Ei, dac-o iei așa, am să mă întorc la el ! Ținea foarte mult la mine și trăiam destul de omenește și eram la fel de respectabili ca orice pereche căsătorită din Colonii ! De unde să fi știut eu pe unde hălăduiești tu ?

— N-am de gînd să te învinuiesc. Ar fi multe de spus ; dar poate că nu mi-ar sta mie bine. Acum ce dorești să fac ?

— Nimic. Mai voiam eu să-ți spun ceva ; dar pare-mi-se că deocamdată ajunge cît ne-am văzut ! Mă gîndesc eu la ce mi-ai spus tu despre situația ta și-ți mai dau de știre !

Se despărțiră. Jude o urmări pînă ce dispăru în direcția hanului, apoi intră în gara alăturată. Aflînd că-i

mai rămîneau trei sferturi de ceas pînă la primul tren înapoi spre Alfredston, o porni cu pas mecanic spre oraș pînă la Răscruce. Acolo se opri, așa cum se oprise de atîtea ori pînă atunci, cu privirile îndreptate spre Strada Mare, cu colegiile ei așezate unul lîngă altul, cu pitorescul ei ce n-avea pereche decît poate în perspectiva oferită pe Continent de străzi ca aceea a palatelor din Genova. Contururile clădirilor apăreau, în aerul dimineții, nete ca într-un desen arhitectonic. Dar Jude nici nu vedea, nici nu judeca acele priveliști ; pentru el erau încețoșate de conștiința de nedescris a nopții ce trecuse și a apropierii lui de Arabella, de sentimentul înjosirii la gîndul că reînnoise legătura cu ea, de amintirea chipului ei adormit în zorii zilei. Toate aceste imagini se răsfrîngeau pe fața nemișcată a lui Jude într-o privire de osîndit. Dacă, cel puțin, i-ar fi fost silă de Arabella, încă s-ar fi simțit mai puțin nefericit ; dar măcar că o disprețuia, îi era și milă de ea.

Se întoarse și o porni înapoi. În timp ce se tîra spre gară, tresări auzindu-și numele rostit. Tresări mai puțin la auzul numelui, cît al glasului. Spre uimirea lui, îi apărură înaintea, asemenea unei arătări, chiar Sue, ca într-un vis, cu ochii plini de prevestiri și neliniști, cu gura ei mică zvîcnind nervos și cu privirea încordată de atîtea întrebări pline de imputare..

— Jude... sînt atît de bucuroasă... că te întîlnesc !
spuse ea cu un glas pripit și nesigur, care aducea a hohot de plîns.

Apoi roși când înțelese gîndul lui : anume, că nu se mai întîlniseră de la căsătoria ei. Ca să-și ascundă emoția, nu se uitau unul la altul ; își prinseră însă mîinile fără să mai rostească vreun cuvînt și meraseră împreună un timp, pînă cînd ea îl privi îngrijorată cu coada ochiului.

— Am sosit în stația Alfredston aseară, așa cum mi-ai cerut, și n-am găsit pe nimeni care să mă întîmpine ! Așa încît am ajuns singură la Marygreen, unde mi s-a spus că mătușa se simte ceva mai bine. Am vegheat împreună cu ea și, fiindcă nu te-ai arătat toată noaptea, m-am speriat — m-am gîndit că, poate, aflîndu-te din nou în bătrîna cetate, te-ai simțit răscolit la gîndul că eu m-am măritat și nu mai sînt pe-acolo, ca de obicei ; că nemaivînd cu cine să schimbi o vorbă, ai încercat să-ți îneci amarul în băutură, cum ai făcut pe vremuri din descurajare că nu poți ajunge student ! Mi-a fost teamă c-ai uitat de promisiunea făcută mie că n-ai să mai repeți niciodată una ca asta. Am crezut că de aceea n-ai venit să mă întîmpini !

— Și ai venit să mă cauți și să mă salvezi, ca un înger bun !

— Mă gîndeam c-o să sosesc cu trenul de dimineață și-o să-ncerc să te găsesc în caz că, în caz...

— M-am gîndit neîntrerupt la făgăduiala pe care ți-am făcut-o, draga mea ! Niciodată n-o să-mi mai calc cuvîntul, cum mi s-a întîmplat, sînt sigur de asta. Poate că ceea ce am făcut eu nu e cu nimic mai bun, dar de băut n-am băut. Pînă și gîndul mă scîrbește.

— Mă bucur că nu din pricina asta ai rămas aici. Dar, spuse ea cu o foarte ușoară îmbufnare în glas, totuși n-ai venit aseară să mă întâmpini, cum promiseseși !

— N-am venit — îmi pare rău că trebuie s-o recunosc. Am avut o întâlnire la orele nouă, deci prea târziu ca să mai pot prinde trenul care trebuia să se încrucișeze cu al tău, sau chiar ca să ajung acasă.

Văzîndu-și iubita așa cum apărea ea acum gîndului său înduioșat, adică sub înfățișarea celui mai drag și mai dezinteresat prieten cunoscut vreodată, ca pe-o făptură ce trăia mai ales în lumea închipuirilor și atît de eterică încît deslușeai în trupul ei fremătarea spiritului, Jude se simțea pînă în adîncul inimii rușinat de ceasurele prea pămîntești petrecute în tovărășia Arabellei. Ar fi fost grosolan și imoral să rănească prin povestirea acestor fapte de curînd petrecute în viața lui cugetul unei ființe care lui i se părea atît de imaterială, încît o socotea uneori nepotrivită ca soție pămîntească pentru orice bărbat obișnuit. Și totuși, era soția lui Phillotson. Cum ajunsese să fie, cum trăia ca atare, aceste lucruri depășeau astăzi, cînd o privea pe Sue, puterea lui de înțelegere.

— Te întorci cu mine ? întrebă el. Avem tren peste puțin. Mă întreb cum i-o mai fi acum mătușii mele... Și prin urmare, Sue, ai făcut atîta drum numai de dragul meu ! Cît de devreme trebuie să fi pornit, sărăcuța de tine...

— Da. Tot stînd trează și veghind singură, am înnebunit de îngrijorare din cauza ta, și de cum s-a lumi-

nat, în loc să mă duc la culcare, am pornit-o. Și acum n-ai să-mi mai pricinuiști asemenea temeri lipsite de temei în legătură cu moralitatea purtărilor tale ?

Jude nu se simțea chiar atît de sigur că temerile ei în legătură cu moralitatea lui erau lipsite de temei. Îi lăsă mîna slobodă cînd urcară în tren — parcă în același vagon din care coborîse de curînd cu alta. Se așezară pe locuri alăturate, Sue stînd între el și ferastră. Jude privea linia gîngășă a profilului ei și rotunjimile mici ale sînilor, ca niște mere ascunse în pieptarul rochiei, atît de deosebiți de bogățiile revărsate ale Arabellei. Deși se știa privită, Sue nu se întoarse spre el, ci rămase cu ochii ațintiți înainte, ca și cum s-ar fi temut că din întîlnirea privirilor lor s-ar fi iscat o discuție tulburătoare.

— Sue, acum ești căsătorită, ca și mine ; și totuși am fost atît de grăbiți, încît despre asta n-am vorbit de loc.

— Nici nu e nevoie, îi reteză ea vorba.

— Da, sigur, poate că nu. Dar doresc...

— Jude, nu vorbi despre *mine*, tare aș dori, îl rugă ea. M-ar mîhni dac-ai face-o. Mă ierți că-ți spun asta !... Unde-ai fost aseară ?

Pusese întrebarea cu deplină nevinovăție, numai ca să schimbe vorba. El înțelese și spuse doar atît : „La un han“, deși ar fi fost o ușurare pentru el să-i vorbească despre întîlnirea cu femeia nedorită. Dar vestea dată de Arabella cu privire la căsătoria ei în Australia îl zăpăcise și, afară de asta, se temea ca nu cumva

ceea ce ar putea spune el să-i dăuneze nepriceputei lui neveste.

Conversația se înfiripă greu, pînă cînd ajunseră la Alfredston. Faptul că Sue nu mai era ceea ce fusese, ci purta eticheta „Phyllotson“, îl paraliza pe Jude ori de cîte ori voia să regăsească individualitatea ei. Și totuși, părea neschimbată — nici el n-ar fi putut spune de ce. Mai, aveau înainte cinci mile de drum de țară, la fel de ușor de străbătut pe jos ca și într-un vehicul, fiindcă cea mai mare parte a drumului era în urcuș. Jude nu făcuse niciodată drumul acesta în tovărășia lui Sue, deși îl parcursese cu altă femeie. I se părea că-l însoțește acum o lumină strălucitoare, care alunga, vremelnice, amintirile întunecoase ale acelor timpuri de demult.

Sue vorbea ; dar Jude băgă de seamă că tot se mai ferește să aducă vorba despre ea însăși. În cele din urmă, o întrebă dacă soțul ei e sănătos.

— Da, sigur, răspunse ea. E nevoit să stea toată ziua la școală, altminteri m-ar fi însoțit. E atît de bun și cumsecade cu mine, încît, pentru a nu mă ști singură, s-a arătat gata să-și părăsească școala, o dată în viață, călcîndu-și principiile — fiindcă e cu totul împotriva vacanțelor fără rost — numai că nu l-am lăsat eu. Am simțit că fac mai bine dacă vin singură. Știam că mătușa Drusilla e foarte sucită ; fiindcă soțul meu e aproape un străin pentru ea, venirea lui i-ar fi enervat pe amîndoi. Și, cum bătrîna e aproape fără cunoștință, bine am făcut că nu i-am cerut lui una ca asta.

Jude păstrase un aer posac în timpul acestui elogiu al lui Phillotson.

— Domnul Phillotson e în toate privințele îndatoritor cu tine, așa cum se și cuvine, spuse în cele din urmă.

— Firește.

— Ar trebui să fii o nevestă fericită.

— Firește că sînt.

— Aproape c-aș fi putut să zic mireasă. N-au trecut prea multe săptămîni de cînd ți-am fost nun, și...

— Da, știu ! Știu !

I se citea pe față ceva ca o dezmințire a penultimei ei replici, rostită cu asigurare în glas și atît de măsurat și fără viață, de parc-ar fi fost scoasă dintr-o pagină de conversație model din *Îndrumătorul bunei soții*. Jude, care cunoștea fiecare vibrație a vocii lui Sue și prindea fiecare semn ce-i vorbea despre starea ei sufletească, era încredințat că e nefericită, deși nu se măritase nici de-o lună. Totuși, faptul că fugise astfel de acasă, pentru a asista la ultimele clipe din viața unei rude îndepărtate, pe care cît trăise aproape că n-o cunoscuse, nu dovedea nimic, căci Sue făcea gesturi din acestea în chip firesc.

— Ei bine, primește din partea mea cele mai bune urări, acum, ca întotdeauna, doamnă Phillotson.

Ea îi răspunse cu o privire plină de mustrare.

— Nu, nu ești doamna Phillotson, murmură Jude. Ești tot Sue Bridehead cea dragă și liberă, numai că habar n-ai ! Căsnicia încă nu te-a strivit și nu te-a

mistuir în pîntecele ei uriaș, ca pe-o fărîmă fără individualitate.

Ea își luă un aer jignit, pînă cînd răspunse :

— Nici pe tine calitatea de bărbat însurat, după cîte văd !

— Ba da, pe mine da ! spuse el, clătînînd trist din cap.

Cînd ajunseră la căsuța singuratică, umbrită de brazi, așezată între Casa Neagră și Marygreen, căsuța în care Jude și Arabella trăiseră împreună și se înfruntaseră, el întoarse capul într-acolo. Acum era locuită de o familie mizeră. Nu se putu opri să nu-i spună lui Sue :

— Asta-i casa în care am stat, nevastă-mea și cu mine, tot timpul cît am trăit împreună. În casa asta am adus-o după nuntă.

Sue se uită la casă.

— Prin urmare, asta a fost pentru tine ceea ce este casa de lîngă școala din Shaston pentru mine.

— Da ; dar eu n-am fost prea fericit aici, așa cum ești tu în casa ta.

În loc de răspuns, Sue strînse buzele în tăcere ; mai merșeră un timp, pînă cînd ea își aruncă ochii spre el, să vadă cum îi primise răspunsul.

— Desigur, se prea poate să-mi fac o imagine exagerată despre fericirea ta ; nu se știe niciodată, urmă el cu glas blajin.

— Să nu-ți închipui una ca asta, Jude, nici măcar o clipă, chiar dac-ai spus-o în chip de înțepătură ! Nici

un bărbat n-ar fi putut să fie mai bun cu mine. Și apoi, îmi dă deplină libertate — ceea ce bărbații mai vîrstnici nu fac în general... Dacă-ți închipui că nu sînt fericită fiindcă-i prea bătrîn pentru mine, te înșeli.

— N-am nimic să-i reproșez în ceea ce te privește, draga mea.

— Și nici n-ai să mai spui lucruri care să mă mîhnească, nu-i așa ?

— N-am să mai spun.

Într-adevăr, nu mai spuse nimic, dar știa acum că, dintr-un motiv sau altul, Sue simțea cît greșise cînd îl luase pe Phillotson de bărbat.

Se cufundară în depresiunea dincolo de care se înălța satul — era ogorul unde, cu mulți ani în urmă, Jude încasase o chelfăneală din partea fermierului. Urcînd spre sat și apropiindu-se de casă, o descoperi în prag pe doamna Edlin, care în clipa cînd îi zări ridică dezaprobat mîinile spre cer.

— S-a dat jos, credeți-mă ! strigă văduva. A ieșit din pat și cu nimic n-am putut să-i abat gîndul. Ce-o să iasă din asta, nu știu !

Cînd intrară, o găsiră într-adevăr pe bătrînă lîngă cămin. Era înfășurată în pături și întoarse către ei o față asemănătoare cu aceea a lui Lazăr din pînza lui Sebastiano. Pesemne că uluirea li se citea pe față, pentru că bătrîna spuse cu glas stins :

— Ah, v-am luat piuitul, așa-i ? N-am mai vrut să zac în pat, de dragul nimănui ! Ți se încrîncenează

carnea să tot primești porunci ce să faci și cum să dregi, de la cineva care nu știe nici pe jumătate cât știi tu !... Las', c-ai să te căiești tu de căsătoria asta, și el la fel ! adăugă bătrîna întorcîndu-se spre Sue. Toți din neamul nostru se căiesc, și aproape toți ceilalți așijderea. Trebuia să faci cum am făcut eu, prostuțo. Și încă să-l alegi dintre toți bărbații pe Phillotson, dascălul !... Cine te-a-mpins să-l iei ?

— Cine le împinge pe cele mai multe femei să se mărite, mătușă ?

— A ! Vrei să zici că-l iubeai ?

— Nu vreau să zic nimic deosebit

— Îl iubești ?

— Nu mă întreba, mătușă !

— Mi-amintesc foarte bine de omul ăsta. Era un bărbat cuviincios și de ispravă ; dar Doamne, iartă-mă ! Nu vreau să te jignesc, numai că sînt pe lumea asta bărbați pe care nici o femeie mai acătării nu-i rabdă. Aș fi zis că ăsta face parte dintre ei. *Acu* nu mai zic, fiindcă tu pesemne c-ai știut mai bine ca mine — dar așa *aș fi zis* !

Sue sări de pe scaun și ieși din casă. Jude o urmă și o găsi plîngînd în șopron.

— Nu plînge, draga mea, spuse Jude nefericit. Nu-ți vrea răul, dar știi doar cât de țiîfnoasă și sucită e acum.

— Nu, nu din cauza asta ! spuse Sue, ștergîndu-și ochii. Felul ei stropșit nu mă supără de fel.

— Atunci, ce te supără ?

— Că ceea ce spune e adevărat !

— Doamne, dar cum se poate, nu ții la el ? întreabă Jude.

— Nu asta am vrut să înțeleg ! se repezi Sue să răspundă. Dar că poate... poate n-ar fi trebuit să mă mărit !

Jude se întreba dacă într-adevăr chiar asta voise ea să-i spună din prima clipă. Se înapoiară, discuția se domoli, și mătușa părea c-o îndrăgise pe Sue, fiindcă-i declară că nu multe femei de curînd măritate ar fi întins asemenea drum ca să vadă o baborniță bolnavă ca ea. După amiază, Sue se pregăti de plecare, iar Jude tocmi un vecin care s-o ducă pînă la Alfredston.

— Te însoțesc pînă la gară dacă vrei, propuse el.

Sue nu-l lăasă. Omul sosi cu docarul, și Jude o ajută să se urce, poate cu o grijă exagerată, pe care ea părea să i-o interzică din priviri.

— Îmi închipui că am voie să vin într-o zi să te văd, după ce mă întorc la Melchester ? întreabă el pe jumătate supărat.

Ea se aplecă și-i spuse cu glas dulce :

— Nu, dragul meu, încă nu trebuie să vii. Nu cred că ești într-o dispoziție potrivită.

— Prea bine, făcu Jude. Mergi sănătoasă !

— Rămîi cu bine !

Sue flutură mîna și plecă.

— Arc dreptate ! N-am să mă duc ! murmură el.

Petrecu seara și zilele următoare înăbușind în fel și chip dorința de a o vedea, flămânzindu-se aproape, în încercarea de a stinge prin post iubirea lui pătimășă pentru ea. Citea predici despre autoflagelare și căută în *Istoria bisericii* pasaje în care era vorba despre schivnicii din cel de-al doilea veac. Înainte de a se înapoia de la Marygreen la Melchester, primi o scrisoare de la Arabella. Când văzu scrisoarea, simți că se osîndește pe sine însuși mai amarnic pentru scurta lui revenire la Arabella decît pentru dragostea față de Sue.

Băgă de seamă că scrisoarea poartă un timbru, ștampilat la Londra, și nu la Christminster. Arabella îl înștiința că, puține zile după dimineața în care se despărțiseră la Christminster, primise pe neașteptate o scrisoare dragăstoasă de la soțul ei din Australia, un fost administrator de hotel la Sidney. Venise în Anglia anume ca s-o găsească pe ea ; și obținuse autorizația de a deschide o cîrciumă în Lambeth. Dorea ca ea să vină să-l ajute în conducerea acestei afaceri, care promitea să fie bănoasă, pentru că birtul era așezat într-un cartier minunat, foarte populat și plin de băutori de gin. De pe acum realiza 200 de livre pe lună, care puteau fi cu ușurință dublate.

Cum omul spunea că încă o mai iubește foarte mult și o ruga din tot sîufletul să-l înștiințeze unde se află și cum se despărțiseră doar din pricina unei mici hîrîieli, iar angajamentul ei la Christminster era provizoriu, se dusesse după bărbatu-său, așa cum o îmbiase el să facă. Nu putea să nu simtă că e mai

degrabă a lui decît a lui Jude, ținînd seama că se căsătoriseră în lege și că trăise cu el mai multă vreme decît cu primul bărbat. Spunîndu-i adio lui Jude, fără urmă de dușmănie, nădăjduia că el n-o să cășuneze nici un rău unei biete femei și că nici n-o s-o denunțe ca să-i distrugă fericirea, acum, că avea și ea norocul să-și refacă viața și să ducă un trai mai bun.

X

Jude se înapoie la Melchester, care-i oferea ispita — sabie cu două tăişuri — de a fi aşezat la numai vreo douăsprezece mile şi jumătate de locul unde se statornicise acum Sue. La început, această apropiere i se păru a fi motivul neîndoielnic pentru care era hotărît să nu pornească spre sud ; doar Christuminstelul răspîndea pentru el o tristeţe pe care Jude nu o putea îndura, în timp ce apropierea dintre Shaston şi Melchester îi făgăduia gloria de a înfrînge Necuratul într-o luptă piept la piept, glorie căutată cu tot dinadinsul de preoţii şi fecioarele din vremurile de început ale bisericii, de toţi cei care, dispreţuind fuga ruşinoasă, trăiau cu ispita alături, fără să păcătuiască. Jude nu se opri cu gîndul asupra vorbeii scurte şi cuprinzătoare a istoricului, după care, în astfel de împrejurări, „natura înăbuşită îşi cere uncori drepturile“.

Reîncepu cu disperată înfrigurare să înveţe în vederea preoţitului. Recunoştea că, judecată din punctul de vedere al perseverenţei cu care-şi urmărea

țelul și al credinței pentru cauză, purtarea lui în ultimul timp fusese mai mult decît îndoielnică. Patima pentru Sue îi răvășea sufletul ; și totuși, instinctiv, faptul că vreme de douăsprezece ore se lăsase prins în mrejele legitime al Arabellei îi apărea mai ticălos — deși ea nu-i vorbise despre soțul ei din Sidney decît după aceea. Înfrînsese, după cum socotea cu bună-credință, orice pornire spre patima beției, căreia de altfel nu i se dedase niciodată cu plăcere, ci doar ca să scape de insuportabile chinuri morale. Totuși, descoperea cu deznădejde în suflet că, luat așa cum era, prea îl bîntuiau multe pasiuni pentru a deveni un bun cleric ; tot ce mai putea el să nădăjduiască era ca într-o viață de neîntreruptă luptă între trup și spirit primul să nu iasă totdeauna biruitor. Una dintre plăcerile lui, în orele cînd nu se îndeletnicea cu lecturi religioase, era aceea de a-și cultiva modestul lui talent pentru muzica bisericească și exercițiile vocale pe temă dată, pînă cînd, simțindu-se în stare să cînte destul de curat după partitură, intră în cor. Într-un sat așezat la o milă sau două depărtare de Melchester se afla o biserică restaurată, în care Jude pătrunsese mai întîi pentru a pune la locul lor noile coloane și capiteluri. Făcuse astfel cunoștință cu organistul, și pînă la urmă ajunsese să cînte în cor, ca bas.

Spre această parohie pornea în fiecare duminică și uneori și în timpul săptămînii. Într-o seară, prin preajma Paștelui, corul se adună la repetiție, urmînd să descifreze și să pregătească pentru săptămîna ce

venea un imn nou, despre care Jude aflate că ar fi fost scris de un compozitor din Wessex. Imnul se dovedi a fi o compoziție de o neobișnuită forță emoțională. În timpul ce corul îl cânta și-l repeta, acordurile lui îl învăluiau pe Jude, tulburându-l nespus.

După ce se sfârși repetiția, se duse la organist ca să afle amănunte. Textul era în manuscris, iar numele compozitorului se afla în capul paginii, împreună cu titlul imnului : *La picioarele crucii*.

— Da, spuse organistul. E un om de prin părțile noastre. E muzician de meserie la Kennetbridge — pe drumul dintre satul nostru și Christminster. Vicarul îl știe. A fost crescut și educat după datinile Christminsterului, ceea ce explică frumusețea acestei bucăți. Cred că lucrează în biserica mare de acolo, unde conduce un cor bisericesc. Uneori vine și pe la Melchester, ba o dată a și încercat să obțină locul de organist al catedralei, care era vacant pe atunci. Acum, de Paște, imnul ăsta se cântă peste tot.

În timp ce mergea spre casă, îngânând melodia, Jude începu să se gândească la cel ce-o scrisese și la motivele care-l îndemnaseră s-o compună. Ce om de suflet trebuie să fie ! Descumpănit și zbuciumat cum se simțea acum din pricina lui Sue și a Arabellei, cu conștiința răvășită de situația lui încurcată, ce mult i-ar fi plăcut să-l cunoască pe omul acela !

„Dintre toți oamenii, doar el mi-ar putea înțelege păsul“, își spuse nestăpînitul Jude. Dacă pe lumea asta exista vreun om potrivit pentru a-i fi lui du-

hovnic, acela trebuia să fie compozitorul, fiindcă și el trebuie să fi suferit, să se fi zbatut, să fi năzuit.

Pe scurt, măcar că n-avea nici timp, nici bani de irosit pentru drum, Fawley se hotărî, ca un copil ce era, să se ducă la Kennetbridge chiar în duminica următoare. Drept care porni dis-de-dimineață, fiindcă în târgul acela nu putea ajunge decît schimbînd trenuri pe niște linii foarte întortocheate. Cam pe la prînz, sosi acolo și, trecînd podul spre burgul ciudat și vechi, întrebă de casa compozitorului.

I se spuse că e o clădire roșie de cărămidă, așezată ceva mai încolo. De asemenea că nici cinci minute nu sînt de cînd persoana căutată tocmai trecuse pe stradă.

— Pe ce drum ? întrebă Jude nerăbdător.

— Drept spre casă, venind de la biserică.

Jude porni în grabă și curînd avu plăcerea să zărească, la nu prea mare depărtare înaintea lui, un bărbat în haine negre și cu o pălărie neagră de fetru pe cap. Grăbi pasul, ca să-l poată ajunge. „Un suflet flămînd în urmărirea unui suflet îndestulat ! își spunea. Trebuie să vorbesc cu omul ăsta !”

Totuși, n-a fost în stare să-l ajungă din urmă pe muzician înainte ca acesta să intre în casa lui, și de-abia atunci răsări în mintea lui Jude întrebarea dacă ora era potrivită pentru vizite. Fie că era, fie că nu, Jude se hotărî să intre numaidecît, de vreme ce ajunsese pînă aici, fiindcă drumul de înapoiere era

prea lung ca să-și poată îngădui să aștepte pînă tîrziu, după amiază. Omul ăsta cu suflet o să înțeleagă lipsa lui de ceremonie. Poate că el va fi sfătuitorul desăvîrșit pentru Jude în această împrejurare, cînd o patimă pămîntească și neîngăduită i se strecurase hoștește în inimă, prin poarta lăsată deschisă ca să intre credința.

Jude sună și fu poftit să intre. După o clipă apărură și compozitorul, și, cum Jude era cuviincios îmbrăcat, prezentabil, și avea înfățișare de om cinstit, fu primit cu bunăvoință. Își dădea totuși seama că explicarea motivului pentru care venise va produce oarecare stînjeneală.

— Cînt în corul unci biserici de lîngă Melchester, spuse el. În săptămîna asta am repetat imnul *La pîcioarele crucii*, care, după cîte am înțeles, este compoziția dumneavoastră.

— Da, eu l-am compus, acum vreun an.

— Îmi place. Cred că e o frumusețe !

— Da, desigur, au spus-o și alții. Ar ieși bani de aici de-aș putea numai să-l văd tipărit. Mai am și alte compoziții, care ar merge împreună cu ăsta și pe care aș dori să le pot publica. Află că pînă acum nu m-am ales nici măcar cu o hîrtie de cinci livre de pe urma lor. Editorii ăștia vor să obțină dreptul de a publica opera unui compozitor neștiut cum sînt eu pe un preț mai mic decît aș plăti eu unui om ca să-mi facă o copie frumoasă după manuscris. Imnul

de care vorbești dumneata l-am împrumutat cîtorva prieteni de pe-aci și din Melchester, și așa a ajuns să mai fie cîntat. Dar mare sprijin în muzică nu găsești. Mă las păgubaș. Astăzi, dacă vrei să faci bani trebuie să te apuci de negoț. Eu unul mă gîndesc la negustoria de vinuri. Iată și catalogul — încă n-a fost pus în circulație — dar poți să iei unul.

Îi întinse lui Jude un catalog-reclamă de cîteva pagini, în format de broșură, împodobit cu chenar roșu. Înăuntru erau înșirate diferite sorturi de bordeaux, șampanie, porto, sherry și alte vinuri, cu care își propunea compozitorul să înceapă noua lui aventură. Jude fu mai mult decît uluit cînd descoperi din ce aluât este plămădit omul de suflet ; simțea oricum că nu acestuia i se poate spovedi.

Mai zăboviră puțin, dar acum erau stînjiți, fiindcă, din clipa în care muzicianul își dădu seama că are în fața lui un om sărac, purtarea i se schimbă. Nu mai semăna cu ceea ce fusese cît timp înfățișarea și vorba lui Jude îl amăgiseră asupra situației și gîndurilor tînărului. Jude mai biîgui ceva despre sentimentele care născuseră în el dorința de a-l felicita pe autorul unei compoziții atît de înălțătoare, apoi, încurcat, își luă rămas bun.

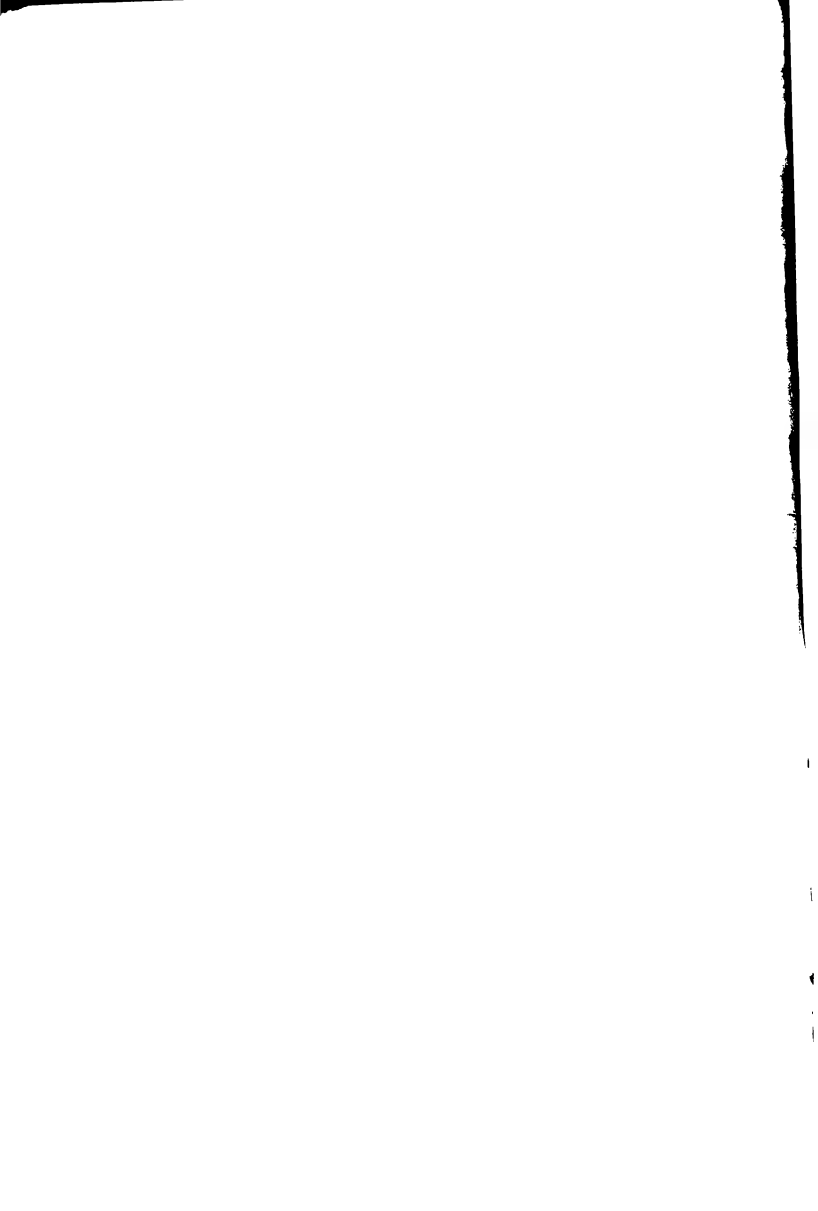
Călători spre casă în trenul acela amorțit de duminică și zăbovi prin săli de așteptare neîncălzite în ziua răcoroasă de primăvară, amărit tot timpul la gîndul naivității care-l împinsese spre o asemenea

expediție. În casa lui din Melchester îl aștepta o scrisoare sosită în dimineața aceea, câteva minute după ce plecase el de acasă. Era un bilețel plin de părere de rău din partea lui Sue, care-i spunea cu încântătoare umilință că-și dă seama cât de urîcioasă fusese oprindu-l să vină s-o vadă, că se disprețuiește pentru purtarea ei atît de convențională și că-l pofteste să vină negreșit chiar în duminica aceea, cu trenul de unsprezece patruzeci și cinci, pentru a lua prînzul cu ei la unu și jumătate.

Jude aproape că-și smulse părul din cap la gîndul că scrisoarea îi căzuse în mîini prea tîrziu ca el să se mai poată supune poruncii cuprinse în ea. Dar în ultima vreme se canonise atîta, încît, pînă la sfîrșit, himerica lui expediție la Kennetbridge i se păru a fi fost într-adevăr anume pusă la cale de providență, ce urmărea să-l ferească de ispite. Totuși un sentiment de ciudă față de credință, sentiment care-l încercase de mai multe ori în ultimul timp, îl făcu să ia în rîs ideea că Dumnezeu trimite oamenii după cai verzi pe pereți. Îi era dor s-o vadă pe Sue ; era supărat că scăpase prilejul. Îi scrisese de aceea numai-decît, povestindu-i ce i se întîmplase, spunîndu-i că nu mai are răbdare să aștepte pînă duminica următoare și că va veni în orice zi din săptămîină pe care o va hotărî ea.

Fiindcă scrisoarea lui era mult prea înflăcărată, Sue, după cum îi stătea în obicei, amîna răspunsul

pînă-n joia dinaintea Vinerii mari. Îi scrise atunci că poate veni chiar în după-amiaza aceea, dacă dorește, și că aceasta este prima zi în care-l poate primi, fiindcă de cîtva timp îl ajută pe soțul ei la școală. Drept care Jude obținu o zi liberă de la atelierul catedralei, în schimbul unei neînsemnate rețineri din salariu, și plecă.

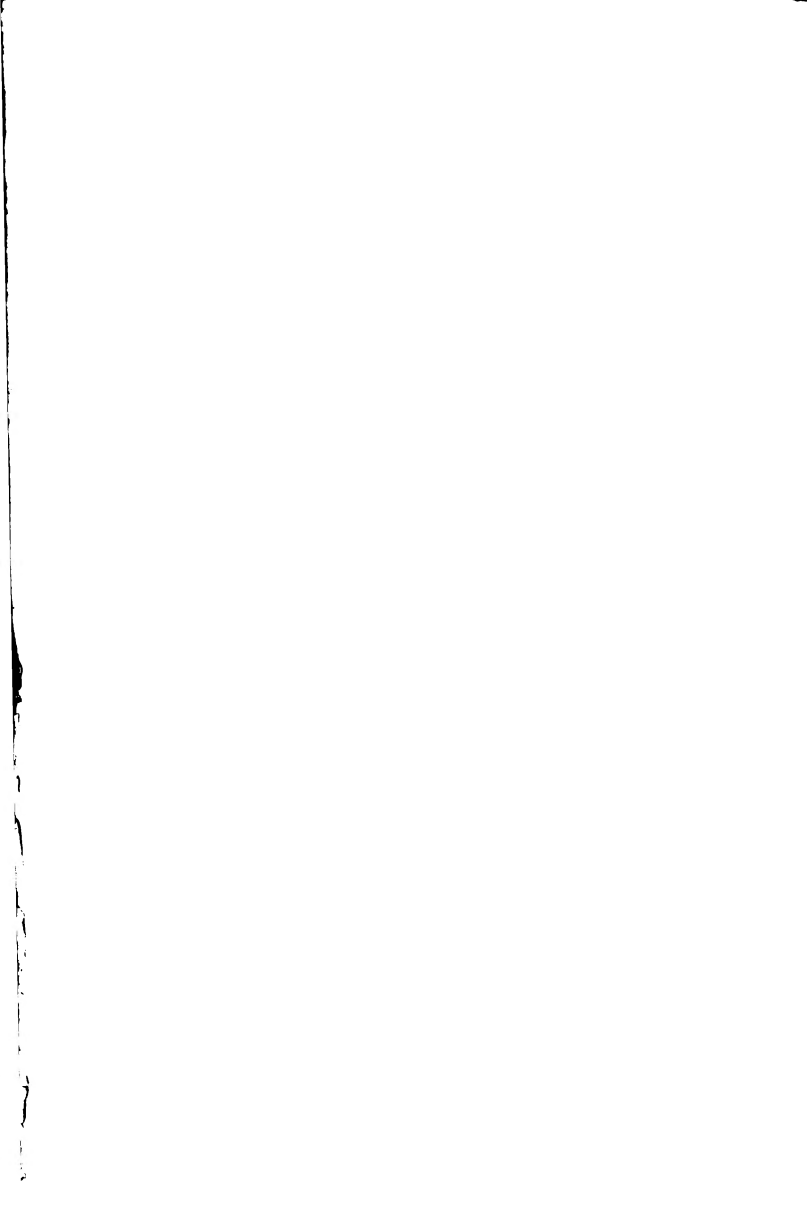
SUMAR

<i>Prefață</i>	V
<i>Tabel cionologic</i>	XIX
Partea întâia. La Marygreen	3
Partea a doua. La Christminster	119
Partea a treia. La Melchester	207

Redactor : NICOLAE TEICA
Tehnoredactor : TRAIAN ARGETOIANU

Apărut 1969. Tiraaj 85.175 ex. broșate. Hirtie ziar
de 50 g/m². Format 700×920/32. Coli ed. 12,51. Coli
tipar 11. A. nr. 12.818/1969. C.Z. pentru biblio-
tecile mari și mici 82—31=59

Tiparul executat sub comanda nr. 90 591 la Com-
binatul Poligrafic „Casa Scinteli”, Piața Scin-
teii nr. 1, București — Republica Socialistă
România

Scanare și prelucrare digitală

de

Anonim

și

CAT Graur

Antwerpen

2025

